

EL PLURALISME A LES ESCOLES DE CATALUNYA COM A GARANTIA DEL NO-ADOCTRINAMENT

JULIOL 2018

SÍNDIC

EL DEFENSOR
DE LES
PERSONES

EL PLURALISME A
LES ESCOLES DE
CATALUNYA COM A
GARANTIA DEL
NO-ADOCTRINAMENT

SÍNDIC

EL DEFENSOR
DE LES
PERSONES

Síndic de Greuges de Catalunya

1a edició: Juliol 2018

El pluralisme a les escoles de Catalunya com a garantia del no-adoctrinament. Juliol 2018

Maquetació: Síndic de Greuges

Foto de coberta: Pixabay

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ I OBJECTIUS DE L'INFORME	5
I. PLURALISME I ADOCTRINAMENT A L'ESCOLA: ALGUNES CONSIDERACIONS CLAU .	7
1. El dret a l'educació i els fins de l'educació: més enllà de la transmissió de coneixements, amb respecte al pluralisme	7
2. La llibertat de càtedra, l'ideari dels centres privats, l'autonomia pedagògica dels centres i altres condicionants en la implementació del currículum	10
3. La llibertat de pensament als centres docents: l'adoctrinament a les escoles	12
3.1. Aproximació conceptual a l'adoctrinament a les escoles	
3.2. Perspectives polítiques de l'adoctrinament en les societats democràtiques: la tensió entre la reproducció i la transformació socials	
II. L'ABORDATGE DE TEMES CONTROVERTITS PER PART DELS CENTRE EDUCATIUS .	17
4. L'abordatge de temes controvertits a les aules com a repte educatiu	17
5. Estudi de cas a partir de les actuacions del Síndic de Greuges: el tractament en algunes escoles dels fets de l'1 d'octubre de 2017	19
5.1. La prevalença d'incidències sobre el tractament dels fets de l'1 d'octubre de 2017	
5.2. Condicionants en el tractament dels temes controvertits derivats de l'estudi de cas	
III. LA CONFIGURACIÓ NO ADOCTRINADORA DEL CURRÍCULUM OFICIAL	94
6. L'adoctrinament a través del currículum oficial	94
6.1. El currículum com a font d'adoctrinament: alguns falsos mites	
6.2. El currículum escolar i els processos d'identificació nacional	
7. Estudi de cas a partir de les actuacions del Síndic de Greuges: el suposat adoctrinament de l'alumnat català mitjançant el contingut dels llibres de text (anàlisi de l'informe de l'entitat AMES)	103
7.1. La transmissió sistemàtica de continguts	
7.2. L'autorització i la supervisió dels llibres de text per part de l'Administració	
7.3. L'ordenació curricular en els ensenyaments obligatoris i l'adequació del contingut dels llibres de text	
7.4. El rigor científic dels continguts historiogràfics dels llibres de text	
7.5. El rigor científic dels continguts relacionats amb la ciència política dels llibres de text i la incorporació de continguts de caràcter inconstitucional o no respectuosos amb la Constitució	
7.6. La consistència de l'adoctrinament i el risc de la sobreinterpretació	
7.7. La llengua dels llibres de text	
IV. CONCLUSIONS I PROPOSTES	145
8. Principals consideracions	145
9. Recomanacions	158

INTRODUCCIÓ I OBJECTIUS DE L'INFORME

El conflicte institucional i polític obert actualment en relació amb la configuració i l'organització territorials de l'Estat ha situat les escoles a Catalunya en el centre del debat polític, especialment perquè, des de determinats sectors, es considera que el sistema educatiu hi pren partit i no respecta suficientment el principi de pluralisme o la neutralitat ideològica, suposadament amb la difusió de determinats posicionaments polítics partidistes des d'una voluntat adoctrinadora.

D'altra banda, l'ús dels centres escolars com a punts de votació durant la celebració del referèndum de l'1 d'octubre, suspès pel Tribunal Constitucional, ha contribuït, en els darrers mesos, a posar el focus en les escoles.

En aquest sentit, val a dir que l'adoctrinament a l'escola, en cas que es produís, suposaria una vulneració del dret a l'educació i a la llibertat de pensament de l'alumnat. I el pluralisme, que és principi rector del nostre sistema educatiu, contribueix a prevenir-ne la possible manifestació.

Davant d'aquest debat obert, i atesa la missió de defensa dels drets dels infants que té encomanada aquesta institució, el Síndic va decidir d'ençà de l'any 2017 analitzar fins a quin punt el sistema educatiu garanteix prou el pluralisme i n'exclou qualsevol mena de proselitisme o adoctrinament.

D'entrada, cal assenyalar que aquesta és una problemàtica summament complexa i polièdrica. L'anàlisi feta, continguda en aquest informe, no té la pretensió d'exhaurir-ne l'abordatge, però sí, especialment, de fer-ne una primera aproximació basada en els drets dels infants que contribueixi, al seu torn, a emmarcar adequadament el debat.

En una primera part, l'informe fa una aproximació conceptual i jurídica al pluralisme i a l'adoctrinament, amb la delimitació d'algunes consideracions bàsiques que s'han de tenir en compte per comprendre adequadament la problemàtica.

En la segona i tercera part, l'informe aborda dues dimensions clau per a la lluita contra l'adoctrinament a l'escola, l'abordatge de temes controvertits per part dels centres educatius i la configuració no adoctrinadora del currículum oficial. Aquesta anàlisi es fa a partir de dos estudis de cas. El primer, com a exemple de la dificultat d'abordar els temes controvertits a l'escola, analitza el tractament a algunes escoles dels fets ocorreguts al voltant de la celebració del referèndum de l'1 d'octubre de 2017, suspès pel Tribunal Constitucional. I el segon, com a exemple del suposat caràcter adoctrinador del currículum escolar a Catalunya, analitza l'informe *Adoctrinamiento ideológico partidista en los libros de texto de Cataluña, de la materia "Conocimiento del medio" (Geografía e Historia, Ciencias Sociales) de 5º y 6º de Primaria, del curso 2016/2017*, presentat per l'entitat AMES l'any 2017.

Són dos casos paradigmàtics que han derivat en actuacions del Síndic de Greuges i que contribueixen a analitzar la fonamentació i l'abast del suposat caràcter adoctrinador del sistema educatiu a Catalunya, i també a identificar possibles necessitats de millora per garantir l'educació de l'alumnat en un context de conflicte institucional i polític amb ple respecte al principi de pluralisme.

Aquestes necessitats de millores s'exposen en la quarta i darrera part, que conté una revisió de les principals idees de l'informe a mode de conclusió, i també una relació de recomanacions adreçades principalment al Departament d'Ensenyament i als professionals de l'educació.

I. PLURALISME I ADOCTRINAMENT A L'ESCOLA: ALGUNES CONSIDERACIONS CLAU

1. EL DRET A L'EDUCACIÓ I ELS FINS DE L'EDUCACIÓ: MÉS ENLLÀ DE LA TRANSMISSIÓ DE CONEIXEMENTS, AMB RESPECTE AL PLURALISME

La Convenció sobre els drets de l'infant (CDI) reconeix el dret de l'infant a l'educació (art. 28) i dedica un article específic a determinar quins n'han de ser els objectius (art. 29). En aquesta línia, la CDI estableix que els estats membres convenen que l'educació s'ha d'orientar a desenvolupar tant com es pugui la personalitat i les aptituds de l'infant, a infondre-li el respecte als drets humans fonamentals, el respecte envers els seus pares, la seva llengua i el seu entorn natural, i el respecte tant als seus valors culturals i nacionals com als de les altres civilitzacions, i a preparar-lo per a una vida responsable en una societat lliure, amb esperit de comprensió, pau, tolerància, igualtat entre els sexes i amistat entre tots els pobles, grups ètnics, nacionals i religiosos i persones d'origen indígena (art. 29).

L'any 2001 el Comitè dels Drets de l'Infant (CRC) va emetre l'Observació general núm. 1, sobre els propòsits de l'educació, que desplega aquest article i dona criteris als estats per aplicar-lo. L'Observació estableix que els objectius de l'educació són que l'infant es pugui desenvolupar fins al màxim de les seves possibilitats i infondre-li el respecte als drets humans, potenciar la seva sensació d'identitat i pertinença, i també la seva integració en la societat i la interacció amb els altres i amb el medi ambient.

En els termes definits per la Convenció i el CRC, l'educació de l'infant ha d'estar orientada a una àmplia gamma de valors, que travessa "les línies divisòries que han traçat les religions, les nacions i les cultures en moltes parts del món". Així, el CRC defensa que l'educació de l'infant ha de promoure els valors de la comprensió, la tolerància, l'amistat, i també el respecte a la pròpia identitat cultural, a l'idioma, i els valors del país on viu o d'on és originari. El CRC destaca la necessitat d'un

enfocament equilibrat de l'educació que permeti conciliar valors diferents per mitjà del diàleg i el respecte de les diferències.

La Constitució espanyola (CE) reconeix el dret de "tots" a l'educació (art. 27) i preveu que tindrà per objecte "el ple desenvolupament de la personalitat humana en el respecte als principis democràtics de convivència i als drets i llibertats fonamentals".

La Llei orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació (LODE), i posteriorment la Llei orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'educació (LOE), coincideixen novament a assenyalar la dimensió de desenvolupament de la persona i un context de valors de convivència, que es concreta per remissió als drets i les llibertats fonamentals, i també a principis i valors com l'exercici de la tolerància, el respecte de la pluralitat lingüística i cultural d'Espanya, la preparació per participar activament en la vida social i cultural, la formació per a la pau, la cooperació i la solidaritat entre els pobles, i la prevenció de conflictes i la seva resolució pacífica i no violenta en tots els àmbits de la vida personal, familiar i social (art. 2).

A Catalunya, la Llei 12/2009, de 10 de juliol, d'educació (LEC), estableix els principis rectors del sistema educatiu, dins dels quals inclou el respecte dels drets i els deures que deriven de la Constitució, l'Estatut i la resta de legislació vigent; la transmissió i la consolidació dels valors propis d'una societat democràtica (la llibertat personal, la responsabilitat, la solidaritat, el respecte i la igualtat), el pluralisme, la inclusió escolar i la cohesió social, el foment de la pau i el respecte dels drets humans, el conreu del coneixement de Catalunya i l'arrelament dels alumnes al país, i, finalment, el respecte a la convivència, l'exclusió de qualsevol mena de proselitisme o adoctrinament i la capacitació per exercir activament la ciutadania (art. 2).

D'acord amb l'anterior, tant el marc normatiu internacional (CDI i les observacions generals del CRC) com la

normativa estatal i la catalana coincideixen a assenyalar que el sistema educatiu ha de tenir per finalitat que els alumnes puguin assolir el màxim desenvolupament de la seva personalitat, puguin ser membres actius de la societat i se'ls transmetin determinats valors ètics.

Això significa, en primer lloc, que les finalitats del sistema educatiu van més enllà de la transmissió de coneixements: per exemple, els fins de l'educació també inclouen la formació en l'esfera dels drets humans o la promoció dels valors propis d'una societat democràtica.

I, en segon lloc, que una educació que promogui i reforci de forma integrada i holística els valors ètics consagrats per la CDI (l'educació per a la pau, la tolerància, etc.) o que formi persones per a una vida adulta activa ha de prestar atenció als problemes existents a la mateixa comunitat de l'infant. En aquest sentit, el CRC assenyala que “el programa d'estudis ha de mantenir una relació directa amb el marc social, cultural, ambiental i econòmic de l'infant, i amb les seves necessitats presents i futures”. L'educació no pot estar aïllada de l'entorn de l'alumnat.

En aquest context, per exemple, treballar aspectes relacionats amb la situació social i política on s'escolaritza l'alumnat no resulta contrari als fins de l'educació, sinó que s'emmarca en l'exercici del dret a l'educació i en les funcions que el marc normatiu vigent atribueix al sistema educatiu. El tractament de fets relacionats amb l'actualitat política i social a les escoles dona resposta al dret al desenvolupament que infants i adolescents tenen reconegut per l'ordenament vigent.

La Convenció de les Nacions Unides sobre els drets de l'infant reconeix a l'infant el dret a cercar, rebre i difondre informació i idees de tota mena, sense consideració de fronteres, sigui oralment o per escrit (art. 13). Aquest dret també està reconegut per la Llei orgànica 1/1996, de 15 de gener, de protecció jurídica del menor, i també per la Llei 14/2010, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència (LDOIA), que estableix que “els infants i

els adolescents tenen dret a cercar, rebre i utilitzar la informació adequada a llur edat i condicions de maduresa”. Aquesta llei també preveu que “els pares o tutors i els poders públics han de vetllar perquè la informació que rebin els menors sigui veraç, plural i respectuosa amb els principis constitucionals” (art. 32).

El Decret 279/2006, de 4 de juliol, sobre drets i deures de l'alumnat i regulació de la convivència en els centres educatius no universitaris de Catalunya, també reconeix a l'alumnat el “dret a rebre un ensenyament que fomenti el respecte a les persones sense manipulacions ideològiques o propagandístiques” i atribueix a l'administració educativa el deure de protegir els drets de l'alumnat.

Més endavant, s'entra a valorar com el tractament de la situació social i política actual o el desenvolupament del currículum en general s'ha de fer amb garanties de rigor i no-adoctrinament, i també de respecte a principis com ara la llibertat de càtedra, entre d'altres.

Dit això, en el marc d'aquest apartat introductori, convé posar de manifest que la presència a l'escola o el treball a l'aula de continguts de caràcter polític ha d'estar compromès amb el pluralisme, principi rector del nostre sistema educatiu (art. 2 LEC). Respectar el pluralisme, contràriament al que sovint es pensa, no significa que l'educació hagi d'estar allunyada de qualsevol manifestació o expressió política, sinó que, al contrari, ha de procurar que totes les opinions es puguin expressar lliurement i amb respecte, sense intents de manipulació de les opinions d'altri, i que aquest tractament reflecteixi la diversitat de plantejaments existents en la societat, sempre que respectin els principis democràtics i de convivència, des d'una mirada àmplia i comprensiva de la realitat. Respectar el pluralisme no comporta, doncs, eliminar de l'escola el tractament d'una determinada situació social o política, ni tampoc impedir l'expressió d'opinions sobre aquesta situació, sinó fer-ho amb respecte a la diversitat de visions existents.

Aquesta mateixa reflexió serveix per referir-nos al principi de neutralitat ideològica, que sovint també es confon amb l'absència del tractament de continguts polítics. Si bé no

està previst com a principi rector del sistema educatiu, ni per la legislació orgànica estatal ni per la LEC, ni tampoc ho preveu explícitament per al conjunt de centres del sistema, la LODE estableix que “tots els centres públics han d'exercir les seves activitats amb subjecció als principis constitucionals, garantia de neutralitat ideològica i respecte de les opcions religioses i morals a què fa referència l'article 27.3 de la Constitució” (art. 18).

El Reial decret legislatiu 5/2015, de 30 d'octubre, pel qual s'aprova el text refós de la Llei de l'Estatut bàsic de l'empleat públic, també estableix com a principis ètics dels empleats públics que aquests “han d'exercir les seves atribucions segons el principi de dedicació al servei públic i abstenir-se no només de conductes contràries a aquest principi, sinó també de qualssevol altres que comprometin la neutralitat en l'exercici dels serveis públics”, o també que “la seva actuació [...] s'ha de fonamentar en consideracions objectives orientades cap a la imparcialitat i l'interès comú” (art. 53).

D'acord amb aquest ordenament, especialment als centres públics, el tractament de la situació social i política ha de respectar la neutralitat ideològica dels centres. Com en el cas del pluralisme, les garanties de neutralitat no impliquen evitar que s'expressin opinions sobre la realitat, sinó no prendre part activament com a institució en la imposició d'una opció partidista determinada (que va més enllà de manifestar una determinada opinió o posar a disposició de la comunitat educativa de determinades informacions, per exemple).

Cal excloure d'aquestes consideracions, a més, els posicionaments polítics que tenen a veure amb la defensa dels drets humans i de les llibertats fonamentals, i també dels principis rectors del nostre sistema educatiu i de l'ideari dels centres, en què membres de la comunitat educativa o el mateix centre educatiu poden prendre part activa, malgrat que no es tracti d'una posició estrictament neutral. En aquest context, es podrien situar determinades reivindicacions fetes en relació amb la defensa de la qualitat de l'ensenyament, dels drets dels refugiats o del català a l'escola, per posar-ne alguns exemples.

No es pot equiparar, doncs, el respecte al pluralisme i a la neutralitat ideològica amb l'eliminació o l'externalització dels continguts de caràcter polític de l'escola. De fet, el principi del pluralisme i el respecte de la neutralitat ideològica són la base per al respecte al dret a la llibertat de pensament, però també al dret a la llibertat d'expressió i el dret a la (in)formació de l'alumnat i de la resta de membres de la comunitat educativa.

El marc normatiu vigent en matèria d'infància reconeix específicament a infants i adolescents el dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió (art. 14 CDI i art. 33 LDOIA). En relació amb aquest dret, la CDI estableix el deure dels estats membres de respectar els drets i els deures dels pares i, si convé, dels tutors legals, a dirigir l'infant en l'exercici del seu dret d'acord amb el desenvolupament de les seves facultats.

En l'àmbit normatiu intern s'atribueix als pares, mares, tutors, guardadors i educadors el dret i el deure de cooperar perquè els infants i adolescents “exerceixin la llibertat de pensament, consciència i religió, de manera que contribueixin a llur desenvolupament integral” (Llei orgànica 1/1996, de protecció jurídica del menor, i Llei 14/2014, sobre els drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència).

La llibertat ideològica té un component íntim que és el dret de cadascú no només a tenir la pròpia cosmovisió, sinó també tot tipus d'idees o opinions, és a dir, des d'una concepció general o opinions canviants sobre qualsevol matèria. Aquesta llibertat, però, transcendeix en un component extern, que és la possibilitat de compartir, expressar i transmetre aquestes idees. Aquesta versió exterior es transforma en el dret a la llibertat d'expressió, reconegut també per la Constitució (art. 20) i per la CDI (art. 13).

Aquests drets, reconeguts als infants amb caràcter general, són objecte d'una protecció específica en l'àmbit del sistema educatiu, per mitjà del Decret 279/2006, de 4 de juliol, anteriorment referit. Aquest decret, en la part que continua vigent, reconeix a l'alumnat, entre d'altres, el dret al respecte de les seves conviccions

religioses, morals i ideològiques, la llibertat de consciència i al respecte a la seva intimitat en relació amb aquelles creences i conviccions.

2. LA LLIBERTAT DE CÀTEDRA, L'IDEARI DELS CENTRES PRIVATS, L'AUTONOMIA PEDAGÒGICA DELS CENTRES I ALTRES CONDICIONANTS EN LA IMPLEMENTACIÓ DEL CURRÍCULUM

L'ordenació curricular en el cas dels ensenyaments obligatoris es concreta en el Decret 119/2015, de 23 de juny, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària, i en el Decret 187/2015, de 25 d'agost, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria, que tenen com a objecte establir l'ordenació d'aquests ensenyaments i fixar els objectius i els elements que formen part del currículum.

Aquesta ordenació dels ensenyaments incorpora el contingut dels reials decrets promoguts pel Ministeri d'Educació que regulen el currículum bàsic de l'educació primària i l'educació secundària obligatòria, concretament el Reial decret 126/2014, de 28 de febrer, pel qual s'estableix el currículum bàsic de l'educació primària, i el Reial decret 1105/2014, de 26 de desembre, pel qual s'estableix el currículum bàsic de l'educació secundària obligatòria i del batxillerat.

La implementació a l'aula d'aquest currículum oficialment establert, però, es desenvolupa amb matisos diferents a causa, entre d'altres, de l'exercici de la llibertat de càtedra per part del professorat, de l'existència de l'ideari per part dels centres privats i de l'autonomia pedagògica dels centres. Aquests condicionants també expliquen que el tractament de l'actualitat social i política a les aules no es faci de manera necessàriament idèntica o similar.

L'article 20.1 de la CE estableix la llibertat de càtedra, i l'article 27.1, la llibertat d'ensenyament, que inclou, entre altres aspectes, la llibertat de càtedra, és a dir, el

dret dels docents a desenvolupar la docència amb llibertat dins dels límits propis del lloc que ocupen, o també la llibertat de creació de centres educatius, regulada també en l'article 27.6. L'article 3 de la LODE preveu que "els professors, en el marc de la Constitució, tenen garantida la llibertat de càtedra" i l'article 21, "la llibertat per a la creació i direcció de centres docents privats".

Segons la Sentència 217/1996 (STC 217/1996, FJ 2), la llibertat de càtedra és fonamentalment "una proyección de la libertad ideológica y del derecho a difundir libremente los pensamientos, ideas y opiniones de los docentes en el ejercicio de su función. Consiste, por tanto, en la posibilidad de expresar las ideas o convicciones que cada profesor asume como propias en relación a la materia objeto de su enseñanza, presentando de este modo un contenido, no exclusivamente pero sí predominantemente negativo".

La llibertat de càtedra és un dret concebut, entre altres aspectes, per garantir el pluralisme en el sistema educatiu, que no pot emparar accions adoctrinadores per part del personal docent, però que també porta implícit l'objectiu de prevenir l'adoctrinament. Així, en el seu contingut negatiu, cal tenir present que la llibertat de càtedra "habilita al docente para resistir cualquier mandato de dar a su enseñanza una orientación ideológica determinada, es decir, cualquier orientación que implique un determinado enfoque de la realidad natural, histórica o social dentro de los que el amplio marco de los principios constitucionales hacen posible. Libertad de cátedra es, en este sentido, noción incompatible con la existencia de una ciencia o una doctrina oficiales" (STC 5/1981, FJ9).

Juntament amb aquest contingut negatiu, la llibertat de càtedra també té contingut positiu, encara que en aquest cas es veu limitat pel nivell o grau educatiu al qual imparteix docència el professorat i també per la naturalesa pública o privada del centre docent.

La llibertat de càtedra es reconeix en tots els nivells, però aquesta és més baixa als

ensenyaments obligatoris i més alta als ensenyaments universitaris (STC 179/1996). En els nivells inferiors, aquesta llibertat es veu limitada, entre d'altres, pels plans d'estudi oficialment establerts, anteriorment exposats.

Addicionalment, la llibertat de càtedra també està condicionada per la titularitat del centre. L'article 115 de la LOE o l'article 74.3 de la LEC estableixen el dret dels titulars dels centres privats a establir el caràcter propi d'aquests. Així, en els centres privats, la llibertat de càtedra del professorat està condicionada per l'ideari del centre.

Els docents dels centres privats no tenen el deure de compartir-lo, però sí de respectar aquest ideari (STC 47/1985). "La existencia de un ideario, conocida por el profesor al incorporarse libremente al centro o libremente aceptada cuando el centro se dota de tal ideario después de esa incorporación, no le obliga, como es evidente, ni a convertirse en apologista del mismo, ni a transformar su enseñanza en propaganda o adoctrinamiento, ni a subordinar a ese ideario las exigencias que el rigor científico impone a su labor. El profesor es libre como profesor, en el ejercicio de su actividad específica. Su libertad es, sin embargo, libertad en el puesto docente que ocupa, es decir, en un determinado centro y ha de ser compatible, por tanto, con la libertad del centro, del que forma parte el ideario. La libertad del profesor no le faculta por tanto para dirigir ataques abiertos o solapados contra ese ideario, sino sólo para desarrollar su actividad en los términos que juzgue más adecuados y que, con arreglo a un criterio serio y objetivo, no resulten contrarios a aquél" (FJ 10, STC 5/1981). Als centres públics, doncs, els docents tenen marges més amplis de llibertat de càtedra que als centres privats, tot i que als centres públics les exigències de no-adoctrinament són més grans, pel seu caràcter intrínsecament no confessional i ideològicament neutral.

De fet, la llibertat de creació de centres docents privats amb la possibilitat d'establir un ideari propi introdueix, alhora, diferències en funció de la titularitat pel que fa als requeriments de neutralitat

en la transmissió de coneixements i valors. L'existència d'un ideari definit als centres privats, fonamentat en determinades conviccions ideològiques o religioses, que poden ser transmises als alumnes amb l'objectiu que aquestes siguin compartides per ells, no es produeix de la mateixa manera als centres públics, que tenen la inclusió, la laïcitat i el pluralisme com a trets definidors del seu caràcter propi (art. 93.2 LEC). En el cas dels centres privats, el caràcter propi o ideari no està sotmès a aquests requeriments.

Als centres públics, els docents tenen el dret a la llibertat de càtedra, amb els condicionants derivats del nivell educatiu en què imparteixen la docència, però també han d'actuar amb criteris de neutralitat ideològica. En els centres privats, l'ideari pot trencar o condicionar aquest criteri de neutralitat. Des d'un punt de vista jurídic, la doctrina del Tribunal Constitucional preveu el següent: "En un sistema jurídico político basado en el pluralismo, la libertad ideológica y religiosa de los individuos y la aconfesionalidad del Estado, todas las instituciones públicas y muy especialmente los centros docentes, han de ser, en efecto, ideológicamente neutrales. Esta neutralidad [...] es una característica necesaria de cada uno de los puestos docentes integrados en el centro, y no el hipotético resultado de la casual coincidencia en el mismo centro y frente a los mismos alumnos, de profesores de distinta orientación ideológica cuyas enseñanzas se neutralicen recíprocamente. La neutralidad ideológica de la enseñanza en los centros escolares públicos [...] impone a los docentes que en ellos desempeñan su función una obligación de renuncia a cualquier forma de adoctrinamiento ideológico, que es la única actitud compatible con el respeto a la libertad de las familias que, por decisión libre o forzadas por las circunstancias, no han elegido para sus hijos centros docentes con una orientación ideológica determinada y explícita. [...] En los centros privados, la definición del puesto docente viene dada, además de por las características propias del nivel educativo [...], por el ideario [...]. Cualquier intromisión de los poderes públicos en la libertad de cátedra del profesor sería así,

al mismo tiempo, violación también de la libertad de enseñanza del propio titular del centro” (STC 5/1981, FJ 9 i 10).

Més enllà de la llibertat de càtedra i de l'ideari dels centres privats, l'ordenament jurídic també estableix l'autonomia dels centres en l'àmbit pedagògic (art. 1 i 120.1 de la LOE i art. 2 i 97.1 de la LEC). En aquesta línia, l'article 97.1 de la LEC preveu que “els centres que presten el Servei d'Educació de Catalunya exerceixen l'autonomia pedagògica, a partir del marc curricular establert, i poden concretar els objectius, les competències bàsiques, els continguts, els mètodes pedagògics i els criteris d'avaluació”.

D'acord amb l'autonomia de què disposen, els centres estableixen els seus projectes educatius (art. 121.1 de la LOE i art. 91.1 de la LEC), que han d'incorporar la concreció i el desenvolupament dels currículums establerts per l'Administració educativa, i també el tractament transversal en les àrees, matèries o mòduls de l'educació en valors i altres ensenyaments (art 121.1 LOE i 91.4 LEC). La diversificació dels projectes educatius de centre incorporen pluralitat al sistema, però també variabilitat en la concreció de la transmissió del currículum a l'alumnat.

Finalment, més enllà dels plans acadèmics, del nivell educatiu o de l'ideari del centre, convé recordar que la llibertat de càtedra dels docents (i també l'ideari o els projectes educatius dels centres) també està limitada pels principis rectors del nostre sistema educatiu, exposats anteriorment. El “respecte als principis democràtics de convivència i als drets i a les llibertats fonamentals”, com ara la llibertat de consciència dels individus o la llibertat dels progenitors d'escollir la formació religiosa i moral d'acord amb les seves conviccions (art. 27 CE), “la formació per a la pau, el respecte als drets humans, la vida en comú, la cohesió social, la cooperació i solidaritat entre els pobles” (art. 2 LOE) o el respecte de la llibertat d'ensenyament i el pluralisme o l'exclusió de qualsevol mena de proselitisme o adoctrinament (art. 2 LEC) són alguns exemples d'aquests límits.

3. LA LLIBERTAT DE PENSAMENT ALS CENTRES DOCENTS: L'ADOCTRINAMENT A LES ESCOLES

3.1. Aproximació conceptual a l'adoctrinament a les escoles

En el marc de l'activitat educativa, la transmissió d'idees o explicació sobre creences o ideologies presents a la societat present o passada pot entrar en contradicció amb la llibertat de pensament i creences de l'alumnat.

Amb caràcter general, s'entén per *adoctrinament* l'acció d'inculcar determinades idees, creences, opinions o valors, i de fer-ho acríticament. En l'àmbit escolar, consisteix bàsicament en el procés d'instrucció a partir del qual es persegueix l'acceptació acrítica per part de l'educand d'un conjunt d'idees o creences transmeses a l'escola.

Per a les ciències socials, com és obvi, no tot procés d'ensenyament d'idees o creences suposa una forma d'adoctrinament. Malgrat que hi ha diferents aproximacions a aquesta matèria, hi ha un cert consens en la comunitat científica que perquè una acció sigui considerada adoctrinament és necessària la concurrència, en general, d'una sèrie de característiques.¹

Una primera característica té a veure amb l'objectiu que persegueix, la inculcació de determinades idees o creences. En l'àmbit escolar, donar a conèixer una determinada idea o creença, o fins i tot ensenyar una ideologia o una religió, per definició, no suposa adoctrinar. A l'escola es pot parlar del liberalisme, del socialisme, del catolicisme o de l'islam, per exemple, sense haver de caure necessàriament en l'adoctrinament. Per a l'adoctrinament, en tot cas, cal que hi hagi la intenció per part del professorat que aquestes idees o creences siguin compartides i interioritzades com a pròpies per part de l'alumnat.

Val a dir que qualsevol idea o creença no és objecte d'adoctrinament. Perquè hi hagi adoctrinament, i aquesta seria una segona característica, cal que aquestes idees o

¹ Per a una revisió més aprofundida, podeu consultar, per exemple, FERMOSO, P i al. (1994). Teoría de la educación. San José: UNED.

creences siguin presentades o transmeses en forma de doctrina. Una doctrina és un conjunt d'idees o opinions polítiques, religioses o filosòfiques, més o menys complexes, relacionades entre si, sostingudes per una persona o grup de persones, que, un cop interioritzada com a veritat, contribueix a interpretar la realitat i a orientar l'acció de les persones que la professen o se la creuen. Expressar o explicar a l'escola una determinada idea política o creença religiosa, per se, no és una forma d'adoctrinament, tot i que en pugui ser la base. Cal, entre altres aspectes, que aquesta idea o creença sigui presentada en el marc d'un cos doctrinari de principis ideològics, encara que sigui de forma implícita, i que hi hagi una acció més o menys sistemàtica de divulgació d'aquesta doctrina, ideologia, religió o cosmovisió de la realitat per part de l'escola.

L'escola, però, en el marc de la seva tasca educativa, transmet a l'alumnat múltiples idees o creences, sovint amb l'objectiu que aquestes siguin compartides per l'alumnat. Per a l'adoctrinament, i com a tercera característica molt relacionada amb l'anterior, cal que aquest procés de transmissió d'idees i creences vagi acompanyat d'un procés de desactivació del pensament crític de l'alumnat, com a garantia per a la inculcació d'aquestes idees. Es tracta, doncs, d'anul·lar la capacitat individual de cadascun dels alumnes per qüestionar allò que s'està transmetent.

La recerca en aquesta matèria ha posat de manifest que l'escola pot arribar a emprar diferents mètodes o mecanismes per assolir aquest propòsit. Per determinar l'existència d'adoctrinament, no només és important què s'ensenya, sinó també com s'ensenya.

En aquesta línia, i com a quarta característica, aquestes idees o creences s'acostumen a

exposar en forma de veritat absoluta i incontestable, dogmàticament i autoritària, sense discutir-les, sense plantejar possibles alternatives. Sovint, l'adoctrinament es basa en la formulació d'aspectes sobre els quals no hi ha fonamentació científica i que són presentats com si existís aquesta fonamentació, de vegades amb la presentació interessada, esbiaixada i parcial d'evidències per reforçar el posicionament que es vol transmetre. És a dir, l'adoctrinament sovint es fonamenta sobre un cert exercici de deformació de la realitat. Per buscar l'adhesió acrítica, a més, l'adoctrinament pot apel·lar, de vegades, a les emocions i a la moralitat, i remet més al predomini de components d'irracionalitat com ara la bondat o la fascinació per allò que s'explica, per sobre de l'exposició racional i objectiva dels fets, encara que es busqui una aparença de racionalitat.

En tot cas, com a cinquena característica, val a dir que aquests mètodes acostumen a implicar la imposició dels continguts adoctrinadors, encara que no ho sembli, si escau amb coacció o violència implícita o explícita, simbòlica o física. Reduir les possibilitats de debatre allò que expressa el professorat o ridiculitzar l'exposició d'alternatives, per posar-ne algun exemple, són mecanismes per desactivar el pensament crític de l'alumnat, presentar les idees com a veritats incontestables i imposar els continguts adoctrinadors.

I, finalment, com a sisena característica, aquesta acció, que persegueix alienar i desactivar la capacitat crítica de les persones com a base per a la imposició de postulats que li són aliens i que estan alineats amb la doctrina de qui els vol imposar, habitualment és exercida per qui té poder o per qui en vol tenir i respon a una determinada voluntat de dominació i de control social.

3.2. Perspectives polítiques de l'adoctrinament en les societats democràtiques: la tensió entre la reproducció i la transformació socials

La noció de *dominació i control social* ha estat fonamental per comprendre diferents mirades o aproximacions a l'adoctrinament escolar en el debat polític en les societats democràtiques. En aquestes, la preocupació sobre l'adoctrinament a les escoles s'acostuma a plantejar, amb caràcter general, des de perspectives diferenciades i, en certs aspectes, contraposades.²

Des de posicions progressistes/crítiques, l'adoctrinament és concebut com l'acció a partir de la qual s'imposa, generalment des dels estaments de poder, l'adhesió a una determinada ideologia dominant, i aquest és el mecanisme fonamental per a la reproducció de l'ordre establert. El caràcter hegemònic de la ideologia dominant fa que, per a molts, la seva inculcació no sigui percebuda com a adoctrinament i que sigui normalitzada o naturalitzada.

Des de posicions conservadores, en canvi, en part per la resistència al canvi social o la por de la pèrdua de control, la preocupació sobre l'adoctrinament emergeix quan l'escola transmet idees transformadores no hegemòniques que qüestionen parcialment o total els fonaments de l'ordre establert, i que són diferents o fins i tot oposades a la ideologia dominant.

A tall il·lustratiu, a Catalunya, en els darrers anys, hi ha hagut una progressiva conscienciació, inicialment des de posicions més crítiques que estan esdevenint progressivament més hegemòniques, sobre la necessitat de promoure una societat que respecti la diversitat afectiva i sexual i que defensi els drets dels col·lectius LGTBI davant de qualsevol tipus de discriminació, també a l'escola i a través d'aquesta. Des d'aquestes posicions, durant anys, s'havia criticat que l'escola no era prou respectuosa amb la diversitat afectiva i sexual i que, fins i tot, adoctrinava els infants en l'acceptació del model heteronormatiu, com si aquest fos l'únic possible. Per

corregir aquesta situació, per exemple, va suposar un avenç l'aprovació l'any 2014 de la Llei 11/2014, de 10 d'octubre, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia.

Aquesta llei preveu mesures en l'àmbit de l'educació perquè en els continguts dels materials escolars, en les activitats esportives escolars i en les de lleure infantil i juvenil, en els recursos formatius o en la formació de mares i pares, es tingui en compte la diversitat afectiva i sexual i s'eviti qualsevol tipus de discriminació, i perquè es previngui i s'actui contra l'assetjament de què puguin ésser objecte les persones LGBTI en el medi escolar (art. 12). Es tracta, doncs, d'un avenç en la lluita contra la inculcació de l'heteronormativitat, és a dir, contra la norma social establerta que imposa el patriarcat i l'heterosexualitat com a únics models de vida vàlids.

Paradoxalment, però, davant d'aquests canvis socials, han sorgit altres veus que, des de posicions conservadores (o ultraconservadores, a mesura que l'heteronormativitat deixa de ser hegemònica), s'oposen al que consideren la imposició adoctrinadora als infants de l'anomenada *ideologia de gènere* com a pensament únic.

Per a posicions extremistes, l'adoctrinament pot ser vist com la imposició de plantejaments ideològics allunyats dels propis. Des de posicions centristes, en canvi, l'adoctrinament apareix quan determinats grups extremistes, amb un marcat component ideològic o religiós, utilitzen l'educació per fer apologia de la pròpia doctrina.

En tot cas, aquesta situació és un reflex de com la disputa entre plantejaments ideològics en conflicte també es manifesta en l'educació, en què els diferents grups mostren la voluntat de sentir-se representats en el currículum i de reproduir-se a través d'aquest, i en què l'adoctrinament és concebut com la manifestació de la ideologia oposada.

² Per a una revisió més aprofundida, podeu consultar, per exemple, BOURDIEU, P. I PASSERON, J.C. (1977). *La reproducció*. Barcelona: Laia.

Fetes aquestes consideracions, convé recordar que, en les societats modernes, una de les funcions primordials atribuïda a la institució escolar és la de socialitzar els infants en les normes i valors predominants en la societat en què viuen, i que la sociologia de l'educació s'ha ocupat d'analitzar a bastament com sovint l'escola mostra aquestes normes i valors predominants com un fet natural, com una realitat èticament desitjable i socialment inamovible, sense qüestionar l'ordre establert ni plantejar com a possibilitat modalitats alternatives de relacions socials.

En un cert sentit, doncs, l'escola seria una institució intrínsecament adoctrinadora, fonamental per concebre l'acceptació i la reproducció de l'ordre social imperant (de les hegemonies culturals, de les relacions de poder, de la ideologia dominant, etc.), i l'adoctrinament consistiria en la transmissió acrítica de la realitat. Des d'aquesta perspectiva crítica amb la pretesa neutralitat ideològica de l'escola, doncs, hi ha qui es pregunta quin tipus d'adoctrinament escolar està disposat a assumir la societat, perquè el considera admissible o necessari, i quin, no.

Alhora, en aquest context, val a dir que hi ha altres plantejaments que identifiquen l'adoctrinament amb el tractament a l'escola d'idees i de valors no hegemònics o no circumscrits a l'ordre establert. Aquesta visió, que en els seus fonaments posa en valor bàsicament la funció de l'escola com a instrument de reproducció social, obvia que

aquesta també exerceix una funció transformadora a través de l'educació de les persones. L'educació, contràriament a l'adoctrinament, té per objectiu promoure el pensament crític, entre d'altres, com a part fonamental de la formació integral de les capacitats personals i socials de les persones i del ple desenvolupament de la seva personalitat. Des d'aquesta perspectiva, i partint de la dificultat que suposa formar persones autònomes, lliures i socialment responsables sense que aquestes tinguin la capacitat de qüestionar la realitat que les envolta, l'adoctrinament no es mesura tant pel grau de crítica a aquesta realitat, sinó per la transmissió acrítica d'aquesta realitat.

La mateixa LOE estableix en el preàmbul que “per a la societat, l'educació és el mitjà de transmetre i, alhora, de renovar la cultura i el patrimoni de coneixements i valors que la sustenten, d'extreure les màximes possibilitats de les seves fonts de riquesa, de fomentar la convivència democràtica i el respecte a les diferències individuals, de promoure la solidaritat i evitar la discriminació, amb l'objectiu fonamental d'aconseguir la necessària cohesió social. A més, l'educació és el mitjà més adequat per garantir l'exercici de la ciutadania democràtica, responsable, lliure i crítica, que resulta indispensable per a la constitució de societats avançades, dinàmiques i justes”. Heus ací la tensió entre les funcions socialitzadora i transformadora de la institució escolar: l'educació com a mecanisme de reproducció i cohesió socials i, alhora, com a mitjà per al progrés social.).

II. L'ABORDATGE DE TEMES CONTROVERTITS PER PART DELS CENTRES EDUCATIUS

4. L'ABORDATGE DE TEMES CONTROVERTITS A LES AULES COM A REPTE EDUCATIU

Ja s'ha assenyalat anteriorment que el debat sobre el tractament de qüestions controvertides que afecten aspectes ideològics i polítics a l'escola és un aspecte important i s'ha considerat com a element central en una educació per a la ciutadania. Tanmateix, no s'ha de menystenir la major dificultat d'abordar determinades qüestions controvertides socialment i política, dificultat que no ha d'implicar evitar-ne el tractament.

Les darreres dècades a escala europea, tant el Consell d'Europa com la Comissió Europea han considerat necessari impulsar l'aprenentatge i el debat d'aspectes controvertits a les escoles, com a element de cohesió i d'expansió de la cultura de la democràcia i el respecte als drets humans.

Així es posa de manifest en el Pla pilot d'acció de drets humans i democràcia, projectat conjuntament entre el Consell d'Europa i la Comissió Europea, inspirat en els objectius de la Carta sobre l'educació per a la ciutadania democràtica i l'educació en drets humans, en el Programa sobre l'educació per a la ciutadania democràtica i l'educació en drets humans del Consell d'Europa i en l'Estratègia de la Comissió Europea per a la cooperació en educació i formació (ET2020). La finalitat d'aquest pla d'acció és la promoció dels valors centrals del Consell d'Europa –democràcia, drets humans i principi de legalitat (*rule of law*)– i el concepte d'una educació com a baluard contra enemics socials, com ara l'extremisme i la radicalització dels joves, la xenofòbia, les discriminacions, la violència i el discurs d'odi, i la pèrdua de la confiança en la política.³

En el context d'aquest treball, que elabora una guia per a professorat per al tractament de qüestions controvertides, es defineixen com a “qüestions que desperten forts sentiments i divideixen comunitats i la societat. Per a molts autors, la definició característica d'una qüestió controvertida és la seva “sensibilitat política”, és a dir, que pot despertar suspicàcies, preocupacions entre estudiants, progenitors, autoritats escolars, professorat, governants, etc.⁴

Dins d'aquest context, les raons que han justificat l'abordatge de qüestions controvertides a les escoles són de diferents tipus: les que posen de manifest el valor intrínsec d'aquesta educació, ja que fan referència als problemes socials, polítics, econòmics o morals més importants del nostre temps o són directament rellevants per a la vida de l'alumnat; les que argüeixen que aquest tipus d'ensenyament no és només important en si mateix, sinó que pot compensar la manera parcial i confusa en què apareixen aquests assumptes en els mitjans de comunicació,⁵ és a dir, que posen en valor l'enfortiment de la capacitat crítica dels estudiants, etc.

Tal com ja s'ha exposat, en el nostre ordenament jurídic, tant en els principis com en els objectius de l'educació, està clarament reconegut que dins de la funció educativa hi té cabuda el fet d'educar els alumnes en relació amb el que passa a l'entorn, tenint present que l'escola no pot quedar al marge dels conflictes socials del seu temps, no pot ser una bombolla aïllada de la realitat que l'envolta. Ara bé, això no vol dir que es puguin abordar aquests temes sense tenir en compte els valors democràtics i de convivència. I fins i tot en èpoques en què hi hagi tensions, l'escola hauria de tenir un paper cohesionador.

Les escoles han de transmetre coneixements i valors des del pensament crític, i han d'afavorir el diàleg, la discrepància i la capacitat de posar en dubte allò que es transmet com a veritat. Partint d'aquesta

³ Scoping Paper, CONSELL D'EUROPA (2015), “Living Teaching Controversial Issues”, professional development pack for the effective teaching of controversial issues developed with the participation of Cyprus, Ireland, Montenegro, Spain and the United Kingdom and the suport of Albania, Austria, France and Sweden, CdE, UE.

⁴ STRADLING, R., The Teaching of Controversial Issues: an evaluation, , Educational Review Volume 36, 1984 - Issue 2.

⁵ STRADLING, R (1984)

base, i més enllà de les discussions teòriques sobre la neutralitat a què al·ludeix la LODE i el pluralisme, i que es donen en l'àmbit de la pedagogia, sociologia, filosofia etc., sí que cal tenir present que aquesta transmissió de coneixement i valors, i fins i tot els posicionaments dels docents davant de determinats conflictes, s'han de produir en el marc del respecte dels principis democràtics i dels drets i les llibertats fonamentals.

Els infants són subjectes polítics i tenen dret a una educació des d'una perspectiva crítica, més enllà d'una exclusiva transmissió de coneixements, i a ser formats com a ciutadans de societats democràtiques. En aquesta formació, però, els mateixos infants també han de poder identificar allò que s'expressa com un posicionament entre els altres possibles existents, i poder participar activament i críticament en el debat. El professorat té dret a expressar una opinió respecte de temes ideològics o políticament controvertits, fins i tot pot ésser preguntat per l'alumnat. Ara bé, és important que ho faci respectant el pluralisme i posant de manifest que es tracta d'una opinió i sense que l'aula pugui ser un àmbit d'expressió propagandista ni partidista. També té dret a no expressar la seva opinió. Es tracta d'una situació de ponderació de drets o béns jurídics en què, en cas de conflicte, caldrà valorar cas per cas.

En definitiva, més que educació neutral, cal demanar a l'escola que sigui plural i no partidista. Els centres educatius han de poder ser un espai on es puguin generar canvis que impliquin una transformació social i sobretot on els estudiants puguin exercir la crítica i la diversitat d'opinions.

L'enfocament del professorat ha de tenir en compte les circumstàncies de cada classe, les limitacions específiques que operen a cada escola, i els coneixements, valors i experiències que l'alumnat ja té.

No es tracta d'una qüestió senzilla, sinó que té moltes dificultats, i la més destacada per la literatura és el risc de parcialitat o, més enllà d'això, la por davant d'al·legacions de parcialitat com a problema, per especialment present en sistemes educatius amb una arrelada cultura de rendició de comptes (*Accountability*)⁶.

A més del risc de parcialitat, altres circumstàncies que cal tenir en compte són la protecció de les sensibilitats i emocions dels estudiants i el control del clima del debat. Davant d'aquests reptes, els experts plantegen que no hi ha una única resposta o regla, sinó que el professorat ha de tenir en compte el coneixement, els valors i l'experiència dels estudiants, els mètodes que s'utilitzen a l'escola, el clima de la classe, i l'edat i les habilitats dels estudiants⁷.

Altres recomanacions i tècniques que es poden utilitzar i que es plantegen en la literatura van en la línia d'enfortir la formació, la conscienciació, la cultura democràtica de professorat i alumnat:⁸

- Conscienciar el professorat sobre els dilemes al voltant dels temes controvertits, i també de la seva naturalesa i dels reptes que plantegen.
- Analitzar l'ambient escolar, crear una atmosfera adequada a la classe i donar suport de la cultura democràtica dins de l'escola.
- Ensenyar als estudiants marcs de treball i estratègies per al debat.
- Preveure la figura del facilitador.
- Formar els estudiants per identificar discursos parcials, ajudar-los a analitzar qüestions de manera crítica.
- Utilitzar diferents mètodes i estils d'ensenyament per abordar els temes controvertits.

⁶ Education for citizenship and the teaching democracy in schools. Final report of the Advisory Group on Citizenship 22 September 1998.

⁷ STRADLING, R. (1984)

⁸ CONSELL D'EUROPA (2015)

En diferents països europeus, i en el marc de la política europea per a l'educació en democràcia i drets humans, sembla que hi ha consens que en l'àmbit escolar és important que els infants tinguin l'oportunitat de debatre qüestions controvertides, com ara la radicalització, l'orientació sexual, la violència de gènere, l'actualitat política, etc., qüestions que afecten les societats europees.⁹ La dificultat de fer front a aquestes qüestions es deriva del fet que moltes vegades hi ha posicions enfrontades, sensibilitats i cultures diverses, i es plantegen aspectes tant pedagògics com també relacionats amb la llibertat acadèmica i els valors i les creences del professorat.

Aquestes dificultats s'han d'afrontar a través de polítiques educatives que afavoreixin les condicions per poder abordar aquests aprenentatges amb plenes garanties i respecte per als drets de tots els membres de la comunitat educativa, especialment de l'alumnat i també el professorat.

Així, el tractament que es faci a l'escola de tots els fets relacionats amb la realitat social i política de l'infant ha de respectar el conjunt de drets que tenen reconeguts infants i adolescents en l'àmbit educatiu i fora d'aquest.

En aquesta mateixa línia, el Comitè de Drets Econòmics Socials i Culturals (DESC) de l'ONU, en l'Observació núm. 13 sobre el dret a l'educació, reforça la idea que els membres de la comunitat acadèmica són lliures, individualment o col·lectiva, de buscar, desenvolupar i transmetre el coneixement i les idees mitjançant la recerca, la docència, l'estudi, el debat, la

documentació, la producció, la creació o els escrits.

També especifica que el gaudi de la llibertat acadèmica comporta obligacions, com ara el deure de respectar la llibertat acadèmica dels altres, vetllar per la discussió equànime de les opinions contràries i tractar a tothom sense discriminació per cap dels motius prohibits.

És el que també estableix la LEC quan determina que “en l'exercici de llurs funcions, els docents tenen el deure específic de contribuir al desenvolupament de les activitats del centre en un clima de respecte, tolerància, participació i llibertat que fomenti entre els alumnes els valors propis d'una societat democràtica” (art. 29.2.b). Això, en el marc d'un currículum que s'ha d'orientar, entre d'altres, a capacitar l'alumnat per a l'exercici de la ciutadania, amb respecte als drets i les llibertats fonamentals de les persones i als principis bàsics de la convivència democràtica.

5. ESTUDI DE CAS A PARTIR DE LES ACTUACIONS DEL SÍNDIC DE GREUGES: EL TRACTAMENT EN ALGUNES ESCOLES DELS FETS DE L'1 D'OCTUBRE DE 2017

Un dels temes socialment controvertits, que, en cas que no es tracti adequadament, pot ferir sensibilitats, fa referència a la situació política de Catalunya. La controvèrsia es va intensificar especialment

⁹ A tall d'exemple, en el marc del referèndum escocès de 2014, l'Administració britànica va adreçar als centres educatius unes orientacions per tractar el referèndum que es va celebrar l'any 2014. Aquest document va ser elaborat de manera conjunta per l'autoritat educativa, l'Associació de Directors, la Comissió Electoral i el Consell d'Administració Electoral per a Escòcia, i ofereix un recull de fonts d'informació per ser consultades, i també orientacions adreçades a qualsevol persona responsable o interessada en l'educació dels adolescents, incloent-hi professorat, administració educativa, professionals de la comunitat educativa i personal de la universitat, amb vists a la celebració del referèndum sobre la independència d'Escòcia.

El Children and Young People Commissioner Scotland (CYPCS) va facilitar informació relativa als resultats d'una recerca acadèmica que va efectuar la Universitat de Glasgow a les escoles en relació amb el referèndum de 2014. Aquesta recerca, de març de 2015, va concloure, entre altres qüestions, que les escoles van evitar, amb èxit, acusacions de biaix en el maneig del debat del referèndum. Tanmateix, les preocupacions per assolir l'equilibri (fortament reforçat per l'assessorament de les autoritats) van influir i limitar el ventall de professionals desplegats. En aquest sentit, es va concloure que calia ajudar el professorat a superar les restriccions que perceben en l'ensenyament de temes polítics i altres temes polèmics.

a partir de la celebració del referèndum de l'1 d'octubre de 2017, suspès pel Tribunal Constitucional, que va generar queixes i, fins i tot, denúncies sobre com es van tractar aquests fets en determinades escoles, i va posar en qüestió el treball de docents i directius de centres educatius pel suposat adoctrinament de l'alumnat en aquella conjuntura política.

A continuació, s'analitzen les queixes rebudes pel Síndic de Greuges i també pel Ministeri d'Educació sobre el tractament dels fets de l'1-O per part de determinades escoles.

5.1. La prevalença d'incidències sobre el tractament dels fets de l'1 d'octubre de 2017

Arran de la celebració del referèndum de l'1 d'octubre de 2017, convocat per la Generalitat de Catalunya i suspès pel Tribunal Constitucional, el Síndic ha rebut durant el període comprès entre els mesos de setembre de 2017 a maig de 2018 un total de 9 queixes i 25 consultes, i també ha obert 2 actuacions d'ofici.

Aquestes queixes, consultes i actuacions d'ofici fan referència, fonamentalment, a incidències suposadament ocorregudes amb els debats organitzats a les aules per debatre els fets succeïts durant la celebració del referèndum, amb el tracte a l'alumnat, amb l'assetjament al professorat i al qüestionament de la seva professionalitat per part de determinades instàncies polítiques i mitjans de comunicació, amb la presència de simbologia política als centres, amb la participació de l'alumnat en actes de protesta i de vaga o amb l'aturada general convocada per al 3 d'octubre, sense serveis mínims als centres educatius.

Val a dir, però, que aquestes 36 queixes, consultes o actuacions d'ofici, si bé totes poden ser indicatives de malestar sobre una situació existent, només incorporen incidències concretes i, per tant, possibilitats de verificació, en set centres educatius de sis municipis diferents. En la resta de casos, o bé són queixes genèriques, sense esmentar cap centre en concret, o bé han estat presentades per persones no directament afectades, ocasionalment residents fora de

Catalunya, que segueixen l'actualitat a través dels mitjans de comunicació i que expressen el seu desacord sobre notícies que s'hi exposen i que suposadament ocorren.

Adicionalment, el Síndic també ha tingut accés als cinc requeriments que ha efectuat el Ministeri d'Educació al Departament d'Ensenyament durant els mesos de setembre, octubre i desembre de 2017 i gener de 2018 per clarificar casos de suposat adoctrinament de l'alumnat comesos pels centres educatius entorn de la celebració del referèndum de l'1 d'octubre de 2017. El Síndic no disposa d'informació de requeriments que s'hagin pogut fer a posteriori.

El primer requeriment, amb data 26 de setembre de 2017, conté fets dels quals ha tingut constància l'Alta Inspecció a través dels mitjans de comunicació, fonamentalment sobre manifestacions i concentracions en horari lectiu escolar en què l'alumnat va participar. El segon requeriment, amb data 5 d'octubre de 2017, fa referència fonamentalment a actes ocorreguts posteriorment a la celebració del referèndum de l'1 d'octubre de 2017, especialment en relació amb el tractament d'aquest fet als centres educatius els dies posteriors i amb actes de protesta, i també amb el presumpte assetjament al qual suposadament estan sotmesos els fills i filles d'agents de la Guàrdia Civil i la Policia Nacional en algunes escoles i instituts de Catalunya, sigui per part de companys, sigui per part del professorat. Els altres tres requeriments, amb dates 26 d'octubre de 2017, 11 de desembre de 2017 i 30 de gener de 2018, fan esment d'altres incidències rebudes, fonamentalment denunciades per famílies, i especialment relacionades amb les aturades de les classes per a actes de protesta, amb l'exposició de simbologia política als centres educatius i amb comentaris suposadament proferits per professorat en el marc dels debats generats a l'aula entorn dels fets ocorreguts durant la celebració del referèndum de l'1 d'octubre de 2017.

En total, els cinc requeriments esmentats del Ministeri d'Educació contenen 138 incidències amb referències concretes i, per tant, amb possibilitats de verificació, de 127 centres de 68 municipis diferents (Abrera, Alella, l'Ametlla del Vallès, Argentona,

Barcelona, Berga, Blanes, les Borges Blanques, les Borges del Camp, Calella, Cabrera de Mar, Calldetenes, Cassà de la Selva, Cerdanyola del Vallès, Cervera, Collbató, Cornellà de Llobregat, Dosrius, Esplugues de Llobregat, Figueres, Fornells de la Selva, Garriguella, Girona, Gurb, Gualba, Hostalets de Pierola, l'Hospitalet de Llobregat, Llagostera, Lleida, Manlleu, Manresa, Martorell, Mataró, Mollerussa, Montcada i Reixac, Olesa de Montserrat, Olot, Premià de Dalt, Reus, Ripoll, Sant Andreu de la Barca, Sant Boi de Llobregat, Sant Cugat del Vallès, Sant Joan Despí, Sant Julià de Vilatorrada, Sant Pere de Ribes, Santa Coloma de Farners, Santa Eulàlia de Ronçana, Santa Fe del Penedès, Segur de Calafell, Sant Pol de Mar, Sant Quirze del Vallès, Sant Vicenç de Castellet, la Seu d'Urgell, la Selva del Camp, Sitges, Tarragona, Tàrrrega, Terrassa, Torredembarra, Tortosa, Vall-llobrega, el Vendrell, Vic, Vidreres, Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú i Vila-seca). Convé tenir present que algun dels centres presenta més d'una incidència, i que hi ha algunes incidències que s'obren pels mateixos fets.

En total, les queixes rebudes pel Síndic o els requeriments esmentats del Ministeri d'Educació al Departament d'Ensenyament remeten a 174 incidències, no sempre verificables, amb referències específiques a 134 centres diferents.

L'anàlisi d'aquestes incidències, més enllà de permetre constatar l'existència d'algunes d'irregularitats i males praxis en el tractament dels fets de l'1 d'octubre, també posa de manifest que una part significativa fa referència a situacions suposadament ocorregudes que o bé no es poden verificar o bé no són irregulars.

En concret, un 21,3% de les incidències denunciades, tant al Síndic de Greuges com al Ministeri d'Educació, no són verificables perquè formen part d'escrits formulats per persones, de vegades anònimes, que expressen opinions o remeten a determinats fets suposadament ocorreguts, sense especificar el lloc on es van produir, per la qual cosa se'n fa difícil la verificació (vegeu la taula 1).

Taula 1: Incidències rebudes al Síndic de Greuges i al Ministeri d'Educació, per possibilitats de verificació

	Total	%
Verificable	137	78,7
No verificable	37	21,3
Total	174	100

Font: Elaboració a partir de la informació del Síndic de Greuges i del Ministeri d'Educació

Cal afegir que, de les incidències verificables, l'estudi dut a terme pel Síndic conclou que, un cop feta la verificació, una part conté informació inconsistent o extemporània. El mateix requeriment del Ministeri d'Educació incorpora denúncies a les quals sembla donar-hi veracitat perquè conclou que s'han produït vulneracions de dret i exigeix

responsabilitats sense haver-ne sol·licitat prèviament la comprovació.

En concret, del total d'incidències presentades al Síndic de Greuges o al Ministeri d'Educació, un 23,0% són inconsistents, bé totalment o bé parcialment, perquè contenen informacions que no s'ajusten plenament a la realitat (vegeu la taula 2).

Taula 2: Incidències rebudes al Síndic de Greuges i al Ministeri d'Educació per grau de consistència

	Total	Consistència	Inconsistència	Inconsistència parcial
Verificable no subiudice	129	89	21	19
Verificable subiudice	8	-	-	-
Verificable total	137	89	21	19
% (verificables no subiudice)	100,0	69,0	16,3	14,7
Total (verificable i no verificable)	174	89	21	19
% (total)	100,0	51,1	12,1	10,9

Font: Elaboració a partir de la informació del Síndic de Greuges i del Ministeri d'Educació

A tall il·lustratiu, val la pena fer menció, per la divulgació que se n'ha fet en els mitjans de comunicació, de la incidència relacionada amb el fet que, suposadament, un centre contenia en la intranet l'expressió "País: Catalunya". Sobre aquest assumpte, la direcció del centre recorda que la imatge aportada en la denúncia respon a un perfil d'usuari, i que cada usuari donat d'alta al Moodle del centre disposa de la possibilitat d'editar i personalitzar algunes dades personals, com ara el país i la població, per la qual cosa el contingut del perfil editat per cada usuari no és responsabilitat del centre, sinó, en aquest cas, del mateix alumne.

O també, per la difusió que n'ha tingut en els mitjans de comunicació, convé assenyalar una denúncia al Ministeri d'Educació "por actividades escolares de carácter político con menores" (vegeu la imatge 1). L'anàlisi de la denúncia evidencia que la imatge que acompanya la denúncia no fa referència a una activitat escolar sinó que reproduïx part de l'activitat "Juguem jugant" organitzada per l'Ajuntament de Berga al pavelló municipal durant les festes nadalenques de l'any 2013, i en què diverses entitats organitzen activitats per a infants, acompanyats dels progenitors. En la imatge, s'observa l'estand de l'Assemblea Nacional de Catalunya (ANC), situat al costat de l'estand de l'AMPA d'una escola, que no fa cap activitat amb contingut polític.

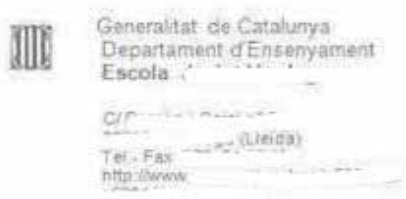
Imatge 1: Activitat organitzada en un pavelló municipal per una entitat cultural durant unes festes nadalenques atribuïda erròniament a una escola

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

Un altre exemple, també difós en els mitjans de comunicació, fa menció d'una altra denúncia relativa a una escola pública de primària que suposadament convida l'alumnat a assistir amb la "samarreta de l'estelada" a la festa de final de curs (vegeu la imatge 2). Les indagacions fetes, però, posen de manifest que el document contingut en la denúncia presentada al

Ministeri d'Educació s'ha manipulat, i que en la circular original hi constava el següent: "Els alumnes de P3 poden portar la samarreta de la senyera que van portar a la festa de final de curs de l'AMPA" (vegeu la imatge 3). Aquesta samarreta, la van fer pares i mares de P3 per ser utilitzada a la festa final de curs, just abans de Sant Joan, i reproduueix la flama del Canigó. (imatge 4)

Imatge 2: Circular manipulada adreçada a les famílies per a la festa de final de curs d'un centre educatiu

Benvolguts pares i mares,

El **divendres 21 de juny** de 2013 és l'últim dia d'escola i durant el matí farem diferents actuacions.

L'horari d'actuacions serà el següent:

- **9:15 a 10:30** Alumnes d'E. Infantil (P-3,P-4,P-5), Cicle Inicial (1r i 2n) i 3r. S'intercalaran actuacions instrumentals d'alguns alumnes de 4rt, 5è i 6è.
- **10:30 a 11:00** Esbarjo
- **11:00 a 12:30** Alumnes de 4rt i Cicle Superior (5è i 6è)

El vestuari que han de portar els alumnes és:

- **E. Infantil.** Samarreta blanca i pantaló/faldilla de color fosc o texà. **Els alumnes de P-3 poden portar la samarreta de l'estelada que van portar a la festa de final de curs de l'AMPA.**
- **C. Inicial.** Samarreta de color llisa i pantaló/faldilla de color fosc o texà.
- **3r.** Samarreta blanca i pantaló/faldilla de color fosc o texà.

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

Imatge 3: Circular original adreçada a les famílies per a la festa de final de curs d'un centre educatiu

Benvolguts pares i mares,

El divendres 21 de juny de 2013 és l'últim dia d'escola i durant el matí farem diferents actuacions.

L'horari d'actuacions serà el següent:

- **9:15 a 10:30** Alumnes d'E. Infantil (P-3,P-4,P-5), Cicle Inicial (1r i 2n) i 3r. S'intercalaran actuacions instrumentals d'alguns alumnes de 4rt, 5è i 6è.
- **10:30 a 11:00** Esbarjo
- **11:00 a 12:30** Alumnes de 4rt i Cicle Superior (5è i 6è)

El vestuari que han de portar els alumnes és:

- **E. Infantil:** Samarreta blanca i pantaló/faldilla de color fosc o texà. Els alumnes de P-3 poden portar la samarreta de la senyera que van portar a la festa de final de curs de l'AMPA.
- **C. Inicial:** Samarreta de color llisa i pantaló/faldilla de color fosc o texà.
- **3r.:** Samarreta blanca i pantaló/faldilla de color fosc o texà.
- **4rt, 5è i 6è:** Segons la coreografia

Es recomana a l'alumnat que porti gorra i protecció solar.

Els pares/mares i familiars dels alumnes hi esteu tots convidats. Desitgem que us agradi molt.

Salutacions i bon estiu!!!!

Font: Departament d'Ensenyament

Imatge 4: Samarreta referida a la circular original adreçada a les famílies de P3

Font: Departament d'Ensenyament

Un altre exemple té a veure amb la denúncia feta al Ministeri d'Educació amb els termes següents: “una madre denuncia los mensajes políticos que se exponen en el tablón del centro educativo”, i adjunta una fotografia en què apareixen missatges com ara “Llibertat Jordis” o “Help Catalonia”, entre d'altres (vegeu la imatge 5). Les

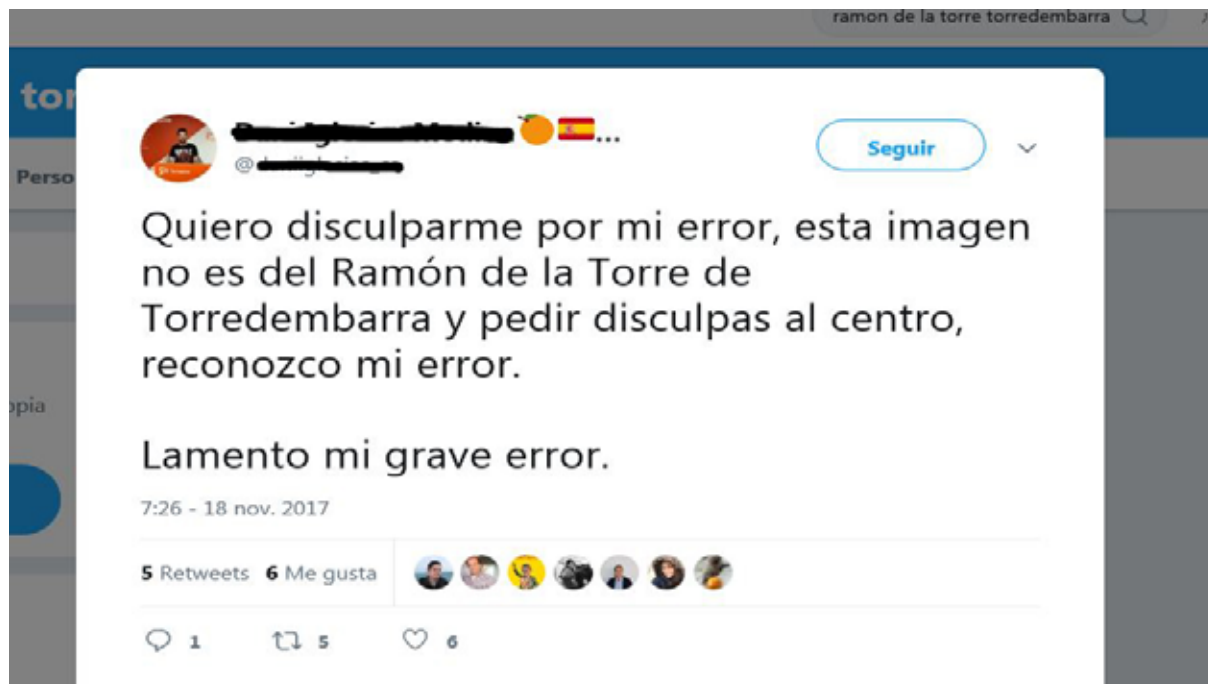
indagacions fetes posa de manifest que aquestes imatges no corresponen a cap centre educatiu. Aquesta imatge va ser atribuïda falsament al centre a través de twitter per un usuari, membre d'un partit polític, que immediatament va reconèixer l'error i es va disculpar a través de les xarxes socials (vegeu la imatge 6).

Imatge 5: Fotografia falsament atribuïda al tauler d'anuncis d'un centre educatiu

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

Imatge 6: Missatge de disculpes en relació amb l'atribució falsa d'una imatge a un centre educatiu

Font: Twitter

Altres exemples poden ser queixes sobre professorat que no existeix o que no imparteix classes al centre assenyalat, sobre fets suposadament succeïts en jornada escolar que en realitat es van produir en cap de setmana sense implicació del l'escola, sobre la manca de consentiment dels progenitors en l'assistència d'alumnat a manifestacions quan hi ha registres d'autorització constatables, sobre la lectura de suposats manifestos amb contingut polític que en realitat no es van llegir, sobre la suposada existència de càstigs per parlar en castellà en escoles en què no s'utilitza el càstig com a mesura correctora, sobre activitats suposadament escolars que en realitat no ho són i que han estat organitzades per entitats culturals del municipi a les instal·lacions escolars d'acord amb l'ús social dels centres, etc.

Aquesta manca de consistència no minva la importància d'algunes de les incidències detectades en què s'han identificat irregularitats, però també obliga les administracions educatives i la resta d'agents socials i educatius a analitzar amb rigor allò que es denuncia i es difon.

Més enllà de la consistència i el rigor, però, convé afegir que una part important de les incidències remet a fets o bé no irregulars o bé interpretables, que es podrien haver produït d'una altra manera, però que en cap cas no són objecte d'irregularitat. Més endavant, s'analitzen els aspectes detectats pel Síndic que són objecte d'irregularitat i els que no.

En tot cas, val a dir que un 5,7% de les incidències denunciades al Síndic de Greuges i al Ministeri d'Educació contenen actuacions irregulars; un 6,3%, actuacions no irregulars però que constitueixen mala praxi; un 4,6%, actuacions que estan subjudice (motiu pel qual el Síndic no es pronuncia sobre la seva irregularitat i consistència), i un 12,1%, actuacions no verificables que, si fossin certes, podrien ser irregulars (tot i que la impossibilitat de verificació per manca de dades no permet afirmar-ho) (vegeu la taula 3). Això significa, alhora, que, com a mínim, un 71,3% de les incidències denunciades al Síndic de Greuges i al Ministeri d'Educació es refereixen a fets que no comporten irregularitat ni mala praxi, hagin estat verificats o no (un 77,6%, si ens centrem en les incidències que no tenen caràcter irregular).

Taula 3: Incidències rebudes al Síndic de Greuges i al Ministeri d'Educació, per valoració d'irregularitat, possibilitat de verificació i grau de consistència

		Total	%	Consistència	Inconsistència	Inconsistència parcial
Verificable	Irregularitat	10	5,7	7	0	3
	No-irregularitat	108	62,1	72	21	15
	No-irregularitat amb pràctiques a revisar (males praxis)	11	6,3	10	0	1
	Subiudice	8	4,6	-	-	-
No verificable	No es pot determinar	21	12,1	-	-	-
	No-irregularitat (en cas que es pogués verificar)	16	9,2	-	-	-
Total		174	100	89	21	19

Font: Elaboració a partir de la informació del Síndic de Greuges i del Ministeri d'Educació

Per temàtica, el 22,4% de les incidències fan referència al tractament de la situació política a les aules; el 18,4%, a la presència de simbologia als centres; el 17,8%, a la participació d'alumnat

a les manifestacions i a les vagues; el 16,7%, a comunicats i el 16,1%, a les aturades de classes. La resta d'objectes de queixa afecten menys del 10% d'incidències (vegeu la taula 4).

Taula 4: Incidències rebudes al Síndic de Greuges i al Ministeri d'Educació, per objecte de la queixa

Objectes de la queixa	Total	%
Tracte alumnat	15	8,6
Assetjament professorat	6	3,4
Tractament situació política	39	22,4
Aturada	28	16,1
Inassistència a classe / Manifestació / Vaga	31	17,8
Simbologia	32	18,4
Comunicats	29	16,7
General	17	9,8
Treballs	16	9,2
Altres	15	8,6

Font: Elaboració a partir de la informació del Síndic de Greuges i del Ministeri d'Educació

Nota: El sumatori dels percentatges és superior al 100% perquè algunes incidències fan referència a més d'una temàtica, de manera que una incidència pot tenir diferents objectes de queixa.

Al marge de l'aturada general del dia 3 d'octubre que va afectar una part significativa de centres educatius, la majoria de queixes remeten a fets puntuals suposadament ocorreguts que, en cap cas, poden ser extrapolats al conjunt del sistema educatiu, com si la gestió que s'hagués fet arran dels fets de l'1 d'octubre de 2017 fos estructuralment irregular. Convé recordar que, segons dades del Departament d'Ensenyament, el curs 2017/2018 hi ha més de 1.300.000 alumnes matriculats als diferents ensenyaments del sistema educatiu a Catalunya, en prop de 4.800 centres públics i privats (3.000 dels quals imparteixen ensenyaments obligatoris).

Convé recordar que els centres educatius no són institucions aïllades de l'entorn social on s'ubiquen, ni ho han de ser, ja que tenen la funció d'educar els infants per viure i comprendre críticament la realitat que els envolta. Tant el marc normatiu internacional (la Convenció sobre els drets de l'infant i les observacions generals del Comitè que donen criteris per aplicar-la) com la normativa estatal i de Catalunya coincideixen a assenyalar que el sistema educatiu ha de tenir per finalitat, entre d'altres, que l'alumnat pugui assolir el màxim desenvolupament de la seva personalitat i pugui ser membre actiu de la societat. Cal afegir, a més, la dificultat d'abstraure els membres de la comunitat educativa (alumnat, famílies, professorat), un cop són dins del centre, de la seva experiència vital fora del centre. És habitual que, en moments convulsos, aquesta experiència vital (juntament amb els marcs simbòlics que l'acompanyen) tendeixi a manifestar-se també dins dels centres. En qualsevol cas, per gestionar aquesta situació, l'element fonamental és comprendre quins són els límits i els principis que s'han de respectar per conèixer amb aquesta realitat.

5.2. Condicionants en el tractament dels temes controvertits derivats de l'estudi de cas

- **El tractament a les aules de la situació política a Catalunya, una condició necessària però amb garanties per als infants**

Una part important de les incidències detectades tenen a veure amb queixes de

determinades famílies sobre l'existència de debats a l'aula sobre els fets de l'1 d'octubre i sobre opinions personals expressades per alumnat i professorat en un moment de gran tensió emocional. Un 22,4% de les incidències fan referència al tractament directe de la situació política a classe, mentre que el 9,2%, a treballs no directament relacionats amb la situació política, però que han generat queixes pel seu suposat caràcter adoctrinador.

De fet, en un dels requeriments del Ministeri d'Educació al Departament d'Ensenyament, entre altres aspectes, s'exposa el següent: "Los profesores son los principales actores en el adoctrinamiento independentista. En las últimas semanas se ha acentuado el papel del profesor en el aula a la hora de explicar a los alumnos la situación política que se está viviendo en Cataluña".

L'anàlisi d'aquestes incidències posa de manifest tres grans tipus de queixes, que no reflecteixen necessàriament actuacions irregulars del professorat o dels centres.

En primer lloc, en algunes escoles, els fets denunciats fan menció de debats a l'aula al voltant de la independència de Catalunya o sobre els fets de l'1 d'octubre de 2017, i la queixa és pel fet de parlar-ne, (tot i que, de vegades, els escrits de queixa també fan esment d'un tractament no equànim per part del professorat, encara que amb valoracions que no es poden corroborar si els mateixos afectats denunciats no confirmen els fets tal com es relaten en les queixes).

En relació amb el tractament de temes controvertits a l'aula, el Síndic recorda que s'ha de dur a terme amb un respecte absolut de la pluralitat. A aquest efecte, correspon al personal docent vetllar per la garantia d'informar suficientment l'alumnat dels diferents posicionaments o maneres de pensar sobre un mateix assumpte per afavorir el seu pensament crític, i és problemàtic si a l'aula només apareixen els elements propis d'un dels posicionaments possibles. En tot cas, però, el sol fet de parlar o debatre sobre aquests temes o d'altres no hauria de ser objecte de queixa, encara que el tema no pugui ser del grat, pel seu caràcter controvertit, de determinats membres de la comunitat escolar.

És el cas, per exemple, d'una activitat duta a terme en l'assignatura de ciències socials a secundària en què, davant les eleccions del 21 de desembre de 2017 al Parlament de Catalunya, es projecten a classe vídeos electorals dels diferents partits polítics i es respon en grup-classe el qüestionari del web www.elteuvot.org, en què apareixen diferents preguntes sobre aspectes concrets per determinar la posició dins del mapa polític català (vegeu imatge 7).

El centre argüeix que aquesta és una activitat didàctica que es fa de manera habitual en períodes electorals amb la finalitat de donar a conèixer el sistema electoral i les posicions dels diferents partits polítics, sense que el professorat hagi manifestat cap preferència i amb ple respecte a totes les opinions manifestades (contràriament al que es manifestava en la queixa dels progenitors, a partir del que el fill els havia comentat).

Imatge 7: Portal www.elteuvot.org emprat en una activitat educativa en l'assignatura de ciències socials en un centre escolar

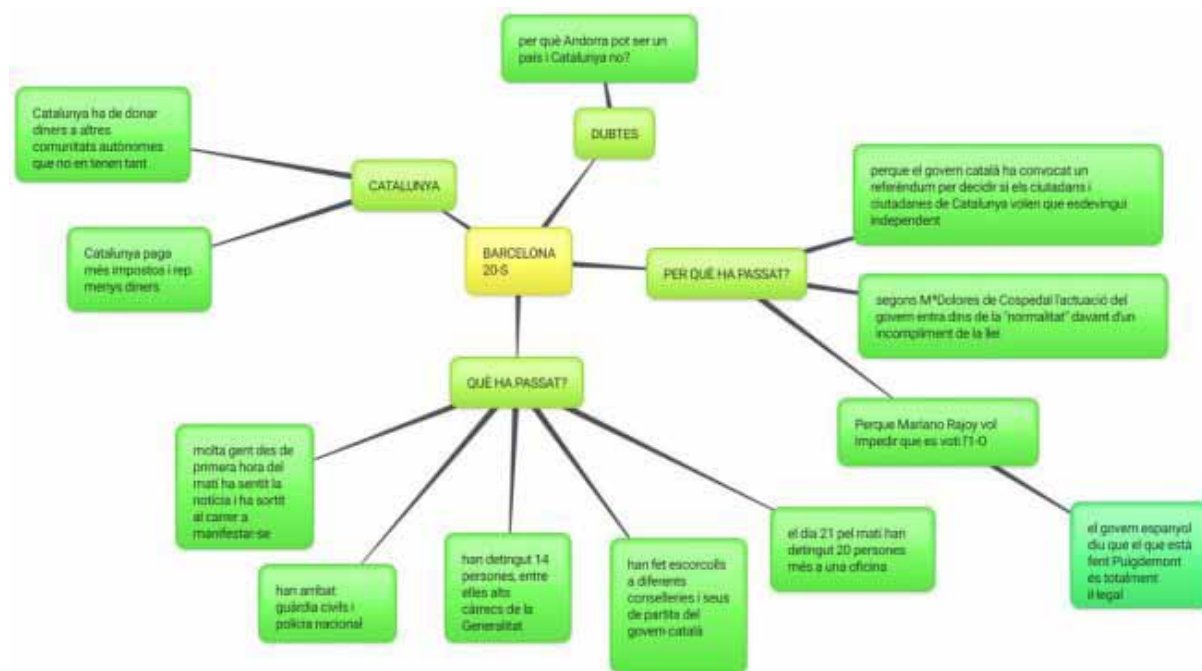

Font: www.elteuvot.org

També a tall d'exemple, val la pena esmentar, per la difusió que se n'ha fet en els mitjans de comunicació, el cas d'una escola de primària en què alumnat de cinquè elabora un mapa conceptual a partir del debat a classe, on apareixen fets que es

van produir abans de la celebració del referèndum, com ara l'arribada d'efectius dels cossos de seguretat de l'Estat, la detenció d'alts càrrecs de la Generalitat o la il·legalitat del referèndum segons l'Estat espanyol (vegeu la imatge 8).

Imatge 8: Mapa conceptual elaborat per una escola de primària sobre les actuacions judicials dutes a terme el 20 de setembre de 2017 al Departament d'Economia de la Generalitat de Catalunya

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

Si bé no recull altres elements que integren la complexitat de la situació viscuda els dies abans de l'1 d'octubre de 2017, el mateix centre exposa que aquest mapa conceptual va ser elaborat, com a eina de treball, a partir d'aportacions i dubtes del mateix alumnat a l'aula, d'acord amb el que viu i escolta, en el marc de la matèria de coneixement del medi, com es fa en altres ocasions, sense que, descontextualitzat de l'ús i del conjunt del tractament que se'n va fer, se'n pugui concloure un possible caràcter adoctrinador.

Aquest mapa conceptual recull com a dubte de l'alumnat "Per què Andorra pot ser independent i Catalunya, no?", i alhora també recull les explicacions donades sobre els escorcolls dels departaments i les detencions d'alts càrrecs de la Generalitat del 20 de setembre de 2017, que s'atribueixen a la convocatòria d'un referèndum sobre la independència per part del Govern català i amb un incompliment de la legalitat. En el mapa conceptual també s'esmenta el dèficit fiscal de Catalunya i la solidaritat entre comunitats autònomes en funció de la riquesa.

Amb tot, aquestes incidències contribueixen a reflexionar sobre la funció del personal docent quan es treballen a l'aula temes controvertits i, molt especialment, sobre quin ha de ser el seu paper a efectes de garantir que el debat es dugui a terme amb absolut respecte a la pluralitat i oferint a l'educand informació suficient sobre tots els elements que integren la complexitat d'un tema controvertit en concret.

En els debats al voltant dels fets de l'1 d'octubre, per exemple, es podrien incloure referències a la voluntat d'una part de la societat catalana d'exercir el dret a decidir el futur polític, a la intervenció dels cossos policials per impedir les votacions i també al fet que la celebració del referèndum havia estat suspesa pels tribunals de justícia i que, per tant, es duia a terme en contra d'un pronunciament judicial, entre d'altres.

Informar l'alumnat sobre tots els elements que formen part d'un debat tan complex com aquest és responsabilitat del professorat, que ha de saber completar allò que falta, matisar allò que pot ser tendencios, aclarir

allò que genera dubtes o és susceptible de múltiples interpretacions, etc.

En segon lloc, i en altres centres, hi ha queixes, prop d'una desena, que tenen a veure amb la manifestació d'opinions personals per part de professorat en relació amb la situació política, especialment amb l'actuació policial durant la celebració del referèndum de l'1 d'octubre de 2017, però també sobre altres aspectes que incideixen en la controvèrsia política, com ara la manifestació d'un posicionament favorable o desfavorable a la celebració d'aquest referèndum, a la independència de Catalunya, a l'aplicació de l'article 155 o a l'empresonament de polítics o líders de la societat civil.

Per la difusió feta també en els mitjans de comunicació, es pot assenyalar la queixa presentada pels suposats comentaris proferits per una professora de cicles formatius de grau mitjà: "Una profesora empezó a hablar de la independencia y que los que hablamos castellano éramos unos maleducados y barriobajeros".

Altres exemples de denúncies incorporades en els requeriments del Ministeri d'Educació són els següents: "Un padre denuncia que el profesor de geografía adoctrina a los alumnos, echando pestes de 'los partidos de derechas como el PP y Cs' y diciéndoles que 'hay que votar a los partidos independentistas para liberar a Cataluña de España'", o "un alumno del centro denuncia a una profesora del centro, adoctrinadora y militante de Òmnium. Dibuja símbolos en clase como lacitos y esteladas", o "una madre denuncia el adoctrinamiento de todo el profesorado de la escuela", o "una madre denuncia que un profesor y tutor de niños de 10 años, 4º de primaria, insulta y amenaza a la Guardia Civil", o "la madre manifiesta que el profesorado decía a los alumnos expresiones como 'hay que ir a votar el 1-OCT, que la policía española son unos asesinos, que los mossos actuaron bien, que el gobierno catalán no ha tenido otra salida, porque el Gobierno español no ha querido hablar con ellos'[...]".

És paradigmàtic, en aquest sentit, el cas de les denúncies penals interposades a professorat de centres de la Seu d'Urgell i de Sant Andreu de la Barca per comentaris

crítics suposadament proferits per professorat cap a l'actuació d'agents de la Guàrdia Civil i la Policia Nacional (per a informació més detallada del cas, vegeu el quadre 1). En l'escrit d'acusació del Servei de Delictes d'Odi i Discriminació de la Fiscalia Provincial de Barcelona davant les denúncies contra l'actuació de nou professors de l'institut de Sant Andreu de la Barca el dia 2 d'octubre (cinc de les quals ja han estat arxivades pel jutge), s'exposen comentaris, considerats com a delictius per Fiscalia, com ara els següents: "me encuentro muy triste y no tengo ganas de dar clases por la violencia desproporcionada que ejerció el día anterior la Policía y la Guardia Civil", "estoy muy afectada por los hechos y la actuación desproporcionada de la Guardia Civil ocurridos en el día de ayer" o "no me encuentro en disposición de dar clases normales por lo acontecido en el día de ayer, ya que la Policía y la Guardia Civil me han tratado a palos, porque son unos animales y unos bestias que solo saben dar palos", entre d'altres.

En general, són queixes presentades per progenitors després d'haver escoltat el relat dels infants sobre allò que suposadament ha dit o ha fet el professorat a l'aula. En cas de tenir caràcter despectiu, i en cas que s'hagin realment produït en els mateixos termes en què són exposats pels progenitors denunciants, els comentaris han de ser considerats irregulars, i més encara en un context educatiu amb infants.

Quan hi ha hagut constància que els comentaris despectius efectivament s'han produït tal com són relatats pels infants, només en una de les incidències, el Síndic ha pogut constatar que la direcció del centre ha adoptat mesures, com ara l'advertiment al docent, el tractament del cas al consell escolar i la presentació de disculpes davant el grup classe.

En la majoria de casos en què el Síndic ha obtingut informació addicional sobre els fets relatats, però, el relat ha estat posat en qüestió o desmentit tant pel professorat directament afectat com també per la resta d'alumnat que hauria presenciats els fets. En aquests casos, la Inspecció d'Educació s'ha entrevistat amb les

direccions, els mestres i, de vegades, també amb alumnat del centre, sense trobar cap evidència que els pugui sostenir. Sí que hi ha constància que la situació política s'ha comentat en algunes classes, moltes vegades a petició del mateix alumnat, i que les direccions dels centres han recordat al professorat la conveniència de tractar amb neutralitat i objectivitat la situació política, especialment quan hi ha hagut constància d'alguna queixa. La impressió general, però, és que els relats dels progenitors continguts en les denúncies sovint barregen, sense destriar, comentaris fets per professorat, sovint descontextualitzats, amb comentaris fets per alumnat a la mateixa classe, amb percepcions personals dels mateixos progenitors i dels alumnes que els expliquen què ha succeït a classe.

És paradigmàtic, en aquest sentit, el cas de les denúncies presentades als professors de l'institut de Sant Andreu de la Barca (vegeu el quadre 2). D'una banda, en la visita feta al centre, el Síndic va evidenciar que altres alumnes presents havien explicat una versió diferent dels fets succeïts, com si s'haguessin produït o s'haguessin percebut d'una altra manera. I, d'altra banda, segons apunten algunes de les famílies denunciants, alguns docents de l'institut de Sant Andreu de la Barca havien demanat disculpes per si els comentaris proferits a l'aula havien ocasionat malestar a determinats alumnes.

Convé posar de manifest que el context de convulsió social i política viscut durant els mesos de setembre i octubre de 2017 afavoreix que els marcs interpretatius que s'utilitzen per comprendre el que succeeix dins del centre siguin més propis d'altres àmbits o estiguin esbiaixats. Això succeeix no només en el cas de professorat que, potser de manera inadequada, pot tractar al centre la realitat de l'entorn sense tenir prou present que està en un context educatiu amb infants, sinó també d'alumnat i progenitors que potser malinterpreten el que succeeix dins de l'aula o del centre perquè no se situa prou bé en un context educatiu on l'intercanvi d'idees i de pensaments, sense necessitat de compartir-los, forma part indestriable del procés educatiu.

Siguin fonamentades o no les denúncies o estiguin basades en fets més o menys reals, és important que els centres educatius tractin els temes controvertits a les aules d'una manera empàtica i respectant totes les sensibilitats per evitar qualsevol possible malestar.

I, en tercer lloc, en relació amb el tractament a l'aula de la situació política, un altre tipus d'incidència freqüent fa referència al contingut de treballs elaborats per l'alumnat a l'aula.

És el cas, per exemple, del requeriment formulat pel Ministeri d'Educació al Departament d'Ensenyament perquè suposadament “en la clase de 4º de primaria de su hijo les dieron un folio en blanco a cada niño para que pintasen lo que para ellos significaba la paz y la concordia. Los niños pintaron prácticamente todos la bandera estelada”. O també, per exemple, “una madre denuncia un vídeo que realizan los alumnos de 6º de educación primaria en el que se hace publicidad en idioma inglés de una Cataluña independiente, llevando los niños todo tipo de símbolos independentistas”. Aquest va ser un treball elaborat per un grup d'alumnes en el marc del projecte *School Song Contest* durant el curs 2013/2014, d'acord amb la temàtica lliurement escollida per ells mateixos. De fet, en el marc del mateix projecte altres grups d'alumnes del mateix centre van fer vídeos sobre temàtiques completament diferents i allunyades de la situació política.

En epígrafs posteriors, també s'exposa, per exemple, una incidència denunciada per una família en desacord amb els dibuixos que havien fet els alumnes per reflexionar sobre els fets de l'1 d'octubre, en el marc d'una activitat en què s'havia demanat fer dibuixos que fessin referència als valors de la pau, el diàleg i la necessària conciliació entre les diferents sensibilitats, i en què un dels alumnes va fer un dibuix en què apareix el missatge “Per votar no s'ha de pegar” (vegeu imatge 16).

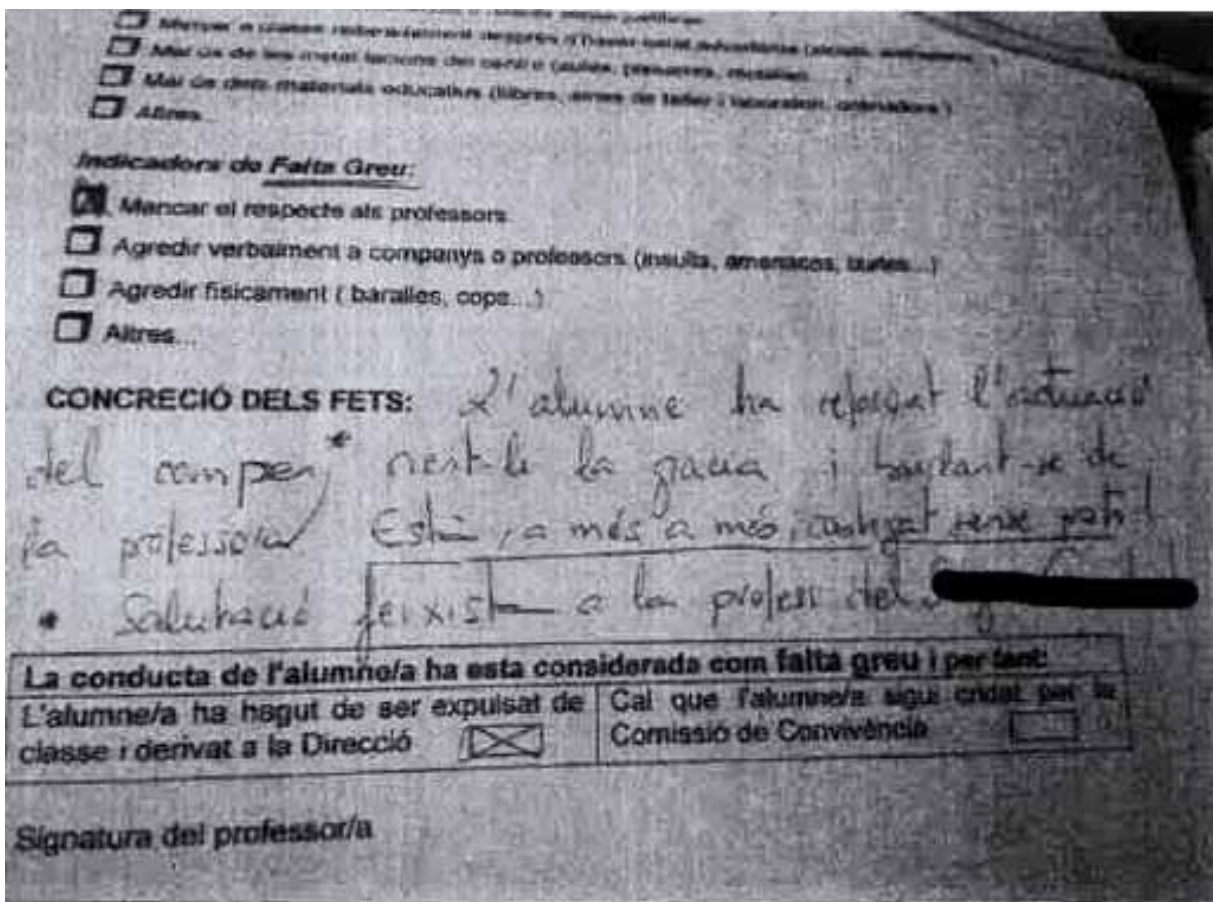
Cal tenir present que, sempre que no atemptin contra les normes de convivència del centre, la manifestació de posicionaments polítics per part d'alumnat

forma part de l'exercici del seu dret a la llibertat de pensament i d'expressió. Treballs elaborats pels mateixos alumnes en què s'expressa la seva opinió política no suposen cap irregularitat.

En tot cas, quan aquesta llibertat d'expressió atempta contra les normes de convivència del centre o contra els principis que ordenen el nostre sistema educatiu, òbviament, pot ser limitada. Per exemple, una de les incidències sobre les quals el

Ministeri d'Educació ha fet un requeriment al Departament d'Ensenyament pel seu possible caràcter irregular fa esment de la disconformitat d'un progenitor pel càstig interposat al seu fill que s'havia burlat d'un professor a qui un altre alumne li havia fet una salutació feixista. Aquesta actuació, que limita la llibertat d'un alumne per burlar-se d'un professor i per reforçar la salutació feixista feta per un altre alumne, no suposa cap irregularitat. (Imatge 9)

Imatge 9: Sanció interposada a un alumne, un dels casos requerits pel Ministeri d'Educació

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

Nota: En l'apartat de concreció dels fets posa: "L'alumne ha reforçat l'actuació del company (salutació feixista a la professora) rient-li la gràcia i burlant-se de la professora. Està, a més a més, castigat sense patir".

En relació amb el treball a l'aula, algunes de les queixes fan referència, per exemple, a contes explicats per mestres que, pel seu argument, algunes famílies consideren inadequats. Hi ha dues incidències de centres i municipis diferents en què s'exposen els mateixos fets.

En un cas, s'exposa que en un centre concertat es va explicar “un cuento para escolares que no cuentan con más de siete años de edad,

donde se presenta un ‘final feliz’ que consiste en que se mata al Rey y a los policías malos”. Aquests fets suposadament succeïts no es van produir en horari lectiu, sinó en el marc d'una activitat extraescolar, a iniciativa d'un monitor, contràriament al que es va informar en els mitjans de comunicació. Arran de les informacions aparegudes a un programa de ràdio, el mateix centre va aclarir els fets a través del comunicat següent (vegeu imatge 10).

Imatge 10: Comunicat d'una escola arran de les informacions aparegudes en un programa de ràdio

Comunicat arrel de les inquietuds generades per un programa de ràdio

| 06-10-2017

Benvolguts i benvolgudes,

Davant del comentari d'una persona a un programa de ràdio el dimarts passat, on ens acusava d'adoctrinament a nens de 5 anys, volem informar que la direcció de l'escola ha investigat, i sabem que una monitora d'activitats extraescolars va fer una dinàmica per commemorar el dia de la no-violència, i que dins de l'activitat els propis infants van compartir diversos comentaris.

Més enllà del possible desencert en la decisió de fer l'esmentada dinàmica o en la seva conducció, en cap cas, però, es pretenia transmetre el missatge de que ens acusava la persona que va trucar a la ràdio ni els tertulians de la pròpia emissora. En qualsevol cas, l'escola està analitzant com es va desenvolupar l'activitat, i, en cas que hagués estat d'una forma inapropiada, es prendran les mesures que corresponguin.

Entenem que en moments tan difícils com aquests, les emocions estan a flor de pell. L'escola és especialment curosa en l'acompanyament dels seus alumnes. La nostra professionalitat i els nostres valors estan avalats per un història centenària i ens sentim segurs de la confiança que les famílies tenen en la nostra escola. Garantim amb contundència que mai se'ns ocrorreria promoure l'adoctrinament ni la por entre els nostres infants. Dimecres ens vam entrevistar amb la família, que es va donar per satisfeta de les explicacions donades per la direcció de l'escola. També hem d'informar que vàrem escriure un missatge a la cadena de ràdio, del qual no hem rebut cap resposta.

Font: centre educatiu.

I en l'altra incidència sobre el mateix fet, presentada després que el cas anterior aparegués als mitjans de comunicació, s'exposa, però referit a un altre centre, que "una conocida de una madre que prefiere permanecer en el anonimato denuncia que en la escuela se contó a alumnos de 7 u 8 años la historia (que también ha corrido en las redes) de un rey malo, una policía mala y otra policía buena, etc. Solicita que se reúnan más datos al respeto y proceder a la persecución del delito". Aquest darrer centre, un cop fetes les indagacions pertinents, nega que s'hagués produït l'explicació d'aquest conte.

En el marc de les denúncies del treball a l'aula, encara que de manera més indirecta, altres incidències, concretament dues, fan referència a l'existència de mapes d'Europa en què es destaca

Catalunya com a país, de manera equivalent a altres països europeus. Aquest és el cas, per exemple, d'una activitat duta a terme en un centre l'any 2014, emmarcada en el projecte 1714, en què es demana situar en el mapa Catalunya, juntament a Espanya, Portugal, França, Anglaterra i Alemanya (vegeu l'imatge 11). Malgrat que les fronteres estatals no diferencien Catalunya, que situar Catalunya en el mapa europeu juntament amb altres estats es deu al fet que es tracta d'una activitat emmarcada en un projecte d'història de Catalunya ("Com vivien els nens i nenes del 1714 a Catalunya?"), i que també hi ha Anglaterra, que no és un estat assimilable a Espanya, el Síndic considera que la representació equivalent en mapes de realitats geopolítiques diferenciades pot portar a la confusió, si no se n'explicita prou la diferència.

Imatge 11: Exercici elaborat en un centre educatiu sobre els fets de 1714

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

Altres incidències denunciades sobre els treballs desenvolupats a classe tenen a veure amb l'ensenyament d'Els Segadors, himne nacional de Catalunya. Aquest fet, però, no suposa per se una irregularitat, atès que aquesta activitat forma part del currículum escolar.

En tot cas, tal com ja s'ha esmentat prèviament, cal tenir present que el debat sobre el tractament de temes controvertits que afecten aspectes ideològics i polítics a l'escola és una tasca educativa que s'ha de desenvolupar, sense menystenir la dificultat que suposa tractar aquests temes pel seu caràcter controvertit.

Aquest tractament de la situació política, per descomptat, ha de situar l'infant en el centre del procés educatiu i, en conseqüència, ha de respectar els seus drets i les seves llibertats, com ara el dret a la llibertat d'expressió, de pensament i de consciència, el dret a la dignitat i al respecte de les seves conviccions morals i ideològiques, el dret a no ser discriminat si les expressa i el dret a la intimitat si no vol expressar-les, i també el dret a no ser víctima de manipulacions ideològiques o propagandístiques. Tots aquests són drets recollits en la Convenció de les Nacions Unides sobre els drets de l'infant, en la Constitució espanyola, en l'Estatut d'autonomia de Catalunya i en la legislació en matèria d'infància i educació. El tractament sobre la situació política, a més, ha de preservar l'escola com a espai de convivència i cohesió, de respecte dels principis democràtics i de pluralitat ideològica i no partidista, en què les opinions puguin ser expressades i valorades en un clima de respecte, llibertat i tolerància, i també com a espai de transmissió de coneixements i valors des del rigor i des del pensament crític, de manera que s'afavoreixi el diàleg, la discrepància i la capacitat de posar en dubte allò que es transmet com a veritat o com a opinió hegemònica.

■ **La necessària protecció dels infants especialment afectats per la situació política existent**

Una altra part de les incidències, el 8,6%, tenen a veure amb el tracte rebut per

l'alumnat arran de la situació política. Bona part d'aquestes incidències fa referència a casos judicialitzats, especialment el cas de l'institut de Sant Andreu de la Barca (per a més informació, vegeu el quadre 1).

En el tractament dels esdeveniments especialment controvertits a les aules, cal tenir present que hi poden haver alumnes presents directament afectats pels esdeveniments que es tracten. En aquest cas, i a tall d'exemple, convé destacar que en el sistema educatiu hi ha progenitors d'alumnat que són membres dels cossos de seguretat de l'Estat que van intervenir, d'acord amb les ordres dels seus superiors, als centres de votació per evitar el referèndum de l'1 d'octubre i d'altres que, per contra, van participar-hi i van resultar afectats per la intervenció dels cossos policials. Aquests alumnes van viure, i viuen, amb una càrrega emocional afegida a la situació política existent.

De fet, el segon requeriment del Ministeri d'Educació conté informació sobre situacions suposadament ocorregudes en centres els dies posteriors a l'1 d'octubre, que remetent al suposat assetjament al qual suposadament estan sotmesos els fills i filles d'agents de la Guàrdia Civil i la Policia Nacional en algunes escoles i instituts de Catalunya, sigui per part de companys, sigui per part del professorat. Aquest requeriment remet a la situació suposadament viscuda per alumnat fill d'agents policials de tres centres, dos a la Seu d'Urgell i un altre a Sant Andreu de la Barca, actualment sota procés d'investigació judicial. També es fa esment d'una denúncia presentada a l'Alta Inspecció per un agent de la Policia Nacional, amb fills en una escola de primària de Barcelona, sobre el minut de silenci al centre el dia 2 d'octubre i comentaris fets per mestres, i també tres denúncies presentades per agents de la Policia Nacional i Guàrdia Civil en relació amb insults o comentaris despectius proferits per algun company en altres quatre centres, un de Vic, un de Premià de Mar, un d'Olot i un de Sant Feliu de Llobregat, en aquests tres darrers casos sense especificar-ne el nom, segons s'exposa, per por de denunciar-ho públicament i que els seus fills en rebin les conseqüències. També s'exposa un suposat

problema relacionat amb el fet que algunes dones de guàrdies civils, residents en una caserna de Barcelona, no van poder acompanyar els seus fills a l'escola, sense especificar el dia, per les concentracions que s'hi van fer a fora.

Aquest requeriment també incorpora una carta escrita per una alumna d'un centre de Martorell, filla de guàrdia civil, en què exposa el patiment emocional que li està generant la percepció que els seus companys tenen dels guàrdies civils i en què demana que "passi el que passi, tracteu-me com sempre m'heu tractat perquè som companys, respecto el que pugueu pensar sobre aquest tema, però el respecte sempre va per sobre de tot".

Aquesta complexitat afegida no ha d'impedir el tractament de la situació política a les aules, però s'ha de ser especialment curós per preservar i protegir el benestar d'aquests infants, sempre des del respecte i des de la comprensió i empatia per la tensió emocional que el tractament d'aquesta situació pot generar, i sempre amb voluntat de generar espais de reflexió i diàleg que contribueixin, si és possible, a reduir-la.

En aquest sentit, en relació amb el cas de Sant Andreu de la Barca, en què fills i filles

de guàrdies civils suposadament van presenciar comentaris despectius de la intervenció policial l'1 d'octubre per part de professorat (vegeu el quadre 1), en la visita efectuada pel Síndic a l'institut, tant la direcció com els membres del Consell Escolar coincideixen a assenyalar la bona convivència que sempre hi ha hagut i que hi ha al centre entre professorat, estigui afectat o no per la investigació judicial, i alumnat, sigui fill de guàrdia civil o no, les actuacions endegades per preservar aquesta convivència, i també la necessitat de comprendre la situació de patiment amb què viuen els alumnes fills de guàrdia civil i les seves famílies aquesta situació, sense que aquesta comprensió suposi acceptar que els comentaris despectius que s'atribueixen a determinats professors s'hagin produït tal com indiquen les famílies denunciants.

En el marc de l'entrevista efectuada amb les famílies d'aquests alumnes afectats, el Síndic també constata que una part està disconforme amb el fet que els noms dels alumnes s'hagin filtrat a la premsa, la qual cosa ha suposat que tant el professorat com la resta d'alumnat del centre hagin pogut conèixer qui ha efectuat les denúncies cap a determinats professors del centre (vegeu el quadre 2).

Quadre 1: Les actuacions del Síndic en relació amb les incidències ocorregudes a l'Institut El Palau de Sant Andreu de la Barca

El dia 5 d'octubre de 2017, el Síndic va obrir una actuació d'ofici arran de la informació que havia aparegut en els mitjans de comunicació respecte dels suposats comentaris en forma de retrets que un professor de l'Institut El Palau, de Sant Andreu de la Barca, havia fet a un alumne el pare del qual és agent de la Guàrdia Civil (AO 223/2017).

En el marc d'aquesta actuació, el Síndic va demanar un informe al Departament d'Ensenyament sobre els fets ocorreguts, que va ser tramès en data 3 de febrer de 2018.

En data 3 de maig de 2018, el Síndic es va reunir amb el Consell Escolar de l'Institut El Palau per informar-lo de les seves actuacions i ampliar la informació obtinguda. En el marc d'aquesta visita al centre, el Síndic també va atendre visites d'altres membres de la comunitat educativa que no formen part del Consell Escolar.

En data 4 de juny de 2018, el Síndic es va reunir amb les famílies denunciants a la caserna de la Guàrdia Civil a Sant Andreu de la Barca.

Finalment, en data 14 de juny de 2018, a instància del Síndic de Greuges, es van reunir a l'institut el conseller d'Ensenyament, el director dels Serveis Territorials, la Inspecció d'Educació, la direcció del centre, quatre famílies afectades, alguns professors, el síndic i l'adjunta d'infants.

Al llarg d'aquests mesos, el Síndic ha mantingut contactes i reunions, entre d'altres, amb la Comandància de la Guàrdia Civil a Catalunya i amb els responsables del Departament d'Ensenyament, tant amb el secretari general durant la vigència de l'aplicació de l'article 155 com també amb el Conseller d'Ensenyament, un cop el Govern ha estat constituït.

De la informació obtinguda en el marc d'aquestes actuacions, el Síndic constata el següent:

El centre té prop de 1.200 alumnes i una plantilla de professorat de prop de 110 persones.

El dia 1 d'octubre de 2017, l'institut va ser centre de votació del referèndum suspès pel Tribunal Constitucional. El centre està ubicat molt a prop d'una caserna de la Guàrdia Civil. Efectius de la Guàrdia Civil van intervenir el mateix dia 1 d'octubre per impedir la votació.

Després dels fets ocorreguts durant la celebració del referèndum al conjunt de Catalunya, tal com van fer altres centres educatius i altres centres de treball, el dia 2 d'octubre els professionals de l'institut van decidir fer una aturada de 15 minuts. La direcció informa que aquell dia el professorat va acordar fer una aturada fora del centre, sense participació de l'alumnat. La direcció va decidir, per garantir la seguretat dels alumnes (que no es quedessin sols a les aules), reunir-los a tots al pati del centre, mentre els docents es concentraven fora del recinte de l'institut. En algunes aules, a més, la situació viscuda durant la jornada de l'1 d'octubre va generar debat i comentaris, bé a iniciativa dels docents, bé a iniciativa de l'alumnat.

El mateix dia 2 d'octubre, al voltant de tres famílies d'alumnat fill de guàrdia civil es van presentar a l'escola i van parlar amb un membre de l'equip directiu per manifestar el desacord amb alguns comentaris. Aquestes famílies no van presentar cap queixa per escrit, tot i que se'ls va informar del procediment. Cap altra família després d'aquestes s'ha queixat formalment al centre sobre situacions que fossin objecte del seu desacord. En cap cas s'ha formalitzat cap procediment de queixa ordinari a la direcció del centre per part de les famílies que es pogués resoldre per via administrativa.

El dia 3 d'octubre i successius, arran de diferents informacions aparegudes als mitjans de comunicació, l'institut rep trucades de mitjans de comunicació, i també insults i amenaces per correu electrònic, via telefònica i fins i tot presencial. Una emissora de ràdio esmenta dos noms de professionals del centre.

Els dies 3, 4 i 5 d'octubre el centre, Inspecció i Serveis territorials duen a terme actuacions per aclarir els fets i acordar mesures "amb l'objectiu de tornar la tranquil·litat a la comunitat educativa".

Entre altres aspectes, l'institut va demanar poder establir una interlocució amb alguna persona amb autoritat dins la Guàrdia Civil per poder reconduir la situació des del centre, però qui va comparèixer, en data 5 d'octubre, va informar que havia estat designat com a instructor de les diligències policials obertes en relació amb els fets i que aquestes seguirien el seu curs, i que ho comunicarien a Fiscalia. Aquesta comunicació es produeix en el marc d'una reunió en què participa, segons sembla, el director, el cap d'estudis, l'inspector, dos representants de la Policia Judicial de la Guàrdia Civil i un membre de l'AMPA, també guàrdia civil.

En el marc de la reunió mantinguda amb les famílies denunciants, sis en total, algunes exposen la seva disconformitat amb alguns comportaments d'alguns professors del centre durant el dia 2 d'octubre, especialment.

La motivació de les denúncies tramitades, segons exposen, rau en la voluntat de reparació moral i pública pels fets succeïts, i que la denúncia fos per via judicial i no administrativa respondria a la poca confiança en el tractament que pogués fer l'Administració dels fets ocorreguts.

Des del dia 6 d'octubre, la direcció va fer entrevistes amb mares, pares, docents i alguns alumnes per esbrinar quines havien estat les actuacions més enllà de les comentades en els punts anteriors.

En data 9 d'octubre, es va convocar una reunió amb l'alcalde i les famílies denunciants, que no es van presentar.

Segons s'exposa, el centre va intentar parlar amb les famílies denunciants, però van declinar l'oferiment i volien tractar l'assumpte només en l'àmbit judicial. Amb tot, algunes de les famílies denunciants, no totes, han exposat al Síndic en la reunió mantinguda el mes de juny la predisposició a reunir-se amb el professorat del centre i amb les instàncies administratives que corresponguin per esclarir els fets.

Mentre algunes famílies denunciants manifesten que durant aquests mesos hi ha professors que els haurien demanat disculpes per la situació, altres famílies exposen que ningú del centre se'ls ha adreçat directament per parlar-ne.

El 16 d'octubre de 2017 la direcció va rebre la citació per personar-se a declarar en qualitat de testimoni a les dependències de la Unitat Orgànica de la Policia Judicial de la Guàrdia Civil de Barcelona. També van ser citats, com a testimonis, el cap d'estudis i la cap d'estudis de cicles formatius. Així mateix, el 4 de desembre 11 docents del centre van rebre citació per prestar declaració en qualitat d'investigats amb motiu de les diligències policials i ampliàtories.

Al marge de les denúncies fetes a diversos professors pels comentaris suposadament proferits el 2 d'octubre en relació amb la intervenció policial durant la celebració del referèndum de l'1 d'octubre, el 20 d'octubre de 2017 es va denunciar un altre professor, presumptament, per haver demanat que aixequessin la mà els fills de guàrdies civils en el context d'un debat sobre la vaga d'estudiants.

En data 6 de novembre, el Consell Escolar de l'institut, òrgan del qual depèn la Comissió de Convivència, va manifestar: "No hem tingut mai cap conflicte per raons ideològiques durant tots aquests anys d'existència de l'institut" i que "la trajectòria dels professors acusats ha estat sempre d'una gran professionalitat al servei de l'ensenyament".

Les famílies denunciants confirmen que fins a l'octubre de 2017 la seva valoració del centre i dels professionals que hi treballen és positiva, i que els seus fills mai havien tingut cap conflicte pel fet de tenir pares guàrdies civils.

El 23 de gener de 2018 la direcció de l'institut va emetre un informe respecte de les queixes. En aquest, s'hi nega cap mena de discriminació a cap alumne per raó de pensament, s'afirma que els debats espontanis que es van produir el dia 2 d'octubre van ser a iniciativa de l'alumnat i que no es va llegir cap manifest durant el quart d'hora de la concentració del 2 d'octubre ni es va obligar cap alumne a manifestar-se.

En data 31 de gener, la Inspecció d'Educació va emetre informe sobre el requeriment del Síndic.

En data 23 d'abril, es va tenir coneixement, a través dels mitjans de comunicació, que la Fiscalia Provincial de Barcelona havia denunciat nou dels professors investigats, tant pels fets ocorreguts el 2 d'octubre com pels del 20 d'octubre. Posteriorment, es van difondre a través dels mitjans de comunicació i de les xarxes socials les fotografies dels docents denunciats. El centre va optar per no fer declaracions públiques per no afectar l'alumnat.

A través de la documentació disponible, el Síndic constata que la Inspecció ha visitat el centre diverses vegades per demanar informació sobre els fets, assessorar el director i vetllar pel bon funcionament del centre. La supervisió feta per la Inspecció constata que la direcció del centre ha actuat en tot moment d'acord amb les seves funcions per recuperar el bon clima respecte de tota la comunitat escolar, i que ha fet multiplicitat d'actuacions per retornar la dinàmica habitual al centre. En cap cas s'ha formalitzat cap procediment ordinari de queixa al centre o la Inspecció.

L'activitat acadèmica del centre ha recuperat progressivament la normalitat, tot i que la denúncia de Fiscalia i la divulgació de les fotografies del professorat ha introduït tensió a la situació. De fet, tant l'informe rebut com la visita al centre descriu un clima de preocupació i desassossec entre els docents, en alguns casos de gravetat. Hi ha alguns docents de baixa mèdica i un altre en comissió de serveis en un altre centre.

En el marc de la reunió del Síndic amb el Consell Escolar, el 3 de maig de 2018, s'exposa que la situació generada a partir de les denúncies està tenint un fort impacte en el centre i està afectant greument tant el professorat com l'alumnat. La difusió del nom i les fotografies dels docents, l'aparició de pintades a les parets del centre (vegeu la imatge 12), el proferiment d'insults freqüents i alguna amenaça (ja denunciada) estan generant un fort patiment i molta por dins la comunitat escolar.

Imatge 12. Pintades a la façana de l'institut de Sant Andreu de la Barca

Font: @9delpalau.

En aquest sentit, es remarca que l'institut no havia tingut mai queixes ni dificultats de convivència prèvies, i també el fet que són desenes de famílies d'alumnes del centre que viuen a la caserna de la Guàrdia Civil, i que d'aquestes només algunes han presentat denúncia.

Aquesta tensió i patiment, segons s'informa, també està afectant l'alumnat de l'institut, que ha de conviure diàriament amb la presència de mitjans de comunicació a la porta del centre. Es relata l'esforç per mantenir un clima de normalitat a l'institut, però també la dificultat davant la presència dels mitjans i l'aparició de forma continuada d'informacions que ofereixen una visió del centre que no s'ajusta a la realitat.

En el decurs de la reunió i de les entrevistes posteriors efectuades pel Síndic algunes persones aporten informacions alternatives d'alumnes que qüestionen el relat dels denunciants. Es tracta de famílies d'alumnes que exposen el relat dels seus fills no coincident amb les denúncies.

Per contextualitzar aquesta informació s'assenyala que el dia en què tenen lloc les denúncies (2 d'octubre) va ser especialment difícil per a alguns dels adolescents alumnes del centre, amb un fort patiment acumulat ja feia temps per la situació política i social. Els nois i noies van patir una pressió emocional molt forta i aquell dia van tornar a casa molt afectats. En aquest sentit, s'apunta com a probable que canalitzessin aquest malestar amb el professorat i s'assenyala com a dada significativa el fet que els pares d'alguns alumnes del centre havien estat destinats a actuar al centre el dia 1 d'octubre.

El professorat present a la reunió exposa la preocupació pel fet que aquests elements no s'hagin tingut en compte i que, de la mateixa manera, les seves declaracions en seu judicial tampoc no hagin estat incorporades dins la denúncia que ha formulat la Fiscalia. Així mateix, exposen la preocupació pel fet que l'administració educativa no els hagi manifestat públicament el seu suport ni hagi fet pública informació que pot actuar en descàrrec dels docents denunciats.

Per la seva banda, les famílies denunciants també manifesten al Síndic la seva sensació que les administracions no els han fet costat ni els han ofert suport davant dels fets ocorreguts.

L'AMPA del centre informa que inicialment no va rebre cap queixa ni comunicació de famílies. Posteriorment, i d'ençà de la denúncia del dia 23 d'abril presentada per Fiscalia, han rebut nombroses comunicacions de famílies per fer suport al centre i manifestar el desacord amb què només es tingui en compte el relat de les famílies denunciants.

En canvi, algunes famílies denunciants manifesten que hi ha una campanya per desacreditar la veracitat dels relats dels alumnes denunciants i del contingut de les denúncies practicades.

En data 8 de maig de 2018, els secretaris d'Estat d'Interior i d'Educació es reuneixen amb els guàrdies civils pares d'alumnes de l'institut a la Delegació del Govern a Barcelona, per traslladar-los el seu suport, sense reunir-se amb la direcció del centre o altres membres de la comunitat escolar.

En data 10 de maig de 2018, el jutge archiva cinc de les vuit denúncies presentades pels fets del 2 d'octubre, i ha obert diligències per tres dels mestres. Un altre jutge també ha obert investigació per al novè mestre denunciat, en aquest cas sobre els fets del 20 d'octubre.

Finalment, convé destacar que, arran de la reunió de 14 de juny de 2018, a instància del Síndic de Greuges, entre algunes famílies afectades, la direcció del centre i el Departament d'Ensenyament, les diferents parts van exposar les seves visions sobre la problemàtica viscuda al centre durant els darrers mesos. Totes les parts, però, coincidien que:

1. Tant la direcció i el professorat del centre com les famílies estan compromesos activament per garantir un bon desenvolupament educatiu de l'alumnat i per situar l'interès superior de l'infant en el centre del procés educatiu.
2. La tensió política general viscuda durant el primer trimestre del curs 2017/2018 va provocar patiment entre alumnat, famílies i professorat, per raons diverses. Cal tenir en compte aquest context per comprendre com es van viure els dies posteriors a l'1 d'octubre a les aules, i també les diferents interpretacions del que hi va succeir.

3. La manca de conseller d'Ensenyament com a màxima autoritat del Departament durant l'aplicació de l'article 155 no ha contribuït a abordar i resoldre aquesta situació des de la comunitat educativa i per la via administrativa fins a l'actualitat.

4. L'institut ha mantingut al llarg dels darrers anys un bon clima de convivència. Abans dels fets de l'1 d'octubre, mai no hi havia hagut cap conflicte per raons ideològiques. Tothom fa una valoració general positiva de la tasca educativa que es du a terme al centre i de la professionalitat del claustre de professorat. Aquest bon clima de convivència s'ha intentat preservar durant els darrers mesos, entre professorat i alumnat, tant si està afectat per la investigació judicial com si no. No s'estableix cap diferència en el tracte a l'alumnat fill de guàrdia civil al centre. Tot l'alumnat rep la mateixa atenció, independentment de la professió dels seus progenitors.

5. Tant la direcció del centre com el Departament d'Ensenyament insten totes les parts a tramitar les queixes per la via administrativa, d'acord amb els procediments convencionalment establerts per a la resolució dels conflictes als centres educatius, per poder esclarir correctament els fets. Aquest procediment requereix conèixer exactament què ha passat a partir de les informacions que han d'aportar alumnes, famílies i professorat afectats. Sense la participació de totes les parts, no és possible resoldre la problemàtica de manera adequada.

6. Les famílies presents a la reunió s'han posat a disposició del Departament d'Ensenyament per esclarir els fets ocorreguts i trobar vies per a una solució positiva a la problemàtica plantejada, en benefici de l'alumnat i del mateix centre.

7. En el cas que, a partir de les actuacions reglamentàries internes, es constatés que hi ha hagut alguna mala pràctica docent, tant la direcció del centre com el Departament d'Ensenyament actuarien en conseqüència i expressarien les disculpes convenients als afectats.

8. La situació generada a partir de les denúncies de la Fiscalia i el seu trasllat als mitjans de comunicació està tenint un fort impacte en el centre i està afectant el benestar tant del professorat com de l'alumnat i les seves famílies. Hi ha la voluntat que la problemàtica plantejada es pugui esclarir i resoldre en benefici de totes les parts.

9. La difusió als mitjans de comunicació per part de Fiscalia dels noms d'alumnes i professors afectats per l'escrit de denúncia ha generat malestar i preocupació entre les persones afectades, perquè suposa una vulneració al seu dret a la intimitat, a la dignitat i a l'honor.

10. L'institut és un centre altament valorat per la comunitat escolar i pel conjunt del municipi per l'educació de qualitat que ofereix al seu alumnat. El centre ha rebut més sol·licituds que places en el procés d'admissió d'alumnat d'enguany. Hi ha el compromís de procurar que la situació viscuda durant aquest curs sigui superada de cara al curs 2018/2019, i que la normalitat en el funcionament del centre es pugui restablir definitivament.

El Síndic de Greuges, que continuarà amb el seguiment i la mediació del cas, ha instat les diferents parts a continuar treballant des de la comunitat educativa, amb la participació de totes les persones afectades i amb l'escolta de totes elles, per esclarir els fets ocorreguts, per assumir les responsabilitats que corresponguin i millorar les pràctiques que escaiguin, i per resoldre positivament la problemàtica plantejada.

Quadre 2: La protecció del dret a la dignitat, intimitat i honor dels alumnes denunciants i dels professors denunciats

La difusió dels noms dels alumnes denunciants a l'institut de Sant Andreu de la Barca, fills de guàrdies civils, per part de Fiscalia

En data 23 d'abril es té coneixement a través dels mitjans de comunicació que la Fiscalia Provincial de Barcelona interposa denúncia contra nou professors de l'institut de Sant Andreu de la Barca per delictes contra la dignitat i la integritat moral amb discriminació per raó de nacionalitat, i també per injúries greus contra cossos i forces de seguretat.

Es publicita el contingut íntegre de la denúncia en què apareixen els noms de pila dels professors, dels infants presumptament víctimes dels delictes denunciats, i també la seva data de naixement i el nom dels seus pares, agents de la Guàrdia Civil destinats a la caserna de Sant Andreu de la Barca.

Alguns dels mitjans de comunicació publiquen el document de la denúncia de Fiscalia a través dels seus webs. Posteriorment es difonen a través dels mitjans de comunicació i les xarxes socials les fotografies dels docents denunciats.

El Síndic té coneixement que l'escrit de denúncia del fiscal coordinador de Delictes d'Odi i Discriminació, en què es recullen els fets amb els noms de pila dels adolescents presumptament víctimes i altres dades que en permeten la identificació (data de naixement, curs i nom del pare), va ser difós per la mateixa Fiscalia als mitjans de comunicació.

En un municipi petit com Sant Andreu de la Barca i en un determinat centre educatiu i amb la notorietat pública que ha pres aquest cas, els afectats són perfectament identificables i la publicació de detalls i dades sobre els fets ocorreguts i les persones involucrades podria vulnerar greument el dret a la dignitat, intimitat i honor, i també a la recuperació física i psicològica que s'ha d'exigir per a tot infant que presumptament ha estat víctima d'un delictes.

L'article 16 de la Convenció de les Nacions Unides sobre els drets de l'infant preveu el dret dels infants a no ser subjectes d'interferències arbitràries o il·legals en la seva vida privada, família, domicili o correspondència, ni atacs il·legals al seu honor i reputació, i tenen dret a la protecció de la llei contra aquestes interferències o atacs.

L'article 4 de la Llei orgànica 1/1996, de protecció jurídica del menor, regula el dret a l'honor, a la intimitat personal i familiar i a la pròpia imatge, i el mateix Codi penal castiga de manera més greu els atacs a la intimitat i la pròpia imatge quan les víctimes són menors (197.5 del Codi penal).

L'article 36 de la Llei 14/2010, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència, recull aquest dret a la protecció de l'honor, la dignitat, la intimitat i la pròpia imatge, i estableix que s'ha de preservar els infants i adolescents de la difusió de les seves dades personals, de la difusió d'imatges que atempten contra la seva dignitat i de l'explotació econòmica de la seva imatge. Igualment, es preveu que els poders públics han de vetllar amb un interès especial pel dret a la intimitat i honor dels infants i adolescents que han estat objecte d'agressions sexuals, maltractaments o qualsevol altra experiència traumàtica.

Cal tenir en compte que els drets a l'honor, la intimitat i la pròpia imatge d'un infant o adolescent estan hiperprotegits pel nostre ordenament jurídic, tal com indica la Instrucció 2/2006 de la mateixa Fiscalia General de l'Estat.

Aquestes garanties addicionals es justifiquen en un plus d'antijuridicitat predicable dels atacs a aquests drets quan el subjecte passiu és un menor d'edat, ja que no només lesionen l'honor, la intimitat i la pròpia imatge, sinó que, a més, poden pertorbar el seu correcte desenvolupament físic, mental i moral, i entorpir el seu dret al lliure desenvolupament de la personalitat i la futura estima social.

Quan es ponderen els drets a la intimitat, honor i pròpia imatge d'un infant o adolescent amb altres drets en conflicte, com ara en aquest cas la tutela judicial efectiva o la llibertat d'informació, cal valorar aquesta especial prevalença.

Per aquest motiu, també, la protecció a la intimitat d'un infant o adolescent no es restringeix i es limita només al coneixement del seu nom i dades de caràcter personal, sinó que s'ha de prendre en consideració que, en un determinat context, la difusió de determinades dades, no estrictament de caràcter personal, permeten identificar l'infant o adolescent concret, i se n'ha d'evitar la difusió amb vista al seu interès superior.

Pel que fa a la intervenció del Ministeri Fiscal, el Síndic és coneixedor de la preocupació que la mateixa Fiscalia General de l'Estat ha posat de manifest reiteradament pel que fa al respecte dels drets dels infants i adolescents, i en especial per a la protecció de la seva intimitat, que l'ha portat a dictar la Instrucció 2/1993, de 15 de març, sobre la funció del Ministeri Fiscal i el dret a la intimitat de les menors víctimes de delictes; la Instrucció 2/2006, de 15 de març, sobre el fiscal i la protecció del dret a l'honor, la intimitat i la pròpia imatge dels menors, ja esmentada, i també la Instrucció 1/2007, sobre actuacions jurisdiccionals i intimitat dels menors.

En aquesta darrera instrucció, i amb relació a la problemàtica de la publicitat de les sentències mitjançant edictes i la intimitat dels infants i adolescents, s'adopten les recomanacions del Defensor del Poble i es fa constar que el Ministeri Fiscal "quan s'hagi de notificar una sentència mitjançant la seva publicació en diaris oficials, si aquesta incorpora continguts que afecten la intimitat d'infants i adolescents menors d'edat, s'han de suprimir del text les dades que els identifiquen".

El principi de publicitat es predica només de les actuacions judicials que s'hagin de desenvolupar en audiència i del pronunciament de la sentència per protegir el dret a la tutela judicial efectiva. L'article 301 de la LECrim estableix com a regla general que la fase d'instrucció és secreta per a la societat i pública per a les parts (excepte que es declari secret de sumari per a les parts).

Precisament en aquesta primera fase el que pretén el legislador és evitar la frustració de la investigació i el que s'anomena *judici paral·lel*.

El judici paral·lel és un dels principals efectes de la publicitat de les actuacions judicials quan els procediments són d'interès per a l'opinió pública i pot posar en perill el dret a la tutela judicial efectiva, tal com ha assenyalat en reiterades ocasions el Consell General del Poder Judicial.

En aquest cas, no s'ha donat publicitat a una sentència o resolució judicial ni tan sols a actuacions judicials prèvies, sinó que s'ha difós la denúncia que ha interposat la mateixa Fiscalia, que actua en defensa de la legalitat, drets dels ciutadans i interès públic.

El que està en joc aquí no és la salvaguarda del dret a la tutela judicial efectiva, sinó, en tot cas, el coneixement de les actuacions que està fent el Ministeri en defensa de la legalitat i l'interès públic amb vista a la transparència i control públic que es pot fer de l'actuació de la mateixa institució, que cal ponderar amb els drets a la intimitat, honor i privacitat dels infants víctimes.

L'Estatut orgànic del Ministeri Fiscal en l'article 4.5 indica que el Ministeri Fiscal, en exercici de les seves funcions, pot informar l'opinió pública dels esdeveniments que es produeixin sempre en l'àmbit de la seva competència i amb respecte al secret de sumari i, en general, als deures de reserva i sigil inherents al càrrec i als drets de les persones afectades.

Per tant, és funció de la mateixa Fiscalia vetllar per la protecció especialment curosa dels drets a la intimitat, privacitat i honor d'infants víctimes en la seva actuació, i especialment en la informació que tramet i també la que difon.

El Síndic ha traslladat aquestes consideracions a la Fiscalia Provincial de Barcelona.

La difusió dels noms dels alumnes denunciants i d'altres infants, fills de guàrdies civils, per part dels mitjans de comunicació

Amb relació a l'ús que han pogut fer els mitjans de comunicació respecte de la informació rebuda i la cobertura mediàtica dels fets, el Síndic també ha fet arribar diverses consideracions al Col·legi de Periodistes de Catalunya perquè, en el marc de les seves atribucions, pugui emprendre les actuacions que consideri oportunes.

Particularment, el Síndic ha traslladat a aquest organisme la preocupació per la possible vulneració dels drets dels infants afectats que s'hagi pogut produir i que es pugui estar produint amb la publicació d'informació sobre el contingut de la denúncia emesa per la Fiscalia Provincial de Barcelona per fets ocorreguts a l'institut de Sant Andreu de la Barca i sobre la pressió mediàtica que rep aquest mateix institut.

Des del moment en què apareix la notícia sobre la investigació i posterior denúncia dels professors de l'institut per possibles delictes contra la dignitat i la integritat moral d'alguns alumnes, la presència de mitjans de comunicació a les portes i voltants dels instituts ha estat constant, els quals han pres imatges i entrevistat membres de la comunitat educativa, la qual cosa pot suposar una dificultat per a una normal i bona convivència al centre educatiu i la garantia del compliment de les funcions educatives que té encomanades.

De fet, les mateixes famílies que integren la comunitat educativa de l'institut Sant Andreu de la Barca van emetre un comunicat el dia 10 de maig en què demanaven que el centre deixés de ser un focus mediàtic, rebutjaven la presència continuada de mitjans, la pressió i persecució dels professors i denunciaven la instrumentalització de l'institut per a finalitats no educatives, la qual cosa vulnerava el dret a la intimitat dels adolescents que en són alumnes.

Addicionalment, el Síndic també s'ha adreçat al Col·legi de Periodistes de Catalunya sobre la difusió de la identitat dels fills d'un dels guàrdies civils que ha emès alguns dels atestats policials sobre els comitès de defensa de la república (CDR).

El dia 6 de maig de 2018 es publica a un mitjà digital, *El Món* (6/5/2018), una notícia que fa referència a la identitat i l'agrupament escolta de què formen part els fills d'un dels guàrdies civils. En un dels informes signats per aquest agent de la Guàrdia Civil s'assenyala com a responsable d'un d'aquests comitès un representant de la Federació Catalana d'Escoltisme i Guia, que, a més, havia format part del mateix agrupament escolta on ara aquest agent porta els seus fills.

A la notícia es pot llegir el cognom del tinent de la Guàrdia Civil i també el nom de l'agrupament on assisteixen els seus fills, i també se citen comentaris que han fet famílies del mateix agrupament, d'acord amb la publicació.

Amb les dades aportades, els infants són identificables i, per tant, s'ha pogut vulnerar també el seu dret a la intimitat, dignitat, honor. Així mateix, la revelació d'informació respecte de la condició, activitats i opinions del seu pare pot suposar-los un greuge o condicionament.

Més enllà de les previsions normatives anteriorment exposades, l'article 7 de la Llei 7/2010, general de la comunicació audiovisual, estableix que està prohibida la difusió del nom, imatge i altres dades que permetin la identificació dels menors en el context de fets delictius o emissions que discuteixin la seva tutela o filiació, que s'han d'entendre en qualsevol contingut que perjudiqui el menor i en especial la seva dignitat (158 CC).

En aquesta mateixa Llei es recull com a infracció molt greu (article 57.4) la difusió del nom, la imatge o altres dades que permetin la identificació dels menors en el context de fets delictius i l'incompliment dels codis d'autoregulació de conducta.

A Catalunya, els articles 64 i 158 de la Llei 14/2010, de drets i oportunitats en la infància i l'adolescència, han recollit la importància dels mitjans en la protecció dels infants, i exigeix que els mitjans de comunicació social que emeten o tenen difusió en el territori de Catalunya tractin amb cura especial qualsevol informació que afecti els infants o adolescents i que evitin difondre'n el nom, imatge o dades que en permetin la identificació, quan apareixen com a víctimes, testimonis o inculpats en causes criminals, llevat del cas que ho siguin com a víctimes d'un homicidi o assassinat o quan es divulgui qualsevol fet relatiu a la seva vida privada que n'afecti la reputació o el bon nom.

En aquest sentit, la jurisprudència del Tribunal Europeu de Drets Humans i el Tribunal Constitucional garanteixen l'interès constitucional de la formació i l'existència d'una opinió pública lliure per a l'exercici d'altres drets inherents al sistema democràtic, però també amb la salvaguarda de la intimitat de terceres persones quan es tracta de dades i informacions sobre particulars.

Aquesta protecció específica dels drets de la personalitat dels infants i adolescents menors d'edat s'estableix tant en la Convenció dels drets de l'infant com en la Carta europea dels drets de l'infant, el Pacte internacional de drets civils i polítics, el Pacte internacional de drets econòmics, socials i culturals, i la Declaració universal de drets humans.

El Consell Català de Mitjans Audiovisuals, per la seva banda, ha elaborat un manual d'estil per a mitjans de comunicació sobre com informar dels maltractaments infantils i també recomanacions sobre com informar sobre tragèdies personals. Així mateix, el Col·legi de Periodistes ha creat el Consell de la Informació de Catalunya, que vetlla pel compliment del Codi deontològic. El punt 11 del Codi recull específicament la protecció dels drets dels menors.

“Cal evitar difondre la identitat dels menors quan apareixen com a víctimes (excepte en supòsit d'homicidi i casos de segrestos o desaparicions), testimonis o inculpats en causes criminals. Aquesta consideració és especialment pertinent en assumptes d'especial transcendència social, com ara delictes sexuals, suïcidis, problemes referents a adopcions o fills de pares empresonats. A més, s'evitarà identificar contra la seva voluntat les persones pròximes o parents innocents d'acusats o convictes en procediments penals.

Com a norma general, els menors no han de ser entrevistats ni fotografiats o filmats sense el consentiment explícit dels seus pares, tutors, mestres o educadors. Tampoc no és lícit al·legar la rellevància pública de familiars o persones pròximes per justificar la intromissió en la seva vida privada o l'explotació de la seva imatge”.

Al Codi deontològic de la professió periodística a Catalunya figura com un dels 12 criteris que cal prendre en consideració la protecció dels drets dels infants. El punt sisè també recull que s'han de conciliar els drets individuals amb el dret del públic a saber.

“El periodista ha de defensar el dret a la informació davant de qualsevol restricció a la transparència exigida per l'interès públic, especialment quan les fonts són administracions i organismes oficials. Tanmateix, cal reconèixer a les persones individuals i jurídiques el dret a no proporcionar informació ni respondre preguntes. L'assetjament intimidador i persistent és una pràctica reprobable”.

L'interès superior de l'infant en aquest casos s'ha fet valer per preservar els drets dels infants especialment protegits en conflicte amb els de la llibertat d'expressió o informació.

El Síndic ha traslladat al Col·legi de Periodistes de Catalunya aquestes consideracions, i també la recomanació de valorar la inclusió en el codi deontològic de la necessitat que els professionals conciliïn el dret a la informació amb els drets dels infants i adolescents, i evitin les pràctiques que puguin ser més invasives o d'exercici de pressió mediàtica respecte d'entorns amb presència d'infants o adolescents quan un fet informatiu de gran interès s'esdevé en aquest àmbit, amb una consideració especial per al normal funcionament i respecte a la intimitat dels infants i adolescents en centres educatius, de protecció i de lleure.

La difusió dels noms i les fotografies del professorat denunciat per part dels mitjans de comunicació

El dia 29 d'abril de 2018 es publiquen al diari *El Mundo* les dades personals i fotografies dels professors denunciats juntament amb detalls del contingut de la denúncia cursada contra ells.

Aquesta difusió ha derivat en insults, amenaces i pintades a l'institut adreçats a aquests professionals.

El Síndic ha traslladat a l'Agència Espanyola de Protecció de Dades el cas perquè valori la possible vulneració de drets a la intimitat, l'honor i la protecció de dades personals de les persones afectades que es pot haver produït amb la publicació d'aquesta notícia. En la resposta tramesa, aquest organisme, si bé no nega l'afectació d'aquests drets, també recorda el següent: “La Jurisprudencia del Tribunal Constitucional tiende a otorgar una posición preferente a la libertad de expresión frente a otros derechos constitucionales cuando, atendiendo a la veracidad de la información facilitada, los hechos comunicados se consideren de relevancia pública. Esta relevancia se proyecta no sólo en aquellos que desarrollan una actividad pública, sino también en aquellos que participan en hechos que son considerados de interés para los ciudadanos. La Jurisprudencia también ha determinado que la discusión en torno a la veracidad de la información publicada no es incompatible con la preeminencia del derecho a la información sobre el derecho a la protección de datos”.

Així mateix, en relació amb la publicació de fotografies dels professors, aquest organisme afegeix el següent: “Es preciso tener en cuenta asimismo que la Ley Orgánica 1/1982, de 5 de mayo, de Protección Civil del Derecho al Honor, a la intimidad personal y familiar y a la propia imagen, en su artículo 8.2, establece ciertas limitaciones en la protección de estos derechos si las imágenes difundidas fueron captadas durante un acto público o en lugares abiertos al público. [...] Respecto de la procedencia de los datos publicados, que puede ser diversa, debe señalarse que los medios, en ejercicio de sus derechos constitucionales, se encuentran habilitados para el ejercicio de su derecho a la no revelación de sus fuentes”.

■ **La necessària resolució positiva dels conflictes, per davant de la via penal**

En el marc del sistema educatiu, tant el professorat i els equips directius com els òrgans de participació, gestió i supervisió dels centres estan orientats a promoure la gestió i resolució positiva dels conflictes (mecanismes de detecció i diagnosi dels problemes que apareixen, cerca de solucions acordades, estratègies de mediació, etc.).

En aquest sentit, és cabdal treballar la confiança i la necessària gestió dels conflictes des de la perspectiva no confrontativa entre família i escola, per exemplificar els valors que promulguen els projectes educatius dels centres i per construir una escola basada en el diàleg i la cerca contínua d'entesa entre escola i famílies, en interès superior dels infants.

Els centres educatius disposen de vies administratives per mediar i resoldre els possibles conflictes que puguin aparèixer en el marc de l'activitat del centre, generalment a través del tutor com a primera ràtio i posteriorment amb la direcció del centre. Les normes d'organització i de funcionament dels centres, a més, estableixen altres mesures per a la promoció de la convivència i dels mecanismes de mediació (art. 19 Decret 102/2010). El mateix Departament d'Ensenyament ha promogut recentment que els centres educatius hagin de tenir implementat el projecte de convivència en el marc de projecte educatiu, amb les accions específiques per a la resolució positiva dels conflictes (Resolució ENS/585/2017).

Un cop la resolució del conflicte no es pot fer des del centre, el Departament d'Ensenyament disposa de mecanismes de control i supervisió (Inspecció d'Educació, etc.) que tenen per funció, entre d'altres, intervenir davant de possibles conflictes i contribuir-ne a la resolució.

El seguiment d'aquests procediments beneficia tots els afectats, entre altres motius, perquè permet enfortir la confiança entre els membres de la comunitat educativa i la seva cohesió social, amb mesures de resolució que siguin efectives i que tinguin la mínima repercussió en el procés educatiu

de l'alumnat i en el funcionament normal del centre.

Aquest marc d'intervenció contrasta, en certa manera, amb la gestió d'algunes de les incidències detectades.

D'una banda, convé assenyalar que la majoria d'incidències no han estat prèviament notificades per les persones interessades ni als centres ni a la Inspecció d'Educació, de vegades, molt probablement, per possibles temors a rebre'n conseqüències. Per resoldre aquesta anomalia, cal no només enfortir els mecanismes de detecció de possibles problemes des dels centres relacionats amb el tractament de temes controvertits, sinó també garantir espais de confiança perquè els possibles malestars o disconformitats es puguin expressar i ser resolts de manera positiva.

Amb tot, el Síndic té constància que en molts casos les actuacions dutes per la Inspecció d'Educació i per les direccions dels centres, un cop conegudes aquestes incidències, han estat orientades a fer les comprovacions pertinents i a buscar solucions positives, amb mesures correctores, si esqueien, per respectar els drets de tots els membres de la comunitat educativa i minimitzar el conflicte i els seus possibles efectes.

Però, d'altra banda, cal posar de manifest que algunes de les incidències, poques, han estat tramitades directament per la via judicial, sense que la via administrativa hi hagi pogut intervenir.

En aquest sentit, el cas de l'institut de Sant Andreu de la Barca (vegeu el quadre 1) és novament paradigmàtic. Segons la informació recollida en el cas, tal com ja s'ha exposat prèviament, el dia 2 d'octubre al migdia alguns pares es van presentar al centre per manifestar verbalment la seva disconformitat amb alguns episodis suposadament viscuts a les aules durant el mateix dia i amb la voluntat de presentar una queixa formal. El membre de l'equip directiu que els va atendre els va informar sobre el procediment a seguir, però aquesta queixa no va arribar a presentar-se mai. El dia 5 d'octubre, la direcció del centre ja va mantenir una reunió amb dos representants de la Policia Judicial, en el marc de la qual

suposadament ja es va comunicar la voluntat de traslladar els fets denunciats per algunes famílies a la Fiscalia. A partir del dia 5 d'octubre, la direcció del centre dona cita als progenitors que havien manifestat disconformitat amb el tractament de la situació el dia 2 d'octubre, sense èxit. El dia 9 d'octubre es va convocar l'ajuntament a una reunió per mediar en aquesta situació, sense que la part dels progenitors hi assistís.

Durant la seva visita al centre, el dia 3 de maig de 2018, el Síndic rep informació sobre les diverses actuacions realitzades tant per la direcció del centre com per la Inspecció d'Educació per recuperar el funcionament normal. L'existència de professorat sota investigació judicial, la presència de mitjans de comunicació a les portes del centre, la divulgació de les imatges del professorat denunciat i l'aparició de pintades insultants a la façana del centre, la recepció de trucades al centre amb insults i amenaces cap als professionals, etc. són factors que no contribueixen a normalitzar la situació.

La instrumentalització política del cas, a més, posa en risc la preservació d'aquesta convivència, perquè contribueix a tensionar la situació dins de la mateixa comunitat educativa i dificulta que el centre pugui recuperar la normalitat.

De fet, el centre expressa la voluntat de buscar una mediació entre el centre i els responsables de la caserna de la Guàrdia Civil, fora de l'àmbit de la intervenció de la justícia, com a via per normalitzar la situació. Algunes de les famílies denunciants, en el marc de la reunió mantinguda amb el Síndic el mes de juny de 2018, manifesten la predisposició a reunir-se amb el centre per esclarir els fets.

Aquest posicionament que cerca buscar vies de resolució positiva del problema existent i de preservació de la cohesió i la convivència al centre dista del comunicat del Ministeri d'Interior, en què s'anuncia una reunió el dia 8 de maig de 2018 dels secretaris d'Estat d'Interior i d'Educació amb els guàrdies civils pares d'alumnes de l'institut, i en què s'anuncia que “trasladarán a los guardias civiles el respaldo total del Gobierno frente a comportamientos sectarios, antidemocráticos e impropios de un centro educativo”, tot i que encara no s'han verificat

i estan pendents de resolució judicial. Els secretaris d'estat, en canvi, no es reuneixen amb la direcció del centre o el consell escolar, també, per contribuir a ajudar, entre tots els actors que hi intervenen, a reconduir la situació generada.

Cal afegir, a més, que el dia 10 de maig, dos dies més tard de la reunió, el jutge arxivava la denúncia a cinc dels nou professors denunciats.

Probablement, tampoc no contribueix a la resolució positiva del problema que, un cop constituït el nou Govern de la Generalitat de Catalunya, i un cop aixecada l'aplicació de l'article 155, en la participació del conseller d'Ensenyament el dia 3 de juny de 2018 a l'acte de suport als professors de l'institut de Sant Andreu de la Barca denunciats per les famílies no hagi manifestat públicament, com a mínim a través dels mitjans de comunicació, i més enllà de donar suport al professorat, la voluntat d'escoltar les famílies afectades i resoldre la problemàtica generada.

A més de donar suport a determinats professionals els fills dels quals han pogut ser víctimes, presumptament, d'actuacions inadequades per part de professorat del centre, en el cas del Ministeri d'Interior i del Ministeri d'Educació, i a més de donar suport al professorat afectat, en el cas del Departament d'Ensenyament, el Síndic recorda la necessitat que les administracions abordin la resolució dels problemes de manera integral, dialoguin amb totes les parts i busquin vies de solució positiva dels conflictes.

Finalment, una setmana més tard, en data 14 de juny de 2018, el conseller d'Ensenyament es reuneix, a instàncies del Síndic, amb la direcció del centre i alguns dels progenitors guàrdies civils d'alumnes de l'institut, que van mostrar la seva disconformitat amb l'actuació d'alguns dels professors del centre durant el mes d'octubre de 2017. En el marc d'aquesta reunió, les famílies presents i el Departament d'Ensenyament coincideixen en la necessitat d'esclarir els fets ocorreguts i trobar vies per a una solució positiva a la problemàtica plantejada, en benefici de l'alumnat i del mateix centre (vegeu el quadre 1).

De manera similar, també cal destacar la investigació judicial oberta contra vuit professors de tres col·legis de la Seu d'Urgell

després de rebre diverses denúncies en què se'ls acusava de parlar a les aules de l'1-O i la repressió policial. La Fiscalia va trobar finalment indicis de delictes d'incitació a l'odi en l'actuació de dos dels vuit professors i va demanar arxivar la causa contra els altres sis. Finalment, l'Audiència Provincial de Lleida ha arxivat el cas. La resolució judicial deixa constància que no s'han pogut provar els fets denunciats, que afectaven vuit docents de tres centres de la Seu d'Urgell, però afegeix que fins i tot si s'haguessin demostrat certs, això no constituïria un delictes d'odi. Per a això, la resolució estima que hauria d'haver-hi una incitació directa a la violència, cosa que descarta, i resol, a més, que no s'ha de recórrer a la norma penal per conductes que es poden considerar "extralimitacions" en el "dret a la llibertat d'expressió".

El Síndic considera que les actuacions del professorat que puguin constituir una actuació inadequada s'haurien de resoldre, si escau, en el marc de les actuacions de supervisió administrativa que estableix el marc normatiu, és a dir, a través de la Inspecció educativa. Davant l'existència de queixes o denúncies d'alumnat i de famílies, el Departament d'Ensenyament té regulat un procediment perquè es puguin investigar i, si escau, perquè s'adoptin les mesures necessàries per revertir la situació, si cal mitjançant la imposició de sancions.

A parer del Síndic, la tramitació per via penal d'aquests fets resulta desorbitada i inadequada, sobretot quan es pretén canalitzar com a delictes d'odi, categoria penal tipificada per protegir grups de població vulnerables. Aquestes acusacions semblen tenir una finalitat intimidatòria i dissuasiva de l'exercici de la llibertat d'expressió i de càtedra, la qual cosa resulta altament preocupant.

La mateixa Audiència de Lleida, en l'arxivament de les denúncies a professorat de la Seu d'Urgell, exposa que els comentaris desafortunats o els incidents aïllats no poden considerar-se constitutius de delictes d'odi.

Sens perjudici d'això, qualsevol investigació ha de respectar el principi de presumpció d'innocència, en aquest cas respecte dels docents l'actuació dels quals va ser objecte de denúncia davant la Guàrdia Civil.

■ La por del personal docent: un risc per a l'educació

Algunes de les queixes rebudes pel Síndic fan esment de docents que tenen por a l'hora de tractar determinats continguts a classe o que no s'han sentit protegits per l'Administració. Aquestes queixes representen el 3,4% de les incidències denunciades.

En relació amb aquest punt, el Síndic ha tingut coneixement que professorat o centres han optat per modificar o evitar continguts relacionats amb les institucions públiques o els drets humans o qüestions que mantenen relació amb la situació política actual o que puguin generar controvèrsia o, fins i tot, han optat per canviar o deixar de dur a terme activitats que es feien habitualment i que es considera que podrien portar a debats controvertits que derivin en l'abordatge de la conjuntura política actual.

A criteri del Síndic, el tractament de l'actualitat social i política als centres educatius ha de prendre com a punt de partida l'interès superior de l'infant i els drets de l'alumnat, posant-lo com a centre, per fer efectiu el seu dret a l'educació en els termes que preveu el marc normatiu vigent, i les activitats educatives programades haurien d'estar determinades únicament per les necessitats educatives (en funció de l'edat i altres) i per la realització dels drets dels alumnes.

En aquesta línia, la supressió de continguts o activitats relacionades amb l'actualitat pel fet que puguin donar lloc a controvèrsia a l'aula no és desitjable ni des del punt de vista pedagògic ni des de la perspectiva dels drets de l'alumnat a l'educació. Al contrari, cal procurar promoure la capacitat crítica i l'exercici de la ciutadania activa de l'alumnat. Impartir formació en drets humans i donar a l'alumnat informació plural i completa forma part de l'encàrrec de l'escola com a eina per promoure un desenvolupament integral de l'alumne.

La judicialització de l'actuació del professorat pel tractament que ha donat als esdeveniments polítics dels darrers mesos a l'aula pot afectar la garantia del dret a l'educació dels infants en els termes

descrits, ja que el clima que es genera redunda en el malestar d'alguns docents, que se senten coartats en la seva llibertat d'expressar-se lliurement a l'aula i exercir la llibertat de càtedra.

Resulta bàsic, doncs, que el professorat pugui tractar la situació política i social a l'aula i que la seva aproximació a aquests assumptes sigui en el marc dels principis i valors del sistema educatiu a què s'ha fet referència reiteradament (ple desenvolupament de la personalitat en el respecte als principis democràtics de convivència i als drets i les llibertats fonamentals), amb ple respecte del principi de pluralisme intern dels centres (respecte a la diversitat d'opinions i idees del professorat i la seva expressió a través del respecte a la llibertat de càtedra), amb ple respecte de les idees i els drets de l'alumnat i prenent com a consideració primordial el seu interès superior.

La determinació d'aquest interès superior implica que l'infant i l'adolescent vegin respectat el conjunt dels seus drets: el dret a assolir un desenvolupament integral, que se li infonguin determinats valors, però també el dret a tenir informació plural, el dret que es respectin les seves conviccions i el dret a no ser discriminat per causa d'aquestes ni per les actuacions o conviccions dels seus progenitors o tutors.

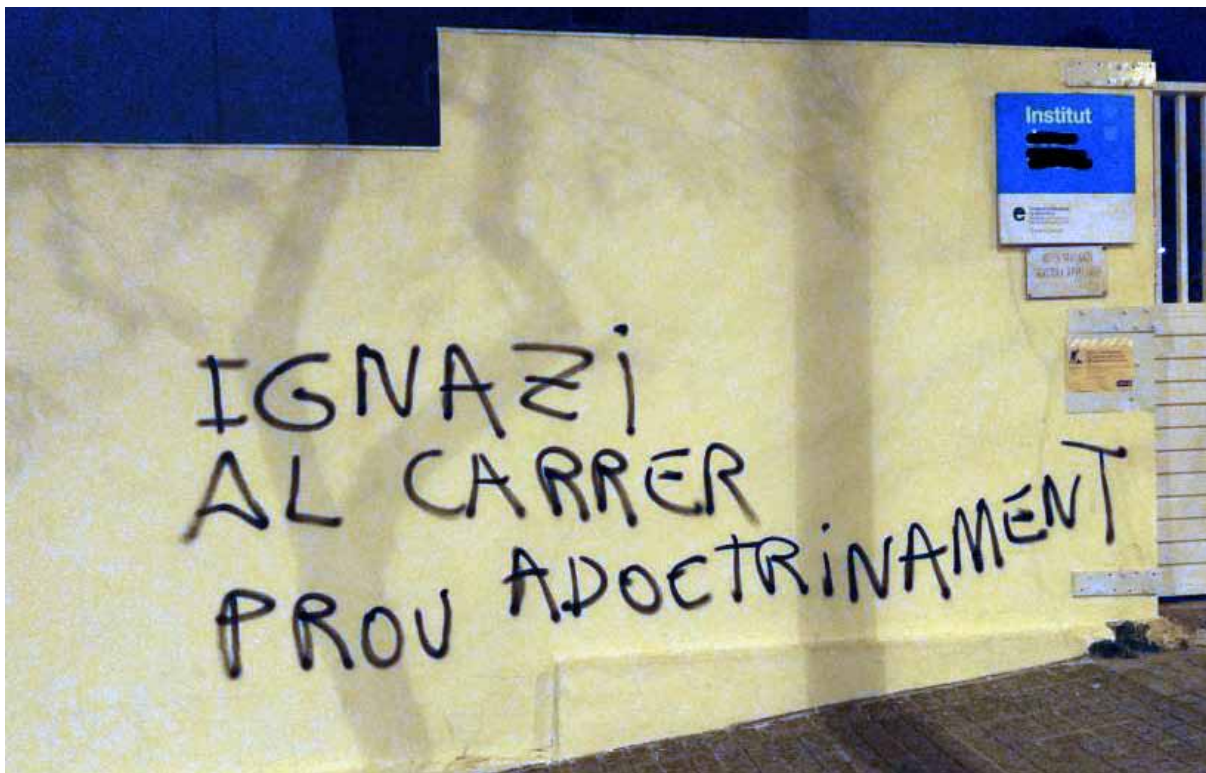
D'altra banda, la difusió de dades dels docents o directors de centre a través dels mitjans de comunicació tampoc no contribueix a garantir el bon desenvolupament de la seva tasca docent, alhora que, a més, pot atemptar contra el dret a la intimitat i la pròpia imatge, que té la consideració de dret fonamental (vegeu el quadre 2).

L'aparició de pintades acusatòries amb dades de docents i de l'equip directiu, com ha succeït com a mínim en dos centres, el de Sant Andreu de la Barca (vegeu la imatge 12) i també un altre a Barcelona (vegeu la imatge 13), després que diferents mitjans en publiquessin la identitat, pertorba greument la convivència al centre i afecta no només els professionals de l'institut, sinó el conjunt d'alumnat, que veu greument alterat el clima de respecte i convivència.

En el cas de l'institut de Barcelona, a la façana exterior del centre, hi van aparèixer pintades en què s'exposava "Ignazi al carrer. Prou adoctrinament" o "Ignazi [...] adoctrina cada dia", amb referència al director del centre, suposadament després que algunes publicacions haguessin fet difusió de la identitat del director. Aquesta difusió de la identitat deriva de l'obertura d'un expedient a un professor, que al seu torn forma part de l'Asociación de Profesores por el Bilingüismo, i que hauria estat denunciat per alumnes del centre, suposadament, per comentaris xenòfobs, homòfobs i sexistes, per expressions i comportaments suposadament discriminatoris per raons d'ideologia o creença, i per no impartir el temari de l'assignatura d'Història d'Espanya de segon de batxillerat, comuna per a tot l'alumnat a la part general de les PAU, i que hauria mantingut alhora diversos desencontres amb la direcció i el claustre del centre.

A la documentació de l'expedient disciplinari obert, a la qual ha tingut accés el Síndic en el marc de l'actuació d'ofici oberta per aquesta institució per conèixer el cas, i un cop feta la investigació pertinent per part de la Inspecció d'Educació, s'exposa la presumpta manca de consideració d'aquest professor envers els administrats i el personal al servei de l'Administració, l'incompliment de les ordres que provenen dels superiors, la manca de rendiment amb afectació al normal funcionament dels serveis, l'incompliment injustificat de la jornada i l'horari de treball i, en general, l'incompliment greu dels deures i les obligacions derivats de la funció docent encomanada.

En canvi, l'entitat esmentada hauria denunciat que aquest professor estava essent objecte d'una persecució per part de la direcció i de la Inspecció d'Educació, entre d'altres, per haver incorporat nous materials complementaris per impartir l'assignatura d'història. En aquest context, en data 16 d'abril de 2018, l'institut va fer públic un comunicat en què informava sobre la suspensió de les portes obertes per al batxillerat, tot coincidint amb la convocatòria d'una concentració de protesta davant de les portes del centre de diferents grups i entitats, entre les quals hi havia l'Asociación de Profesores por el Bilingüismo, per protestar per l'expedient obert i pel suposat adoctrinament del centres

Imatge 13: Pintades contra el director d'un institut de Barcelona

Font: El diari de l'educació

L'Administració educativa té el deure de protegir els drets de l'alumnat, però de manera correlativa també té l'obligació de vetllar pel ple respecte dels drets dels docents, atès que, a hores d'ara, no hi ha resolucions administratives ni judicials que confirmen o descartin els fets denunciats per les famílies o els fets atribuïts en els mitjans de comunicació.

En aquest sentit, la Llei d'educació reconeix mestres i professors com a agents principals del procés educatiu als centres (art. 104.1), i atribueix a l'Administració educativa el deure de "vetllar perquè el professorat rebi el tracte, la consideració i el respecte que li corresponen d'acord amb la importància social de la tasca que fa" (art. 106.1).

L'actuació dels mitjans de comunicació que han difós aquestes dades no només vulnera els drets dels professionals, sinó que causa una perturbació greu en el funcionament i la convivència als centres afectats i, de retruc, en el conjunt del sistema educatiu. Resulta

poc ètic i no ajuda a la convivència la difusió en xarxes socials de missatges partidistes sobre aquestes dades.

Cal recordar que "l'aprenentatge de la convivència és un element fonamental del procés educatiu (art. 30.1 LEC) i tots els membres de la comunitat escolar tenen el dret a con viure en un bon clima escolar i el deure de facilitar-lo".

Finalment, convindria analitzar els efectes de la gestió que ha fet el Ministeri d'Educació durant l'aplicació de l'article 155 de les incidències denunciades, i si aquesta gestió ha contribuït a generar dubtes sobre la tasca i la professionalitat dels docents de manera generalitzada, més enllà de les males praxis puntuals que s'hagin pogut produir en algun centre i que convé revisar. D'una banda, s'han donat per certes les incidències formulades, sense esperar a les indagacions per comprovar-ne la veracitat. Per exemple, el segon requeriment formulat pel Ministeri d'Educació, de data 5 d'octubre, en què

s'exposen diversos casos, i sense haver fet comprovacions prèvies amb totes les parts, conclou que "la Administración catalana vulnera lo establecido en la normativa básica estatal en cuanto que no ha cumplido con las competencias que se le encomiendan", i posteriorment afegeix que "se requiere al Departamento de Enseñanza de la Generalidad de Cataluña para que proceda a restaurar los derechos conculcados y exija responsabilidades entre los responsables".

D'altra banda, s'ha difós el contingut d'alguns requeriments als mitjans de comunicació sense informar sobre el resultat de les investigacions fetes per la

Inspecció d'Educació, les quals desmentien o relativitzaven amb proves consistents una part significativa de les denúncies plantejades (tal com ja s'ha exposat en l'epígraf 6.1). I, finalment, la Delegació del Govern ha difós xifres amb el nombre de denúncies fetes, com si totes tinguessin fonament i fossin consistents i amb la mateixa importància, i també de docents afectats (vegeu, per exemple, la imatge 14), que no contribueixen a construir una visió ajustada de la realitat. Dels requeriments del Ministeri d'Educació al Departament d'Ensenyament, per exemple, no se'n deriva l'existència de 500 docents implicats.

Imatge 14: Notícia al diari El País de 9 de maig de 2018 sobre les incidències rebudes pel Ministeri d'Educació

The screenshot shows the top part of a news article on the El País website. At the top, there are navigation links for language (ESP, AME, BRA, CAT, ENG), a newsletter sign-up button (NEWSLETTER SUSCRÍBETE), and a search icon. Below this is the El País logo and a secondary navigation bar with regional links: ANDALUCÍA, CATALUÑA, C. VALENCIANA, GALICIA, MADRID, PAÍS VASCO, MÁS COMUNIDADES, and TITULARES. The main headline reads: "Millo cifra en unos 500 los docentes implicados en los 134 presuntos casos de adoctrinamiento". Below the headline is a sub-headline: "El delegado del Gobierno en Cataluña tilda de 'inadmisibles' las incidencias que se están investigando". At the bottom of the article preview, there are social media sharing icons for Facebook, Twitter, and WhatsApp, along with a comment icon showing 2 comments. On the right side, there are icons for heart, email, and print.

EP
Barcelona - 9 MAY 2018 - 20:17 CEST

Font: El País (09/05/2018)

■ El risc de la limitació dels drets dels infants

Val a dir que la por dels mestres, anteriorment referida, que condiona la seva tasca docent, es genera a partir de queixes i denúncies presentades per famílies, pel possible caràcter adoctrinador de determinades pràctiques escolars, la majoria de les quals no suposen una irregularitat, per bé que puguin generar desacord en algunes famílies. Cal afegir, alhora, que moltes d'aquestes queixes es basen en la denúncia de fets que, en realitat, representen, simplement, l'exercici lliure de drets bàsics de l'alumnat. El risc, en aquest sentit, rau en el fet que, per evitar les possibles queixes de les famílies, s'acabi restringint l'exercici efectiu dels drets de l'alumnat.

Anteriorment ja s'ha assenyalat que l'alumnat té dret a una formació per a la ciutadania activa. Restringir el tractament de la situació social i política a l'escola perjudica el desenvolupament educatiu de l'alumnat i l'exercici d'aquest dret, perquè limita les possibilitats no només d'estar informat sobre allò que passa, sinó també de construir i intercanviar opinions i de desenvolupar el pensament crític, per exemple.

A tall il·lustratiu, a través dels mitjans de comunicació, el mes de novembre de 2017 el Síndic va tenir constància que un centre concertat de Gavà havia suprimit en el marc d'una unitat en què es tractaven els drets humans uns exercicis sobre els presos de consciència, basats en els materials didàctics d'Amnistia Internacional, i que s'havien utilitzat els darrers cursos escolars sense

incidències. Al marge de la controvèrsia política actual sobre els presos de consciència, no cal dir que esdevé una limitació a la formació de l'alumnat no abordar aquest assumpte, sigui amb caràcter general, sigui fins i tot per informar l'alumnat sobre la controvèrsia mateixa.

O també a tall d'exemple, hi ha algunes incidències contingudes en els requeriments del Ministeri d'Educació referides a activitats organitzades als centres amb relació a les eleccions o a l'activitat parlamentària. En anteriors epígrafs, s'ha fet menció d'una denúncia relacionada amb la projecció de vídeos de campanya electoral de les eleccions del 21 de desembre de 2017 al Parlament de Catalunya dels diferents partits polítics amb representació parlamentària en una classe de ciències socials i amb l'emplenament d'un qüestionari sobre el posicionament polític (vegeu la imatge 7).

Una altra de les denúncies té a veure amb una activitat adreçada a l'alumnat de sisè de primària d'una escola, després d'haver fet una visita al Parlament de Catalunya, en què es demanava respondre un qüestionari sobre les eleccions autonòmiques del 27 de setembre de 2015, i en què també hi havia preguntes d'anàlisi i reflexió de textos periodístics apareguts en diaris com ara *La Vanguardia* i *El Periódico* (entre les quals hi ha la portada que apareix a la imatge 15). Aquestes són activitats que no tenen caràcter irregular i que estan orientades a promoure l'interès de l'alumnat per la política i el coneixement dels partits polítics i de les institucions que ens governen.

Imatge 15: Portada de *La Vanguardia* (28/9/2015) continguda en un qüestionari sobre les eleccions autonòmiques del 27 de setembre de 2015

Font: La Vanguardia (28/09/2015)

O també, com a exemple, una de les incidències contingudes en els requeriments del Ministeri d'Educació fa esment d'un escrit adreçat per un professor d'un institut que presenta una queixa sobre dues activitats adreçades a alumnat de secundària del centre realitzades per entitats d'acció social. Una de les activitats, organitzada per Amnistia Internacional, és una xerrada sobre els "infants soldats" per a alumnes de segon d'ESO, en què s'exposen imatges dures sobre aquesta realitat, i també comentaris crítics com ara "España es uno de los principales exportadores de armas", la qual cosa genera la denúncia del professor.

En la denúncia, també es lamenta que en el marc d'aquesta xerrada es parlés de les vulneracions dels drets dels transsexuals en diversos països, i que es donés la possibilitat a l'alumnat de signar un manifest en defensa d'aquests drets, sense fer-hi constar noms ni altres dades personals. I l'altra activitat consistia en una xerrada organitzada per la Fundació ADSIS per a alumnat de tercer d'ESO, en què es va projectar un vídeo que, entre altres aspectes, feia menció de la desobediència civil com a mecanisme de defensa dels drets, motiu pel qual el professor va instar a interrompre l'activitat. A criteri d'aquesta institució, aquestes són activitats que, amb caràcter general, no són irregulars

i poden contribuir a la formació dels alumnes com a subjectes de drets.

D'altra banda, els infants també tenen dret a la llibertat de pensament i d'expressió. Com a risc a limitar aquest dret, convé assenyalar les incidències contingudes en els requeriments del Ministeri d'Educació referides al contingut dels treballs de classe elaborats pels alumnes sobre allò que els preocupa. És el cas, per exemple, d'una activitat realitzada en un centre concertat el dia 2 d'octubre de 2017, en què, per treballar educativament els fets ocorreguts el dia anterior, es va demanar als alumnes que fessin un dibuix sobre els valors de la pau, el diàleg i la necessària conciliació entre les diverses sensibilitats, dibuixos que van ser exposats durant el mateix dia.

La denúncia va ser presentada per un familiar del centre en veure un dibuix que contenia el missatge "Per votar no cal pegar" (vegeu la imatge 16). Davant d'aquest fet, el

Ministeri d'Educació exposa que "un padre denuncia que dentro del colegio hay cartulinas ejemplificando el adoctrinamiento que se vive en diversas escuelas catalanas e incitando al odio hacia los cuerpos de seguridad del Estado que únicamente cumplían su trabajo, deber y obligación y, es más, incitando al odio hacia el Estado español". En canvi, a criteri del Síndic, a més de valorar que del dibuix exposat no se'n deriva odi cap a ningú, aquests són treballs manuals elaborats lliurement per l'alumnat, el qual té dret a expressar les seves opinions, sempre que no suposin una falta de respecte, encara que aquestes puguin resultar inadequades d'acord amb les conviccions d'altres persones. Denunciar que els alumnes expressin a través dels treballs elaborats a l'aula la seva opinió sobre determinats fets de l'actualitat social i política, per evitar que ho facin, suposa un risc per al dret dels infants a la llibertat de pensament i d'expressió.

Imatge 16: Dibuix elaborat per un alumne d'un centre arran dels fets de l'1 d'octubre

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

Nota: Al dibuix, hi posa: "Per votar no s'ha de pegar".

I, finalment, per il·lustrar aquests riscos, val a dir que els infants tenen dret de reunió i manifestació, i que una part significativa d'incidències presentades al Ministeri d'Educació (prop del 30%) fan menció de la participació de l'alumnat en manifestacions i de comunicats adreçats a les famílies sobre les vagues convocades per sindicats d'estudiants, en què s'informen dels drets de l'alumnat en relació amb la no-assistència justificada a classe. Si bé en els següents epígrafs s'analitza amb més deteniment aquest assumpte, en aquest punt convé assenyalar que l'alumnat té dret a estar informat sobre les mobilitzacions que li afecten i, si compleixen amb les previsions establertes per la normativa, també a participar-hi.

Si, com veurem més endavant, els infants a partir d'una certa edat tenen dret a no assistir a classe i a manifestar-se per defensar determinats posicionaments, d'acord amb les seves pròpies conviccions (que poden ser diferents o contràries a les conviccions dels progenitors), no informar-los sobre aquesta possibilitat suposa limitar la seva capacitat no només d'exercir el seu dret a la reunió i a la manifestació, sinó de defensar, a través de l'exercici d'aquest dret, altres drets socials, civils i polítics.

■ **La participació dels alumnes a les aturades, amb garanties per als que hi participen i per als que no**

Una altra part significativa d'incidències denunciades al Síndic de Greuges i al Ministeri d'Educació, un 16,1% del total, fa referència a la participació de l'alumnat a les aturades.

Arran dels fets de l'1 d'octubre, moltes escoles i instituts van fer aturades, a iniciativa del personal docent i de les direccions dels centres. En molts centres, aquestes aturades de les classes durant l'horari lectiu es van fer per reforçar els valors de la pau, la tolerància i la convivència, emmarcades plenament en el procés educatiu de l'alumnat, d'acord amb la funció de l'escola de promoció dels principis democràtics i dels drets humans, sense reflectir posicionament polític partidari.

En una de les incidències, per exemple, s'exposa que “un padre denuncia que el pasado 2 de octubre en la clase de 2o A de Educación Primaria los alumnos regresaron de tiempo de descanso matinal (hora del patio) y fueron preguntados por su tutora si sabían qué había sucedido el día anterior, domingo 1 de octubre de 2017. Posteriormente, a las 12:00 horas los alumnos fueron llevados al patio para permanecer en silencio por los incidentes acontecidos el día 1 de octubre y protestar por la violencia policial”. Les indagacions realitzades, però, van concloure que el dia 2 d'octubre l'alumnat de l'escola va baixar al pati i va escoltar la cançó “Imagine”, de John Lennon, per promoure la reflexió, sense cap altra acció. Acabada la cançó, l'alumnat va tornar a l'aula.

Aquest centre forma part dels Serveis Territorials d'Ensenyament del Baix Llobregat. Aquests serveis van trametre a les direccions dels centres educatius un correu electrònic amb el missatge: “Aquests Serveis Territorials us proposen fer una crida a la pau i la no-violència en tots els centres docents” (vegeu la imatge 17).

Imatge 17: Missatge tramès des dels Serveis Territorials d'Ensenyament al Baix Llobregat als centres educatius el dia 2 d'octubre de 2017

Font: El País.

Nota: Al missatge, hi posa: "Aquests Serveis Territorials us proposa fer una crida a LA PAU I NO VIOLÈNCIA en tots els centres docents. Us demanem organitzeu un acte avui a les 12:00 h dins del recinte escolar amb tots els alumnes i professors/es i que en feu la màxima difusió de l'acte". (sic)

En relació amb aquest assumpte, val a dir que la Resolució ENS/585/2017, de 17 de març, per la qual s'estableix l'elaboració i la implementació del Projecte de convivència als centres educatius dins el marc del Projecte educatiu de centre, preveu en el preàmbul que "la convivència demana la formació integral de la persona i es fonamenta en els valors de la pluralitat, la participació democràtica, la inclusió social, la igualtat d'oportunitats, el respecte a la diferència, la gestió positiva de conflictes i la cultura de la pau". En l'article 3, en els objectius dels plans de convivència que han de tenir tots els centres educatius, hi ha, entre d'altres, "fomentar [...] la cultura del diàleg com a eina bàsica en la gestió del conflicte" i "fomentar una cultura de la pau i la no-violència, juntament amb els valors que fan possible preservar i enriquir la vida de totes les persones". Des d'aquesta perspectiva, doncs, promoure actes que contribueixin a reflexionar sobre la cultura de la pau i la no-violència s'emmarca en les previsions establertes en la normativa, i també en el procés educatiu de l'alumnat.

En aquest sentit, val a dir que les finalitats del sistema educatiu van més enllà de la transmissió de coneixements. En aquest sentit, el Comitè dels Drets de l'Infant (Observació general núm. 1, sobre els propòsits de l'educació) ha destacat que els fins de l'educació inclouen també l'educació en l'esfera dels drets humans i l'atenció als problemes existents en la comunitat de l'infant, de manera que "el programa d'estudis ha de mantenir una relació directa amb el marc social, cultural, ambiental i econòmic de l'infant i amb les seves necessitats presents i futures".

En alguns centres, fonamentalment de secundària, es van fer aturades (minuts de silenci, concentracions al pati, per exemple), també promogudes pel mateix professorat i les direccions, o també per les associacions d'estudiants, amb un contingut més reivindicatiu, en suport a una determinada idea o en senyal de condemna a fets relacionats amb l'actualitat política, i en què, de vegades, es va donar l'oportunitat a l'alumnat de participar-hi.

Atesa l'excepcionalitat del moment, i d'acord amb el dret de reunió i manifestació del professorat, previst en la Constitució espanyola, el Síndic no considera irregular fer aturades puntuals de l'activitat lectiva, sempre que la durada i la periodicitat no alterin el normal funcionament dels centres i, consegüentment, el dret a l'educació dels infants.

En aquest sentit, l'element més sensible té a veure amb la participació dels infants. De fet, els requeriments fets pel Ministeri d'Educació al Departament d'Ensenyament i algunes de les queixes rebudes al Síndic fan referència a la participació de l'alumnat en aquestes aturades.

En relació amb aquest assumpte, el Síndic recorda que els infants tenen reconegut el dret de reunió i de manifestació, d'acord amb criteris d'edat i amb ple respecte a la voluntarietat de la participació. La LEC reconeix en l'article 21 el dret dels alumnes a reunir-se i, si escau, associar-se en el marc de la legislació vigent. L'article 8 de la LODE preveu expressament que, a partir de tercer curs d'ESO, els alumnes poden prendre decisions col·lectives respecte a l'assistència a classe, que no són sancionables si són resultat de l'exercici del dret de reunió i es comuniquen de forma prèvia a la direcció del centre. Aquesta llei orgànica també reconeix el dret de professors, PAS, pares i mares i alumnes a reunir-se als centres docents, la qual cosa s'ha de produir segons el marc normatiu vigent i tenint en compte el desenvolupament normal de les activitats.

En aquest sentit, a través de l'estudi de les queixes, el Síndic constata que en la majoria de centres la participació dels infants va ser voluntària i circumscrita als alumnes a partir de tercer d'ESO. En algun dels centres, com va succeir en el cas de l'institut de Sant Andreu de la Barca, no es va autoritzar l'alumnat a participar-hi, però sí que ho va fer el professorat que ho va voler i fora del recinte escolar.

Només en dos dels casos analitzats, o bé no s'ha pogut esclarir si la participació de l'alumnat va ser a partir de tercer d'ESO, o bé es constata que hi van participar, encara que de forma voluntària, alumnes de nivells educatius inferiors.

En aquest darrer cas, la incidència denunciada fa referència a un institut en què, a petició de l'alumnat de batxillerat, es fa al final de la jornada escolar (14.20 h d'un divendres) una aturada en què l'alumnat de secundària va baixar al pati. Els qui van voler van fer una representació en què es conformava el símbol de la pau. Els alumnes que no van voler participar en aquesta acció es van quedar en una altra zona del pati. En el transcurs de la representació, alguns alumnes, a iniciativa pròpia, van desplegar una pancarta que posava "Conquerim la república catalana, construïm l'educació que volem". Davant d'aquest fet, el professorat va demanar que es recollís perquè el missatge no era propi d'un centre educatiu i així es va fer.

En altres casos, les aturades referenciades en les incidències denunciades no es van produir durant l'horari lectiu i amb la participació dels estudiants.

En relació amb les aturades, l'Administració educativa recorda que es tracta d'accions/activitats voluntàries en el marc de les quals sempre es va donar l'opció a l'alumnat de no participar-hi, prenent les mesures de seguretat necessàries per garantir que els infants o adolescents que no volguessin participar-hi no estiguessin sols en cap moment.

En aquest sentit, convé recordar que l'escola ha de ser un espai de pluralitat que aculli l'alumnat en la seva diversitat. El respecte d'aquesta diversitat implica evitar l'estigmatització i l'assenyalament de la diferència, i potenciar els valors de la igualtat, els drets humans i l'interès superior de l'infant, que han d'estar en el centre del procés educatiu.

L'escola, entesa com a comunitat escolar, ha de vetllar per protegir els drets a la llibertat política i religiosa de tot l'alumnat, de manera que tots els alumnes puguin tenir el seu espai a l'escola, amb ple respecte de les seves conviccions i de la seva intimitat en relació amb aquestes creences i conviccions. S'ha de garantir el dret dels alumnes a rebre un ensenyament que fomenti el respecte a les persones sense manipulacions ideològiques i sense assenyalaments que puguin derivar en situacions de discriminació

per causa de la seva condició o creences o per les activitats dels seus progenitors o familiars (art. 2.2 de la CDI).

L'infant o adolescent, com a subjecte de drets, té dret que es respectin les seves conviccions morals i polítiques i té dret a poder-les expressar o a no manifestar-les. De la mateixa manera té dret que no se'l discrimini per causa d'aquestes conviccions.

Les activitats educatives que es programen als centres educatius han de mirar de no generar situacions que puguin afectar els drets dels infants o adolescents o que puguin portar a situacions en què l'alumne es vegi retratat en les seves conviccions ideològiques i polítiques davant la resta d'alumnat i el professorat.

Són situacions que, a banda de enterbolir el clima de convivència del centre, poden afectar l'estat de benestar personal i social dels infants i els adolescents en relació amb el seu grup classe. Els infants i adolescents tenen dret a la protecció del seu benestar, que inclou el benestar físic i psicològic, i correspon a l'escola dissenyar estratègies educatives que afavoreixin el benestar de l'alumnat.

■ La garantia del dret a vaga (inassistència justificada a classe) de l'alumnat

Una part significativa de les incidències plantejades al Síndic o al requeriment del Ministeri d'Educació al Departament d'Ensenyament, el 17,8% del total, fa referència a la participació de l'alumnat a les vagues i mobilitzacions convocades durant els mesos de setembre, octubre i novembre. El Síndic ha rebut consultes de famílies que consideraven que les convocatòries de "vagues d'estudiants" estaven afectant el dret a l'educació dels seus fills, en edat escolar.

En els requeriments del Ministeri d'Educació es fa esment de manifestacions i concentracions en horari escolar d'alumnat sense l'autorització prèvia dels progenitors.

El Ministeri d'Educació defensa, entre altres aspectes, que la participació de l'alumnat en manifestacions de suport a actes de

suport al referèndum de l'1 d'octubre de 2017 conculca diferents drets, "desde el restarles tiempo y enseñanza en su proceso educativo, como el de no proporcionarles la suficiente protección para su desarrollo personal e intelectual, a la vez que se sesga su formación como ciudadanos libres, comprometidos con la sociedad y el respecto a los valores democráticos instaurados en la Constitución, al hacerles partícipes en la defensa de un acto suspendido por el Tribunal Constitucional y, en consecuencia, un acto no conforme a la norma y del que los alumnos deberían permanecer alejados".

Aquest requeriment circumscriu la participació de la comunitat educativa a manifestacions quan allò que es reivindica està subjecte a dret, i recorda el deure del professorat o de la direcció dels centres de no promoure la participació de l'alumnat a aquestes mobilitzacions, d'acord amb les funcions previstes en l'ordenament jurídic.

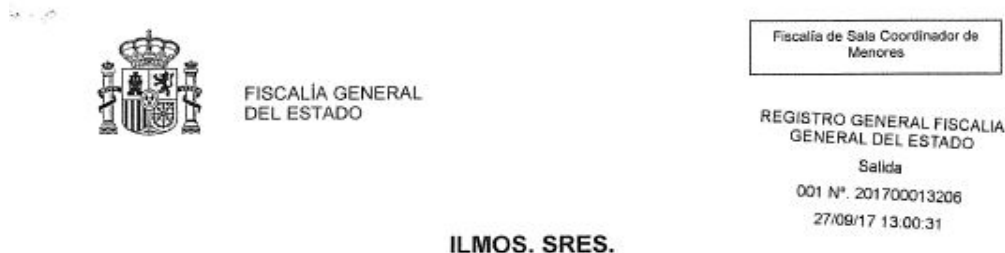
Entre d'altres, es recorda que tant el professorat com les direccions desenvolupen una funció pública docent, amb la condició d'autoritat pública (art. 124 LOE), i que, per tant, estan subjectes al reglament i a les normes que regulen la funció pública, d'acord amb el Reial decret legislatiu 5/2015, de 30 d'octubre, pel qual s'aprova el Text refós de la Llei de l'estatut bàsic de l'empleat públic, que preveu, entre altres principis ètics, com a deures dels empleats públics, que respectin la Constitució i la resta de normes que integren l'ordenament jurídic, que la seva actuació persegueixi la satisfacció dels interessos generals dels ciutadans i es fonamenti en consideracions objectives orientades cap a la imparcialitat i l'interès comú, al marge de qualsevol altre factor que expressi posicions personals, i que exerceixi les seves atribucions segons el principi de dedicació al servei públic i s'abstingui no només de conductes contràries a aquest principi, sinó també de qualssevol altres que comprometin la neutralitat en l'exercici dels serveis públics (art. 53).

En aquest mateix sentit, la Fiscalia de l'Estat va emetre un ofici a través del qual, davant el fet que adolescents menors d'edat en període d'escolarització obligatòria demanessin autorització per no assistir a classe amb l'objectiu de participar en

concentracions o manifestacions, demanava l'obertura d'expedients de risc i que es requerís l'Administració educativa per tal que recordés als centres que la comunicació d'assistència a concentracions o

manifestacions no els eximeix del deure de custòdia, ni exclou la responsabilitat civil pels danys que puguin causar els alumnes, encara que consti l'autorització dels progenitors (vegeu la imatge 18).

Imatge 18: Ofici de 27 de setembre de 2017 de la Unitat Coordinadora de Menors de la Fiscalia General de l'Estat sobre la participació d'infants a manifestacions

La Unidad Coordinadora de Menores de la Fiscalía General del Estado ha tenido conocimiento de que menores de edad en periodo de enseñanza obligatoria en la Comunidad Autónoma de Cataluña están solicitando en sus respectivos centros de enseñanza autorización para no asistir a las actividades lectivas con el fin de participar en concentraciones o manifestaciones.

Ante la posibilidad de que los hechos deriven en situaciones de riesgo para los menores, interés de V.I, en el ejercicio de las funciones de protección que tiene legalmente encomendadas, se proceda a:

1.- Llevar a cabo un seguimiento individualizado de cada caso, incoando un expediente de riesgo.

2.- Requerir a la Consejería de Educación de la Generalitat a fin de que recuerde a los centros de enseñanza bajo su competencia que, incluso cuando cuenten con la autorización de los padres, y con mayor razón aún si no consta la misma, la comunicación de la asistencia de menores a concentraciones o manifestaciones:

a) no les exime de las obligaciones de custodia de los menores.

b) no es causa de justificación que exima ni a los padres o tutores ni a los centros escolares de la responsabilidad civil por los daños materiales o personales que puedan causar los menores o que puedan causarse a los mismos con motivo de su participación en concentraciones o manifestaciones.

Aprovechando la ocasión para transmitirle un cordial saludo y el testimonio de mi más alta consideración,

Madrid, 27 de septiembre de 2017
 El Fiscal de Sala Coordinador de Menores
 Fdo. Javier Huete Nogueras

Font: Fiscalia General de l'Estat

En relació amb aquest assumpte, el dret de vaga no està recollit com a tal pel marc normatiu que regula els drets dels infants i dels adolescents, com a dret laboral, com tampoc per la normativa reguladora del sistema educatiu, però en canvi sí que es preveu que l'alumnat pugui prendre "decisiones col·lectives de no-assistència a classe". Així, la LODE estableix en l'article 8 que "en els termes que estableixin les administracions educatives, les decisions col·lectives que adoptin els alumnes, a partir del tercer curs de l'educació secundària obligatòria respecte de l'assistència a classe no tenen la consideració de faltes de conducta ni són objecte de sanció, quan aquestes hagin estat resultat de l'exercici del dret de reunió i siguin comunicades prèviament a la direcció del centre".

Les informacions de què disposa el Síndic sobre les incidències a les quals fan referència els requeriments del Ministeri d'Educació és que, en tots els casos, contràriament al que es manifesta en aquests requeriments, l'alumnat que no va assistir a classe i va participar a les mobilitzacions cursava tercer d'ESO o superior, i disposava de l'autorització dels progenitors. Només en una d'aquestes incidències es constata que hi va haver un grup d'alumnes de batxillerat que van marxar del centre per participar en una concentració de protesta i que, com que no tenien l'autorització, la direcció del centre va anotar totes les faltes d'assistència al full d'absència del centre, i es van notificar als progenitors, com es fa en altres ocasions. El Síndic també constata que les actuacions no van ser organitzades i ni promogudes per les direccions dels centres, sinó que responien a convocatòries de les associacions d'estudiants.

Les anomenades *vagues d'estudiants* que s'han convocat en el període descrit en relació amb la situació política s'encabirien, doncs, dins aquesta previsió, regulada per la LODE i incorporada, també, pel Decret 102/2010, d'autonomia dels centres educatius.

Es tracta d'una previsió coherent amb el fet que infants i adolescents tenen reconegut el dret d'associació, de reunió i de manifestació i, en general, el dret que s'afavoreixi la seva participació social, partint de la seva consideració com a subjectes titulars de drets.

En aquest sentit, la Llei 14/2010, dels drets i les llibertats en la infància i l'adolescència, estableix en l'article 11 que els poders públics han de promoure el dret dels infants i els adolescents a participar activament en la construcció d'una societat més justa, solidària i democràtica.

La Llei orgànica 1/1996, de 15 de gener, de protecció jurídica del menor, reconeix als infants i adolescents el dret a participar plenament en la vida social, cultural, artística i recreativa del seu entorn, i també a una incorporació progressiva a la ciutadania activa (art.7). El mateix article reconeix a infants i adolescents el dret a participar en reunions públiques i manifestacions públiques, convocades en els termes establerts per la llei.

Sens perjudici de l'anterior, el Síndic considera que la presa de decisions col·lectives de no-assistència a classe s'ha d'exercir de forma compatible amb el dret a l'educació dels mateixos alumnes i, molt especialment, de la resta d'alumnat que

decideixi no participar en aquestes actuacions. Ja s'ha assenyalat que l'alumnat té dret que es respectin les seves conviccions i a no haver d'expressar-les.

Les decisions col·lectives de l'alumnat de no assistir a classe, exercides en el marc que preveu la norma (a partir de tercer curs d'ESO, amb comunicació prèvia a la direcció del centre) haurien de respectar la decisió de la resta d'alumnat i, en aquest sentit, no haurien d'afectar el normal desenvolupament de l'activitat lectiva si hi ha alumnes que no hi participen.

Cal considerar que el dret a l'educació constitueix un dret fonamental i que qualsevol decisió que s'adopti ha de prendre com a consideració primordial l'interès de l'infant. Des d'aquesta perspectiva, l'exercici del dret de manifestació o de no-assistència a classe d'un grup d'alumnes no hauria de condicionar el dret a l'educació d'altres alumnes que no participin en aquesta decisió. En aquest sentit, i com també s'ha assenyalat anteriorment, l'escola ha de mantenir la neutralitat ideològica i, per tant, oferir la possibilitat d'assistència a classe normalitzada (fora dels supòsits de vaga que es tracten en altres apartats d'aquest informe) a l'alumnat que decideix assistir a classe.

Aquesta neutralitat també exclou comunicacions a les famílies i als alumnes amb valoracions o indicacions que en sentit directe o indirecte pretenguin influir, en el sentit que sigui, en l'exercici de les decisions col·lectives relatives a l'assistència a classe per part de l'alumnat.

■ **La presència de símbols o missatges polítics a les escoles, sempre que no siguin partidistes i respectin el caràcter propi dels centres**

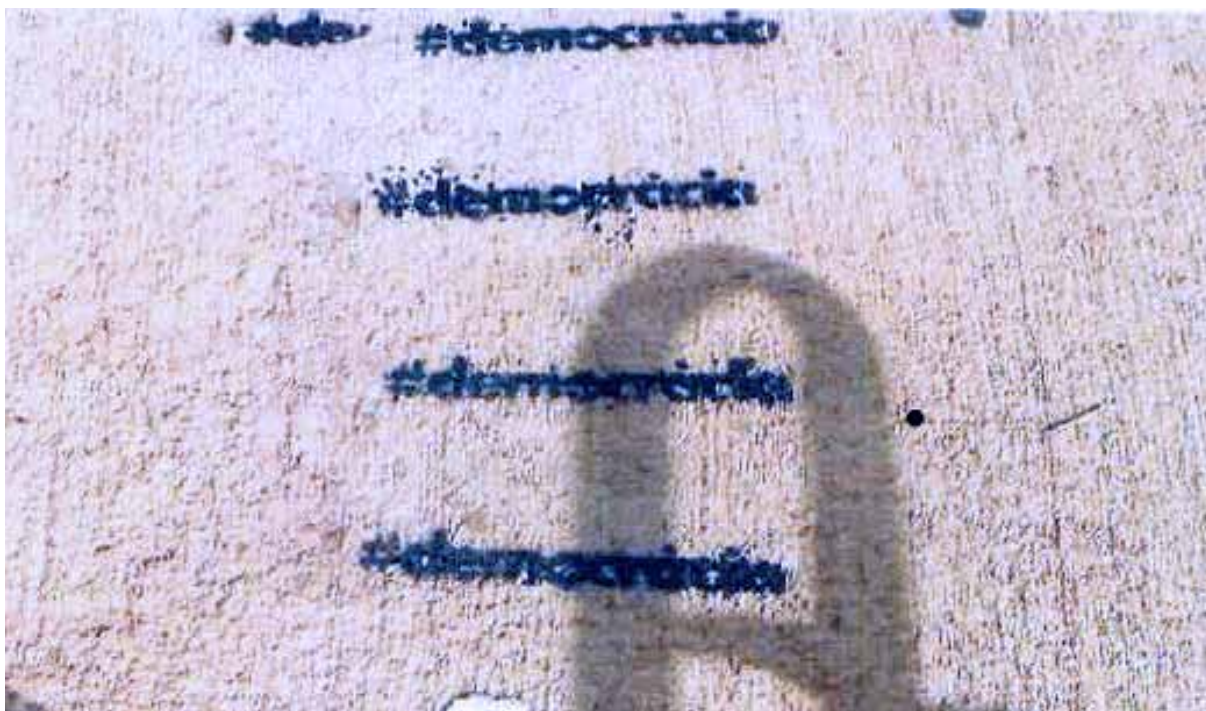
Algunes de les incidències, el 18,4% del total, també fan menció de la presència de simbologia política en alguns centres, com ara banderes o cartells amb missatges polítics. El Ministeri d'Educació exposa en el seu requeriment que "en un número importante de centros educativos en Cataluña exponen banderas esteladas, carteles y pancartas de carácter político. Se permite al alumnado menor de edad realizar tareas y actividades relacionadas con la independencia de Cataluña".

A criteri del Síndic, tot i que en algun centre s'hi hagi pogut exhibir en algun moment puntual algun símbol polític, aquesta afirmació no s'ajusta plenament a la realitat per diversos motius. En primer lloc, perquè l'existència d'incidències d'aquest tipus afecta un nombre molt reduït de centres i en algun moment molt determinat, fins que, en cas que sigui inadequat, es corregeix la situació. En segon lloc, perquè sovint aquests símbols s'exhibeixen dins del centre sense el consentiment de la direcció o del professorat, sovint a iniciativa d'alumnat o de famílies, i s'hi exhibeixen fins que el personal del centre ho detecta i les retira. En tercer lloc, perquè en alguns casos aquests símbols s'han exhibit dins del centre, però fora de l'horari lectiu en activitats organitzades per l'AMPA o per entitats locals. En quart lloc, perquè en altres ocasions també la simbologia apareix fora del recinte escolar (pintades o símbols a les tanques exteriors, per exemple), instal·lada generalment per persones alienes a la comunitat escolar, sense que la direcció en tingui coneixement o hi hagi participat. I, en cinquè lloc, perquè en alguns casos aquesta simbologia afecta el vestuari de l'alumnat o del professorat (missatges polítics en carpetes escolars o samarretes, per exemple), circumstància que s'emmarca dins del dret d'aquestes persones a la llibertat d'expressió.

D'una banda, un grup d'incidències té a veure amb missatges polítics exhibits a l'exterior del recinte escolar a través de pancartes, pintades, cartells o altres, no sempre de caràcter partidista, instal·lats per persones alienes a la comunitat escolar.

És el cas, per exemple, d'unes pintades existents a la part exterior d'un centre, al terra del carrer, on posa "Democràcia" (vegeu la imatge 19), al mur exterior d'un altre centre on posa "Fora feixistes" i "I ■ República" (vegeu la imatge 20) o a un altre mur exterior d'un altre centre, on s'exhibeix el missatge "Construïm república" (vegeu la imatge 21). En cap d'aquests casos, les pintades han estat fetes per persones vinculades al centre i, en la majoria de casos, s'han comunicat els fets a l'ajuntament corresponent perquè la brigada de neteja les elimini (en el darrer cas, que va formar part d'una pregunta parlamentària el febrer de 2018, la pintada va ser modificada per veïns contraris al missatge polític contingut). No es tracta, en aquests casos, d'una actuació irregular per part del centre.

Imatge 19: Pintada a la part exterior d'un centre escolar

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

Imatge 20: Pintada a la part exterior d'un centre escolar

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

Imatge 21: Pintada a la part exterior d'un centre escolar (abans i després)

Font: Butlletí Oficial del Parlament núm. 17 (16 de febrer) i Síndic de Greuges (9 de maig)

Cal destacar, addicionalment, que en el marc de dues actuacions d'ofici obertes per la situació de dos centres, la de Sant Andreu de la Barca i una altra d'un institut de Barcelona, el Síndic ha pogut constatar l'aparició de pintades amb missatges polítics i amb insults a membres de la comunitat escolar (vegeu imatge 12 i 13), anteriorment ja referides.

En aquesta mateixa línia, altres incidències fan referència, no pas a pintades, sinó a

pancartes, llaços grocs i altra simbologia política, també a l'exterior del centre i sense ser instal·lada per personal d'aquest. És el cas, per exemple, d'uns llaços grocs i un cartell de "Llibertat presos polítics" instal·lats a la tanca exterior d'un centre (vegeu la imatge 22), o també d'un altre centre que també té fora el recinte escolar llaços grocs (en fanals i en la tanca exterior). Les indagacions fetes evidencien que aquests símbols van ser penjats per persones alienes al centre.

Imatge 22: Simbologia penjada a la tanca exterior d'un centre escolar

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

D'altra banda, hi ha un altre grup d'incidències, prop d'una desena, que té a veure amb simbologia de caràcter partidària, com ara banderes estelades, penjades dins del recinte dels centres, encara que no sempre amb el consentiment de la direcció.

De vegades, les incidències remetent a simbologia instal·lada per persones alienes al centre, de vegades fora de l'horari escolar, contràriament al que s'exposa a les denúncies presentades.

És el cas, per exemple, d'una incidència denunciada sobre els actes realitzats en

una escola durant l'aturada del 3 d'octubre per l'ajuntament del municipi al pati de l'escola, sense la implicació de la direcció del centre (vegeu la imatge 23).

O també és el cas d'una incidència que feia menció de la participació d'alumnes en una activitat escolar amb contingut polític i, un cop realitzada la comprovació, s'ha constatat que l'exhibició de símbols denunciada es va produir en el marc d'una activitat festiva, organitzada en cap de setmana i oberta a tot el barri, sense que tingués vinculació amb l'activitat escolar.

Imatge 23: Acte organitzat per l'ajuntament al pati d'un centre escolar durant l'aturada del 3 d'octubre

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

O també és el cas, per exemple, d'una denúncia que relata que en un centre hi havia penjades unes banderes estelades i una pintada amb referències polítiques. Aquest fet es va produir a mitjan mes de setembre sense el coneixement de la direcció, i les banderes van ser immediatament retirades i la pintada netejada en el moment en què la direcció ho va saber.

En aquests casos, l'actuació de les direccions dels centres no té caràcter irregular. En altres ocasions, la simbologia partidària ha estat exhibida dins l'horari lectiu, però per part de l'alumnat, a iniciativa pròpia, sense el coneixement ni del professorat ni de la direcció.

Anteriorment, en l'epígraf corresponent a les aturades, s'ha exposat el cas que en un acte de protesta voluntari, però dins de l'horari lectiu, alumnes d'un institut van desplegar al pati una pancarta on es podia llegir "Conquerim la república catalana, construïm l'educació que volem", moment en què, en veure-ho, professorat del centre va instar l'alumnat que l'havia desplegat a recollir-la.

En un altre cas, la incidència fa menció d'alumnat que porta penjada al coll una bandera estelada al pati. Les indagacions fetes per la Inspecció d'Educació constaten que, arran de les manifestacions d'estudiants durant el mes d'octubre, alguns alumnes van venir amb banderes estelades i també espanyoles, i que, en evidenciar aquesta proliferació, el professorat va demanar que dins del centre no es portessin banderes.

Aquests fets tampoc poden ser imputats al personal del centre, i l'actuació que se'n deriva és adequada perquè la direcció i el professorat retiren la simbologia.

En altres incidències denunciades, però, l'exhibició de símbols partidaris es produeix amb el coneixement de la direcció o del mateix professorat. Aquestes incidències, menys d'una cinquena, suposen una irregularitat, tot i que moltes relaten fets que no són recents, que es van produir fa diversos anys. Tant si la direcció del centre en tenia coneixement com si no, aquests símbols han estat retirats a instàncies, bé de la mateixa direcció, bé del Departament d'Ensenyament.

A tall d'exemple, una incidència conté una denúncia d'una persona pel fet que a l'escola bressol de la seva filla hi ha penjada una bandera estelada (imatge 24). L'estudi de la denúncia evidencia que la fotografia no és actual, sinó de l'any 2013, i que en tenir constància d'aquesta

circumstància el Departament d'Ensenyament va instar-ne la retirada immediata (vegeu la notícia de la imatge 25). Aquesta mateixa circumstància es va produir a l'escola de primària situada just al costat de l'escola bressol (vegeu imatge 26).

Imatge 24: Bandera estelada penjada a la façana d'una escola bressol, corresponent a l'any 2013

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

Imatge 25: Notícia sobre la retirada de la bandera estelada d'una escola bressol a instàncies del Departament d'Ensenyament

Osona.com
Naciódigital

03/07/2013

PORTADA OPINIÓ FOTOS AGENDA POLÍTICA SOCIETAT NACIÓDIGIT

Ensenyament obliga la Sínia de Vic i l'escola de Gurb a retirar les estelades

► Ciutadans ha entrat una petició al Parlament al·legant que la bandera era il·legal

Pere Pratdesaba, Vic | 03/07/2013 a les 19:14h

12 comentaris

Font: Naciódigital (03/07/2018)

Imatge 26: Bandera estelada penjada a la façana d'una escola, corresponent a l'any 2013, abans i després de la seva retirada

Font: NacióDigital.

Les altres dues incidències sobre banderes estelades penjades també corresponen a anys precedents i s'han retirat a instàncies de la direcció del centre o del Departament

d'Ensenyament (vegeu imatges 28 i 29). Aquesta simbologia no pot ser exhibida als centres escolars, atès el seu caràcter partidari.

Imatge 27: Banderes estelades penjades a la façana d'un centre escolar

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

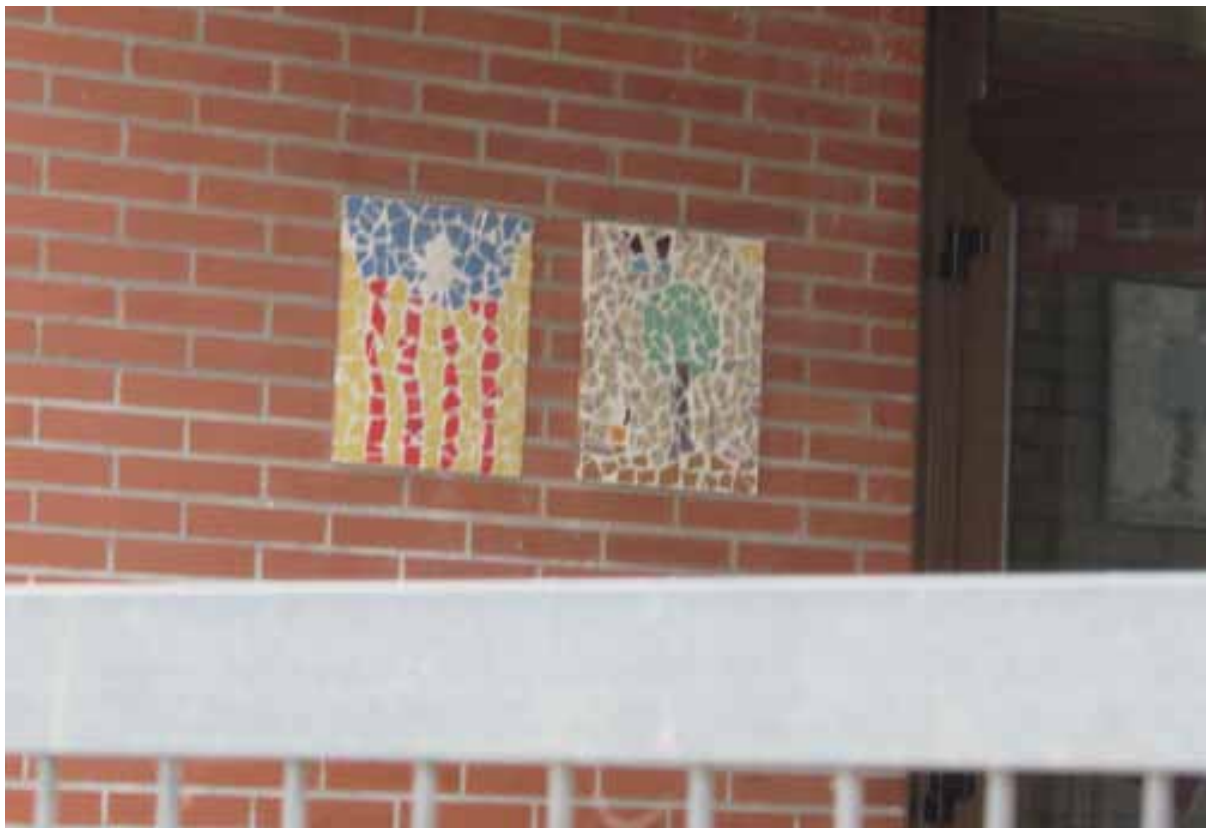
Imatge 28: Bandera estelada penjada a una escola bressol municipal

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

Cal afegir, a més, la incidència que denunciava una escola per tenir una estelada a la seva entrada. Es tracta d'una escola que té, des de fa anys, des del curs 2011/2012, un mosaic

trencadís elaborat per un alumne que representa una estelada, i que va ser penjat juntament amb un altre mosaic sense connotacions polítiques (vegeu la imatge 29).

Imatge 29: Bandera estelada en forma de mosaic-trencadís exposat en una escola

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

A través de les xarxes socials, el Síndic ha tingut coneixement d'altres incidències d'aquest tipus en altres centres, sense que s'hagi pogut verificar ni la veracitat d'aquesta informació ni tampoc que aquesta exhibició s'hagi produït efectivament dins del recinte escolar i durant l'horari lectiu. En tot cas, la majoria d'aquestes incidències, en cas que es confirmessin, no pressuposarien una participació activa per part de la direcció del centre o del claustre de professorat en la seva exhibició.

Dit això, en altres ocasions, en determinats centres s'exposen missatges amb contingut polític, que denoten una determinada posició davant de la situació política, però que no tenen caràcter partidista, i que són

compatibles amb els valors democràtics de la pau, la tolerància, la convivència i la defensa dels drets i llibertats que inspiren el nostre sistema educatiu. Aquests missatges, que no tenen caràcter irregular, poden ser exhibits amb el consentiment del consell escolar, tot i que el seu caràcter controvertit pot aconsellar-ne l'exhibició temporal o a la retirada.

És el cas, per exemple, de la incidència que fa referència a la pancarta penjada a una escola, elaborada per alguns alumnes de quart d'ESO, on posa "La violència mai serà la solució", referida als fets de l'1 d'octubre, i que va ser retirada després d'alguns dies d'acord amb la direcció del centre (vegeu imatge 30).

Imatge 30: Pancarta penjada en un centre escolar, posteriorment retirada

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

Igualment succeeix amb la incidència que denunciava la presència de simbologia política a la façana de l'escola (vegeu la imatge 31). En aquest cas, la direcció del centre va penjar durant dos dies una bandera on apareixia el missatge "democràcia", i posteriorment va ser retirada. O també amb una altra incidència, en què la Inspecció

d'Educació va demanar a la direcció del centre, tot i no tenir caràcter irregular, que retirés del tauler d'anuncis un cartell que posava "Llibertat d'expressió i diàleg" (contràriament al que es deia a la denúncia, la direcció afirma que l'escola mai ha tingut un cartell que posés "Llibertat presos polítics").

Imatge 31: Pancarta de "Democràcia" penjada a la façana d'un centre educatiu

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

A més de les dues incidències sobre llaços grocs a l'exterior del centre, anteriorment exposades, sense responsabilitat de la direcció, n'hi ha tres més relacionades amb els llaços grocs instal·lats en façanes o a l'interior dels centres. En dos casos,

aquests llaços grocs van ser retirats per la direcció. En un d'aquests, la imatge continguda en la denúncia, contràriament al que es diu, no forma part d'un centre educatiu (vegeu la imatge 32).

Imatge 32: Simbologia que no correspon a un centre educatiu

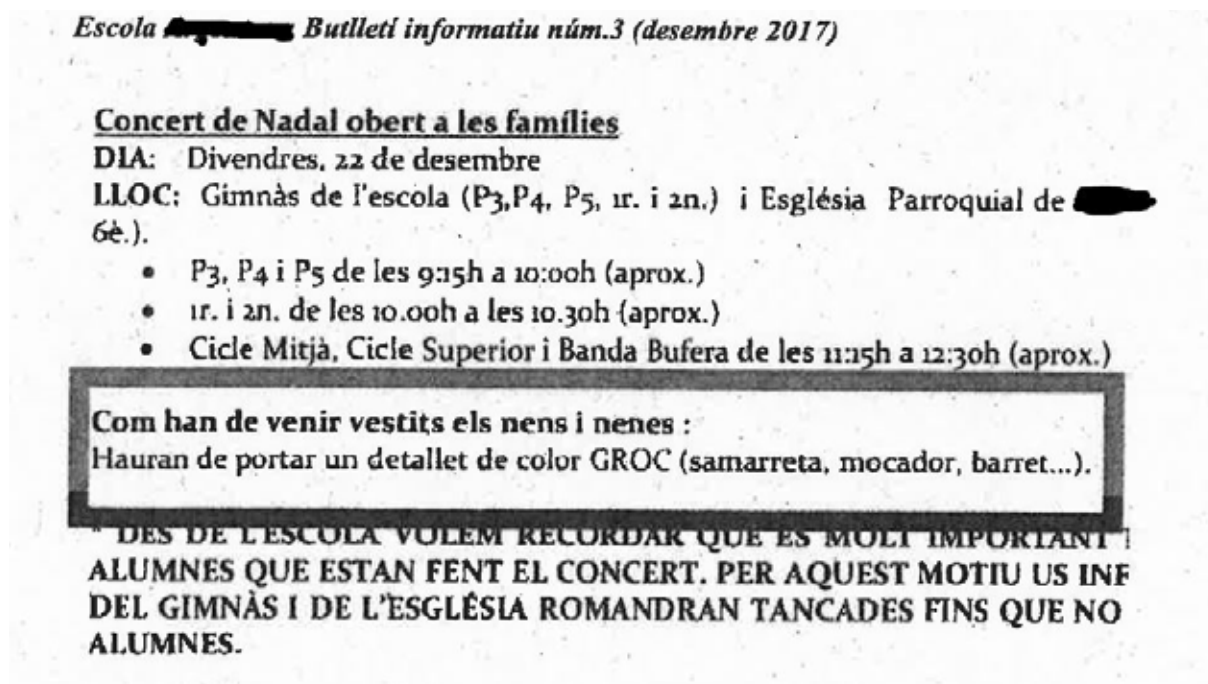

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

En relació amb el groc, tot i que tampoc es tracta d'una actuació irregular però sí d'una pràctica susceptible de revisió, cal afegir la incidència relacionada amb una escola que, per al concert de nadal, va sol·licitar que els alumnes portessin el color groc (vegeu la imatge 33). El Departament d'Ensenyament

exposa que cada any els alumnes porten un motiu de color en el concert de Nadal i que, atesa la situació plantejada, es va decidir canviar a darrera hora el color, del groc al verd. De fet, la mateixa escola va modificar la decisió per evitar la connotació política de l'acte.)

Imatge 33: Circular adreçada a les famílies sobre el concert de Nadal en una escola, posteriorment modificada

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

I, finalment, en altres centres, es denuncia l'existència de cartells de convocatòria de vagues o actes reivindicatius de sindicats de treballadors de l'ensenyament o associacions d'estudiants, no pas de partits polítics, penjats en alguna paret del centre durant els dies previs pels seus membres per informar la comunitat escolar. Una de les incidències, per exemple, denuncia que al centre hi havia fullets amb el missatge "No podreu empresonar tot un poble. Contra la repressió franquista!" (vegeu la imatge 34). Tal com ja s'ha exposat en l'epígraf corresponent als drets dels infants, l'existència de cartells amb missatges partidaris elaborats per sindicats d'estudiants o de professors que, per exemple, informen sobre vagues convocades per aquestes entitats, per motius que legítimament poden no ser compartits per alumnat, famílies i professorat, estan protegits, entre d'altres, pel dret a la informació de la comunitat escolar sobre els aspectes que l'afecten (i

que no necessàriament han de compartir), sempre que es difonguin adequadament i a través dels canals indicats.

En darrer lloc, cal fer menció de tres incidències més relacionades amb la simbologia o amb el tractament de la situació política a l'escola.

En dos dels casos, les incidències denuncien que es van portar urnes o es van produir simulacres de votació. En un cas, durant el pati, alguns alumnes i professors d'un institut van fer un acte voluntari i simbòlic de dipositar un vot en una urna, abans de l'1 d'octubre. Aquesta seria una de les actuacions irregulars detectades. En un altre cas, contràriament al que s'exposa en la denúncia, durant l'horari escolar no es va produir cap simulacre de votació, sinó que va ser a l'horari de menjador que l'alumnat va fer un joc que simulava una votació, a iniciativa d'algun monitor, sense cap participació de personal del centre.

Imatge 34: Cartell de convocatòria d'una vaga estudiantil

No podreu empresonar tot un poble!

25 i 26
d'octubre

VAGA GENERAL estudiantil

www.sindicatdestudiants.net

Manifestacions dijous 26 · 12h

Barcelona
Plaça Universitat

Tarragona
Plaça Imperial Tàrraco

Girona
Plaça de la Constitució

Lleida
Plaça Ricard Vinyes

Contra la repressió franquista!

Font: Sindicat d'estudiants

Una altra incidència fa menció del fet que, suposadament, “el padre de un menor de 5 años denuncia que cada mañana al abrir el colegio ponen la canción dels segadors por todos los altavoces del colegio y esto le parece totalmente indigno”. Les indagacions realitzades posen de manifest que, en aquest centre, cada matí es posa música a l'hora d'entrar al centre i que “Els Segadors” es van posar els dies 23 d'octubre i 3 de novembre. La Inspecció d'Educació va instar la direcció del centre a no repetir aquesta actuació.

En definitiva, en relació amb la col·locació de símbols o cartells en favor d'una postura política, el Síndic considera que, en aplicació dels principis democràtics que han d'orientar l'educació cap a la convivència i el respecte al pluralisme, els centres educatius han d'evitar mostrar símbols o signes identificatius amb les diferents opcions partidistes, del signe que siguin. L'escola, com a servei adreçat a tots els alumnes, no hauria de mantenir un posicionament polític com a institució.

Aquestes consideracions afecten l'exhibició de símbols partidistes que associen el centre amb un posicionament polític determinat, exhibits al recinte escolar durant l'activitat lectiva. Cal excloure d'aquesta recomanació l'exhibició de símbols o cartells polítics fora del recinte escolar o per part de persones fora de la jornada escolar. També queda exclosa d'aquesta recomanació cartells de convocatòries d'actes, d'un sentit o d'un altre, que hagin estat elaborades per entitats vinculades a l'ensenyament (sindicats, associacions d'estudiants, etc.), que queden emparades pel dret a la informació de la comunitat escolar, i també de símbols que integrin el vestuari de l'alumnat i el professorat, que queden emparats per la llibertat d'expressió. En aquests casos, però, cal garantir que els missatges polítics no siguin ofensius cap a membres de la comunitat escolar que no comparteixin el mateix posicionament, i que l'exhibició de símbols a títol individual no pugui confondre's amb un posicionament de l'escola com a institució.

■ **Els comunicats de les escoles, amb respecte a la pluralitat i al caràcter propi del centre**

Una altra part de les incidències, el 16,7% del total, té a veure amb comunicats formulats pels centres durant els mesos de setembre, octubre i novembre de 2017. El Síndic ha tingut coneixement que nombroses escoles i AMPA dels centres educatius van emetre durant els dies previs i posteriors a la celebració del referèndum de l'1 d'octubre comunicats adreçats a les famílies sobre la situació política existent. La majoria dels comunicats als quals ha tingut accés el Síndic són respectuosos amb la pluralitat i al·ludeixen a la necessitat de promoure els valors democràtics i de respectar totes les idees en un marc de convivència positiva. En aquests casos, el Síndic considera que aquests tipus de posicionaments polítics no tenen caràcter irregular i s'emmarquen plenament en la funció que té l'escola com a actor fonamental per a la cohesió social.

A grans trets, hi ha tres tipus d'incidències en relació amb els comunicats.

En primer lloc, algunes de les incidències rebudes pel Síndic i contingudes en el

requeriment del Ministeri d'Educació, més d'una desena, fan referència als comunicats dels centres adreçats a les famílies sobre les vagues legalment convocades durant el mes d'octubre. La informació obtinguda pel Síndic constata que els centres informen les famílies sobre l'existència de la vaga convocada, les entitats que la convoquen i el motiu que en justifica la convocatòria, d'acord amb el dret a ser informades i d'acord amb els possibles efectes que aquestes convocatòries podien tenir sobre el normal funcionament del centre. Informar sobre el motiu que porta determinades entitats a convocar una vaga, si aquesta té caràcter legal, no suposa cap irregularitat.

En els comunicats als quals ha tingut accés el Síndic, o bé es limiten a donar aquesta informació de manera neutra (vegeu, per exemple, els comunicats continguts en les imatges 35, 36, 37, 38 i 40), o bé incorporen valoracions pedagògiques i organitzatives relacionades amb l'exercici del dret a vaga. És especialment il·lustratiu el comunicat tramès a les famílies per correu electrònic per un centre, que es reproduïx a continuació i que va ser objecte de denúncia.

NOTIFICACIÓ VAGA D'ESTUDIANTS 26 D'OCTUBRE DE 2017

Benvolgudes famílies,

Us comuniquem que l'alumnat de 3r i 4t d'ESO i de batxillerat del centre s'ha afegit majoritàriament a la jornada de vaga de dijous 26 d'octubre, convocada per diversos sindicats d'estudiants.

Els comunicats de convocatòria de vaga dels sindicats d'estudiants majoritaris al nostre territori diuen el següent:

Sindicat d'estudiants:

25 i 26 d'octubre: vaga general estudiantil contra la repressió franquista i el 155.

Durant les últimes setmanes els joves i els treballadors a Catalunya hem viscut escenes que no veiem des de la dictadura. Amb una violència policial extraordinària, recurrent a mesures antidemocràtiques com l'article 155 que anul·la l'autonomia catalana, o empresonant a Jordi Sànchez i Jordi Cuixart, presidents de l'ANC i Òmnium, el govern del Partit Popular i l'Estat centralista estan intentant aixafar el legítim dret a decidir del poble de Catalunya.

Tothom a les manifestacions el dia 26 a les 12h.

NO PODREU EMPRESONAR TOT UN POBLE.

Sindicat d'Estudiants dels Països Catalans:

26-O VAGA! Les estudiants volem: REPÚBLICA ARA!

Durant els darrers dies, hem vist com les estudiants vam tornar a omplir els campus universitaris i els centres educatius de dignitat popular. Un altre cop, com portem fent en les últimes setmanes, el moviment estudiantil va respondre amb organització i mobilització. Com a Sindicat d'Estudiants dels Països Catalans ens agradaria fer certes valoracions polítiques entorn [...].

Per tot això, des del Sindicat d'Estudiants dels Països Catalans, convoquem a una vaga estudiantil a tots els centres educatius per al proper dijous 26 d'octubre.

Si voleu més informació, visiteu les seves pàgines web.

D'altra banda, com a director del centre, us faig saber que, d'acord amb la Llei d'Educació de Catalunya 12/2009, de 10 juliol (DOGC núm. 5422) i amb la normativa del nostre centre, la inassistència a classe de l'alumnat per raons generals, comunicada amb 48 hores d'antelació, no serà objecte de correcció.

En particular, l'article 8, paràgraf 2 de la Llei 8/1985 diu el següent:

[...] 'les decisions col·lectives que adoptin els alumnes, a partir del tercer curs de l'educació secundària obligatòria, pel que fa a l'assistència a classe no tindran la consideració de faltes de conducta ni seran objecte de sanció, quan aquestes hagin estat resultat de l'exercici del dret de reunió i siguin comunicades prèviament a la direcció del centre'.

Tot i això, les normatives abans esmentades en cap cas obliguen a participar en aquesta convocatòria de vaga i, per tant, el professorat garantirà la seguretat i l'atenció de l'alumnat present al centre.

Recordeu que la vaga és un dret adquirit pels estudiants de secundària i està reconeguda en les normatives vigents. Des de l'equip directiu podem constatar que aquest dret sovint es confon amb un dia festiu. Per aquesta raó, demanem a les famílies que reflexioneu amb els vostres fills i filles sobre l'ús que es pot fer d'una jornada de vaga.

Per acabar, i davant la necessitat de saber quin seguiment real tindrà aquesta convocatòria per part de l'alumnat, us demanem que per conèixer si el vostre fill o filla ha assistit al centre, feu ús del control d'assistència que feu servir habitualment. Us recordem la seva adreça en el següent enllaç." (sic)

En aquest comunicat s'exposa que l'alumnat té dret a no assistir a classe, el motiu de les vagues convocades pels sindicats d'estudiants, la normativa que regula el dret a vaga, el recordatori del dret a no fer vaga i també la conveniència de fer un ús responsable del dret a vaga (en el sentit de no confondre la vaga amb un dia festiu). Aquest darrer tipus de referència, que és una bona pràctica educativa, i també possibles apel·lacions a la comprensió de les famílies per les dificultats d'atendre de manera normalitzada l'alumnat amb la provisió de personal pròpia dels serveis mínims, poden ser confoses per les famílies com a coacció per fer vaga o com a estímul a anar a les manifestacions convocades. Només en algun cas es convida les famílies a adherir-se

a la vaga i a participar a les manifestacions (imatge 39) o s'adjunta, a més del comunicat neutre tramès per la direcció, un manifest elaborat pels estudiants del centre. En aquest darrer cas, la Inspecció d'Educació insta el centre a corregir aquesta pràctica en el futur.

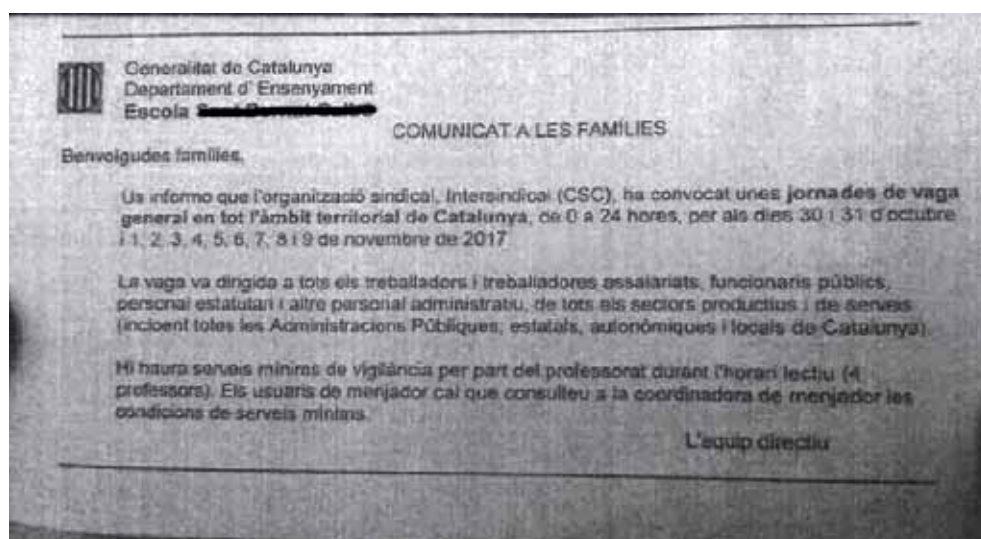
Cal destacar, d'altra banda, la singularitat d'una de les incidències denunciades en un dels centres que va ser punt de votació i que es va veure fortament afectat per la intervenció policial el dia 1 d'octubre de 2017. Sobre aquest cas, hi ha denúncies de dues famílies que lamenten, entre altres aspectes, la invitació de la direcció del centre a les famílies que ho desitgessin a participar en una ofrena floral motivada per l'afectació que va tenir durant la

jornada d'aturada general del 3 d'octubre, sense activitat lectiva (vegeu la imatge 41), i també per l'organització dels serveis mínims de la vaga del 8 de novembre (en què s'informa que l'alumnat no podrà fer les classes i no podrà romandre al centre en la part de l'horari no coberta pels professors que facin vaga, concretament, a partir del migdia).

A criteri del Síndic, l'excepcionalitat de la situació viscuda en centres que van ser punt de votació durant el referèndum de l'1 d'octubre i que, a més, van viure la intervenció

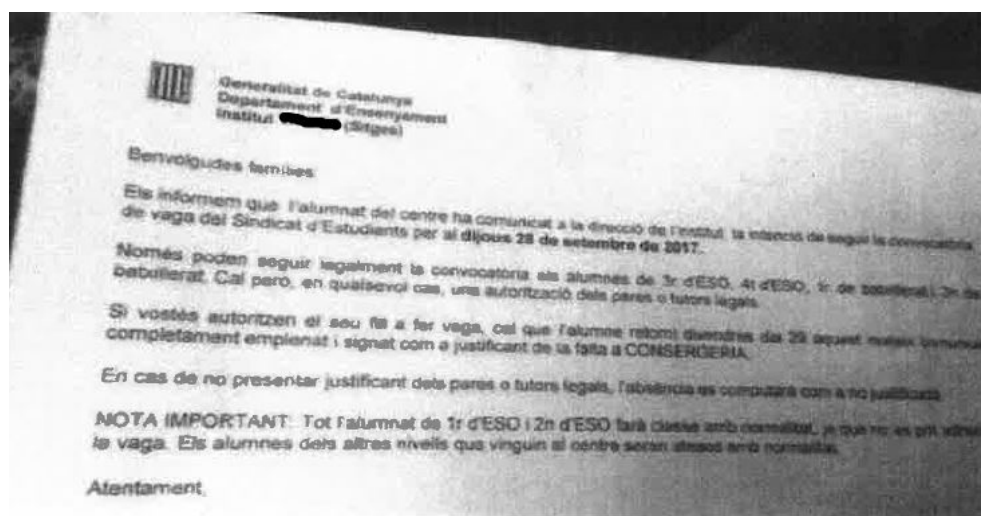
policial per impedir-ne la celebració pot justificar l'existència d'actes fora de l'activitat lectiva que rememorin aquests fets, fins i tot per expressar-ne el rebuig, i que membres de la comunitat escolar, voluntàriament, es vegin concernits a participar-hi. No suposa, doncs, una irregularitat. En relació amb la jornada de vaga del 8-N, val a dir que aquesta organització horària atenia l'alumnat durant la jornada, encara que no durant tot l'horari lectiu. Aquest fet suposa no garantir plenament el dret dels alumnes que no volien fer vaga a assistir al centre durant tota aquesta jornada.

Imatge 35: Comunicat d'un centre educatiu adreçat a les famílies sobre la convocatòria de vaga

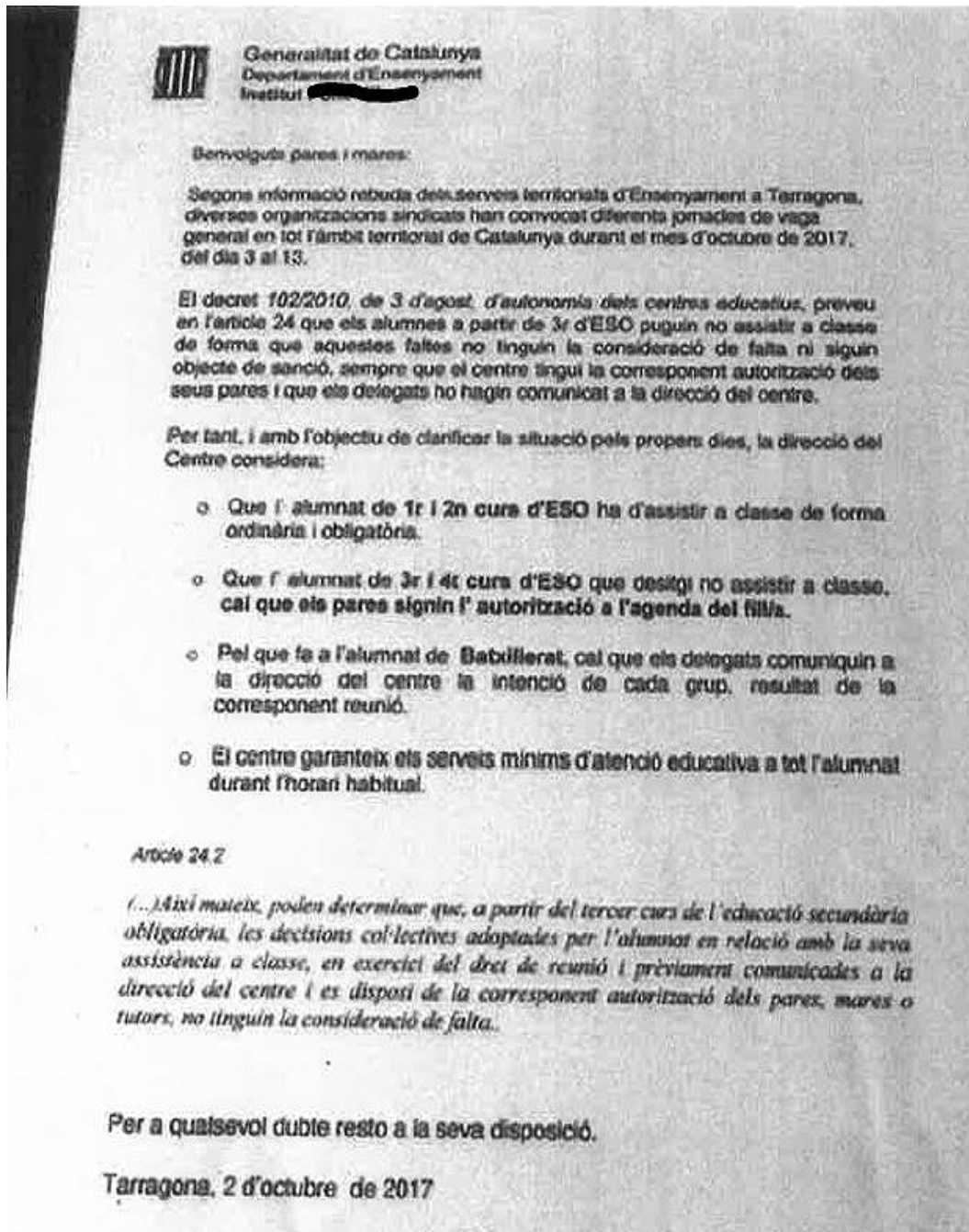
Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

Imatge 36: Comunicat d'un centre educatiu adreçat a les famílies sobre la convocatòria de vaga

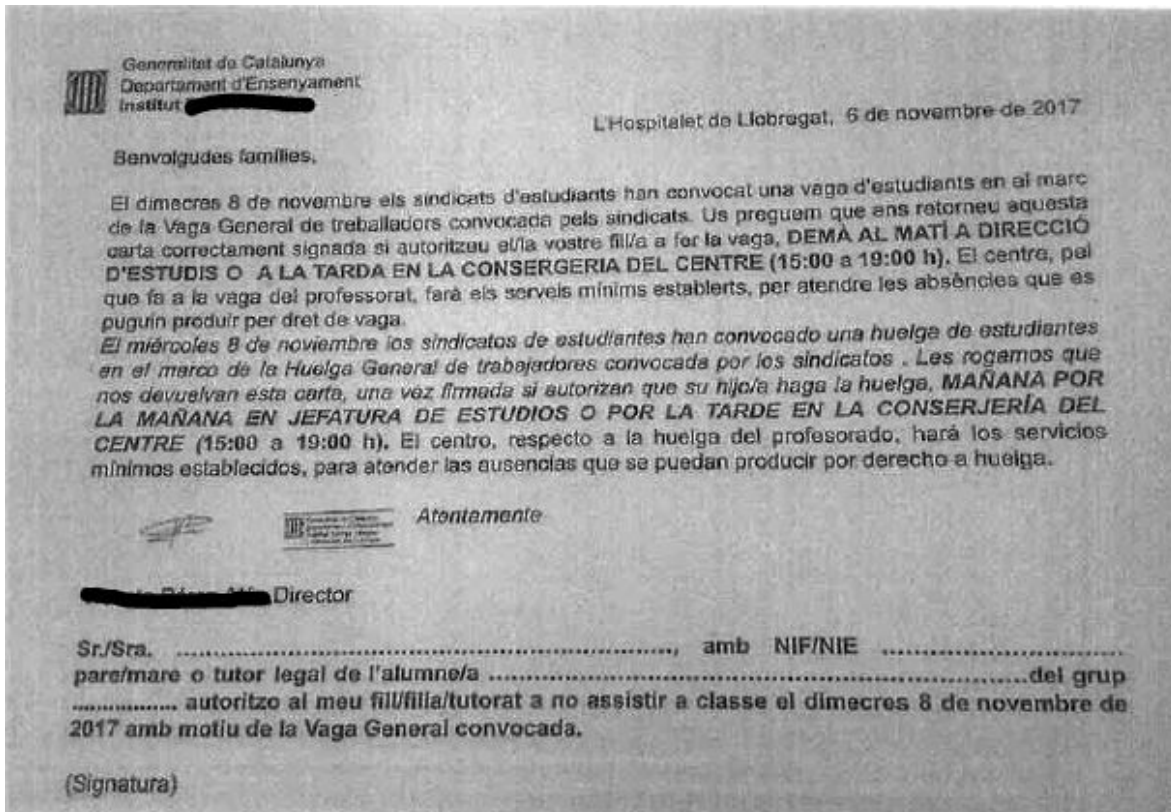
Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

Imatge 37: Comunicat d'un centre educatiu adreçat a les famílies sobre la convocatòria de vaga

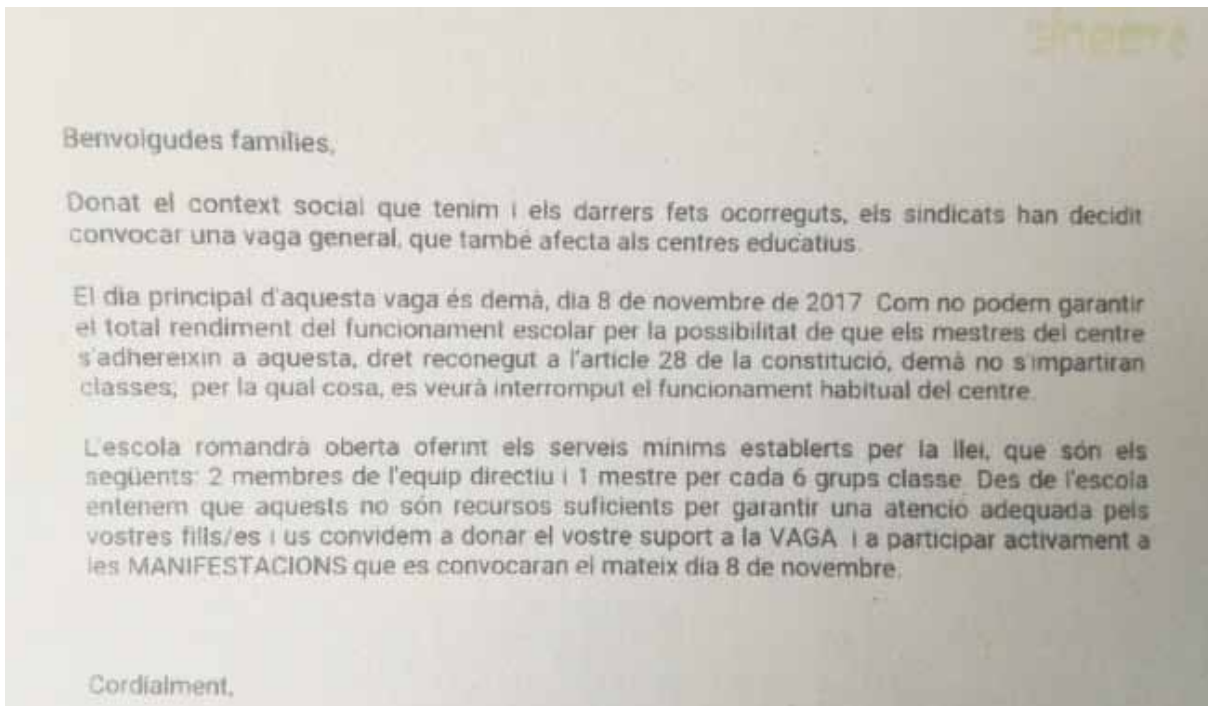
Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

Imatge 38: Comunicat d'un centre educatiu adreçat a les famílies sobre la convocatòria de vaga

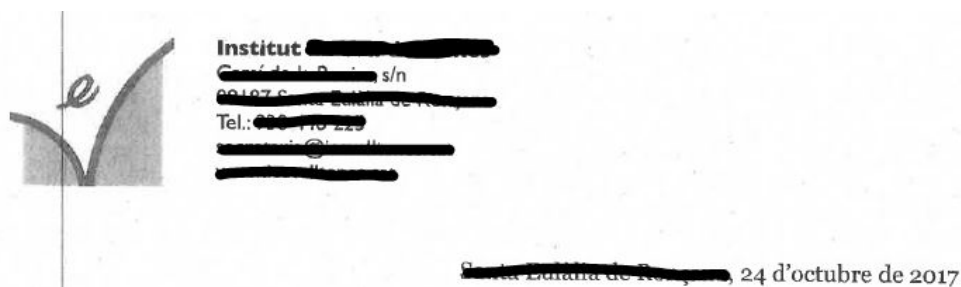
Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

Imatge 39: Comunicat d'un centre educatiu adreçat a les famílies sobre la convocatòria de vaga

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

Imatge 40: Comunicat d'un centre educatiu adreçat a les famílies sobre la convocatòria de vaga

Benvolgudes famílies,

Durant el dia d'ahir alumnes i delegats de les classes dels cursos superiors, Batxillerat i Cicle Formatiu, i segon cicle de l'ESO, 3r i 4t, han comunicat a la direcció del centre la seva voluntat d'adherir-se a una vaga d'estudiants convocada per algun sindicat el dimecres 25 i dijous 26 d'octubre. D'acord amb la normativa es permet que no sigui sancionada com a falta la no assistència a classe dels alumnes dels estudis postobligatoris i de segon cicle d'ESO, amb determinades condicions. Aquestes condicions inclouen la necessària autorització per part dels pares o tutors de cadascun dels alumnes menors d'edat que vulguin adherir-se a una convocatòria de vaga.

Us volem fer notar que la responsabilitat d'adhesió a una vaga d'estudiants per part de menors d'edat correspon als pares o tutors legals, i en cap cas al centre educatiu.

Així doncs, us informem que l'Institut ha pres les següents determinacions:

1. No considerar com a falta la no assistència a classe els dies 25 i/o 26 d'octubre per part dels alumnes que hagin estat autoritzats pels seus pares o tutors mitjançant la butlleta que trobareu adjunta al final d'aquest document. Aquesta butlleta pot ser signada, escanejada i enviada per correu electrònic a l'adreça secretaria@iesvalltenes.cat o bé lliurada en mà a la secretaria del centre.
2. Seguir amb normalitat les activitats lectives amb el professorat independentment del nombre d'alumnes assistents a les classes.
3. Els alumnes autoritzats pels seus pares o tutors que no assisteixin al centre hauran de demanar a cada professor la feina realitzada aquest dia.

Per qualsevol dubte, podeu contactar amb el centre mitjançant telèfon o correu electrònic.

Cordialment,

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

Imatge 41: Comunicat d'un centre educatiu afectat per la intervenció policial sobre un acte previst durant l'aturada general del 3 d'octubre

A les 11, vine a l'Institut

1 missatge

Per a: alumnes [redacted]

2 d'octubre de 2017 a les 20:24

Des de la CRIDA PER LA DEMOCRÀCIA es fa la següent proposta:

Demà, a les 11h, es fa una ofrena de flors als col·legis electorals que ahir van ésser assaltats.

Estaria molt bé que poguéssim rebre totes aquelles persones que hi vinguessin.

T'hi apuntes?

Font: Requeriment del Ministeri d'Educació

Finalment, per la difusió feta als mitjans de comunicació, és pertinent fer menció d'un comunicat tramès a les famílies, suposadament elaborat pels instituts de secundària d'Olot, que, més enllà d'incorporar l'autorització per no assistir a classe de l'alumnat (per poder assistir a una concentració), contenia missatges polítics partidaris (vegeu la imatge 42). En relació amb aquest assumpte, val a dir que les indagacions fetes evidencien que el document que s'ha difós a través dels mitjans de comunicació no va ser elaborat per les direccions dels centres esmentats, tal com afirmaven alguns mitjans de comunicació.

Davant la demanda de les nombroses peticions dels alumnes a partir de tercer d'ESO de no assistir a classe per participar en una concentració convocada per diferents entitats, les direccions es van reunir i van emetre pels canals habituals un comunicat (vegeu imatge 43) en què es deixava constància que els centres no organitzaven la concentració de protesta i que la possible participació dels alumnes responia únicament a una decisió personal autoritzada expressament pels progenitors. Van ser determinats alumnes, organitzats durant aquells dies, que van elaborar i distribuir aquest model d'autorització, sense cap participació per part dels centres.

Imatge 42: Comunicat erròniament atribuït als instituts d'Olot adreçat a les famílies sobre l'autorització d'inassistència de l'alumnat a classe el 21 de setembre de 2017

Benvolguts pares,

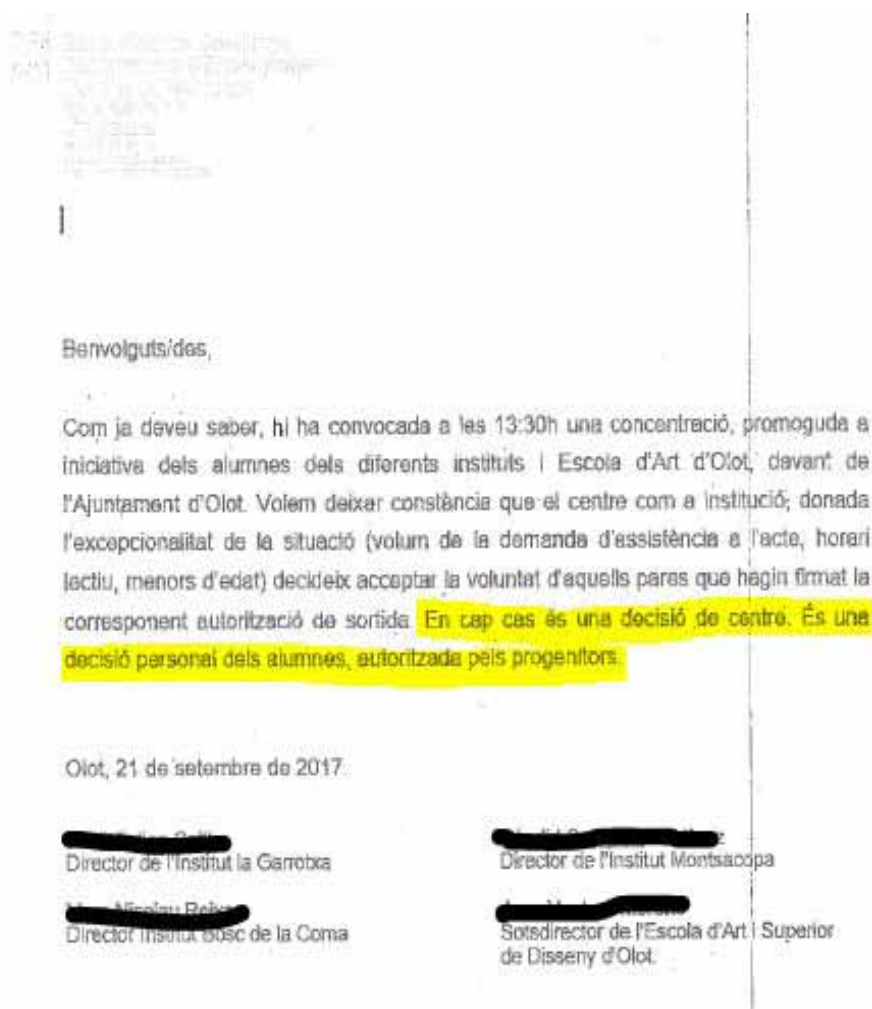
Com ja sabreu ens trobem enmig d'una situació política i social delicada. Durant aquests últims mesos ens han estat trepitjant, a nosaltres i els nostres drets. Actualment no es tracta tan d'un tema d'independència sinó de democràcia i dels drets dels quals ens han privat. Els últims fets respecte a l'1-O no ens han deixat indiferents, per això hem decidit organitzar-nos i mobilitzar-nos des de les aules. El dia 21 de setembre volem convocar una mobilització de tots els instituts d'Olot que tindria com a finalitat trobar-nos tots els alumnes davant de l'Ajuntament a les 13:30. Per això necessitem que autoritzeu als vostres fills i filles si creieu que és important que ens fem sentir i defensem la democràcia i la llibertat. Ara més que mai hem d'estar junts!

AUTORITZACIÓ:

Jo en/na _____ amb DNI _____ com a mare/pare/tutor legal de l'alumne/a _____ amb DNI _____ l'autoritzo a el dia 21 de setembre de 2017 a abandonar l'institut a les 13:00 i dirigir-se a l'Ajuntament d'Olot.

_____, _____ de _____ de 2017

Imatge 43: Comunicat dels instituts d'Olot adreçat a les famílies sobre la no-assistència de l'alumnat a classe el 21 de setembre de 2017

Font: Departament d'Ensenyament

En segon lloc, hi ha un altre grup d'incidències, proper a la desena, relacionat amb la publicació de comunicats o d'altres informacions, que en alguns casos contenen missatges polítics partidaris, per part de les AMPA, de les federacions de les associacions de mares i pares, de les patronals de centres concertats, de les fundacions vinculades a centres concertats o dels sindicats, per exemple.

En relació amb aquest assumpte, val a dir que aquestes són entitats privades i poden decidir, d'acord amb els procediments democràtics i organitzatius internament establerts, fer pronunciaments polítics, encara que

legítimament alguns dels seus associats, afiliats o col·laboradors no hi estiguin d'acord. Els membres que integren la comunitat educativa, però que no formen part del Servei d'Educació de Catalunya, no tenen limitada la seva capacitat de fer política, perquè molts d'ells tenen una funció eminentment política, de defensa de determinats interessos de part i amb voluntat d'incidència política o de pronunciar-se sobre aspectes polítics.

És el cas, per exemple, de la incidència presentada per una família que denuncia que en el grup privat de whatsapp de famílies de l'escola s'ha publicat un acte sobre la convocatòria d'una jornada amb la

participació de la Coordinadora d'AMPES de Sant Cugat per al 25 d'octubre de 2017 (vegeu la imatge 44). O també és el cas, per exemple, de la denúncia d'una família pel fet que l'AMPA d'una escola hagi tramès còpia a través dels canals habituals de comunicació d'un comunicat elaborat pel Marc Unitari de la Comunitat Educativa (MUCE) en relació amb les concentracions del 25 d'octubre de 2017 davant dels ajuntaments (vegeu la

imatge 45). O també és el cas, per exemple, del "Manifest en defensa de la democràcia i la pau", que va emetre una fundació privada vinculada a uns centres concertats en data 3 de novembre de 2017 (vegeu la imatge 46). O també és el cas, per exemple, del comunicat d'una patronal de centres concertats amb data 20 de setembre de 2017 (vegeu la imatge 47). Aquestes actuacions no tenen caràcter irregular.

Imatge 44: Cartell de convocatòria d'una jornada amb la participació de la Coordinadora d'AMPES de Sant Cugat per al 25 d'octubre de 2017

**Comitè de
Defensa de la
República**
de SANT CUGAT

Dimecres 25 d'octubre

**18h En defensa del model
d'educació pública catalana**
Concentració davant l'Ajuntament
convoca Coordinadora D'AMPES de St Cugat

20h 155, i ara què?
amb el Conseller Comín-Pl. de l'Om
Organitza ANC de St Cugat

@CDRepublica
 @ComiteDefensaRepublica

**Comitè de
Defensa de la
República**
de SANT CUGAT

Font: @CDRepublica

Imatge 45: Cartell “No ens toqueu... l'Educació” de convocatòria de concentracions davant els ajuntaments per al 25 d'octubre de 2017 del MUCE

**No ens toqueu...
l'Educació**

CONCENTRACIONS

Dimecres, 25 d'octubre, a les 18 h
A tots els ajuntaments capitals de
comarca de Catalunya

Convoca:

Marc Unitari de la
Comunitat Educativa

Imatge 46: “Manifest en defensa de la democràcia i la pau”, de 3 de novembre de 2017, d’una fundació privada vinculada a uns centres concertats

FUNDACIÓ

La Fundació [redacted] vol manifestar el seu suport i reconeixement als membres del Govern de la Generalitat de Catalunya que van ingressar ahir a la presó i al President i la resta de Consellers, pendents d’una ordre de detenció internacional. El mateix suport i reconeixement per a la presidenta del Parlament i els cinc membres de la mesa, que hauran de prestar declaració la setmana que ve.

A Catalunya ens trobem amb les principals autoritats del país i els dirigents de dues grans organitzacions civils empresonats o en procés de ser-ho.

Demanem, pel bé de la democràcia i la pau en la qual tots volem conïure que:

- Els membres del govern legítim de Catalunya siguin alliberats i que, juntament amb els exiliats, puguin reprendre les seves funcions.
- Els dirigents de l’ANC i Omnium siguin alliberats i puguin reprendre les seves accions cíviues.
- Es normalitzi el funcionament sobirà del Parlament de Catalunya.
- Es tanquin els sumaris oberts contra centenars d’alcaldes, càrrecs públics i altres ciutadans.
- No es repeteixin episodis de violència contra la població civil com els del dia 1 d’octubre durant la celebració del referèndum.

A les escoles Garbí Pere Vergés formem els homes i dones del demà com a ciutadans proactius, capaços de transformar la societat en què vivim, en un entorn just, solidari i sostenible.

El nostre model de ciutat-escola, que parteix de l’Escola del Mar, ens ha permès des del 1965 crear aquest entorn de convivència basada en el respecte, la llibertat i la responsabilitat, valors que continuarem defensant.

Font: Requeriment del Ministeri d’Educació

Imatge 47: Comunicat d'una patronal de centres concertats en relació amb la situació política amb data 20 de setembre de 2017

Davant dels greus i excepcionals esdeveniments que estem vivint aquests dies, de vulneració de drets tan fonamentals com la llibertat d'expressió, el dret de reunió, el dret a la intimitat, entre molts altres, i que entenem que afecten seriosament la convivència i el respecte als valors fonamentals de qualsevol societat democràtica, des de l'Agrupació Escolar Catalana, com a entitat que representa un centenar d'escoles d'arreu de Catalunya, volem manifestar que:

- El respecte als valors democràtics i a les institucions catalanes i a les persones que les configuren, escollides pels seus ciutadans, són la base de la societat que volem per als nostres alumnes.
- El diàleg i el consens són les vies imprescindibles per arribar a acords. Les mesures repressives, de por o de força, no faciliten en cap cas, la resolució dels conflictes.
- Defensem el dret fonamental d'autodeterminació dels pobles, a partir de la seva capacitat de decidir democràticament i, per tant, a ser consultats sobre la seva pròpia identitat.
- Entenem que les lleis són l'expressió de la voluntat dels pobles i per tant, poden ser modificades i actualitzades per tal d'adaptar-se a un món canviant, amb realitats noves, per la via del diàleg i el consens.

Per tot plegat volem manifestar el nostre suport al govern, als representants de les institucions catalanes i a tota aquella gent que treballa per garantir tots aquests drets que ara estan fortament amenaçats.

Només des de la llibertat i el respecte a les persones i a les idees és possible educar els nostres infants i joves per tal que esdevinguin autèntics ciutadans solidaris, respectuosos i compromesos amb els altres.

[Redacted Signature]

Barcelona, 20 de setembre de 2017

En aquesta mateixa línia, podríem situar les incidències sobre la informació difosa pel professorat a través dels perfils privats de les xarxes socials i que ni tan sols indiquen la professió ni el centre al qual imparteixen docència. El requeriment del Ministeri d'Educació al Departament d'Ensenyament exposa, per exemple, el cas de “*Un padre de un menor de la escuela denuncia que el profesor de su hijo publica las opiniones políticas a través de las redes sociales*”. Són opinions formulades en l'àmbit de la vida privada, a través del perfil personal de Twitter, d'acord amb el dret que tota persona té a la llibertat d'expressió i de pensament.

Ifinalment, en tercer lloc, altres incidències, concretament dues, tenen a veure amb comunicats relacionats amb la celebració del referèndum de l'1 d'octubre, suspès pel Tribunal Constitucional, i que van arribar a les famílies a través dels canals d'informació dels centres i que, efectivament, contenen missatges polítics de part. Una d'aquestes incidències té a veure amb la difusió d'un comunicat del plenari de les direccions de les escoles del Maresme i Vallès Oriental del dia 21 de setembre.

Imatge 48: Comunicat del Plenari de les direccions de les escoles de Maresme-Vallès Oriental de 21 de setembre de 2017

COMUNICAT DEL PLENARI DE LES DIRECCIONS DE LES ESCOLES DE MARESME - VALLÈS ORIENTAL REUNITS A MATARÓ A DIA 21 DE SETEMBRE DE 2017 DAVANT DELS GREUS ESDEVENIMENTS QUE ESTAN TENINT LLOC A CATALUNYA

Les darreres hores i dies hem vist com han estat vulnerats els nostres drets fonamentals.

Hem vist com les forces i cossos de seguretat de l'Estat irrompien en impremtes, regiraven la nostra correspondència, intimidaven els diaris, assaltaven les Conselleries i detenien a treballadors i representants públics.

Hem vist com la llibertat d'expressió, el dret a decidir, el dret a pensar, el dret a ser lliure s'han anat coartant i esmicolant davant nostre.

Per tot això, les direccions d'escoles dels Serveis Territorials del Maresme – Vallès Oriental volem manifestar la nostra indignació i rebuig absolut a la situació que estem vivint. La nostra tasca ens implica en la formació de ciutadania crítica i proactiva fonamentada en els valors democràtics del respecte, l'entesa, el diàleg i la llibertat.

No podem restar en silenci i mantenir-nos-en al marge i denunciem la deriva autoritària del govern central i fem la petició de retorn al diàleg i al respecte dels drets fonamentals.

Per tot plegat volem manifestar el nostre suport al govern, als representants de les institucions catalanes, al departament d'ensenyament i a tota aquella gent que treballa per garantir tots aquells drets que ara esta fortament amenaçats.

Només des de la llibertat i el respecte a les persones i a les idees és possible educar als nostres infants i joves per tal que esdevinguin autèntics ciutadans solidaris, respectuosos i compromesos amb els altres.

Reunits a Mataró, 21 de setembre de 2017

Font: Sindic de Greuges de Catalunya

En relació amb aquest assumpte, i sense reiterar novament el principi de pluralisme que ha de regir el sistema educatiu, cal tenir present que la legislació en matèria d'educació regula el caràcter propi dels centres públics i concertats. Els comunicats que formula l'escola han de respectar aquest caràcter propi.

En el cas dels centres públics, el caràcter propi està definit per la llei i, en aquest sentit, la LEC estableix que "l'escola pública catalana es defineix com a inclusiva, laica i respectuosa amb la pluralitat, trets definidors del seu caràcter propi". El caràcter propi forma part del projecte educatiu de centre, que és la màxima expressió de l'autonomia dels centres educatius, i recull la identitat del centre, n'explicita els objectius, n'orienta l'activitat i hi dóna sentit amb la finalitat que l'alumnat assoleixi les competències bàsiques i el màxim aprofitament educatiu.

Val a dir que l'esmentat comunicat enviat a les famílies, com a mínim d'una escola, tot i que advertís les famílies que no era un posicionament de l'escola entra en contradicció amb un dels trets que la LEC estableix com a definidor del caràcter propi dels centres públics, perquè del seu caràcter propi, tal com s'ha definit en la llei, no se'n deriva un determinat posicionament amb la situació política existent. A més, el fet que l'escola comuniqui un posicionament de part davant una situació política pot generar dubtes a les famílies respecte que l'escola mantingui el ple respecte, en el desenvolupament de la seva activitat, del

pluralisme, com també del compliment del deure de neutralitat i imparcialitat que ha de regir l'actuació dels funcionaris públics (art. 52 del Reial decret legislatiu 5/2015, de 30 d'octubre, pel qual s'aprova el text refós de la Llei de l'estatut bàsic de l'empleat públic).

En el cas dels centres concertats, i sens perjudici del deure de respectar també el principi de pluralisme, i totes les idees, cal tenir present que el seu caràcter propi, així com admet la possibilitat d'incorporar la confessionalitat en l'ideari, també pot admetre determinats plantejaments de naturalesa política. Hi ha centres concertats que incorporen en el seu ideari, per exemple, referències al ple reconeixement de la realitat nacional de Catalunya i als drets dels pobles. Els comunicats que expressin un posicionament polític, doncs, han de respectar totes les idees, d'acord amb el principi de pluralisme, i s'han d'emmarcar en el seu ideari prèviament definit i del qual s'ha informat les famílies.

És el cas, per exemple, d'una denúncia a un centre concertat en el projecte educatiu del qual consta explícitament, d'una banda, el ple reconeixement de la realitat nacional de Catalunya i, de l'altra, la defensa dels drets dels pobles en general, entre els quals hi ha el dret a l'autodeterminació (art. 1 del Pacte internacional de drets civils i polítics). Així, en un comunicat defensa el diàleg i el respecte a la pluralitat de pensament de la comunitat escolar, però també dona suport a l'exercici per part de Catalunya del dret a l'autodeterminació (vegeu imatge 48).

Imatge 49: Comunicat d'un centre concertat amb data 21 de setembre de 2017 davant la situació política

Posicionament davant el context polític

Com a escola catalana, amb el convenciment i la tradició de vinculació al país i la defensa de la cultura i les llibertats, alhora que com a centre que treballa activament per la promoció dels Drets Humans, volem expressar:

- El suport a la presa de decisions col·lectives de manera dialogada i democràtica.
- El total recolzament al fet que Catalunya pugui exercir el dret d'autodeterminació.
- El rebuig a les amenaces, les coercions o tota forma de repressió de les llibertats i drets fonamentals de les persones i els pobles.
- Dins el màxim respecte a la pluralitat de pensament de la nostra comunitat, explicarem a l'alumnat, d'acord amb el seu nivell educatiu, la situació dins el marc del nostre Projecte educatiu de centre.

A més, ens adherim al manifest que [patronal de centres concertats] ha publicat i que [podeu consultar aquí](#).

Ben cordialment,

Font: Síndic de Greuges de Catalunya

■ El català a l'escola com a llengua vehicular, no supòsit d'adoctrinament

Més enllà del tractament a l'aula de la situació política, convé posar de manifest que un altre grup d'incidències denunciades al Ministeri d'Educació té a veure amb l'ús de la llengua catalana a les classes, com si la llengua fos una eina ideològica i partidària.

A tall d'exemple, una de les incidències correspon a la queixa d'una persona, entre altres aspectes, pel fet que el centre distribueix un qüestionari entre l'alumnat sobre la llengua parlada a casa i també pel fet que suposadament en una assignatura optativa de llengua castellana es fan classes també de llengua catalana (circumstància a la qual la família s'hauria negat fins al punt d'anar a buscar l'alumna al centre durant la part de llengua catalana per no fer-la). En relació amb el qüestionari lingüístic, el centre informa que es tracta d'una enquesta de caràcter bianual i anònima per actualitzar el projecte lingüístic del centre. I en relació amb l'assignatura de llengua castellana, el centre aclareix que es tracta de dues assignatures de llengües que han de ser cursades simultàniament en el cas dels alumnes amb dificultats en l'aprenentatge de les competències lingüístiques, per

garantir un horari setmanal de quatre hores de llengua catalana i quatre hores de llengua castellana. Aquestes actuacions s'ajusten plenament a la legalitat i a la funció educativa dels centres.

O també, a tall d'exemple, una altra denúncia exposa, entre altres aspectes, el següent: "Unos padres que han dado de baja a su hija denuncian a la escuela por adoctrinamiento político independentista a los menores, sobretodo menospreciando y prohibiendo el uso del castellano en las actividades escolares, extraescolares y de ocio dentro y fuera de sus instalaciones, como así también en la relación personal con los alumnos, con los padres y con el personal funcionario y privado". El Síndic constata, a través de la informació tramesa pel Departament d'Ensenyament, que el centre aplica el projecte lingüístic aprovat pel consell escolar.

Val a dir que les dades disponibles de les proves de competències lingüístiques a sisè de primària d'aquest centre corresponents a l'any 2015 posen de manifest uns nivells de competència més elevats en llengua castellana que en llengua catalana de l'alumnat (77,0 CAST vs. 76,0 CAT), tot i que

amb diferències poc significatives, i superiors a la mitjana de Catalunya.

Altres incidències denunciades sobre aspectes lingüístics fan referència a:

- La suposada prohibició a una escola de parlar castellà al pati. Aquesta circumstància és negada per la direcció del centre.
- La suposada recomanació a un progenitor de parlar el català a casa amb la filla. L'escola també desmenteix aquesta circumstància i aclareix que, en tot cas, amb alumnat amb dificultats amb l'aprenentatge de la llengua catalana, es recomana lectura a casa de llibres en català, com també es fa amb els que presenten dificultats amb l'aprenentatge de la llengua castellana, sense que aquesta recomanació tingui connotacions polítiques.
- L'eliminació del llibre de text de llengua castellana i l'ús de fitxes per ensenyar la matèria, i també el suposat ús de la llengua catalana a la classe de llengua castellana. El Síndic constata, però, que, si bé s'ha

eliminat en alguns nivells educatius el llibre de text de llengua castellana en relació amb el curs anterior, aquest llibre de text s'ha mantingut en altres nivells educatius (primer cicle d'educació primària, per exemple), i també s'han eliminat llibres de text d'altres assignatures, en la línia del que ja es fa en altres matèries, en què ja no es treballa amb llibres de text (vegeu la imatge 50). No cal dir que treballar amb fitxes no suposa estudiar amb menys garanties l'assignatura de llengua castellana.

Val a dir que, d'acord amb les dades de les proves de competències lingüístiques a sisè de primària de l'any 2015 d'aquests tres centres, en tots el nivell competencial de llengua castellana de l'alumnat és superior al de la mitjana de Catalunya, i en dos dels centres els resultats a les proves de competències en llengua catalana són significativament pitjors que els de llengua castellana (76,9 CAT vs. 79,1 CAST; 75,3 CAT vs. 78,4 CAST), mentre que en l'altre les diferències són poc significatives (77,8 CAT vs. 76,6 CAST).

Imatge 50: Llista de llibres de text a comprar per l'alumnat d'un centre educatiu a 2n i 6è de primària del curs 2017/2018 i a 6è de primària del curs 2016/2017

FULL COMANDA PER LA RESERVA DELS LLIBRES 2017-2018 **CURS: SEGON DE PRIMÀRIA**

NOM ALUMNE: _____

NOM PARE/MARE: _____

NIF: _____ **E-MAIL:** _____
(per comunicacions de l'AMPA)

Si voleu el lot sencer, marqueu l'OPCIÓ A. En cas contrari, marqueu amb una creu els llibres que es volen reservar i indiqueu total a l'OPCIÓ B.

MARCAR LLIBRE	DESCRIPCIÓ - ISBN	PVP IVA INCLÓS
	Projecte: Construïm Castellano 2 (Ed. Cruïlla) – 9788466137843	29,00
	Projecte: Construïm Matemàtiques 2 (Ed. Cruïlla) - 9788466137881	29,00
	Projecte: Construïm Coneixement del Medi 2 (Ed. Cruïlla) - 9788466137928	29,00
	ROOFTOPS 2 ClassBook (Ed. Oxford) - 9780194503037	24,05
	Agenda Escolar 2017/18 MAGENTA personalitzada	3,00
	OPCIÓ A - TOTAL LOT SENCER	114,05
	OPCIÓ B - TOTAL LLIBRES MARCATS	

FULL COMANDA PER LA RESERVA DELS LLIBRES 2017-2018
CURS: SISÈ DE PRIMÀRIA

NOM ALUMNE: _____

NOM PARE/MARE: _____

NIF: _____ **E-MAIL:** _____
 (per comunicacions de l'AMPA)

Si voleu el lot sencer, marqueu l'**OPCIÓ A**. En cas contrari, marqueu amb una creu els llibres que es volen reservar i indiqueu total a l'**OPCIÓ B**.

MARCAR LLIBRE	DESCRIPCIÓ - ISBN	PVP IVA INCLÓS
	Projecte: Construïm Català 6è (Ed. Cruïlla) – 9788466138161	29,50
	Projecte: Construïm Matemàtiques 6è (Ed. Cruïlla) - 9788466138222	29,50
	Projecte: Construïm Coneixement del Medi social i natural 6è (Ed. Cruïlla) - 9788466138253	29,50
	ROOFTOPS 6 ActivityBook (Ed. Oxford) - 9780194503822	19,95
	Agenda Escolar 2017/18 MAGENTA personalitzada	3,00
	OPCIÓ A - TOTAL LOT SENCER	111,45
	OPCIÓ B - TOTAL LLIBRES MARCATS	

FULL COMANDA PER LA RESERVA DELS LLIBRES 2016-2017
CURS: SISÈ DE PRIMÀRIA

NOM ALUMNE: _____

NOM PARE/MARE: _____

NIF: _____ **E-MAIL:** _____
 (per comunicacions de l'AMPA)

Si voleu el lot sencer, marqueu l'**OPCIÓ A**. En cas contrari, marqueu amb una creu els llibres que es volen reservar i indiqueu total a l'**OPCIÓ B**.

MARCAR LLIBRE	DESCRIPCIÓ - ISBN	PVP IVA INCLÓS
	Projecte: Construïm Català 6è (Ed. Cruïlla) – 9788466138161	26,56
	Projecte: Construïm Lengua Castellana 6º Cuaderno de Actividades (Ed. Cruïlla) - 9788466138208	9,59
	Projecte: Construïm Matemàtiques 6è (Ed. Cruïlla) - 9788466138222	26,56
	Projecte: Construïm Coneixement del Medi social i natural 6è (Ed. Cruïlla) - 9788466138253	26,56
	ROOFTOPS 6 ClassBook (Ed. Oxford) - 9780194503815	23,77
	ROOFTOPS 6 ActivityBook (Ed. Oxford) - 9780194503822	19,75
	OPCIÓ A - TOTAL LOT SENCER	132,79
	OPCIÓ B - TOTAL LLIBRES MARCATS	

Finalment, hi ha algunes incidències, també, referides a denúncies per l'existència de pancartes i cartells que posen “Per un

país de tots, el català a l'escola”. En una de les denúncies es cataloga aquesta pancarta com a “cartel separatista”.

Imatge 51: Pancarta “Per un país de tots, el català a l'escola” en un centre escolar

Font: Síndic de Greuges de Catalunya

Més endavant, en l'apartat 7.7, s'aborda amb més deteniment la cobertura jurídica sobre l'ús vehicular del català a l'escola i sobre el model d'immersió lingüística. La vehicularitat de la llengua catalana a l'escola o la immersió poden ser discutides políticament, de la mateixa manera que també hi ha qui en defensa la idoneïtat com a mecanisme de promoció del coneixement i ús d'una llengua minoritària i com a model que garanteix l'aprenentatge de les dues llengües cooficials a Catalunya. Val a dir, però, que tant la vehicularitat del català com el model d'immersió lingüística tenen cobertura, entre d'altres, amb l'Estatut d'autonomia de Catalunya i la LEC. La presència, per exemple, d'una pancarta amb el missatge “Per a un país de tots, el català a l'escola” no té caràcter partidari, per bé que partidàriament se'n pot discutir

el contingut, perquè reflecteix el model lingüístic que actualment regeix per llei.

En aquest apartat, convé posar de manifest que l'existència d'una controvèrsia partidària al voltant del model lingüístic a l'escola provoca que, erròniament a criteri d'aquesta institució, es confongui el català a l'escola com a instrument d'adoctrinament de determinades opcions partidistes. Així, es constata amb les incidències presentades que fan referència a la qüestió lingüística. L'article 6.1. de l'Estatut d'autonomia de Catalunya estableix que “la llengua pròpia de Catalunya és el català”, previsió que ha estat declarada constitucional per la Sentència 31/2010, del 28 de juny (interpretada en els termes establerts pels FJ 14). Allò que és propi de Catalunya no pot tenir la consideració de partidari.

III. LA CONFIGURACIÓ NO ADOCTRINADORA DEL CURRÍCULUM OFICIAL

6. L'ADOCTRINAMENT A TRAVÉS DEL CURRÍCULUM OFICIAL

6.1. El currículum com a font d'adoctrinament: alguns falsos mites

Com es desprèn de les consideracions exposades fins ara el currículum escolar no està exempt de la controvèrsia ideològica. El currículum és una construcció social que respon a un determinat moment històric, a un determinat context sociopolític i també a determinats interessos. La recerca feta sobre adoctrinament a les escoles així ho avala en analitzar com diferents aspectes del currículum, com ara els continguts curriculars, les pràctiques pedagògiques, l'organització dels espais i els temps a l'aula, la relació mestre-alumne o entre companys, els sistemes d'avaluació, etc. acaben inculcant determinades cosmovisions que condicionen la interpretació de la realitat per part dels alumnes i n'orienten l'acció. La neutralitat ideològica del currículum escolar és, doncs, un dels falsos mites en l'aproximació a l'adoctrinament escolar.¹

En aquest sentit, a Espanya és paradigmàtic el fet que, d'ençà de la recuperació de la democràcia, l'alternança política al Govern espanyol sempre ha estat acompanyada de l'aprovació d'una nova llei orgànica d'educació que introduïa canvis substancials en aspectes com ara l'organització curricular o les avaluacions, entre d'altres.

A tall d'exemple, la LOE, promoguda pel govern del PSOE l'any 2006, va incorporar per a tot l'alumnat, tant a l'educació primària com a l'educació secundària obligatòria, “la matèria d'educació per a la ciutadania i els drets humans en la qual s'ha de prestar atenció especialment a la igualtat entre homes i dones” (art. 18 i 24), sense ser alternativa o substitutòria de l'ensenyament religiós per a les famílies que ho sol·licitessin. “La seva finalitat consisteix a oferir a tots els estudiants un

espai de reflexió, anàlisi i estudi sobre les característiques fonamentals i el funcionament d'un règim democràtic, dels principis i drets que estableixen la Constitució espanyola i els tractats i les declaracions universals dels drets humans, així com dels valors comuns que constitueixen el substrat de la ciutadania democràtica en un context global” (preàmbul).

Des de posicions conservadores, la incorporació d'aquesta matèria va generar crítiques pel seu possible caràcter adoctrinador, perquè, segons aquests plantejaments, contravenia l'article 27.3 de la Constitució espanyola, que estableix que “els poders públics garanteixen el dret que assisteix els pares per tal que els fills rebin la formació religiosa i moral que vagi d'acord amb les seves conviccions”. Amb l'arribada al govern del PP, l'any 2013 va ser aprovada la Llei orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a la millora de la qualitat educativa (LOMQE), que va eliminar l'assignatura d'Educació per a la Ciutadania del currículum i va incorporar, tant a primària com a secundària, una assignatura de valors socials i cívics o valors ètics, com a alternativa a l'assignatura de religió, a elecció dels progenitors (arts. 18 i 24), que al seu torn esdevenia matèria d'especialitat que computava per a la nota final. Des de posicions progressistes, la LOMQE també ha estat criticada pel seu possible caràcter adoctrinador, entre altres motius, pel pes que atorga a la religió en el currículum.

Alhora, també a tall d'exemple, des de posicions crítiques, la LOMQE també ha rebut valoracions negatives pel seu suposat caràcter adoctrinador, suposadament, pel seu major compromís amb els valors que inspiren les societats capitalistes, com ara la meritocràcia, el rendiment, la competitivitat o l'emprenedoria, en contrast amb la LOE. És il·lustratiu, per exemple, que la LOE preveïés que “la comprensió lectora, l'expressió oral i escrita, la comunicació audiovisual, les tecnologies de la informació i la comunicació i l'educació en valors s'han de treballar en totes les àrees” i que aquesta previsió fos modificada en la LOMQE, que estableix que “la comprensió lectora,

¹ Per a una revisió més aprofundida, podeu consultar, per exemple, FERNÁNDEZ, F. (coord.) (2003). *Sociología de la Educación*. Madrid: Pearson.

l'expressió oral i escrita, la comunicació audiovisual, les tecnologies de la informació i la comunicació, l'emprenedoria i l'educació cívica i constitucional s'han de treballar en totes les àrees". En aquesta línia, per exemple, la LOMQE també endureix els requisits de superació de matèries per a la promoció de nivell previstos en la LOE i incorpora les revàlides a l'educació secundària obligatòria i al batxillerat, avaluacions externes que s'han de superar per obtenir el títol corresponent.

Aquest exemple serveix per il·lustrar com, en funció de l'orientació ideològica del Govern de l'Estat, s'ha modificat el currículum per incorporar continguts i pràctiques pedagògiques afins amb la ideologia del govern del moment.

Aquestes consideracions són pertinents per destacar que, socialment i política, hi ha qui considera que, un cop determinats continguts curriculars estan establerts oficialment, deixa de ser consistent el debat sobre el seu possible caràcter adoctrinador perquè passa a ser admissible.

Com es pot constatar amb els exemples anteriorment exposats, el fet que el currículum estigui formalment establert i oficialitzat, d'acord amb les majories polítiques democràticament establertes, no comporta que necessàriament no pugui tenir un caràcter adoctrinador.

Per exemple, hi ha una tradició en l'àmbit de la recerca sobre aquesta matèria al voltant de l'adoctrinament religiós: si bé hi ha autors que defensen que l'ensenyament de la religió es pot fer de manera no adoctrinadora, especialment si s'eviten la confessionalitat i els mètodes impositius, n'hi ha altres que consideren que la instrucció religiosa és intrínsecament adoctrinadora, tot i que hi hagi el dret a la tria escolar per part de les famílies, i tot i que tingui cobertura jurídica, i conseqüentment que qüestionen l'existència de l'assignatura de religió, regulada actualment per la LOMQE, com també els drets dels titulars de centres privats a establir el caràcter propi, previst en la LOE i la LEC, i a rebre posteriorment finançament públic.

O també legítimament, en una línia similar, i d'acord amb la llarga tradició existent en

l'estudi de la reproducció de la ideologia capitalista a través de l'escola, especialment en els països anglosaxons, hi ha qui qüestiona, com ja s'ha dit anteriorment, el currículum vigent i l'organització dels centres escolars des de posicions ideològiques crítiques amb els valors imperants en les societats occidentals i amb els models de relacions socials i econòmiques que es difonen des del sistema educatiu, per bé que aquests són plenament legals. De fet, la proliferació d'escoles lliures o alternatives o l'adhesió al *homeschooling* a Catalunya per part de determinades famílies responen, de vegades, a una concepció de l'escola com a adoctrinadora de la ideologia capitalista.

Un segon fals mite que cal destacar en el marc d'aquest informe fa referència als llibres de text com a font principal de l'adoctrinament. El currículum formalment establert, que integra el "conjunt d'objectius, competències bàsiques, continguts, mètodes pedagògics i criteris d'avaluació de cadascun dels ensenyaments" (art. 6.1 de la LOE), és un dels objectes que centren més l'atenció a l'hora de parlar d'adoctrinament. Els llibres de text són un bon reflex del currículum oficial, perquè incorporen i desenvolupen els continguts curriculars establerts per als diferents nivells educatius i matèries. Els continguts dels llibres de text, com ja passa amb el currículum en general, no són ideològicament neutrals: com a construcció social, poden arribar a transmetre determinats continguts ideològics, fet pel qual se poden posar en qüestió.

La recerca també posa de manifest, però, que l'impacte de l'adoctrinament a través dels llibres de text és molt limitat. Convé recordar que l'ús del llibre de text està mediatitzat per la intervenció del mestre a l'aula. A més, més enllà del currículum oficial o formalment establert, la recerca també constata que, per comprendre l'adoctrinament, és més important el currículum ocult, el conjunt de valors, actituds o principis subjacents al currículum formalment establert, que, sense ser explícits, són apresos a l'escola. La inculcació de determinades idees o creences a través del currículum ocult no només és més efectiva, sinó també més freqüent que a través del currículum oficial.

En aquesta mateixa línia, un tercer fals mite té a veure amb la construcció d'un únic currículum i la seva homologació com a garantia. L'existència d'"interferències" en el desplegament del currículum oficial (la intervenció del mestre, la incidència del currículum ocult, etc.) fa que hi hagi, en certa manera, un currículum per a cada escola i per a cada docent. Com ja s'ha comentat anteriorment, la llibertat de càtedra, el dret dels titulars dels centres privats a establir el caràcter propi o l'autonomia pedagògica de cada centre, principis previstos en la legislació orgànica en matèria d'educació i en la LEC, dificulten la possibilitat d'unificar el currículum. A aquesta variabilitat, a més, cal afegir-hi, en el conjunt de l'Estat, com veurem més endavant, la intervenció de les comunitats autònomes en l'ordenació curricular, que fa que cada comunitat autònoma tingui fets diferencials en la definició del currículum.

En aquest context, especialment des de l'àmbit polític, hi ha qui considera que la reducció i el control de les "interferències" per part de docents, centres i comunitats autònomes en la definició i la transmissió del currículum permet prevenir l'adoctrinament a l'entorn d'un currículum unificat i homologat. La recerca s'ha ocupat de demostrar, però, que la unificació i l'homologació del currículum no són cap garantia per a la lluita contra l'adoctrinament, en part perquè qui configura el currículum i n'exerceix el control no està exempt d'interessos i d'una posició ideològica determinada. Hi ha qui considera, en canvi, que, com més plural sigui la definició i la transmissió del currículum, més possibilitats hi ha que, en conjunt, l'educació dels alumnes sigui menys adoctrinadora.

De fet, contràriament a la desconfiança dipositada sovint en el professorat a l'hora de valorar, de vegades de manera no prou fonamentada, el possible adoctrinament a les escoles, la llibertat de càtedra, és a dir, la llibertat del professorat a exercir la funció docent amb independència de criteri i expressió científics, amb el límit del dret de l'alumne a ser informat amb rigor científic sobre les tesis o teories que el professorat declari no compartir, suposa una garantia per al no-adoctrinament dels

alumnes en el decurs de la seva escolaritat. En aquest sentit, la formació del professorat és més important que l'homologació del currículum.

Tot i que també hi ha discrepàncies derivades de la naturalesa social del coneixement científic, que tampoc no és ideològicament neutral, el rigor científic i la racionalitat en l'exposició dels continguts curriculars és, en aquest sentit, un altre factor de prevenció de l'adoctrinament. De fet, com es veurà més endavant, la LOE ja estableix que el rigor científic sigui un criteri fonamental en l'elaboració dels llibres de text. La deformació de la realitat o la selecció esbiaixada de continguts curriculars són pràctiques de manipulació del procés d'ensenyament que estan en la base de l'adoctrinament, sempre que aquestes persegueixin limitar la capacitat de qüestionament dels continguts transmesos i reforçar la seva acceptació acrítica per part de l'alumnat.

En relació amb aquest assumpte, però, cal fer menció d'un quart fals mite socialment acceptat: la manca de rigor com a adoctrinament. La inconsistència en l'exposició dels continguts curriculars o la seva simplificació, que són pràctiques que poden estar presents a les escoles per afrontar l'ensenyament de coneixements complexos a infants, no s'ha de confondre amb l'adoctrinament. Hi ha autors que defensen que tant la intencionalitat com també el context d'aprenentatge són bàsics per valorar el caràcter adoctrinador del currículum. Així, per exemple, si bé els components irracionals, com ja s'ha exposat en epígrafs anteriors, són una característica substancial per a l'adoctrinament, el desenvolupament cognitiu de l'infant pot aconsellar que en determinades edats primerenques els mestres utilitzin la irracionalitat, com ara la creació d'un determinat vincle emocional amb l'alumnat, com a eina pedagògica per als processos d'ensenyament-aprenentatge.

Especialment en determinades edats, com ja s'ha exposat prèviament, el foment de l'esperit crític entre l'alumnat també és essencial per prevenir l'adoctrinament escolar. El rigor científic en la transmissió de coneixement no evita que hi puguin haver aproximacions teòriques

diferenciades també científicament fonamentades, i que en un determinat àmbit de coneixement hi hagi controvèrsia dins de la mateixa comunitat científica. La presentació dels continguts curriculars de manera no unívoca, la no-utilització de prejudicis i estereotips o la promoció de la descoberta i la reflexió com a mètode per a l'aprenentatge són alguns exemples de pràctiques pedagògiques que es poden activar per promoure l'esperit crític i prevenir l'adocctrinament.

Hi ha, però, un altre fals mite que convé destacar en el marc d'aquest informe, la incapacitat crítica dels infants. Contràriament al que es pugui pensar, els infants, especialment a partir de determinades edats, no absorbeixen de manera acrítica tot allò que explica el professorat. Convé recordar que les fonts d'aprenentatge dels infants són múltiples, i que aquests tenen capacitat de contextualitzar allò que diu un determinat mestre i d'establir relacions amb els aprenentatges, i amb les idees i les creences ja adquirides a través d'altres agents de socialització, com ara la família i els amics. És més, ben sovint, en el context escolar, és més determinant per a la construcció de la pròpia identitat i per a la formació del propi pensament ideològic les idees i les creences adquirides a través de la relació amb els companys d'aula que amb les idees i les creences eventualment expressades pel professorat.

En tot cas, la llibertat de càtedra del professorat ha de respectar la llibertat de consciència de l'alumnat, prevista en l'article 6 de la LODE, d'acord amb la modificació establerta en la disposició addicional primera de la LOE, i en l'article 2 de la LEC. Els infants tenen dret "que es respectin la seva llibertat de consciència, les seves conviccions religioses i les seves conviccions morals" (art. 6 LODE). El preàmbul de la LODE recorda que "la llibertat d'ensenyament també s'estén als mateixos professors, la llibertat de càtedra dels quals està emparada per la Constitució, atès que constitueix un principi bàsic de tota societat democràtica en el camp de l'educació. I inclou, molt fonamentalment, els mateixos alumnes, respecte dels quals la protecció de la llibertat de consciència constitueix un principi irrenunciable que no es pot supeditar a cap altre".

El deure a respectar les opinions dels infants no s'ha de confondre amb la impossibilitat d'expressar opinions contraposades, fins i tot per part del mestre. Heus ací un altre fals mite sobre l'adocctrinament, el silenci com a millor manera de no adocctrinar. Existeixen veus que defensen que, sobre determinats aspectes, sobretot si són socialment controvertits, és preferible que a l'escola no se'n parli.

A tall il·lustratiu, es pot fer menció de la recent Sentència del Tribunal Constitucional, de febrer de 2018, sobre el recurs d'empara núm. 4464-2014, que declara vulnerat el dret a la legalitat sancionadora per la sanció interposada a un professor per haver explicat als alumnes i a les seves famílies els motius d'una vaga, i que reproduïx fragments de la Sentència núm. 196/2014, del Jutjat Contenciós Administratiu núm.1 de Guadalajara, de 22 de maig de 2014.

En aquesta sentència prèvia, contra la qual es va recórrer en darrera instància al Tribunal Constitucional, que en va declarar la inconstitucionalitat, s'exposava, com si no es pogués parlar a l'aula dels motius que porten un treballador a fer una vaga, el següent: "[El profesor] ha olvidado quién era su foro, quiénes eran sus oyentes y a quiénes iban dirigidas sus expresiones e incuestionablemente, además como profesor de matemáticas, su libertad de expresión no puede primar sobre el derecho a la educación de esos menores. No podemos dejar en un colegio 'público' a los alumnos en manos de las tendencias y reivindicaciones políticas, sean de la tendencia ideológica que sea, no debiendo permitirse manifestaciones políticas, ideológicas y de opinión que quedan inexcusablemente o deben quedar inexcusablemente al margen de la docencia".

En les societats democràtiques, a l'escola es pot parlar de qualsevol tema sense necessitat d'incórrer en adocctrinament. Que mestres i alumnes expressin lliurement opinions personals a l'aula, per se, no comporta adocctrinar, perquè la reflexió i l'intercanvi de pensaments forma part del procés educatiu i formatiu de les persones. Per a l'adocctrinament, és més important com i amb quina intenció s'opina, en quines condicions es produeix l'intercanvi d'opinions, que no pas què s'opina.

Molt vinculat amb aquest darrer, convé assenyalar un altre fals mite: el de la política fora de l'escola. En les societats democràtiques, l'escola té per missió formar persones preparades per a una ciutadania activa, compromesa i responsable. L'educació té una dimensió intrínsecament política, que no pot ser manllevada. És més, els centres educatius han de poder ser espais on es puguin generar canvis que impliquin transformació social. A l'escola s'ha de parlar de política, de la manera com es governen les societats i com es gestionen els afers públics, sense fer política partidària. De fet, amagar aquesta dimensió política de l'educació és una manera de fer política.

6.2. El currículum escolar i els processos d'identificació nacional

Històricament, l'escola ha estat un dels instruments fonamentals de construcció nacional dels estats, i a través de la transmissió dels continguts curriculars ha incidit i incideix, directament o indirecta, en la construcció de la identitat nacional de les persones. La comunitat acadèmica ha problematitzat a bastament com, particularment amb l'ensenyament de les ciències socials, la geografia i la història, s'incorporen en l'imaginari social i es comparteixen determinats relats i marcs de referència que poden arribar a articular una determinada identitat nacional o a promoure determinats processos d'identificació nacional.²

En aquest sentit, val a dir que la identitat pot ser entesa com a construcció estanca, estàtica i unívoca, concebuda només d'una determinada manera, o bé pot formar part d'un procés més dinàmic, permeable a diferents influències culturals, obert a pertinences múltiples i complexes, no excloents, que dialoga amb l'alteritat sense viure-la com a amenaça.

Amb caràcter general, l'adoctrinament està més relacionat amb una identificació acrítica, amb la transmissió d'una concepció

estanca de la identitat nacional, sovint definida en termes essencialistes i romàntics, que no pas amb una concepció oberta i dialògica. Un exemple clàssic remet a l'adoctrinament que es produeix en estats amb règims totalitaris, que instrumentalitzen l'escola per inculcar forts sentiments de pertinença i d'identificació nacionals vinculats a una determinada concepció de l'Estat, de les seves estructures de poder i de la seva història, entre altres aspectes, per legitimar el sistema polític existent. L'assignatura "Formación del Espíritu Nacional", impartida a Espanya durant el franquisme, n'és un clar exemple.

En canvi, en societats complexes, inclusives i democràtiques, amb caràcter general, s'espera que l'escola sigui integradora i respectuosa amb la pluralitat, que doni espai perquè cadascú pugui construir, manifestar i qüestionar la seva pròpia identitat, des de visions identitàries obertes, no excloents ni construïdes en oposició a d'altres, compromeses amb valors universals i que facin possible la convivència i la cohesió socials en la diversitat.³

Actualment, en el cas d'Espanya i de Catalunya, tant la LOE com la LEC responen a aquesta lògica, per exemple, quan preveuen que els fins del sistema educatiu són, entre d'altres, l'educació en el respecte dels drets i les llibertats fonamentals, l'educació en l'exercici de la tolerància i de la llibertat dins els principis democràtics de convivència, la formació per a la pau, el respecte als drets humans, la vida en comú, la cohesió social, la cooperació i solidaritat entre els pobles o la formació en el respecte i reconeixement de la pluralitat lingüística i cultural d'Espanya i de la interculturalitat com un element enriquidor de la societat (art. 2 LOE), o quan preveu com a principis rectors del sistema la transmissió i la consolidació dels valors propis d'una societat democràtica (la llibertat personal, la responsabilitat, la solidaritat, el respecte i la igualtat), el pluralisme, la cohesió social o el foment de la pau i el respecte dels drets humans (art. 2 LEC).

² Per a una anàlisi aprofundida d'aquest assumpte, podeu consultar, per exemple, Pagès, J. i Sant, E. (coord.) (2015). *L'escola i la nació*. Documents 105. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.

³ Vegeu, per exemple, OLLER, M. (2015). "El currículum de ciències socials i la construcció identitària". A: Pagès, J. i Sant, E. (coord.) (2015). *L'escola i la nació*. Documents 105. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. p. 45-53.

Des de la perspectiva de la lluita contra l'adoctrinament escolar, doncs, cal valorar fins a quin punt el currículum promou determinats processos d'identificació nacional, i si aquests processos es construeixen de manera acrítica i estan associats a visions identitàries estanques i excloents.

De fet, l'objectiu de l'educació, tal com ja estableixen la LOE o la LEC, no és promoure activament determinats sentiments d'identificació nacional, siguin de l'escala que siguin. L'escola, però, ha de promoure el coneixement de la realitat sociohistòrica, sociocultural i sociopolítica de l'alumnat, a escala local, autonòmica, estatal, europea i global. De fet, l'escola dona a conèixer i promou el respecte per les cultures i les institucions d'un país o fomenta l'arrelament i la cohesió social, per posar-ne alguns exemples, que són fonaments educatius bàsics per preparar els infants per a l'exercici d'una ciutadania activa, un dels fins de l'educació (art. 2.1.k LOE). Són objectius de l'educació primària i l'educació secundària obligatòria, per exemple, conèixer, valorar i respectar els aspectes bàsics de la cultura i la història pròpies i dels altres (art. 17 i 23 LOE) o aconseguir que l'alumnat assoleixi el coneixement de les característiques socials, culturals, artístiques, ambientals, geogràfiques, econòmiques, històriques i lingüístiques del país, i també el coneixement d'altres pobles i comunitats (art. 52.2.c LEC).

La mateixa LEC estableix com a principi rector, entre d'altres: "El conreu del coneixement de Catalunya i l'arrelament dels alumnes al país, i el respecte a la convivència" (art. 2.h). En aquest sentit, doncs, no s'ha de confondre el coneixement de la realitat social, cultural i política en la qual viuen els alumnes i el seu arrelament social amb l'adoctrinament,⁴ que pressuposa la voluntat d'inculcar una (pre)determinada concepció de la identitat o de la identificació nacionals.

Fetes aquestes consideracions, convé afegir que, com succeeix en altres països, el sistema

educatiu a Espanya ha estat sotmès històricament, i encara ho està, a tensions relacionades, directament o indirecta, amb el paper del currículum escolar en els processos d'identificació nacional. Particularment a Espanya, el caràcter plural i compost de l'Estat, les discrepàncies polítiques sobre la seva organització política territorial, amb disputes sobre la distribució del poder entre centre i perifèria, i l'existència de diferents concepcions de l'Estat, amb visions contraposades sobre la seva naturalesa uninacional o plurinacional, que segueixen vigents més enllà del pacte constitucional de l'any 1978, però que han existit històricament durant el segle XX, es tradueixen en tensions sobre la configuració del currículum escolar: qui determina el currículum escolar? Quina concepció de l'Estat es transmet a través del currículum escolar?

Si ens centrem en les darreres dècades, a grans trets, el nacionalisme historiogràfic de matriu espanyola present a l'escola durant el franquisme va donar lloc a una profunda renovació pedagògica durant els primers anys de la transició. La descentralització territorial de l'Estat, que va suposar la transferència a les comunitats autònomes d'àmplies competències en educació, va comportar canvis en els currículums escolars, i la incorporació de continguts adaptats a la realitat sociocultural i sociohistòrica de cada comunitat, continguts que en alguns casos han estat criticats, també, per un suposat biaix nacionalista de matriu regional, per respondre a una concepció plurinacional de l'Estat.

D'aleshores ençà, per contrarestar aquests suposats biaixos, en la tramitació de les diferents reformes de les lleis orgàniques d'educació que s'han anat succeint, d'àmbit estatal, un dels elements centrals de debat polític ha girat al voltant de les garanties del sistema educatiu de proporcionar una formació comuna i compartida entre l'alumnat del conjunt de l'Estat, especialment en l'àmbit de les ciències socials, la geografia i la història, les quals

⁴ Vegeu, per exemple, per al cas andalús, GARCIA PÉREZ, F.F. i MERCHÁN, F.J. (2013). "La construcción de la identidad nacional en las escuelas de Andalucía". A: Falaizie, B., Heimberg, Ch., Loubes, O. (dir). *L'école et la nation*. Actes du séminaire scientifique international, Lyon, Barcelone, París, 2010. Lyon: ENS éditions. École Nationale Supérieure de Lyon, p. 207-215.

esdevenen, a criteri d'alguns, la condició necessària per fer possible així certs processos d'identificació amb una determinada concepció nacional de l'Estat.⁵

A tall il·lustratiu, val a dir que la LOMQE, la darrera llei orgànica d'educació, aprovada l'any 2013, estableix un major control per part del Govern central sobre els continguts dels currículums escolars, en detriment de les comunitats autònomes. La LOE, de l'any 2006, preveia que, amb la finalitat d'assegurar una formació comuna, el Govern fixés els continguts bàsics del currículum (que requerien el 55% dels horaris escolars per a les comunitats autònomes amb llengua cooficial, com és el cas de Catalunya), mentre que les comunitats autònomes podien participar en el desenvolupament dels continguts curriculars de totes les matèries de cada etapa, tot establint el currículum dels diferents ensenyaments i incorporant-hi els aspectes bàsics anteriorment assenyalats fixats pel Govern. Amb la LOMQE, l'any 2013, aquesta previsió, que ha estat suprimida amb caràcter general, només queda establerta per a algunes etapes no obligatòries (segon cicle d'educació infantil, formació professional, etc.).

El nou sistema atribueix a l'Estat la definició i la delimitació del contingut de les matèries troncal, part fonamental per al desenvolupament acadèmic del·l'alumnat (amb una dedicació horària no inferior al 50%), i atorga a les comunitats autònomes només la possibilitat de complementar aquests continguts dins dels límits establerts per l'Estat. Es restringeix així el marge d'actuació de les comunitats autònomes per participar en el currículum escolar en la seva part nuclear (mentre que la seva capacitat d'intervenció és més gran en el bloc d'assignatures específiques (educació física, educació artística, religió o valors socials i cívics, etc.), d'acord amb els estàndards d'aprenentatge i els criteris d'avaluació prèviament definits per l'Estat,

i en el bloc d'assignatures de lliure configuració autonòmica).

El debat sobre el suposat biaix excessivament regionalista present en els currículums escolars a les diferents comunitats autònomes i l'ensenyament de la història d'Espanya com a garantia per a una determinada identificació nacional ja es va produir amb una certa intensitat a finals dels anys noranta. L'any 2000 es va presentar, per exemple, l'Informe sobre los textos y cursos de Historia en los centros de Enseñanza Media per part de la Reial Acadèmia de la Història, en què es destacaven, a parer seu, les deficiències i les omissions en l'ensenyament de la història d'Espanya en els plans d'estudi. Aquest informe és interessant, entre altres motius, perquè, des d'una reflexió formulada en termes acadèmics, evidencia el valor instrumental que determinades instàncies atorguen a l'ensenyament de la història en els processos d'identificació nacional. En concret, a criteri de la Reial Acadèmia de la Història, les principals mancances de l'ensenyament de la història a Espanya són, entre d'altres:

- La manca d'ensenyament d'una "història comuna", la necessitat de "ampliar y mejorar el conocimiento de la historia general, sin que se descuide, por ello, el estudio de los particularismos propios de cada comunidad autónoma", entenent la història general com a història d'Espanya i com a particularista la història de cada comunitat autònoma. Segons la Reial Acadèmia de la Història, aquesta situació es deu al següent: "[...] un problema fundamental, de naturaleza esencialmente política. Nos referimos a la construcción en España del denominado *Estado de las Autonomías*. La nación española, definida en la Constitución de 1978 como 'patria única e indivisible de todos los españoles', está a su vez integrada por un conjunto de nacionalidades y región. [...] El papel que siempre desempeñó el pasado en la conformación de una conciencia nacional, explica el interés, en esos territorios, por

⁵ En les darreres dècades, a Espanya s'ha analitzat des de les ciències socials la influència dels nacionalismes en la transformació del currículum escolar, especialment en el tractament de la història. Per a una anàlisi més aprofundida, podeu consultar, per exemple, LÓPEZ FACAL, R. (2008). "Identificación nacional y enseñanza de historia: 1970-2008". A: *Historia de la Educación*, Vol. 27, p. 171-193, Ediciones Universidad de Salamanca.

la enseñanza de la historia. Ni que decir tiene que se inició, con ello, un camino sumamente arriesgado, toda vez que la historia pudo convertirse en un arma al servicio de la exaltación de cada nacionalidad o región. [...] El modelo autonómico de estado se tradujo, a la postre, por lo que al establecimiento del sistema educativo se refiere, en la fijación de unas cuotas de participación de las diversas Comunidades en la elaboración de los *currícula*.

[...] De lo señalado, se deduce la confluencia, en lo que respecta a España y a su historia, de elementos comunes y de elementos propios de cada Autonomía. Ahora bien, la realidad educativa de los últimos años hizo ver hasta qué punto se había pasado de una época caracterizada por la exaltación del nacionalismo español a otra en la que los elementos comunes del proceso histórico parecían a punto de perderse. En ocasiones, daba la impresión de que la vieja historia de España se fragmentaba en múltiples historias regionales”. I afegeix més endavant: “La impresión que se tiene al concluir este somero recorrido en la enseñanza de la historia, en cuanto que se destina al conjunto de los ciudadanos españoles, es decir, en la ESO, es de desdibujamiento e imprecisión, al menos en lo que se refiere a los elementos comunes. En todo caso, se privilegia a las Comunidades Autónomas que disponen de un amplio margen, sobre todo a las que tienen lengua propia, para reforzar el estudio de su pasado”.

- L’heterogeneïtat d’històries d’Espanya explicades a les diferents comunitats. Així, aquest informe exposa el següent: “El panorama existente hoy día en España, en el campo de los libros de texto del área en que aparece la historia y dirigidos a la ESO y al Bachillerato, es tan heterogéneo que resulta sumamente difícil ofrecer una síntesis del conjunto”.

- La confrontació entre la història general d’Espanya i les històries particulars de les comunitats autònomes. “Resulta necesario y urgente romper el círculo vicioso establecido entre la supuesta pugna nacionalismo españolista – nacionalismos periféricos. La historia de España es una realidad innegable, que tiene que estar

presente en el curriculum, aunque no sea de forma dominante. Sin duda, la vía de futuro más razonable es la que tiende a insertar la historia de España en el conjunto de la historia europea y en la del mundo. Ahora bien, lo señalado no está reñido con el estudio singular de aquellos aspectos propios de cada territorio español. Incluso lo local tiene cabida, aunque en su justa medida, por facilitar que los escolares hagan pequeños trabajos y sientan el interés de lo próximo. Es preciso armonizar las perspectivas mundial, nacional, regional y local. Cada una de ellas tiene su sitio en la enseñanza de la historia. Lo que hay que rechazar es la confrontación, como en ocasiones ocurre, entre lo español y lo peculiar de las comunidades autónomas, lo mismo que son rechazables las confrontaciones entre la historia de España y la de cualquier otro ámbito o nación.”

- La incidència del sociologisme en l’ensenyament de la història, és a dir, la supeditació de l’ensenyament de la geografia i la història a una àrea de coneixement més àmplia, el de les ciències socials, i en què, més enllà de la història, s’aborden continguts curriculars propis d’altres disciplines, com ara l’antropologia, l’economia, la sociologia o les ciències polítiques, la qual cosa impedeix el coneixement de la història d’Espanya com a unitat, amb la seva cronologia. La manca de cronologisme i el predomini de l contemporaneïtat també dificulten el coneixement de la història d’Espanya en el seu conjunt. Així, l’informe apunta que “los dos aspectos más criticables, desde el punto de vista de la Academia, son, por una parte, la poca importancia que se le da al estudio de la historia anterior a la época contemporánea y, por otra, la visión parcial y vaga que los alumnos obtienen del proceso histórico español. Prima sobremanera, ya en la ESO, la historia contemporánea y del mundo actual. Por el contrario, el acontecer desde los tiempos primitivos hasta el siglo XIX suele reducirse a algunas descripciones, muchas veces incoherentes, estudiadas por los alumnos en el primer ciclo de la ESO [...]. Los que pasen de la ESO al Bachillerato limitarán sus estudios de historia a los tiempos contemporáneos. En cuanto a la historia de España, cabe señalar que, en la ESO el tratamiento del proceso histórico

español aparece sumamente desdibujado, cuando no superado claramente por la visión particular del pasado de esta o aquella Comunidad Autónoma”.

- L'excessiu pedagogisme. “Mas al examinar los textos propiamente dichos elaborados por los autores, la Academia ve cuestiones que considera muy preocupantes. Sin duda hay textos muy buenos, junto a otros confusos o, simplemente, de una elementalidad supina”. I conclou que “la obsesión pedagógica ha tenido sus efectos negativos, pues, al poner tanto énfasis en los métodos de la enseñanza, se ha terminado por olvidar qué es lo que hay que enseñar”.

Aquest informe va rebre nombroses crítiques per part de la comunitat acadèmica d'arreu de l'Estat. Un dels treballs de recerca més complets i referenciats en què s'analitzen els llibres de text amb més difusió de diferents comunitats autònomes,⁶ elaborat per la Fundació Jaume Bofill, criticava l'esmentat informe de la Reial Acadèmia de la Història, entre altres aspectes:

- Per la poca fonamentació empírica de l'afirmació que la història d'Espanya era poc present als llibres de text. Les editorials de llibres de text amb més difusió tenen abast estatal, i comparteixen continguts curriculars quan fan esment de la història d'Espanya. En totes les comunitats autònomes, la gran majoria de llibres de text emprats tenen una proporció de continguts “autonòmics” clarament inferior a la possibilitat autoritzada per llei, i contenen els continguts mínims comuns previstos per l'Estat. A ESO, la majoria d'editorials dediquen un percentatge superior a la història d'Espanya que a la història de Catalunya.

- Per la poca consideració del caràcter plural i compost de l'Estat. Tal com ja s'ha comentat, l'Estat té reservada la competència d'establir els continguts curriculars mínims comuns per a totes les comunitats autònomes, però les comunitats autònomes tenen àmplies competències en educació i la possibilitat

d'establir continguts curriculars adaptats a la pròpia realitat. La diversitat de currículums escolars present a l'Estat respon a la seva naturalesa complexa. La crítica a una suposada manca d'història comuna, o al fet que, suposadament, la història que s'explica està més basada “en el que separa que en el que uneix”, no pot suposar la negació de la configuració plural de l'Estat, ni tampoc de les contradiccions i els conflictes que han marcat la seva existència al llarg de la història. A criteri dels seus autors, l'ensenyament d'aquestes contradiccions i de la seva diversitat interna no ha de ser catalogat, despectivament, de regionalista o localista, en contrast amb l'ensenyament d'una història pretesament universal, de matriu fonamentalment espanyola, que respon a una orientació uniformadora.

Des d'aquests plantejaments, tant la negació de la naturalesa diversa i complexa com la seva reducció a la mínima expressió suposarien una tergiversació de l'ensenyament de la història d'Espanya, perquè en neguen la naturalesa. Destacar com a dèficit la manca d'una història oficial d'Espanya que s'expliqui de manera igual a tot l'alumnat de l'Estat significa no tenir en compte que el relat històric, ni tan sols en l'àmbit acadèmic, és objecte d'unanimitats i uniformitats, ni està supeditat a una única visió. De fet, l'educació té per funció, entre d'altres, promoure la capacitat de l'alumnat de contrastar i problematitzar els relats històrics oficials.

Per la poca consideració que els llibres de text no són tractats científics d'història, sinó que estan fets per ser treballats pedagògicament a l'aula amb infants. En relació amb l'excessiu pedagogisme i sociologisme, els continguts de llibres de text han de ser rigorosos, però tant la seva selecció com la seva presentació han de tenir en compte l'objectiu educatiu, en què l'alumne és protagonista i no subjecte passiu d'un simple procés de transmissió de coneixements. Formar ciutadans actius i responsables comporta abordar fets significatius per a l'alumnat, encara que no segueixin un ordre cronològic estricte.

⁶ SEGURA, A. (coord.), COMES, P., CUCURELLA, S., MAYAYO, A. i ROCA, F. (2001). *Els llibres d'història, l'ensenyament de la història i altres històries*. Finestra Oberta núm. 22. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

La crítica a l'ensenyament de la contemporaneïtat no té en compte que la formació del pensament històric és fonamental per desenvolupar el pensament crític, perquè ens ajuda a interpretar críticament el present. Contràriament als plantejaments de la Reial Acadèmia de la Història, hi ha qui defensa que cal posar més èmfasi en la contemporaneïtat, en l'ensenyament dels fets rellevants del s. XX, com a via per comprendre millor el segle XXI, el present. Traslladar la realitat històrica d'Espanya a èpoques en què aquesta realitat no existia pot ser una manera de tergiversar-ne la seva història.

Aquesta discussió, que es remunta a fa més d'una dècada, continua vigent actualment, amb arguments molt similars. L'any 2017, l'entitat Acció per a la Millora de l'Ensenyament Secundari (AMES) va presentar l'informe *Adoctrinamiento ideológico partidista en los libros de texto de Cataluña, de la materia "Conocimiento del medio" (Geografía e Historia, Ciencias Sociales) de 5º y 6º de Primaria*, del curso 2016/2017, en què defensa que els continguts dels llibres de text que fan servir els alumnes a Catalunya provoquen "sentimientos diferentes a los que estudian en el resto de España" i també que "los alumnos catalanes no adquieran la identidad española, es decir que no se sientan españoles, sino sólo catalanes" (p. 45).

Segons aquest informe, que s'analitza a continuació, considera que l'escola és un dels pilars bàsics per a la divulgació de la ideologia partidària independentista. Així, quan es parla d'adoctrinament dels alumnes catalans fa referència, fonamentalment, a la suposada inculcació per part del sistema educatiu d'una determinada identitat nacional catalana que exclou els condicionants socials, polítics i culturals derivats de la pertinença de Catalunya a Espanya, i que no només parteix d'una valoració negativa de l'Estat espanyol, sinó que, a més, en promou la ruptura. El sistema d'immersió lingüística, la transmissió als centres escolars de missatges polítics afins als partits que defensen la independència de Catalunya com a objectiu polític o l'existència d'un currículum que construeix una concepció distorsionada de Catalunya i Espanya com

a subjectes històrics, polítics i culturals serien alguns dels principals instruments que, suposadament, s'emprarien per a l'adoctrinament.

Arran de la presentació d'aquest informe, el maig de 2017, el Ministeri d'Educació va encarregar un informe urgent a l'Alta Inspecció per analitzar els esmentats continguts dels llibres de text.

El febrer de 2018, a través dels mitjans de comunicació, el Síndic va tenir coneixement que el Ministeri d'Educació havia ampliat la investigació sobre el possible adoctrinament a Catalunya tant als llibres de text de primària com de secundària, i que aquesta tasca s'estava duent a terme amb el suport de la Reial Acadèmia de la Història. Per ara, aquest informe no s'ha presentat.

Actualment, en el debat polític, tant a Catalunya com a Espanya, la problematització del possible adoctrinament a les escoles està molt condicionada per la situació política de Catalunya en relació amb l'Estat. Socialment i política, el debat sobre l'adoctrinament a les escoles s'està emmarcant fonamentalment en el conflicte institucional i polític obert en relació amb l'organització territorial de l'Estat.

7. ESTUDI DE CAS A PARTIR DE LES ACTUACIONS DEL SÍNDIC DE GREUGES: EL SUPOSAT ADOCTRINAMENT DELS ALUMNES CATALANS MITJANÇANT EL CONTINGUT DELS LLIBRES DE TEXT (ANÀLISI DE L'INFORME DE L'ENTITAT AMES)

En el debat instal·lat en l'àmbit polític a l'entorn del suposat adoctrinament de l'alumnat a les aules dels centres de Catalunya, s'ha considerat que, a criteri de les postures que defensen que aquest adoctrinament efectivament es produeix, els llibres de text són una font emprada per imposar o inculcar determinades idees o creences polítiques partidàries.

En el marc d'aquest apartat, s'exposen les actuacions desenvolupades arran de la

presentació l'any 2017 de l'informe *Adoctrinamiento ideológico partidista en los libros de texto de Cataluña, de la materia "Conocimiento del medio"* (Geografía e Historia, Ciencias Sociales) de 5º y 6º de Primaria, del curso 2016/2017, de l'entitat AMES, que denuncia el suposat adoctrinament dels alumnes catalans mitjançant el contingut dels llibres de text.

Aquest informe fa una revisió de catorze llibres de text de set editorials diferents emprats en l'educació de l'alumnat de cinquè i sisè de primària als centres de Catalunya en la matèria de Coneixement del medi, i fa una comparació d'aquests amb cinc llibres de text de tres editorials diferents emprats als centres de la Comunitat de Madrid.

De la revisió acomplerta, aquest informe destaca que (a continuació s'exposen els fragments marcats en negreta en el conjunt de l'informe):

- "Se han encontrado planteamientos ideológicos partidistas, es decir, planteamientos que solo son defendidos por determinados partidos políticos, que lo hacen aunque no sean planteamientos acordes con nuestra Constitución, por lo cual, en un Estado de derecho, no se deberían enseñar en los centros educativos" (pàg. 2).
- "[Se debería remover y] volver a exigir la autorización previa por parte de la Administración educativa de cualquier libro de texto y de cualquier material didáctico que se utilice en los centros educativos" (pàg. 4).
- "Todos los textos que se analizan utilizados en Cataluña están redactados, exclusivamente, en lengua catalana, mientras que todos los textos que se analizan utilizados en la Comunidad de Madrid lo están en lengua española o castellana. [...] a nadie se le escapa que la utilización exclusiva de la lengua catalana en estos libros de texto —y, cabe suponer, en las aulas—, todo lo cual habrá sido examinado y comprobado por la Inspección educativa autonómica (y, al parecer, aprobado y aceptado), ya es un componente no menor en la impartición y establecimiento de un modelo de país abiertamente partidista y exclusivista, ajeno al modelo constitucional" (pàg. 4-5).
- "En los libros para Cataluña de las editoriales [...] se han reducido tanto los contenidos establecidos por el Real Decreto 126/2014 sobre la Geografía e Historia de España de 5º y 6º de Primaria, que los alumnos difícilmente podrán adquirirlos" (pàg. 45).
- "En muchos de los temas tratados en los libros antes mencionados, se ensalza en exceso las diferencias entre los catalanes y los ciudadanos del resto de España, mientras que se reduce o se ignora lo que los une" (pàg. 45).
- "Muchos de los planteamientos contenidos en estos libros, propician que, en gran parte de los alumnos que estudian en Cataluña, se generen sentimientos diferentes a los que estudian en el resto de España, que utilizan otros textos" (pàg. 45).
- "[La falta de referencias a las instituciones, entidades y normas compartidas [...] favorecen que] los alumnos catalanes no adquieran la identidad española, es decir que no se sientan españoles, sino sólo catalanes" (pàg. 45).
- "El Ministerio de Educación no dispone de los mecanismos necesarios para controlar que en los centros educativos, a los cuales se dedica tanto dinero de todos los españoles, sólo se enseñe lo que está establecido por la Constitución y las leyes generales de educación y no otras cosas" (pàg. 45).
- "El resultado de la situación actual es un crecimiento incesante del número de jóvenes indignados, por los mensajes que han recibido sobre las relaciones entre Cataluña y el gobierno de España, que están deseosos de acabar con esta situación" (pàg. 46).
- "La mejor solución para enderezar esta situación, seguramente la única, sería el establecimiento de evaluaciones externas con efecto académico al final de la Primaria y al final de la ESO, que deben ser las mismas para todas las Comunidades Autónomas, aplicadas y corregidas por funcionarios dependientes directamente

del Ministerio de Educación. [...] [Así, en pocos años, pese a que en su Comunidad Autónoma se propusiera otros planteamientos,] se acabaría con el actual adoctrinamiento ideológico partidista escolar por parte de los partidos secesionistas” (pàg. 46).

En vista d'aquestes consideracions, el Síndic va obrir una actuació d'ofici per analitzar el contingut de l'informe de l'entitat AMES i, particularment, per comprovar si, tal com defensa l'esmentat informe, i a través dels arguments que exposa, els llibres de text generen adoctrinament en l'alumnat a Catalunya, situació que seria irregular i contrària al que estableix la LEC.

Aquest apartat s'ha limitat a revisar els llibres de text de Coneixement del medi de cinquè i sisè de primària analitzats en l'esmentat informe de l'entitat AMES.

7.1. La transmissió sistemàtica de continguts

L'adoctrinament suposa una evidència quan hi ha un cert desplegament sistemàtic de missatges que contribueixin a la interiorització de la doctrina que es vol transmetre.

En relació amb aquest assumpte, com ja s'ha dit, convé posar de manifest que la valoració que defensa l'informe de l'entitat

AMES sobre l'adoctrinament de l'alumnat a través dels llibres de text es fa a partir de l'anàlisi de 14 llibres de text de la matèria de Coneixement del medi, 7 de 5è de primària i 7 de 6è de primària, i es fonamenta en la identificació de 35 continguts diferents de suposat adoctrinament ideològic partidista.

Sense entrar a valorar aquests continguts, val a dir que, segons l'informe de l'entitat AMES, dels 14 llibres analitzats, n'hi ha 2 sense continguts suposadament adoctrinadors, i n'hi ha 5 amb 2 o menys. L'altra meitat dels llibres analitzats té entre 5 i 11 continguts suposadament adoctrinadors, segons el cas (vegeu la taula 5).

Això significa que, segons l'informe de l'entitat AMES, en funció del llibre de text emprat a l'escola, si n'utilitza (atès que en nombrosos centres no s'utilitzen llibres de text o no se'n fa un seguiment exhaustiu), un alumne de 5è o 6è de primària llegeix per any entre 0 i 11 continguts suposadament adoctrinadors.

De fet, l'informe de l'entitat AMES, que analitza 14 llibres, amb un total de 3.296 pàgines (més de 1.500 referides específicament a la història i la geografia), conté observacions específiques a continguts de 59 pàgines. És a dir, l'1,8% de les pàgines d'aquests llibres de text estan afectades per la presència de continguts suposadament adoctrinadors (vegeu la taula 5).

Taula 5: Continguts adoctrinadors i pàgines afectades, segons l'informe de l'entitat AMES

	Pàgines totals dels llibres analitzats	Pàgines amb observacions dels llibres analitzats (segons informe AMES)	% pàgines amb observacions dels llibres analitzats (segons informe AMES)	Continguts diferents identificats (segons informe AMES)
Llibre 1	264	6	2,3	6
Llibre 2	288	5	1,7	8
Llibre 3	160	2	1,3	0
Llibre 4	224	1	0,4	1
Llibre 5	208	10	4,8	9
Llibre 6	288	2	0,7	5
Llibre 7	152	1	0,7	2
Llibre 8	168	0	0,0	0
Llibre 9	288	2	0,7	2
Llibre 10	288	11	3,8	11
Llibre 11	240	0	0,0	1
Llibre 12	240	10	4,2	8
Llibre 13	232	1	0,4	1
Llibre 14	256	8	3,1	10
Total	3.296	59	1,8	[35]

Font: Elaboració a partir de l'informe Adoctrinamiento ideológico partidista en los libros de texto de Cataluña, de la materia "Conocimiento del medio" (Geografía e Historia, Ciencias Sociales) de 5º y 6º de Primaria, del curso 2016/2017.

El caràcter poc sistemàtic de la presència dels continguts suposadament adoctrinadors també es posa de manifest si hom analitza quina presència tenen en els llibres de text els 35 continguts adoctrinadors denunciats per l'informe de l'entitat AMES. Cap dels 35

continguts suposadament adoctrinadors identificats apareix en més de la meitat dels llibres de text analitzats, i la majoria (21 dels 35) apareixen només en un sol llibre (vegeu el quadre 3).

Quadre 3: Continguts adoctrinadors per llibres afectats, segons l'informe de l'entitat AMES

Continguts adoctrinadors	Nombre de llibres afectats
9	0
7, 8, 11, 12, 13, 14, 16, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35	1
2, 6, 20	2
3, 5, 15, 19, 24	3
1, 4, 10	4
17,18	5

Font: Elaboració a partir de l'informe Adoctrinamiento ideológico partidista en los libros de texto de Cataluña, de la materia "Conocimiento del medio" (Geografía e Historia, Ciencias Sociales) de 5º y 6º de Primaria, del curso 2016/2017. Pàgina 42

Sense entrar a valorar si aquests continguts tenen un caràcter adoctrinador, ni si cal revisar-los o corregir-los, el Síndic posa en qüestió que s'estigui promovent realment un adoctrinament sistemàtic dels alumnes de Catalunya a través dels llibres de text, fins al punt que, segons destaca l'informe de l'entitat AMES, “el resultado de la situación actual es un crecimiento incesante del número de jóvenes indignados, por los mensajes que han recibido sobre las relaciones entre Cataluña y el gobierno de España, que están deseosos de acabar con esta situación” (pàg. 46).

7.2. L'autorització i la supervisió dels llibres de text per part de l'Administració

L'informe de l'entitat AMES defensa, com a fet destacable, la necessitat d'adoptar un model d'autorització prèvia per part de l'Administració educativa dels llibres de text emprats als centres educatius (pàg. 4).

En relació amb aquest assumpte, l'informe tramès pel Departament d'Ensenyament recorda que les editorials elaboren els continguts dels llibres de text, sense requerir autorització prèvia de l'Administració educativa, i que correspon als centres educatius, fent ús de la seva autonomia pedagògica, la tasca d'escollir els llibres de text que més s'adeqüen al seu projecte educatiu.

En efecte, la disposició addicional quarta de la LOE estableix que “1. En l'exercici de l'autonomia pedagògica, correspon als òrgans de coordinació didàctica dels centres públics adoptar els llibres de text i altres materials que s'hagin d'utilitzar en el desenvolupament dels diversos ensenyaments”. I afegeix que “2. L'edició i adopció dels llibres de text i altres materials no requereixen l'autorització prèvia de l'Administració educativa. En tot cas, aquests s'han d'adaptar al rigor científic adequat a les edats dels alumnes i al currículum aprovat per cada Administració educativa. Així mateix, han de reflectir i fomentar el respecte als principis, valors, llibertats, drets i deures constitucionals, així com els principis i valors recollits en aquesta Llei i a la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la

violència de gènere, a què s'ha d'ajustar tota l'activitat educativa”.

Aquesta previsió ja va ser incorporada, en termes similars, en la Llei orgànica 10/2002, de 23 de desembre, de qualitat de l'educació (LOQE), que al seu torn va modificar la disposició final quarta de la Llei orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, d'ordenació general del sistema educatiu (LOGSE), que mantenia la vigència de la disposició addicional cinquena de la Llei 14/1970, de 4 d'agost, general d'educació i finançament de la reforma educativa (LGE), que preveia que “los libros y material necesario para el desarrollo del sistema educativo en los niveles de Educación Preescolar, Educación General Básica, Formación Profesional de primero y segundo grados y Bachillerato, estarán sujetos a la supervisión del Ministerio de Educación y Ciencia, de acuerdo con las normas que reglamentariamente se establezcan” (normes desplegades en el Decret 2531/1974, de 20 de juliol, sobre autoritzacions de llibres de text i material didàctic, posteriorment en el Reial decret 388/1992, de 15 d'abril, pel qual es regula la supervisió de llibres de text i altres materials curriculars per als ensenyaments de règim general i el seu ús als centres docents, i finalment en el Reial decret 1744/1998, de 31 de juliol, sobre ús i supervisió de llibres de text i la resta de material curricular corresponent als ensenyaments de règim general).

El Reial decret 1744/1998, de 31 de juliol, sobre ús i supervisió de llibres de text i la resta de material curricular corresponent als ensenyaments de règim general, deroga el Reial decret 388/1992, de 15 d'abril, pel qual es regula la supervisió de llibres de text i altres materials curriculars per als ensenyaments de règim general i el seu ús als centres docents, i particularment també l'autorització prèvia requerida per als llibres de text. Aquest ordenament concep la supervisió dels llibres de text, no com a autorització administrativa, sinó com a part de la supervisió i inspecció ordinàries que correspon a l'Administració educativa.

De fet, la disposició addicional quarta de la LOE estableix, com a apartat final, que “3. La supervisió dels llibres de text i altres materials curriculars constitueix part del procés ordinari d'inspecció que exerceix

l'Administració educativa sobre la totalitat d'elements que integren el procés d'ensenyament i aprenentatge, que ha de vetllar pel respecte als principis i valors continguts a la Constitució i al que disposa aquesta Llei”.

L'article 179.1 de la LEC atorga als inspectors d'educació, en l'exercici de les seves funcions, entre d'altres, l'atribució “d'examinar i comprovar l'adequació dels projectes educatius i la resta de documentació acadèmica, pedagògica i administrativa dels centres i dels serveis educatius”.

En l'exercici de la seva competència, el Departament d'Ensenyament exposa que manté reunions amb les editorials per garantir que els materials didàctics s'adeqüin al que estableix el currículum.

Alhora, l'article 150.1 de la LOE atorga com a atribució de l'Alta Inspecció, entre d'altres, “comprovar la inclusió dels aspectes bàsics del currículum dins dels currículums respectius i que aquests es cursen d'acord amb l'ordenament estatal corresponent”.

L'article 3.1 del Reial decret 480/1981, de 6 de març, sobre el funcionament al País Basc i Catalunya de l'Alta Inspecció de l'Estat en matèria d'ensenyament no universitari, estableix com a activitats pròpies de l'Alta Inspecció: “Comprovar que los planes, programas de estudio y orientaciones pedagógicas, así como los libros de texto y demás material didáctico se adecuen a las enseñanzas mínimas y que éstas se imparten con observancia de lo dispuesto por el ordenamiento estatal sobre materias obligatorias básicas de los respectivos planes de estudios”.

En relació amb aquest plantejament de retornar a l'autorització prèvia com a garantia per combatre el suposat adoctrinament, el Síndic recorda que el control de l'Estat sobre el contingut dels llibres de text mitjançant un procediment d'autorització administrativa, sigui per part del Ministeri d'Educació, sigui per part dels departaments d'educació de les comunitats autònomes, no suposa necessàriament cap garantia per al no-adoctrinament.

Aquest plantejament, alhora, suposa qüestionar l'autonomia pedagògica dels

centres educatius i la professionalitat del professorat, que ha de valorar la idoneïtat dels llibres de text que s'empren a l'aula i desenvolupar la tasca docent amb respecte als principis rectoris del nostre sistema educatiu.

Convé recordar, en aquest sentit, que el requisit de l'autorització administrativa prèvia dels llibres de text i materials didàctics, que a Espanya procedia de la legislació predemocràtica en matèria d'educació, i que servia per exercir un control sobre els continguts que s'impartien, va deixar de tenir vigència com a via per afavorir el desenvolupament d'un sistema educatiu més obert i plural.

Precisament, en el preàmbul del Reial decret 1744/1998, de 31 de juliol, sobre ús i supervisió de llibres de text i la resta de material curricular corresponent als ensenyaments de règim general, que suprimeix l'autorització administrativa, tot i que en manté una supervisió, s'exposa que:

“Esta nueva regulación del sistema de supervisión de los materiales curriculares editados con destino a su uso en los centros docentes pretende responder al carácter abierto que en la nueva ordenación del sistema educativo se confiere al currículo, respetar la autonomía de los centros y hacer posible el mejor ejercicio de los derechos y libertades de los padres, profesores, alumnos y editores. [...] resulta plenamente conforme con el nuevo ordenamiento constitucional en general y con la nueva concepción del sistema educativo, así como, en particular, con la autonomía que ha de reconocerse a los centros docentes, un régimen jurídico en el que esa supervisión no revista el carácter de previa autorización. [...]

La nueva regulación supone un más efectivo reconocimiento de la autonomía que corresponde a los centros y, dentro de ellos, a los órganos de ordenación y coordinación didáctica, para adoptar los libros de texto y demás material curricular que estimen precisos en el desarrollo de las enseñanzas de régimen general establecidas por las normas vigentes en cada momento.

La regulación que se establece mediante este Real Decreto parte asimismo del pleno reconocimiento de las competencias y

responsabilidades que corresponden a profesores, padres, alumnos y órganos pedagógicos y de gobierno de los centros docentes, sin que, por otra parte, suponga en modo alguno disminución de la eficacia con que la Administración ha de velar por la calidad de la enseñanza en todos sus aspectos y, en particular, por la de los libros de texto y demás material curricular”.

Imposar un procediment d'autorització administrativa per controlar els continguts dels llibres de text que vagi més enllà de la supervisió que ja es fa actualment (DA 4a LOE) pot entrar en conflicte, a criteri d'aquesta institució, amb el principi de pluralisme que ha de regir el nostre sistema educatiu (art. 2 LEC), principi que és garantia per a la prevenció de l'adoctrinament, especialment si aquest sistema de control està pensat per harmonitzar o imposar determinats continguts, més que no pas per supervisar que el tractament dels temes controvertits es faci de manera adequada.

7.3. L'ordenació curricular als ensenyaments obligatoris i l'adequació del contingut dels llibres de text

■ En relació amb l'incompliment dels currículums

Un altre aspecte denunciat i destacat en l'informe de l'entitat AMES té a veure amb la manca, en els llibres de text, dels continguts curriculars previstos en l'ordenament jurídic, particularment en el Reial decret 126/2014, de 28 de febrer, pel qual s'estableix el currículum bàsic de l'educació primària.

En aquest sentit, convé recordar que l'ordenament jurídic estableix que la configuració del currículum és una competència compartida entre l'Administració general de l'Estat i la Generalitat de Catalunya.

Així, l'article 131 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya estableix que correspon a la Generalitat de Catalunya la competència compartida per a l'establiment dels plans d'estudi corresponents a l'educació obligatòria, incloent-hi l'ordenació curricular. Així, l'article 53 de la LEC estableix que correspon al Govern de la Generalitat de

Catalunya establir el currículum per a cadascuna de les etapes i ensenyaments del sistema educatiu català.

Per la seva banda, l'article 6 bis de la LOE, modificada per la LOMQE, estableix que correspon al Govern de l'Estat l'ordenació general del sistema educatiu, i particularment també determinar, segons el cas i entre d'altres, els continguts comuns, els estàndards d'aprenentatge avaluable i els criteris d'avaluació dels blocs d'assignatures troncales i específiques, mentre que les administracions educatives (Departament d'Ensenyament, en el cas de Catalunya) poden complementar els continguts del bloc d'assignatures troncales i establir els continguts dels blocs de les assignatures específiques i de lliure configuració autonòmica.

Els articles 18 i 24 de la LOMQE estableixen que les assignatures de ciències socials i geografia i història, que són objecte de qüestionament per part de l'entitat AMES, són assignatures troncales. Així doncs, són assignatures els continguts curriculars dels quals poden ser complementats pel Departament d'Ensenyament, atès el caràcter compartit de la competència d'ordenació curricular, d'acord amb la legislació orgànica.

D'acord amb aquest ordenament, l'ordenació curricular en el cas de l'àmbit de coneixement del medi de l'educació primària es concreta en el Decret 119/2015, de 23 de juny, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària, que incorpora el contingut previst per a la matèria de ciències socials del Reial decret 126/2014, de 28 de febrer, pel qual s'estableix el currículum bàsic de l'educació primària. Els llibres de text, doncs, han d'adequar el seu contingut al currículum establert en aquest ordenament jurídic.

L'informe de l'entitat AMES conclou que, un cop feta la revisió dels llibres de text, alguns d'aquests no reflecteixen adequadament els continguts curriculars establerts pel Reial decret 126/2014 sobre geografia i història d'Espanya.

Val a dir que el Síndic no ha pogut identificar, a partir de l'informe de l'entitat AMES, si alguns dels continguts establerts en l'annex I del Reial decret 126/2014 per a la matèria de

ciències socials a primària hi apareixen o no. De fet, aquest informe no explicita omissions concretes dels llibres de text en relació amb els continguts previstos en el reial decret esmentat.

Amb caràcter general, els llibres de text aborden l'estudi de l'organització social, política i territorial d'Espanya, les activitats econòmiques i els sectors de producció a Espanya, la població d'Espanya, els tipus de climes d'Espanya, la diversitat geogràfica dels paisatges d'Espanya. A grans trets, aquests són els continguts previstos en el Reial decret 126/2014 per a la matèria de ciències socials pel que fa a Espanya.

Amb tot, caldria valorar aquesta possibilitat, a fi d'incorporar els aspectes que corresponguin si en algun dels llibres no hi apareixen tots.

■ En relació amb l'extensió dedicada a la història i a la geografia d'Espanya

De fet, segons es desprèn de l'informe de l'entitat AMES, el suposat incompliment del Reial decret 126/2014 sembla que es fonamenta en l'existència de continguts reduïts pel que fa a la història i a la geografia d'Espanya. Suposadament, aquesta situació es produiria en quatre dels catorze llibres de text analitzats.

Aquesta afirmació, que es deriva bàsicament d'una valoració sobre les pàgines destinades a la revisió de la geografia i la història d'Espanya, en comparació a les pàgines destinades a la geografia i a la història de Catalunya, no suposa cap incompliment formal de l'esmentat reial decret, ni tampoc quan aquest desequilibri es produeix en sentit contrari.

D'una banda, per valorar el compliment del currículum previst en l'ordenament jurídic, cal analitzar la globalitat de l'àrea i els continguts que s'imparteixen en els diferents cicles, en aquest cas en el cicle superior (5è i 6è de primària).

D'altra banda, convé recordar que, d'acord amb criteris pedagògics, no resulta irregular que hi hagi alguns dels llibres de text que centrin més espai a explicar realitats situades en l'entorn més proper dels alumnes, atès

que poden tenir una significació més gran per a ells per efecte de la proximitat i la vinculació amb aspectes que coneixen o viuen. Aquest fet és especialment clar en l'ensenyament de la geografia.

En relació amb aquest assumpte, el Departament d'Ensenyament exposa que l'ensenyament de la geografia i la història s'inicia amb el coneixement en el cicle inicial de l'organització social propera a l'alumnat (família, amics, escola, barri, localitat, de l'entorn proper i llunyà), continua en el cicle mitjà amb el coneixement dels elements bàsics de l'estructura econòmica i de l'organització social, política i administrativa dels municipis i les comarques, i conclou en el cicle superior amb la identificació i localització de les principals unitats de relleu i la hidrografia de Catalunya, d'Espanya i del món, l'organització territorial, econòmica i política de Catalunya, d'Espanya i Europa o l'anàlisi dels fets bàsics de la història de Catalunya, Espanya i el món al llarg de la història, entre d'altres.

De fet, un dels trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors és: "Se dedica una extensió a la Geografía e Historia de Cataluña excesivamente superior que a la de España" (1/35). En els quatre llibres (dels catorze analitzats) on es produeix aquesta situació, o bé es critica que es fa una menció insuficient o nul·la de la geografia o història d'Espanya en el llibre de 5è de primària, tot i que aquesta aparegui en el llibre de 6è de primària, o bé es limita aquesta valoració d'insuficiència a la geografia, o bé es limita a algun aspecte molt puntual:

■ En relació amb el llibre 1, corresponent a cinquè de primària, s'exposa el següent: "El aspecto más criticable de este libro es que la historia se centra únicamente en la historia de Cataluña, desde la Prehistoria hasta la Edad Media (unidades 12 a 15). A España como tal no se le dedica ni una página" (pàg. 5-6). En canvi, en el Llibre 2 de la mateixa editorial, corresponent a sisè de primària, s'aborda la història d'Espanya i la geografia d'Espanya, tot i que, segons l'entitat, amb una extensió insuficient. Així, en el llibre 2, es destaca que "en este libro solo se dedican dos lecciones a la geografía de España [...]. En cambio, en el libro anterior, el de 5º de Primaria, se dedican tres unidades a la geografía de Cataluña [...]. Lo lógico sería que

a España, que tiene una mayor extensión y una estructura política que engloba la estructura política de Cataluña, se le dedicara como mínimo también tres lecciones. [...] En cuanto a la historia, como sucede en el libro anterior, el aspecto más criticable es que se centra casi únicamente en la historia de Cataluña. [...] Todo el resto del libro se centra en lo que pasó en Cataluña [...]. Debido a ello el texto transmite una visión de la historia en la que España, como nación, es muy poco relevante, sus intervenciones respecto a Cataluña son siempre negativas, las monarquías en general son perjudiciales, mientras que los gobernantes catalanes siempre se presentan como buenos, es decir, como defensores heroicos de su pueblo” (pàg. 8, Llibre 2).

- En relació amb el llibre 6, de sisè de primària, es fa menció únicament de les formes de govern, no a d’altres aspectes (“La página 59 es la única página que se dedica al gobierno de España en el ciclo superior de Primaria [...], mientras que en el libro anterior, el de 5º de Primaria, se dedican 20 páginas para explicar el gobierno de Cataluña”) (pàg. 17).

- En relació amb el llibre 11, corresponent a cinquè primària, s’exposa que “este libro, de 5º de Primaria, dedica 34 páginas, de la 108 a la 141, a la geografía de Cataluña, mientras que solo dedica 4 páginas a la geografía de España, de la 128 a la 131, en el libro siguiente, el del curso de 6º de Primaria. Esta desproporción resulta, objetivamente, excesiva, ya que no se puede querer lo que no se conoce” (pàg. 25). En el Llibre 12 de la mateixa editorial, corresponent a sisè de primària, no es fa esment de l’extensió. De fet, globalment, es dediquen més pàgines a la geografia i a la història d’Espanya que a la geografia i a la història de Catalunya.

Convé assenyalar que dels llibres de text analitzats n’hi ha que dediquen més extensió a explicar determinats aspectes de la història, la geografia o l’organització política d’Espanya que de la de Catalunya, i a la inversa. De vegades, aquests continguts es presenten de manera conjunta, i en d’altres, de manera separada (però generalment relacionada).

En tot cas, sempre que els continguts curriculars previstos i les competències

presentes en els esmentats reials decrets i decrets d’ordenació curricular estiguin presents i s’aprenuin no és irregular que alguns dels llibres de text posin més l’èmfasi en alguns aspectes i no pas en d’altres, com tampoc no és irregular que, d’acord amb criteris pedagògics, alguns llibres de text facin el contrari.

A l’hora d’analitzar l’extensió dedicada a Catalunya i Espanya, a més, convé recordar que, quan s’ensenya la geografia i la història de Catalunya, també s’està ensenyant història i geografia d’Espanya, encara que sigui d’una part.

La revisió que ha pogut fer aquesta institució dels llibres de text analitzats a l’informe de l’entitat AMES evidencia que, només en alguns es dedica més pàgines a la història i a la geografia d’Espanya en general que a la de Catalunya en particular, tot i que en tots es parla d’Espanya i no es fa de manera globalment negativa, com sembla desprendre’s de l’esmentat informe.

■ En relació amb la diversitat curricular a l’Estat

Fetes aquestes consideracions, el Síndic constata que l’informe de l’entitat AMES parteix d’una valoració negativa en relació amb la possibilitat que les comunitats autònomes, tal com preveu la LOE, modificada per la LOMQE, puguin complementar els continguts curriculars establerts pels reials decrets estatals que regulen els currículums. Aquesta constatació es desprèn d’afirmacions contingudes en l’informe a partir de l’anàlisi comparada dels llibres de text de Catalunya amb els de la Comunitat de Madrid, com ara:

“El principal aspecto a destacar de este libro es que su contenido es diferente al de los contenidos de los libros de Cataluña. La causa de ello es que cada Comunidad Autónoma puede adaptar a su territorio los currículos que aparecen en el Real Decreto que los determina, que es el Real decreto 126/2014, de 28 de febrero (BOE de 1/03/2014). En la práctica, esto da lugar que en España haya 17 currículos diferentes y que el del Real Decreto antes mencionado solo se siga en las ciudades autónomas de Ceuta y Melilla, que son las dos únicas ciudades

donde las competencias en educación no han sido transferidas” (pàg. 37-38).

“Cabe destacar que el libro para la Comunidad de Madrid sólo tiene 111 páginas mientras que en el texto para Cataluña tiene 151 páginas. Ello se debe a que en el texto para Madrid a la geografía sólo se le dedican 43 páginas, mientras que en Cataluña se le dedican 55 páginas” (pàg. 36).

“Este libro [emprat a la Comunitat de Madrid] presenta la geografía física y económica de España en su conjunto, sin un apartado especial para la Comunidad de Madrid, lo cual refuerza la existencia de un Estado llamado España” (pàg. 36).

En aquest sentit, el Síndic recorda que limitar la capacitat del Departament d’Ensenyament de complementar els continguts curriculars de les assignatures troncales, tal com es desprèn de l’esmentat informe de l’entitat AMES, suposaria vulnerar el marc d’ordenació curricular dels ensenyaments previst en la legislació orgànica en matèria d’educació i en l’Estatut d’autonomia de Catalunya.

Adicionalment, l’informe de l’entitat AMES destaca el següent: “La mejor solución para enderezar esta situación, seguramente la única, sería el establecimiento de evaluaciones externas con efecto académico al final de la Primaria y al final de la ESO, que deben ser las mismas para todas las Comunidades Autónomas, aplicadas y corregidas por funcionarios dependientes directamente del Ministerio de Educación” (pàg. 46).

A criteri d’aquesta institució, establir avaluacions externes iguals per a totes les comunitats autònomes suposa el risc de menystenir la competència plenament constitucional d’aquestes comunitats en l’ordenació curricular, alhora que, en el cas que siguin iguals per a totes, probablement, de restringir l’avaluació a una part del currículum, com si la resta no tingués rellevància acadèmica.

La darrera sentència del Tribunal Constitucional, feta pública en data 20 de febrer de 2018, sobre el recurs d’inconstitucionalitat núm. 1377-2014, declara constitucionals els articles 29.1 i 36. bis.1 de la LOE (modificats per la LOMQE), que regulen les proves finals d’avaluació que

donen lloc als títols d’ESO i batxillerat, encara que aquestes proves siguin sobre la base únicament dels continguts establerts per l’Estat en les assignatures troncales, si bé reconeix “que forma parte de la competencia exclusiva del Estado la determinación del contenido de las pruebas de evaluación, en las que el mayor peso de las áreas troncales, como las anteriormente denominadas enseñanzas mínimas o comunes, es coherente con su función de asegurar una formación común y garantizar la homologación y la validez general de los títulos”, i també aclareix que correspon al Tribunal Constitucional “únicamente dirimir la controversia competencial, sin entrar en consideraciones acerca de la oportunidad, la bondad técnica o las virtudes de otras alternativas posibles”.

7.4. El rigor científic dels continguts historiogràfics dels llibres de text

L’informe de l’entitat AMES també denuncia que l’abordatge de les ciències socials per part dels llibres de text analitzats respon a criteris polítics (“planteamientos ideológicos partidistas” [pàg. 2]), més que no pas a criteris estrictament de caràcter acadèmic fonamentats en la realitat.

Tal com ja s’ha dit, la disposició addicional quarta de la LOE estableix que els llibres de text s’han d’adaptar al rigor científic, i el Departament d’Ensenyament ha de vetllar perquè així sigui, i afegeix que aquest rigor ha de comptar amb l’adequació dels continguts no només al currículum aprovat per cada Administració educativa, sinó també a les edats dels alumnes. Aquests llibres de text no són tractats d’història o de geografia, sinó materials acadèmics per ensenyar aspectes bàsics de la història i la geografia a infants.

En particular, en relació amb l’ensenyament de la història de Catalunya i Espanya, l’informe de l’entitat AMES critica el suposat poc rigor historiogràfic de determinats continguts. Dels trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors, els que fan referència a l’àmbit historiogràfic són:

“Se introduce la idea de que los íberos ya eran catalanes” (pàg. 42-43) (2/35).

“Se dice que los romanos invadieron Cataluña, como si ya existiera Cataluña en aquella época” (pàg. 42-43) (3/35).

“Se utiliza el término ‘Corona catalanoaragonesa’ en vez de ‘Reino de Aragón’, que es lo que realmente existía” (pàg. 42-43) (4/35).

“Se hace creer que la Cataluña inicial también comprendía Aragón” (pàg. 42-43) (5/35).

“Se le otorga a Cataluña la categoría de Reino” (pàg. 42-43) (6/35).

“En lugar de decir Carlos I de España se dice Carlos I de Castilla y de Cataluña-Aragón (¿No existe España?)” (pàg. 42-43) (7/35).

“No se cita que Cataluña no negoció con América porque no contribuyó al viaje de Colón” (pàg. 42-43) (8/35).

“No se presenta la guerra de Els Segadors como la consecuencia de no querer contribuir a formar el ejército” (pàg. 42-43) (9/35).

“Se habla del bandolerismo catalán, sin hacer una condena explícita del mismo” (pàg. 42-43) (10/35).

“Victimismo por el decreto de Nueva Planta, sin citar que Cataluña apoyó al otro aspirante al Reino” (pàg. 42-43) (11/35).

“Se presenta la Guerra de Sucesión como una guerra contra Cataluña, en vez de guerra entre dos aspirantes” (pàg. 42-43) (12/35).

“Se presenta la declaración de Macià del Estatut o/y de Companys del Estado Catalán como un hecho positivo” (pàg. 42-43) (13/35).

“En la Segunda República se presenta a la derecha como mala y a la izquierda como buena” (pàg. 42-43) (14/35).

“Se relaciona independencia de excolonias con las Bases de Manresa y luego con el Estatuto de Autonomía” (pàg. 42-43) (15/35).

D’entrada, convé posar de manifest que el Síndic no té l’expertesa tècnica com a institució de defensa de drets per determinar la fonamentació històrica d’aquestes consideracions.

És en aquest sentit que el Síndic demana al Departament d’Ensenyament que, en tot cas, vetlli pel rigor històric dels continguts dels llibres de text de la matèria de Coneixement del medi, i que, en aquesta línia, insti les editorials dels llibres de text analitzats a revisar i a corregir, si escau, possibles errors que hi puguin haver, en cas que n’hi hagi algun.

Dit això, malgrat no disposar de l’expertesa, però atesa la revisió feta tant de l’informe de l’entitat AMES com dels catorze llibres analitzats, el Síndic considera oportú fer cinc consideracions fonamentals sobre alguns dels continguts suposadament adoctrinadors de caràcter historiogràfic.

En primer lloc, tot i no tenir els coneixements tècnics necessaris per avaluar el rigor historiogràfic de determinats continguts dels llibres de text, el Síndic sí que observa que alguns dels continguts suposadament adoctrinadors assenyalats per l’informe de l’entitat AMES estan formulats de manera imprecisa o incorrecta, però, com a mínim en aquests casos, aquesta imprecisió sembla respondre més a la voluntat de fer comprensible als infants el coneixement que es vol transmetre, que no pas a una voluntat d’inculcar una determinada doctrina. En anteriors epígrafs ja s’ha fet esment que la manca de rigor, en cas que hi sigui, no sempre ha de ser catalogada com a adoctrinament, especialment quan aquesta manca de rigor està provocada per una exposició simplificada i imprecisa de determinats continguts curriculars, atès el context en què es transmeten aquests continguts, més que no pas per un afany d’inculcar una determinada doctrina.

Així, per exemple:

En relació amb el contingut suposadament adoctrinador, exposa que “se introduce la idea de que los íberos ya eran catalanes” (2/35), que apareix només en un dels catorze llibres, s’exposa que “en la página 196, se dice que los primeros habitantes de Cataluña fueron los íberos y que fueron tribus ‘independientes’ hasta la ocupación romana del siglo III a.C.” (pàg. 6, llibre 1). És obvi que Catalunya no existia en l’època dels ibers. En l’edició de l’any 2006 del mateix llibre (ISBN: 84-489-1830-4) [no s’ha pogut accedir a l’edició de 2015], s’exposa que “els primers

pobladors històrics de Catalunya van ser els ibers” (pàg. 98) i “Els ibers: el primer poble històric de Catalunya. Els ibers són els primers habitants de Catalunya coneguts pel seu nom. Eren tribus que es van anar instal·lant en el que actualment és el territori català pels volts del segle VII aC. Van ser independents fins l’ocupació romana (segle III aC). Els ibers també habitaven la costa mediterrània de la península ibèrica: València, Múrcia i tot Andalusia” (pàg. 100).

Suposadament, quan es parla de Catalunya en el segle III aC, es vol fer menció del territori que actualment ocupa Catalunya, com també es fa amb València, Múrcia o Andalusia, que tampoc no existien com a realitats polítiques i també s’esmenten com si existissin. De fet, posteriorment, hi ha un capítol en el mateix llibre que té per títol “El naixement i l’expansió de Catalunya” (pàg. 124). El capítol comença amb la frase “Catalunya va néixer poc després de la invasió dels francs” (pàg. 126). Tot i que en la seva literalitat, l’expressió sembla incorrecta, no sembla que la voluntat sigui la de transmetre la idea que Catalunya ja existia a l’època dels ibers, perquè aquesta idea queda desmentida amb la informació que s’exposa més endavant.

En relació amb el contingut suposadament adoctrinador: “Se dice que los romanos invadieron Cataluña, como si ya existiera Cataluña en aquella época” (3/35), que només apareix en un llibre, el mateix que l’anterior, s’exposa que “en la página 199, se dice que los romanos entraron en el territorio catalán el año 218 a.C. y lo fueron ocupando militarmente, poco a poco. Esto propicia la idea de que Cataluña ya existía y fue invadida, cuando en realidad en aquella época no existía en absoluto el concepto de Cataluña” (pàg. 7, llibre 1). El llibre exposa el següent: “Els romans van entrar al territori català l’any 218 aC. El van anar ocupant militarment a poc a poc. A partir del segle I aC tot el territori català estava romanitzat”. En aquest cas, es parla de territori català, probablement, referit al territori actual. Les referències posteriors al naixement de Catalunya fan pensar que no es vol transmetre intencionadament la idea que Catalunya ja existia a l’època dels romans.

En segon lloc, el Síndic també constata que, com a mínim en algun cas, l’existència de

continguts suposadament adoctrinadors no haurien de ser considerats com a tals perquè es fa difícil concebre la relació entre els fets històrics que es relaten i la transmissió d’una determinada doctrina.

Més endavant, es revisa el contingut suposadament adoctrinador derivat del fet que “se habla del bandolerismo catalán, sin hacer una condena explícita del mismo” (10/35), que apareix en un llibre dels catorze analitzats. En aquest punt, però, es pot fer menció, per exemple, del contingut suposadament adoctrinador “No se cita que Cataluña no negoció con América porque no contribuyó al viaje de Colón” (8/35), que apareix només en un llibre dels catorze analitzats:

En el llibre 10, s’exposa el següent: “En la página 218, se dice que el viaje de Colón fue financiado por los Reyes Católicos, cuando la realidad es que fue financiado solo por Isabel, la reina de Castilla. Esto es importante ya que explica por qué el posterior comercio con América se lideraba desde Castilla y no desde Aragón” (pàg. 22). En el text, simplement s’exposa: “L’any 1492, Cristòfol Colom, finançat pels Reis Catòlics, va intentar aquesta ruta, però va arribar a un continent desconegut pels europeus, que seria batejat amb el nom d’Amèrica”.

Sense entrar a valorar si aquest text conté errors o no, no sembla que aquest error, en cas que ho sigui, tingui un vincle directe amb una determinada doctrina, especialment perquè en el mateix llibre no es fa cap menció de la manca de lideratge comercial d’Aragó respecte a Castella, com sembla desprender’s de l’informe de l’entitat AMES.

En tercer lloc, el Síndic també constata que el caràcter suposadament adoctrinador de determinats continguts de naturalesa historiogràfica destacats en l’informe de l’entitat AMES sembla respondre més a consideracions de caràcter valoratiu per part dels autors (“se presenta como un hecho positivo” o “se hace creer que”), arran de possibles omissions i simplificacions en l’explicació dels fets històrics, que no pas fruit d’una acció objectivament adoctrinadora per part dels autors dels llibres de text.

Per exemple, un dels continguts suposadament adoctrinadors assenyalats en

l'informe de l'entitat AMES, que apareix en un dels catorze llibres de text analitzats, exposa que “se hace creer que la Cataluña inicial también comprendía Aragón” (5/35). El suposat caràcter adoctrinador es fonamenta en:

En el llibre 13, s'exposa que “en la página 112, al hablar de la formación de la Corona de Aragón, se dice que con la conquista de Lérida (Lleida) y Tortosa, Ramón Berenguer IV completó la conquista del territorio de la Cataluña actual. Esto puede hacer pensar al niño que también Aragón debería formar parte de la Cataluña actual, ya que en aquel momento estaban juntas” (pàg. 30). En concret, el text exposa que “la unió dels dos territoris va donar més força militar a Ramon Berenguer IV, que va ocupar militarment els regnes islàmics de Lleida i Tortosa. Amb aquestes incorporacions es va completar la conquesta del territori de la Catalunya actual”.

A criteri del Síndic, considerar que, d'aquest text, se'n deriva la voluntat de fer creure que Catalunya podia comprendre Aragó forma part d'un judici de valor que no s'ajusta a una lectura objectiva del mateix text. Manifestar que el territori que ocupa la Catalunya actual formava part del Regne d'Aragó és un fet objectiu. La menció del territori de la Catalunya actual en l'explicació de la història, com ja s'ha esmentat, sembla més un recurs adreçat a connectar els fets històrics amb el present per facilitar la comprensió d'allò que s'explica entre els infants, que no pas una voluntat de construir una determinada concepció distorsionada de què és (o hauria de ser) Catalunya actualment.

En quart lloc, el Síndic també destaca que aquestes valoracions subjectives es fan, de vegades, sobre uns textos que relaten uns fets que, alhora que admeten diferents abordatges, incorporen, pel fet de ser un material didàctic adreçat a infants, una certa simplificació del relat històric acompanyada, potser de manera quasi inevitable, d'omissions. Caldria valorar, en tot cas, si aquestes omissions responen a una voluntat real de transmetre una visió deformada dels fets d'acord amb determinada doctrina o no.

Per exemplificar la simplificació de la revisió historiogràfica de determinats fets històrics

als llibres de text, són il·lustratius els continguts suposadament adoctrinadors referits al període de la Segona República.

Un d'aquests continguts consisteix en el fet que “en la Segunda República se presenta a la derecha como mala y a la izquierda como buena” (14/35), que apareix segons l'informe de l'entitat AMES en dos dels catorze llibres de text:

En el llibre 10: “En la página 246, se dice que la guerra de 1936 la iniciaron los conservadores porque no aceptaron perder sus privilegios. Dice que a estos los apoyaron la Iglesia Católica y la Alemania nazi, pero en cambio no se dice nada de la quema de conventos pocos días después de proclamarse la Segunda República, entre el 10 y 13 de mayo de 1931, ni de la no aceptación por parte de las izquierdas del gobierno de derechas que limpiamente había ganado las elecciones de 1934, ni dice nada de los desafíos a la legalidad por parte de nacionalistas y anarquistas. Al mismo tiempo, la presenta como un mero conflicto de intereses entre buenos y malos. Es una visión poco rigurosa y equilibrada. Esta es la visión subjetiva de la historia que defienden algunos partidos de izquierdas, pero no recoge todo lo que sucedió. Plantear la historia de España presentando a unos como los buenos y a los otros como los malos es adoctrinar. No incluir una breve reflexión sobre la necesidad de respetar las normas de la democracia y los peligros que se pueden derivar de no hacerlo también es adoctrinar” (pàg. 24, llibre 10).

Concretament, el text diu: “L'any 1931 els governants elegits democràticament van proclamar la Segona República i el rei Alfons XIII va abandonar el país. [...] A finals de 1931 es va aprovar la nova Constitució [...]. La República va durar pocs anys. Va ser un període d'enfrontaments polítics i conflictes socials. Els sectors més radicals consideraven que els canvis que havien introduït els governs republicans eren pocs; en canvi, els sectors més conservadors –l'exèrcit i l'Església– no acceptaven perdre privilegis. Així, el 1936 una part de l'exèrcit es va revoltar i va donar un cop d'estat, és a dir, va intentar enderrocar per la força el govern escollit democràticament”. I continua: “La Guerra Civil Espanyola (1936-1939) va enfrontar els republicans i els franquistes.

Els republicans defensaven la República i la democràcia. Van tenir poc ajut internacional: voluntaris estrangers i suport material de l'URSS. Els franquistes defensaven un sistema polític autoritari. Rebien aquest nom com a seguidors del general Francisco Franco, el principal cap colpista. Van comptar amb el suport dels sectors més conservadors de la societat espanyola i també de l'Església i l'Alemanya nazi. Després de tres anys de guerra, els franquistes van aconseguir la victòria i l'any 1939 van instaurar la dictadura, presidida pel mateix Franco" (pàg. 246).

En el llibre 14: "En la página 86, se presenta a la Segunda República, que se proclamó el 14 de abril de 1931, tratando el asunto de forma excesivamente favorable. En la página 87, se dice que en 1934 las derechas ganaron las elecciones y que pararon las reformas emprendidas antes por las izquierdas, que en 1934 hubo protestas que se radicalizaron en Asturias y Cataluña, y que en 1936 una coalición de izquierdas volvió a ganar las elecciones y continuó el proceso reformista republicano. Nada se dice de la quema de conventos pocos días después de proclamarse la Segunda República, entre el 10 y 13 de mayo de 1931, ni de la no aceptación por parte de las izquierdas del gobierno de derechas que limpiamente había ganado las elecciones de 1934. Plantear la historia de España presentando a unos como buenos y a otros como malos, no es educar sino adoctrinar. Por otro lado, tampoco es educar ni enseñar el no incluir una breve reflexión sobre la necesidad de respetar las normas de la democracia y los peligros que comporta el no hacerlo".

Concretament, el text diu: "El 1930, Primo de Rivera va dimitir i es van convocar eleccions municipals per a l'any següent. Les eleccions van donar la victòria als partits republicans i el 14 d'abril del 1931 va ser proclamada la Segona República. [...] Amb la República es va tornar a un sistema democràtic". Posteriorment, sota el títol de "Els problemes de la República", s'exposa que "les reformes republicanes van provocar l'oposició dels partits conservadors, que volien suspendre-les o alentir-les. Els grups d'esquerra i els sindicats, en canvi, volien que les reformes fossin més profundes i que s'apliquessin més ràpidament. Tot això va comportar tensions polítiques i un augment de la conflictivitat social. El 1933, les dretes van

guanyar les eleccions i van paraitzar les reformes. L'any següent, el 1934, hi va haver protestes arreu del país, que es van radicalitzar a Astúries i a Catalunya. L'any 1936, una coalició d'esquerres (Front d'Esquerres) va guanyar les eleccions i es va proposar continuar amb el procés reformista republicà". I més endavant, afegeix: "Davant el triomf electoral de les esquerres, els sectors socials contraris a la República van donar suport a un alçament militar, que es va iniciar el 18 de juliol de 1936. La revolta va dividir Espanya en dos bàndols que es van enfrontar en una guerra civil (1936-1939)".

El Síndic constata que en menys de dues pàgines de llibre text (comptant-hi mapes i imatges) s'explica la Segona República i la Guerra Civil. En efecte, en la Segona República no s'explicita la crema de convents, com denuncia l'entitat AMES, però sí que s'exposen les tensions polítiques i la conflictivitat social existent a l'època, sense més detall, en un moment de profunds canvis polítics. El Síndic no constata que en l'explicació sobre la Segona República es parli de "bons" i "dolents", com s'exposa en l'informe de l'entitat AMES, sinó que s'explica que en aquest període els "conservadors" feien de conservadors, amb més resistència als canvis, mentre que els "radicals" o els "grups d'esquerra i sindicats" exigien canvis més profunds. En general, la Segona República ve precedida de la dictadura de Primo de Rivera, motiu pel qual, tot i la convulsió social, es destaca aquest com un període democràtic entre dictadures.

En tot cas, per exemple, el mateix llibre 10, en la història del segle XX a Espanya, no conté cap referència a la crema de convents, però tampoc conté cap referència a la dictadura de Primo de Rivera, per exemple, ni s'exposen detalls significatius de la dictadura posterior de Franco, més enllà de destacar-ne la pèrdua de llibertats. En concret, en el cas del llibre 10, sobre "La dictadura franquista", simplement s'exposa: "El general Francisco Franco va imposar una dictadura de caire feixista (1939-1975). Només permetia l'existència d'un partit polític i d'un sindicat, controlats pel govern. La resta de partits i sindicats van ser prohibits, igual que les altres cultures o llengües que no fossin la castellana, i van ser suprimits els estatus d'autonomia. La

dictadura va exercir una forta repressió per tal de fer complir les seves lleis”.

El Síndic també constata que aquests llibres de text presenten l'alçament militar i la posterior dictadura franquista com a fet històric negatiu, perquè són contraris als principis d'una societat democràtica, d'acord amb el que preveu l'article 27.2 de la mateixa Constitució espanyola i l'article 2 de la LOE, que preveu el compromís de l'educació amb els principis democràtics.

Un altre dels trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors assenyalats en l'informe de l'entitat AMES, que apareix en tres dels catorze llibres de text analitzats, exposa que “se presenta la declaración de Macià del Estatut o/y de Companys del Estado Catalán como un hecho positivo” (13/35). El suposat caràcter adoctrinador es fonamenta en:

En el llibre 2: “En la página 246, se muestra una foto de Macià en el balcón del Palacio de la Generalidad dirigiéndose a los ciudadanos, y se omite que en ese momento, el 14 de abril de 1931, lo que Macià está haciendo es proclamar la República Catalana, incumpliendo así las leyes vigentes, dado que hasta el 9 de diciembre de 1931 no se produciría la aprobación de la Constitución Española de 1931, en la que se estableció a España como República. [...] En la página 246, en las dos últimas líneas, se dice que Lluís Companys fue designado presidente de la Generalitat, sin decir que, incumpliendo las leyes vigentes, proclamó unilateralmente el ‘Estado catalán’, lo cual llevó a la suspensión de la autonomía catalana en 1934 por parte del gobierno de España, con un enfrentamiento policial que comportó más de 40 muertos” (pàg. 11, llibre 2).

En l'edició de l'any 2006 del mateix llibre (ISBN: 84-489-1831-2), hi apareix una foto amb un peu que exposa “Francesc Macià es dirigeix als ciutadans des del balcó del Palau de la Generalitat”. Alhora, en el marc de l'apartat sobre “La Segona República”, que incorpora un subapartat sobre “La recuperació de la Generalitat de Catalunya”, s'exposa que “a Catalunya, el 1931 es va formar un govern de la Generalitat provisional presidit per Francesc Macià, líder d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). D'acord amb la nova Constitució, el 1932 es va

aprovar l'Estatut d'autonomia. Amb aquest Estatut, Catalunya recuperava la Generalitat després de més de dos-cents anys. [...] A la seva mort, el dia de Nadal de 1933, Lluís Companys, també d'ERC, va ser designat nou president” (pàg. 154). No aporta cap més informació.

En el llibre 4: “En la página 113, se dice que en el siglo XX Cataluña recuperó dos veces su autogobierno, el que había perdido en 1714, y que por fin la sociedad española aprendió a vivir en un clima democrático. Es decir, se da a entender que el gobierno autonómico catalán siempre se comportó bien y que fue el resto de la sociedad española la que tuvo que aprender a comportarse democráticamente, cuando fue el presidente Lluís Companys el que, en lugar de aceptar el resultado de las elecciones, en octubre de 1934 proclamó de forma unilateral el Estado Catalán, lo cual llevó a que Cataluña perdiera su Estatuto de Autonomía”.

En el text, s'exposa que “el segle XX va ser una etapa particularment difícil per a Espanya. Dues dictadures i una guerra civil van deixar enrere un país molt malmès. Però per a Catalunya, el segle XX també va ser el moment en què va recuperar per dues vegades l'autogovern que havia perdut al començament del segle XVIII. La societat espanyola va aprendre, finalment, a viure en un clima democràtic”.

En el llibre 14: “En la página 125, para un ejercicio de simple ordenamiento de documentos, uno de los que se ofrece, entre cinco más que son totalmente cotidianos, es el anuncio de la proclamación de la República por parte de Macià y, posteriormente, del Estado Catalán por parte de Companys. Se presentan así como correctas dichas iniciativas y se omite decir que fueron un ilegal desafío a las instituciones del Estado democrático existente entonces, lo que hizo obligada la represión de sus cabecillas por parte del poder legítimamente constituido” (pàg. 34-35, llibre 14).

En efecte, l'exercici pràctic plantejat situa els alumnes en el paper d'un historiador que està treballant sobre la vida de dues persones, un pare i una filla, i consisteix, entre d'altres, a ordenar sis documents que formen part de la història personal d'aquestes persones: un escrit on relata la vida a Barcelona l'any

1968; una carta enviada des del front durant la Guerra Civil; una factura d'una televisió; una portada de la revista TIME de l'any 1977 on apareix Adolfo Suárez i el títol "Spain: Democracy Wins"; i una portada del diari La Veu de Catalunya de l'any 1931 on apareix com a esdeveniments del moment "A l'Ajuntament de Barcelona el senyor Companys proclama la República. A la Diputació de Barcelona el senyor Macià proclama l'Estat Català".

A criteri del Síndic, en aquests llibres de text no es fa una valoració sobre la bondat o no de les actuacions dutes a terme pels presidents Macià i Companys. Aquest fet és evident en el cas del llibre 14, on simplement apareix una imatge de la portada d'un diari de l'època que informa sobre l'activitat política durant els anys de la Segona República, i on la presentació d'aquesta imatge, juntament amb d'altres, no incorpora cap valoració ni positiva ni negativa ni neutra. També sembla prou evident en el llibre 4, on apareix un text que fa esment de la recuperació de l'autogovern a Catalunya durant un segle XX a Espanya marcat per la recuperació de la democràcia, però també per la presència de dues dictadures i una guerra civil.

En l'informe de l'entitat AMES s'exposa que "se da a entender que el gobierno autonómico catalán siempre se comportó bien y que fue el resto de la sociedad española la que tuvo que aprender a comportarse democráticamente", quan aquesta és una valoració de caràcter subjectiu que no es desprèn necessàriament del text que s'analitza, entre altres motius, perquè en el text no s'esmenta cap actuació del govern autonòmic català. I, d'altra banda, en efecte, en el llibre 2, tal com critica l'informe de l'entitat AMES, no s'exposa, com a mínim en l'edició de l'any 2006 del mateix llibre (ISBN: 84-489-1831-2), que en el període de la Segona República es van produir fortes tensions polítiques i socials (a diferència del que passa en el llibre 14, per exemple, on sí que s'esmenten). El text en què apareixen els presidents Macià i Companys se centra en la recuperació de la Generalitat de Catalunya, no en altres consideracions. Si bé és cert que no es fa menció dels morts ocorreguts durant la presidència de Companys, tampoc no es fa menció, per exemple, que el president Companys va

morir afusellat, ni tampoc, quan es parla del franquisme, que el règim franquista va empresonar i afusellar, entre d'altres, persones que s'hi oposaven políticament.

I, finalment, en cinquè lloc, i molt vinculat a l'anterior consideració, el Síndic també constata que les interpretacions contingudes en l'informe de l'entitat AMES responen sovint a una realitat que pot ser explicada de diferents maneres i que admet diferents interpretacions, sense que aquest fet derivi necessàriament ni en manca de rigor ni en adoctrinament.

En aquest sentit, el Síndic demana no confondre la lluita contra l'adoctrinament amb la voluntat d'imposar una única manera d'exposar la història de Catalunya i d'Espanya. La història és una construcció social, i la historiografia admet diferents interpretacions sobre els fets històrics, com demostren els nombrosos debats acadèmics existents al voltant, com a mínim, d'alguns dels plantejaments denunciats per l'informe de l'entitat AMES, i com demostren també les diferents visions que es desprenen del contingut dels diversos llibres de text analitzats en l'esmentat informe. És més, els llibres de text no només no transmeten una visió unívoca de la història, sinó que dels catorze llibres de text analitzats n'hi ha més que expliquen determinats fets històrics en la mateixa línia que defensa l'informe de l'entitat AMES que no pas en la línia que es critica.

A tall d'exemple, l'informe de l'entitat AMES denuncia l'ús del terme *Corona catalanoaragonesa*, en comptes del de *Regne d'Aragó*. El mes de gener de 2018, segons s'informa a través dels mitjans de comunicació, el Departament de Educació del Govern d'Aragó va decidir retirar llibres de text dels centres, després de comprovar que feien ús del terme *Corona catalanoaragonesa*, perquè ho considerava una clara tergiversació de la història. Aquesta és una posició defensada per nombrosos historiadors en l'àmbit acadèmic.

Nombrosos historiadors, en canvi, consideren que l'ús d'aquest terme és adequat. De fet, per exemple, davant la decisió del Govern d'Aragó de retirar dels centres d'ensenyament alguns llibres de text per aquest fet, l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) va fer pública una

declaració en què expressava, a més de la crítica a l'acció del Govern d'Aragó pel que considerava censura i pressió als autors i editors, que “tant l'expressió *Corona catalanoaragonesa* com la de *Confederació catalanoaragonesa* són d'utilització habitual entre els historiadors, al marge de la seva procedència i sempre amb caràcter complementari i no alternatiu al de *Corona d'Aragó*, de la mateixa manera que s'utilitzen en altres contextos els termes *regne asturleonès*, *monarquia castellanoleonesa* o *monarquia hispànica*. Cap d'aquests termes tingué mai un caràcter oficial, i ningú no acusa de tergiversar la història els historiadors que els fan servir. Com és ben sabut, la intitulació oficial dels monarques era la de reis d'Aragó, de València, de Mallorca, de Sicília, de Sardenya, de Nàpols, comtes de Barcelona..., sense que hi hagués un nom oficial per al conjunt de regnes i territoris de la Corona.

Tot i això, al segle XII trobem l'expressió *Aragonum et Catalonie*; al segle XIII, la de *regno, dominio et corona Aragonum et Catalonie*; i, ja al segle XIV, les de *corona regni Aragonum*, *corona reial d'Aragó* i *Corona d'Aragó*. Igualment, a la baixa edat mitjana, les relacions comercials i l'expansió al Mediterrani s'efectuaren sota la invocació de la dinastia d'Aragó alhora que els diversos pobles mediterranis sovint percebien i esmentaven genèricament com a catalans tots els integrants de la Corona. D'acord amb aquestes realitats històriques, els historiadors utilitzen indistintament, i mai amb caràcter antagònic, les dues expressions, la de *Corona d'Aragó* i la de *Corona catalanoaragonesa*, amb la qual es fa referència al caràcter inicialment dual de la confederació i al pes de Catalunya dintre seu, com testimonien, per altra banda, les referències documentals anteriorment citades”.

És evident, doncs, que hi ha un debat entre els historiadors sobre l'adequació de l'ús del terme *Corona catalanoaragonesa*, que s'evidencia en els llibres de text amb la presència de diferents denominacions, però aquest és un debat que s'ha de resoldre en l'àmbit acadèmic.

En tot cas, el Síndic constata que, dels catorze llibres analitzats, quatre llibres contenen el contingut: “Se utiliza el término

‘Corona catalanoaragonesa’ en vez de ‘Reino de Aragón’, que es lo que realmente existía” (pàg. 42-43) (4/35), mentre que la resta adopta la denominació que defensa l'informe de l'entitat AMES.

Atesa la pluralitat de visions en l'àmbit acadèmic, es fa difícil parlar d'adoctrinament sistemàtic de l'alumnat a Catalunya quan la majoria de llibres de text incorporen la visió defensada per qui denuncia aquest adoctrinament.

Aquesta mateixa valoració, en el sentit que els continguts suposadament adoctrinadors no estan presents en la majoria de llibres de text analitzats, es pot fer extensiva a la resta de continguts suposadament adoctrinadors de caràcter històric que es denuncien a l'informe.

La realitat històrica, política i social de qualsevol país està subjecta a múltiples interpretacions, d'acord amb la pluralitat de visions que hi ha en la mateixa comunitat acadèmica. La millor garantia de la manca d'adoctrinament, precisament, no es troba en l'establiment d'un relat únic, sinó en la pluralitat de plantejaments que són presents en els mateixos llibres de text que es fan servir a les aules de Catalunya.

Aquestes mateixes valoracions es poden fer amb els altres vint continguts suposadament adoctrinadors identificats per l'informe de l'entitat AMES no comentats fins ara, que no tenen tant a veure amb aspectes propis de la historiografia, però sí de la ciència política.

7.5. El rigor científic dels continguts relacionats amb la ciència política dels llibres de text i la incorporació de continguts de caràcter inconstitucional o no respectuosos amb la Constitució

L'informe de l'entitat AMES també es queixa que els llibres de text suposadament continguin plantejaments “no acordes con nuestra Constitución, por lo cual, en un Estado de derecho, no se deberían enseñar en los centros educativos”(pàg. 2), alhora que també lamenta que “el Ministerio de Educación no dispone de los mecanismos necesarios para controlar que en los centros educativos, a los cuales se dedica tanto

dinero de todos los españoles, sólo se enseñe lo que está establecido por la Constitución y las leyes generales de educación y no otras cosas” (pàg. 45).

En relació amb aquest assumpte, tal com ja s’ha exposat precedentment, la disposició addicional quarta de la LOE estableix que els llibres de text “han de reflectir i fomentar el respecte als principis, valors, llibertats, drets i deures constitucionals”. En aquesta mateixa línia, l’article 2.1. de la LEC incorpora “el respecte dels drets i els deures que deriven de la Constitució, l’Estatut i la resta de legislació vigent” com a principi rector del nostre sistema educatiu, mentre que l’article 14 del Decret 119/2015, de 23 de juny, preveu explícitament que els materials didàctics i els llibres de text que s’utilitzin han de respectar els principis, valors, llibertats, drets i deures constitucionals i estatutaris i s’han d’adequar al que estableix aquest Decret i a les normes de desplegament.

De la lectura de l’informe, el Síndic no ha pogut constatar l’existència de continguts que siguin contraris a la Constitució, com es deriva de l’informe de l’entitat AMES.

Val a dir que un dels trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors denunciats en l’esmentat informe exposa que “se critica al Tribunal Constitucional y no se enseña que las leyes se han de cumplir aunque no gusten” (16/35). El suposat caràcter adoctrinador d’aquest contingut, que està present en un dels catorze llibres de text analitzats, es fonamenta, segons l’informe, en el següent:

“En la página 112, al referirse al recorte, por parte del Tribunal Constitucional, de 14 artículos del Estatuto de Autonomía de Cataluña redactado en Miravet, se dice que ello ha generado una situación de malestar. Esta valoración es partidista ya que muchos ciudadanos, que se sienten catalanes y también españoles, han visto que con este recortese han defendido sus planteamientos” (pàg. 33-34, llibre 14). En efecte, el llibre 14 conté el text següent: “L’any 2006, el Parlament de Catalunya va aprovar l’anomenat Estatut de Miravet, un nou text que va ser votat en referèndum pels catalans aquell mateix any. Tot i això, l’any 2010, el Tribunal Constitucional en va declarar

inconstitucionals catorze articles, la qual cosa ha generat una situació de malestar social”.

A criteri del Síndic, aquest text fa una descripció objectiva d’uns fets que han succeït, encara que, com és obvi, podrien admetre altres descripcions possibles igualment objectives centrades en altres aspectes relacionats amb la tramitació de l’Estatut d’autonomia. Convé posar de manifest que, en el mateix llibre, tres pàgines abans, en la pàgina 109, s’exposa que “el Tribunal Constitucional garanteix el respecte a la Constitució i jutja els problemes relacionats amb el seu compliment”, i en la pàgina 110, sobre els drets i els deures dels ciutadans, s’especifica que “la Constitució garanteix els drets dels ciutadans i també especifica quins deures i obligacions tenim tots”. Es parla de diferents deures, com ara el “deure i dret de defensar Espanya”. Es convida els alumnes a “fer un resum dels deures a què ens obliga la Constitució”. El Síndic no considera fonamentat que es consideri adoctrinador aquest contingut curricular.

■ En relació amb la presència del terme *nació*

Un altre dels trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors, i que suposadament no respecten la Constitució, fa referència al següent: “Se dice que Cataluña y País Vasco se sienten naciones, como si todos sus habitantes lo pensarán” (17/35). El suposat caràcter adoctrinador d’aquest contingut, que està en un dels catorze llibres de text analitzats, es fonamenta en el següent:

“En la página 178, se dice que Cataluña y el País Vasco se sienten naciones. Eso implica aceptar que las comunidades o los pueblos son sujetos de unos derechos que constitucionalmente no les corresponde” (pàg. 20, llibre 10). En el text, hi posa “Algunes comunitats autònomes d’Espanya, com Catalunya o el País Basc, se senten nacions”.

“Por otra parte, la insistencia en ‘una’ historia, ‘una’ cultura y ‘una’ lengua al definir lo que es la nación descarta hechos comprobados como que la nación española -y otras naciones del mundo- admite dentro

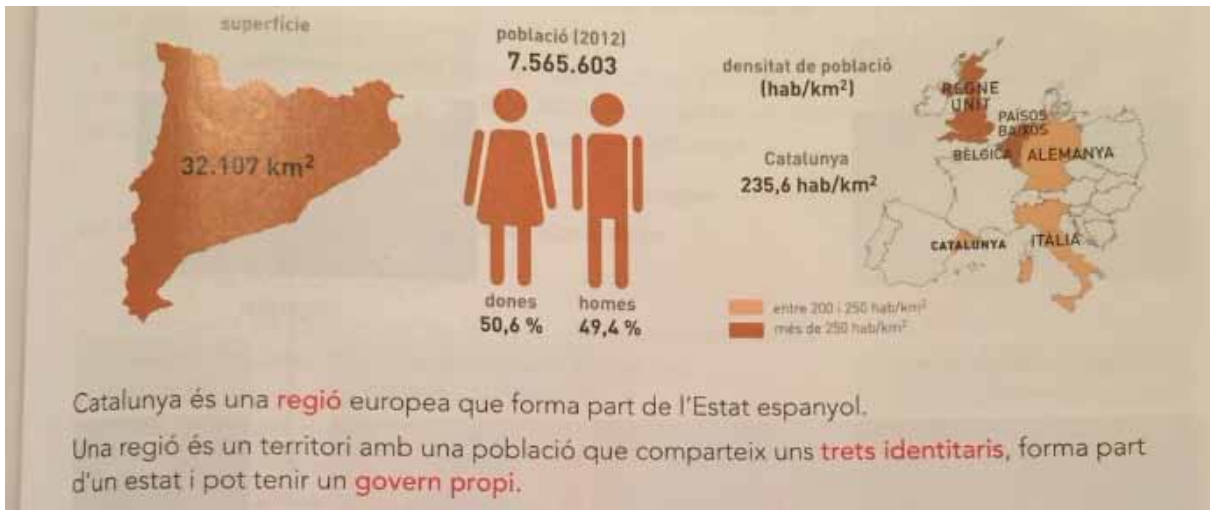
de sí diversas formas de cultura y diversas lenguas. Además, de ser cierta esa definición, Cataluña no sería una nación, pues en ella conviven varias culturas y varias lenguas (castellano, catalán, aranés ...)" (pàg. 21, llibre 10). En el text es fa menció que "una nació és una comunitat de persones amb una història, una cultura i una llengua comunes, que té voluntat d'organitzar-se i tenir institucions pròpies" (pàg. 178, llibre 10).

En relació amb la referència al "sentiment com a nació", convé posar de manifest que, tot i que sense eficàcia jurídica interpretativa d'acord amb la Sentència 31/2010 (FJ 12), l'Estatut d'autonomia de Catalunya recorda en el preàmbul que "el Parlament de Catalunya, recollint el sentiment i la voluntat de la ciutadania de Catalunya, ha definit Catalunya com a nació d'una manera àmpliament majoritària". El Síndic recorda, a més, que l'apel·lació al "sentiment com a nació" ve precedit d'una definició de Catalunya com a comunitat autònoma dins d'Espanya.

Com recull la mateixa sentència del Tribunal Constitucional, "el término 'nación' es extraordinariamente proteico en razón de los muy distintos contextos en los que acostumbra a desenvolverse como una categoría conceptual perfectamente acabada y definida, dotada en cada uno de ellos de un significado propio e intransferible. De la nación puede, en efecto, hablarse como una realidad cultural, histórica, lingüística, sociológica y hasta religiosa" (STC 31/2010, FJ 12).

En aquesta mateixa línia, entre altres accepcions, segons el Centre de terminologia Termcat, el terme *nació* fa referència a "comunitat de persones amb una història comuna i un sentiment d'identitat col·lectiva singular, arrelata una sèrie de característiques compartides, que té voluntat d'organització i projecció autònoma. Els elements que poden conformar aquest sentiment d'identitat col·lectiva poden ser, per exemple, la llengua, la raça, les tradicions, la religió o creences compartides".

Imatge 52: Contingut d'un llibre de text de Coneixement del medi de cycle superior de primària

Segons el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), s'entén per *nació* la "comunitat de persones que participen d'un sentiment d'identitat col·lectiva singular, a partir d'una sèrie de característiques compartides en el camp cultural, jurídic, lingüístic o altre". Segons el *Diccionario de la lengua española* de la Reial Acadèmia Espanyola de la Llengua (RAE), per *nació* s'entén el "conjunto de personas de un mismo origen y que generalmente hablan

un mismo idioma y tienen una tradición común".

A criteri del Síndic, la definició incorporada en el llibre és plenament compatible amb les definicions exposades del Termcat, l'IEC o la RAE. Parlar d'"una cultura comuna" o d'"una llengua comuna" no comporta afirmar que aquesta cultura o llengua sigui única o excloent de qualsevol altra, perquè el concepte central no és "una" sinó "comuna".

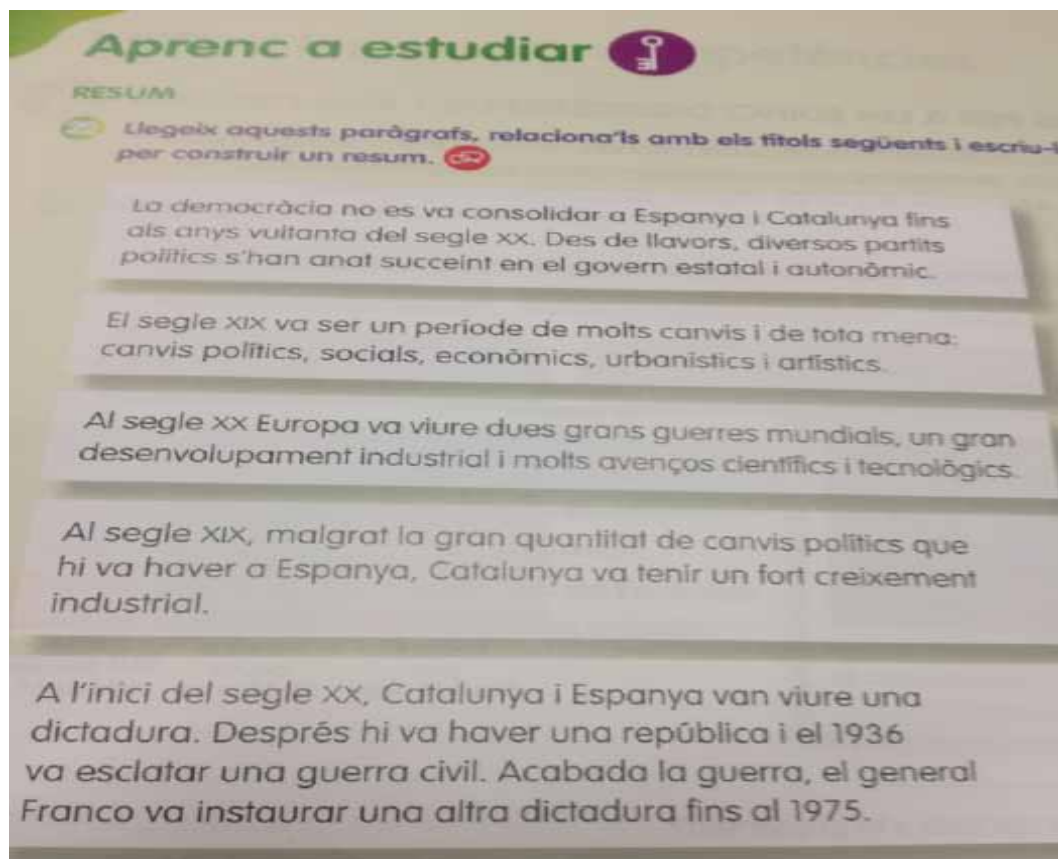
Un altre dels trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors, i que podrien ser contradictoris amb la Constitució, té a veure amb el fet que “se presenta a Catalunya y a España, como si fueran dos naciones diferentes” (18/35), que afecta dos dels catorze llibres de text analitzats. El suposat caràcter adoctrinador, segons l'informe, es fonamenta en el següent:

“En la página 137, se compara Cataluña no con otras regiones europeas, sino con otros países europeos como Italia, Alemania, Bélgica y Reino Unido. Se dice que Cataluña es una región europea y se define ‘región europea’ como un territorio que ‘puede tener un gobierno propio’” (pàg. 15, llibre 5). Apareix un mapa que compara la densitat de població entre Catalunya i estats europeus, i també un text que diu “Catalunya és una regió europea que forma part de l'Estat espanyol. Una regió és un territori amb una població que comparteix uns trets identitaris, forma part d'un estat i pot tenir un govern propi. Catalunya ocupa un territori petit i té una població nombrosa en relació amb aquesta extensió. Per això té una densitat de població

elevada” (pàg. 137, llibre 5) (vegeu imatge 52). Més endavant, “en la página 146, se propone una actividad en base a una tabla de diferentes países europeos con datos de número de habitantes y superficies, en la que España aparece con sus 47 millones de habitantes, y Cataluña aparece con sus 7,5 millones de habitantes, como si fueran dos estados distintos” (pàg. 16, llibre 5).

“En la página 216, en el resumen de la unidad, se presenta a Cataluña y a España, como si fueran dos naciones diferentes” (pàg. 29, llibre 12). En concret, en el text exposa “la democràcia no es va consolidar a Espanya i Catalunya fins als anys vuitanta del segle XX. Des de llavors, diversos partits polítics s'han anat succeint en el govern estatal i autonòmic. [...] Al segle XIX, malgrat la quantitat de canvis polítics que hi va haver a Espanya, Catalunya va tenir un fort creixement industrial. A l'inici del segle XX, Catalunya i Espanya van viure una dictadura. Després hi va haver una república i el 1936 va esclatar una guerra civil. Acabada la guerra, el general Franco va instaurar una altra dictadura fins al 1975” (pàg. 214) (vegeu imatge 53).

Imatge 53: Contingut d'un llibre de text de Coneixement del medi de cicle superior de primària

En relació amb l'assimilació de Catalunya com a regió europea, val a dir que els presidents de les comunitats autònomes són membres del Comitè de les Regions de la Unió Europea, que és l'assemblea dels representants regionals i locals de la Unió Europea. Una *regió* és una “extensió de territori caracteritzada o determinada per certes circumstàncies, com ara el clima, la topografia o la producció, però també per l'administració o el govern” (Diccionari de l'IEC o la RAE). S'ajusta a la realitat que Catalunya és una regió europea i que una regió és un territori que pot tenir un govern.

Pel que fa a la comparació de la densitat de població a Catalunya (com a regió europea) amb la de diferents estats, val a dir que es pot qüestionar la comparació de dues realitats polítiques no equivalents pel fet que aquesta comparació pot induir a error. Amb tot, convé afegir que la frase al peu del mapa és, precisament, “Catalunya és una regió europea que forma part de l'Estat espanyol”, i que estadísticament aquesta comparació és consistent, perquè es comparen territoris, igual que es pot comparar la densitat de població d'Espanya amb la de la Unió Europea, tot i que tampoc no són realitats polítiques equivalents.

Finalment, en relació amb les referències a Espanya i Catalunya “com si fossin dues nacions diferents” (llibre 12), convé posar de manifest que el text que motiva aquesta valoració de l'informe de l'entitat AMES fa menció, per exemple, de “govern estatal i autonòmic” i ubica el creixement industrial de Catalunya en el context dels canvis polítics a Espanya. És plausible pensar que es fa esment de les dues realitats perquè el capítol “L'edat contemporània” fa referència a aspectes concrets de la història d'Espanya i de Catalunya, dins de la mateixa unitat. Val a dir que al mateix llibre, en pàgines anteriors (pàg. 172, per exemple), es deixa clar que “Catalunya és una de les 17 comunitats autònomes de l'Espanya. I Espanya és un estat d'Europa”. No sembla equívoca, doncs, la referència d'Espanya i Catalunya dins d'una mateixa frase.

■ En relació amb el principi de jerarquia normativa

Un altre dels trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors, i que podrien ser contradictoris amb la Constitució, és que

“no resalta que la Constitució està por encima del Estatut” (19/35). Aquest contingut apareix en quatre dels catorze llibres analitzats, segons l'informe. El caràcter adoctrinador d'aquest contingut, segons s'exposa, es fonamenta en:

En el llibre 1: “En la página 172, se dice que el Estatuto de Cataluña es la ley más importante de Cataluña, lo cual no es cierto porque por encima de este, está la Constitución Española. [...]. Más abajo se dice que en cultura, turismo, pesca y transporte sólo interviene el Parlamento y el gobierno de Cataluña, ya que son competencias exclusivas. Este texto no se ajusta a la realidad, ya que el corredor transmediterráneo es una reivindicación histórica de Cataluña respecto a España y afecta a varias CCAA” (pàg. 6, llibre 1).

En el llibre 5: “En la página 139, se dice que la principal ley de Cataluña es el ‘Estatut’, sin hacer ninguna referencia a la Constitución española. Además, se dice que la Generalitat de Cataluña es la institución que organiza el autogobierno de Cataluña, sin ninguna referencia a su obligación de cumplir y hacer cumplir las leyes de España” (pàg. 15, llibre 5).

En el llibre 10: “En la página 172, se dice que la ley principal de Cataluña es el Estatuto de Autonomía. No se dice ni se da a entender que la ley principal de Cataluña es la Constitución Española y, solo en segundo lugar, lo es el Estatuto de Autonomía” (pàg. 20, llibre 10).

I en el llibre 12: “En la misma página 174, al hablar de los derechos de los ciudadanos de Cataluña, los refiere al Estatuto, y no a la Constitución española, que, en realidad, es la auténtica norma institucional básica, de la que deriva el Estatuto de Cataluña. Además, no se habla de las competencias del Gobierno de España y sí se hace, en cambio, de las de la Generalidad” (pàg. 25-26, llibre 12).

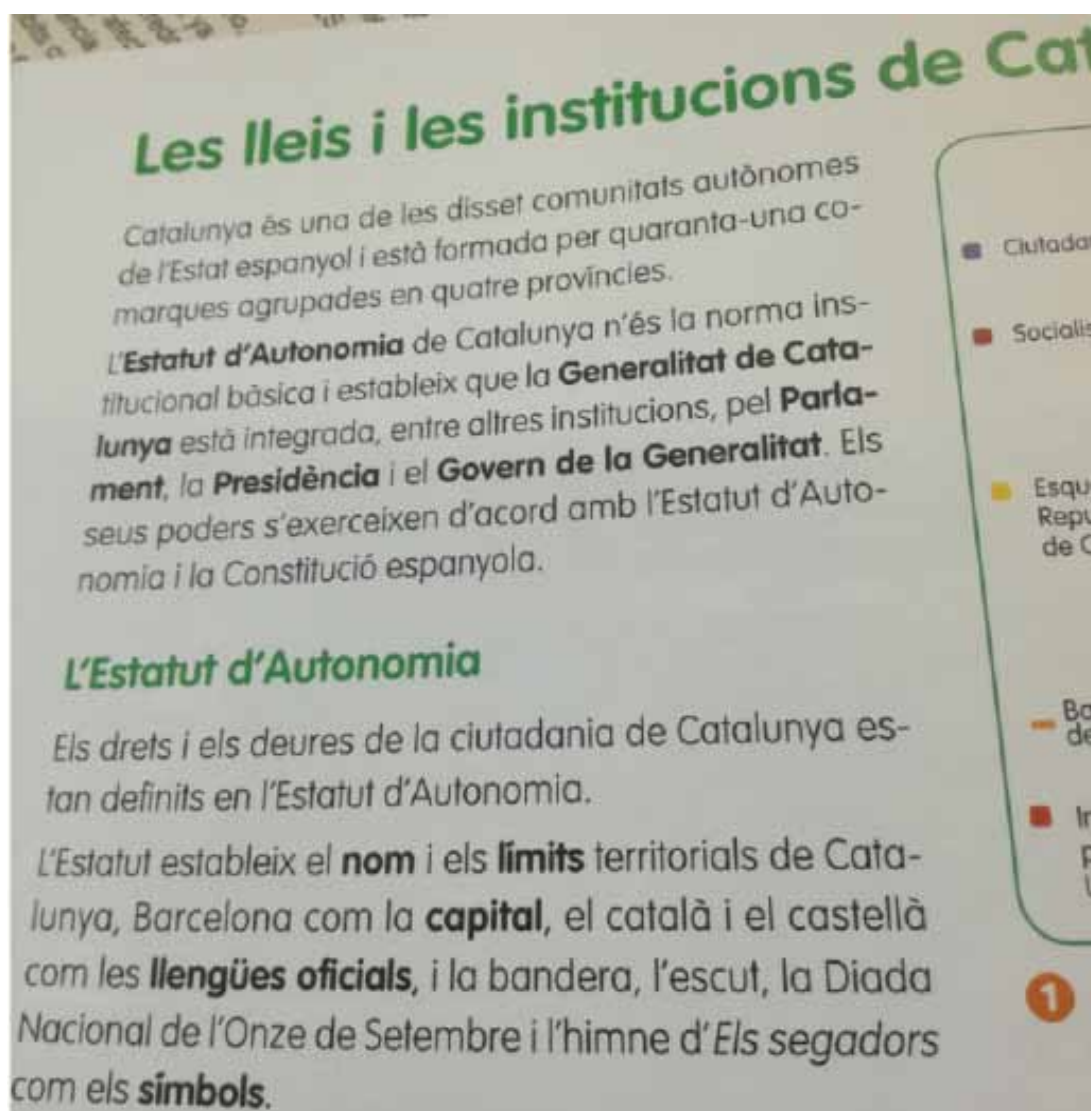
En relació amb el fet que l'Estatut d'autonomia de Catalunya sigui la llei “més important” o “principal” de Catalunya, en efecte, els llibres 1, 5 i 10 empen aquestes expressions, que podrien ser inexactes en funció del context, sempre que s'estigués referint a alguna cosa diferent del fet que és la llei de rang superior

emanada del Parlament de Catalunya, la qual cosa no és contradictòria amb el fet que, d'acord amb el principi de jerarquia normativa, la Constitució és una norma de rang superior a l'Estatut. En tot cas, convé recordar que l'article 1 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya estableix que "Catalunya, com a nacionalitat, exerceix el seu autogovern constituïda en comunitat autònoma d'acord amb la Constitució i amb

aquest Estatut, que és la seva norma institucional bàsica".

De fet, en dos d'aquests llibres, apareix, bé en pàgines anteriors, bé en pàgines posteriors, que la Constitució espanyola és la llei més important d'Espanya, entenent que Catalunya és una comunitat autònoma de l'Estat espanyol.

Imatge 54: Contingut d'un llibre de text de Coneixement del medi de cycle superior de primària

Particularment, pel que fa al llibre 1, com a mínim en l'edició de l'any 2006 del mateix llibre (ISBN: 84-489-1830-4) [no s'ha pogut accedir a l'edició de 2015], amb continguts molt similars, s'exposa, en efecte, que "l'Estatut d'autonomia és la llei més important de Catalunya", però en el paràgraf anterior, s'assenyala que "Espanya està organitzada en 17 comunitats autònomes. La Constitució espanyola, la llei suprema de l'Estat espanyol, garanteix el dret de les autonomies" (pàg. 76). Així mateix, en el llibre 10, en efecte, en l'apartat "L'organització política de Catalunya", s'exposa que "la llei principal de Catalunya és l'Estatut d'autonomia". En la pàgina 176, però, en l'apartat "L'organització política d'Espanya", s'exposa que "l'organització política d'Espanya està establerta per la Constitució espanyola".

En el cas del llibre 5, corresponent a cinquè de primària, no hi apareix explícitament. En el llibre 6, de la mateixa editorial, corresponent a sisè de primària, quan es parla de les institucions a Espanya, es fa esment de la Constitució espanyola, de la qual diu que és la llei més important.

En el llibre 12, l'informe de l'entitat AMES critica que no es parli de la Constitució espanyola en parlar dels drets dels ciutadans. En concret, s'assenyala que "els drets i els deures de la ciutadania de Catalunya estan definits en l'Estatut d'autonomia". Aquest text està inclòs en l'apartat "Estatut d'autonomia". Sí que es fa esment, tant en la mateixa pàgina com en pàgines posteriors, de la Constitució espanyola (vegeu imatge 54). De fet, en la pàgina 177, s'exposa que "la Constitució és el conjunt de les lleis que defineixen els drets i deures dels ciutadans espanyols". Ja en la mateixa pàgina, s'assenyala que "l'Estatut d'autonomia de Catalunya n'és la norma institucional bàsica i estableix que la Generalitat de Catalunya està integrada, entre altres institucions, pel Parlament de Catalunya, la Presidència i el Govern de la Generalitat. Els seus poders s'exerceixen d'acord amb l'Estatut d'autonomia i la Constitució espanyola". En la pàgina 176, a més, s'exposa "Ahora, tots els territoris de l'Estat espanyol es regeixen per la Constitució i les institucions d'Espanya".

En relació amb el fet que s'esmentin cultura, turisme, pesca i transport com a competències exclusives (present en el llibre 1), convé posar de manifest que el llibre exposa la diferència entre competències exclusives i compartides. Si bé és cert que alguns d'aquests àmbits competencials no són plenament exclusius, l'article 119 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya estableix que "correspon a la Generalitat la competència exclusiva en matèria de caça i pesca fluvial [...] de pesca marítima i recreativa en aigües interiors [i] [...] d'activitats marítimes"; l'article 127.1, que "correspon a la Generalitat la competència exclusiva en matèria de cultura"; l'article 169.1, que "correspon a la Generalitat la competència exclusiva sobre els transports terrestres de viatgers i mercaderies per carretera, ferrocarril i cable que transcorrin íntegrament dins el territori de Catalunya, amb independència de la titularitat de la infraestructura", o l'article 171, que "correspon a la Generalitat la competència exclusiva en matèria de turisme".

És possible pensar que aquesta manca de precisió en l'exposició tingui més a veure amb l'adaptació dels continguts a l'edat dels infants i amb la voluntat d'il·lustrar la diferència entre competències exclusives i compartides, que no pas a la voluntat de fer notar que "es evidente que se quiere hacer desaparecer a España como entidad que invierte parte de sus recursos en Cataluña" (pàg. 6), com es defensa en l'informe de l'entitat AMES. De fet, en aquest mateix apartat, sobre l'organització política de Catalunya ("Catalunya, una comunitat autònoma", segons apareix en l'edició de l'any 2006), es fa esment de les competències compartides amb l'Estat.

En relació amb el fet que la Generalitat sigui descrita com a institució que organitza l'autogovern de Catalunya, que apareix en el llibre 5 (vegeu imatge 55), l'article 2.1 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya exposa que "la Generalitat és el sistema institucional en què s'organitza políticament l'autogovern de Catalunya". En tot moment, es parla de Catalunya com a comunitat autònoma.

Imatge 55: Contingut d'un llibre de text de Coneixement del medi de cycle superior de primària

Catalunya, Comunitat Autònoma

Catalunya és una de les 17 comunitats autònomes de l'Estat espanyol. El seu òrgan de govern autònom és la **Generalitat de Catalunya**.

La Generalitat governa d'acord amb el que estableix l'**Estatut d'Autonomia de Catalunya**, aprovat el 2006 i votat en referèndum pel poble català. L'Estatut és la llei principal de Catalunya.

Les institucions de la Generalitat de Catalunya

La Generalitat està formada per:

- El **Parlament de Catalunya**: és la institució que representa els ciutadans de Catalunya. S'encarrega de fer les lleis.
- El **president de la Generalitat**: és la màxima autoritat de Catalunya i, per tant, és qui té major responsabilitat.
- El **Govern de la Generalitat o Consell Executiu**: és l'encarregat de dur a terme les lleis que el Parlament aprova.
- El **Sindic de Greuges**: és qui vetlla perquè es respectin els drets dels ciutadans.

Províncies, comarques i municipis

La **Comunitat Autònoma** de Catalunya està formada per quatre **províncies** o **demarcacions**: Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona. Cadascuna aplega diferents **comarques**, que comprenen diversos **municipis**, governats per l'alcalde i els regidors dels ajuntaments respectius.

El palau de la Generalitat de Catalunya, a la plaça de Sant Jaume de Barcelona.

Estadut de Catalunya 2006

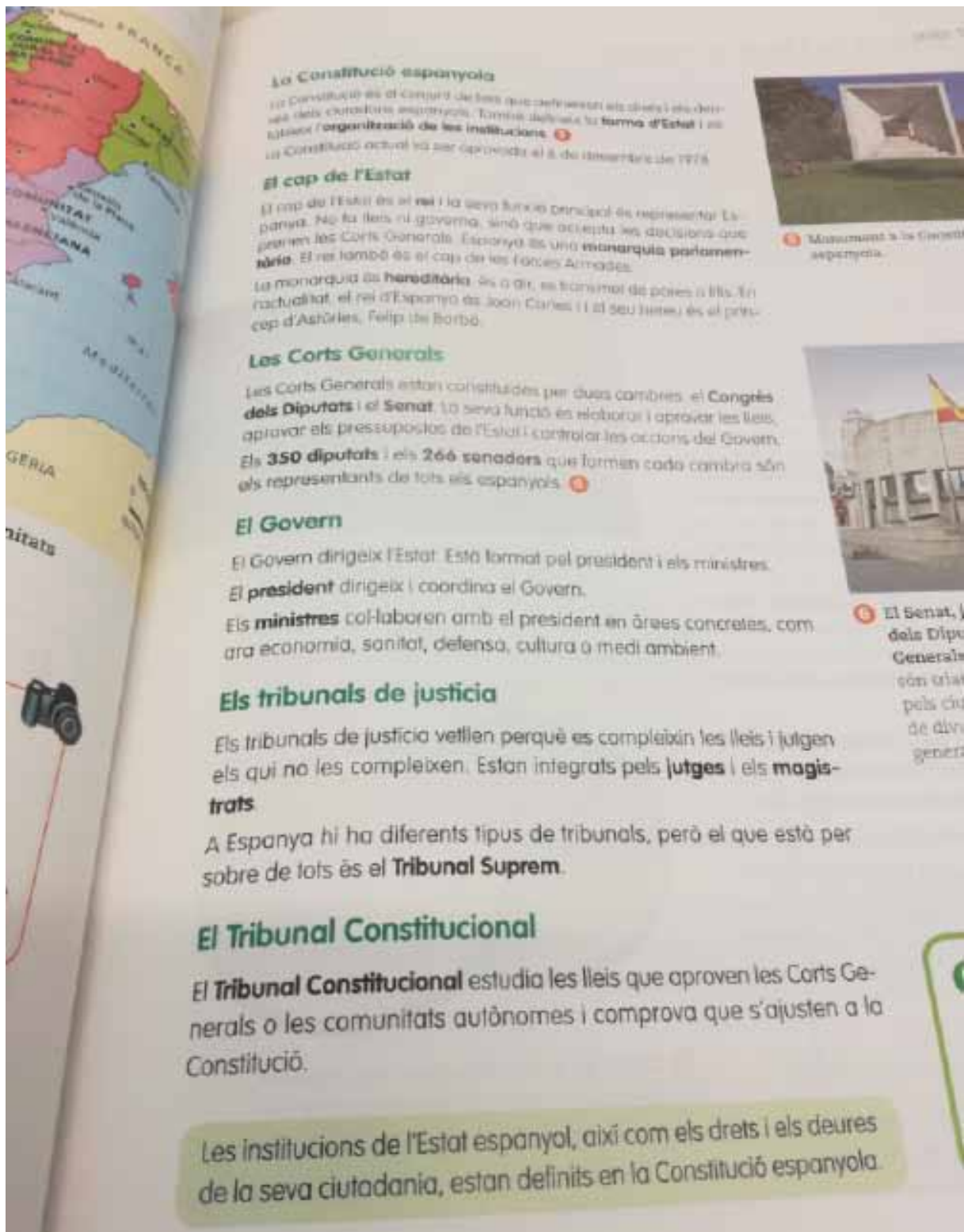
Portada de l'Estatut d'Autonomia de 2006.

i La Generalitat de Catalunya és la institució que organitza l'autogovern de Catalunya. Es regeix per l'Estatut d'Autonomia. Està formada pel Parlament, el president, el Govern i el Sindic de Greuges.

Finalment, sobre la manca de referència a les competències del Govern d'Espanya quan es parla de les institucions de Catalunya, que apareix en el llibre 12, val a dir que, tal com s'ha esmentat, en la mateixa pàgina hi consta el text "Catalunya és una de les disset comunitats autònomes de l'Estat espanyol" (pàg. 174). En la pàgina següent (pàg. 176), es parla de l'apartat "Les lleis i

les institucions d'Espanya", on apareix un mapa d'Espanya en què surt Catalunya com a comunitat autònoma, amb uns apartats d'extensió similar en què es descriuen les institucions pròpies de Catalunya, "la Constitució espanyola", "el cap de l'Estat", "les Corts Generals", "el Govern", "els tribunals de justícia" i "el Tribunal Constitucional" (vegeu imatge 56).

Imatge 56: Contingut d'un llibre de text de Coneixement del medi de cycle superior de primària

Un altre dels trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors, que apareix en un dels catorze llibres analitzats fa referència al fet que “no se hace ninguna referencia a la obligación de cumplir y hacer cumplir las leyes de España” (20/35). El suposat caràcter adoctrinador d'aquest contingut, segons s'exposa, es fonamenta en:

“En la página 139, se dice que la principal ley de Cataluña es el ‘Estatut’, sin hacer ninguna referencia a la Constitución española. Además, se dice que la Generalitat de Cataluña es la institución que organiza el autogobierno de Cataluña, sin ninguna referencia a su obligación de cumplir y hacer cumplir las leyes de España. En la página 143, se dice que la Generalitat aplica las leyes que aprueba el Parlamento de Cataluña, también sin ninguna referencia a su obligación de cumplir y hacer cumplir las leyes de España” (pàg. 15, llibre 5). En el text de la pàgina 143, s'exposa que “el Govern o Consell Executiu dirigeix la política i l'Administració de la Generalitat de Catalunya i aplica les lleis que aprova el Parlament de Catalunya”.

En relació amb la manca de referència de la Constitució espanyola en l'explicació de les institucions i lleis pròpies de Catalunya (*pròpies* en el sentit donat pel Tribunal Constitucional), anteriorment ja s'ha fet esment que aquesta referència, si bé no apareix en el llibre 5 corresponent a cinquè de primària, apareix en el llibre 6 de la mateixa editorial corresponent a sisè de primària, en què s'exposa que la Constitució espanyola és la llei més important de l'Estat espanyol. El mateix llibre 5, en la pàgina anterior, a més, fa esment del Congrés dels Diputats com a òrgan legislatiu també de referència.

Amb relació a la frase que el Govern aplica les lleis que aprova el Parlament de Catalunya, sense fer esment de les lleis aprovades pel Congrés dels Diputats, el

Síndic recorda la referència que fa el mateix llibre al Congrés dels Diputats en pàgines anteriors, i valora que, si bé aquesta frase pot ser considerada com a incompleta, no pas incorrecta, s'explica perquè el capítol exposa el títol II de l'Estatut d'autonomia de Catalunya, en què parla de les institucions: quan s'explica el Parlament de Catalunya en la pàgina anterior, es fa menció de la funció d'aprovar les lleis, mentre que quan s'explica el Govern de la Generalitat de Catalunya, es fa menció de l'aplicació de les lleis que el Parlament de Catalunya prèviament ha aprovat, exposades en la pàgina anterior.

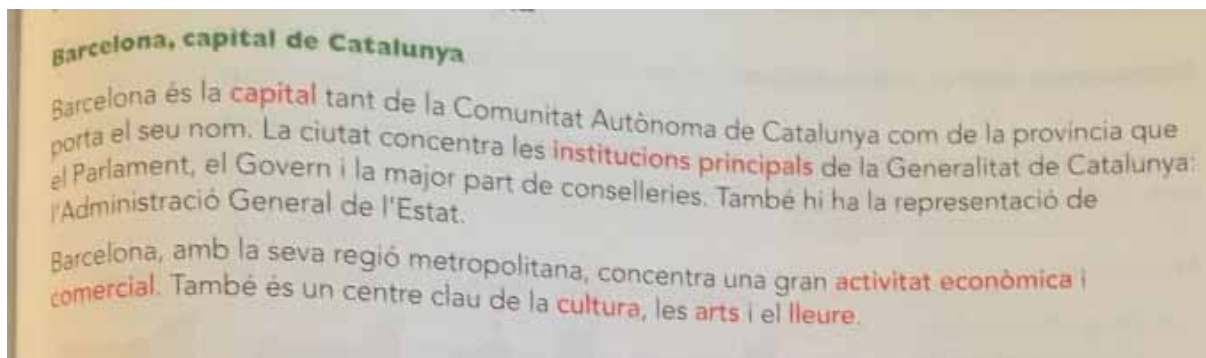
■ En relació amb l'organització política de Catalunya

El Síndic constata, alhora, que l'informe de l'entitat AMES cataloga com a adoctrinadors continguts que estan plenament recollits en la Constitució espanyola i en l'Estatut d'autonomia de Catalunya.

Un altre dels trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors és que en els llibres de text “se dice que Barcelona es la capital de Cataluña, al igual que París lo es de Francia” (21/35). Aquest contingut apareix en un dels catorze llibres analitzats (llibre 5), segons l'informe. El caràcter adoctrinador d'aquest contingut, segons s'exposa, es fonamenta en:

“Sorprendentemente, se dice que Barcelona es la capital de Cataluña, de la misma forma que se podría decir que París lo es de Francia” (pàg. 14, llibre 5). Més endavant, s'exposa que “en las páginas 144 y 145, se presenta a la ciudad de Barcelona como capital de Cataluña, como si fuera la capital de un Estado, no como una ciudad de un Estado que tiene otra ciudad que sí es su capital” (pàg. 15, llibre 5).

Imatge 57: Contingut d'un llibre de text de Coneixement del medi de cycle superior de primària

En el text hi posa “Barcelona, capital de Catalunya. Barcelona és la capital tant de la Comunitat Autònoma de Catalunya com de la província que porta el seu nom. La ciutat concentra les institucions principals de la Generalitat de Catalunya: el Parlament, el Govern i la major part de conselleries. També hi ha la representació de l'Administració General de l'Estat” (pàg. 144). No apareix cap menció d'altres ciutats capitals d'Estat que faci assimilar la capitalitat de Barcelona com la d'un Estat, contràriament al que sembla que es desprèn de l'informe de l'entitat AMES (vegeu imatge 57).

Val a dir que l'article 10 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya estableix que “la capital de Catalunya és la ciutat de Barcelona”.

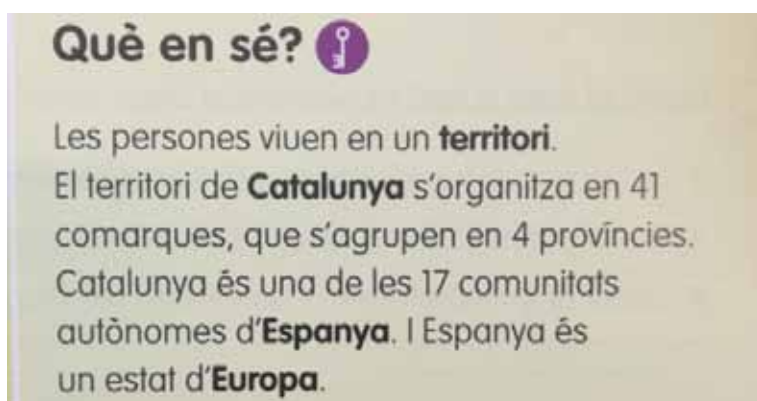
Un altre dels trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors és que els llibres de text “no citen el concepte de ‘Província’ o no lo prioritzen sobre el de ‘Comarca’” (22/35). El suposat caràcter adoctrinador d'aquest contingut, que apareix en dos dels catorze llibres analitzats

(llibres 1 i 12), segons l'informe, es fonamenta en el següent:

En el llibre 1: “En la página 170, al referirse a la organización política de Cataluña, no se cita el concepto de ‘provincias’ como se hace en España, sino el de comarcas. Concretamente, se dice que está constituida por 41 comarcas que comprenden 946 municipios. Se niega, pues, la realidad y se engaña a los alumnos” (pàg. 6, llibre 1).

En el llibre 12: “En la página 172, al hacerse referencia a la división administrativa del territorio de Cataluña, se dice: ‘Comunidades->Comarcas->Provincias’, cuando habría que decir: ‘Comunidades->Provincias->Comarcas’. Con ello se da una visión diferente de la división territorial en provincias del conjunto de España, división que se fundamenta en la Constitución de 1978” (pàg. 25, llibre 12). En el text s'exposa que “les persones viuen en un territori. El territori de Catalunya s'organitza en 41 comarques, que s'agrupen en 4 províncies. Catalunya és una de les 17 comunitats autònomes d'Espanya. I Espanya és un estat d'Europa” (vegeu imatge 58).

Imatge 58: Contingut d'un llibre de text de Coneixement del medi de cycle superior de primària

En relació amb aquest assumpte, l'Estatut d'autonomia de Catalunya regula, en el capítol VI sobre el govern local a Catalunya, bàsicament, les vegueries (art. 90, declarat constitucional interpretat en els termes establerts pel FJ 40 de la Sentència 31/2010, del 28 de juny), les comarques (art. 92) i els municipis (art. 86). La Constitució espanyola, per la seva banda, en l'article 137 del capítol primer del títol VIII sobre l'organització territorial de l'Estat, fa esment que "l'Estat s'organitza territorialment en municipis, en províncies i en les comunitats autònomes que es constitueixin".

El llibre 1 fa esment d'alguns dels ens locals previstos en l'Estatut d'autonomia de Catalunya (comarques i municipis), però no tots, com tampoc no fa esment de tots els nivells d'organització territorial previstos en la Constitució espanyola. No fer referència al concepte *província* en un determinat apartat no és, a criteri del Síndic, incorrecte, ni tampoc incompleix el Reial decret 126/2014, de 28 de febrer, pel qual s'estableix el currículum bàsic de l'educació primària, que preveu com a estàndard d'aprenentatge avaluable ("Explica l'organització territorial d'Espanya, anomena les estructures bàsiques de govern i localitza en mapes polítics les diferents comunitats que formen Espanya, així com les seves províncies"), sempre que aquesta organització territorial aparegui en el currículum de primària.

Pel que fa al contingut del llibre 12, el Síndic no considera que del text existent, que parla de comarques que s'agrupen en províncies, se'n derivi cap prioritització. Es tracta, en tot cas, d'una sobreinterpretació del mateix text.

Un altre dels trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors és que els llibres de text "se habla del Parlament y del President del Govern y no del Congreso, del Rey y del Gobierno de España" (23/35). El suposat caràcter adoctrinador d'aquest contingut, que apareix en un dels catorze llibres analitzats (llibre 5), segons l'informe, es fonamenta en:

En el llibre 5: "En la página 135, se presenta la organización de Cataluña con sus características identitarias sin ninguna referencia a España ni a la lengua española. Al referirse a las instituciones de gobierno, solo se hace referencia al 'Parlament', al 'President del Govern' y al 'Govern', sin ninguna referencia al Congreso de los Diputados, ni al Rey ni al Gobierno de España" (pàg. 14). "En la página 138, al hablar de la organización política de Cataluña, se vuelve a omitir cualquier referencia a las instituciones españolas (Congreso de los Diputados, Senado, Tribunal Superior de Justicia, Monarquía, etc.)" (pàg. 14, llibre 5). "En la página 143, se dice que la Generalitat aplica las leyes que aprueba el Parlamento de Cataluña, también sin ninguna referencia a su obligación de cumplir y hacer cumplir las leyes de España" (pàg. 15, llibre 5).

Imatge 59: Contingut d'un llibre de text de Coneixement del medi de cycle superior de primària

En efecte, en la pàgina 135 del llibre 5 hi ha un esquema en forma d'arbre (vegeu imatge 59) en què s'il·lustren aspectes troncats de l'organització política de Catalunya i es fa esment, entre d'altres, de Catalunya com a comunitat autònoma dins de l'Estat espanyol i de l'Estatut d'autonomia de Catalunya, d'on pengen les institucions de govern: la Generalitat de Catalunya, amb el Parlament, el president de Govern i el Govern. Val a dir que l'Estatut d'autonomia de Catalunya té el títol II, de les institucions, amb un capítol I sobre el Parlament, un capítol II sobre el president o presidenta de la Generalitat, un capítol III sobre el Govern i l'Administració de la Generalitat, un capítol IV sobre les relacions entre el Parlament i el Govern, un capítol V sobre altres institucions de la Generalitat, on apareix, entre d'altres, el Síndic de Greuges, un capítol VI sobre el govern local (municipi, vegueria i comarca) i un capítol VII sobre l'organització institucional pròpia de l'Aran.

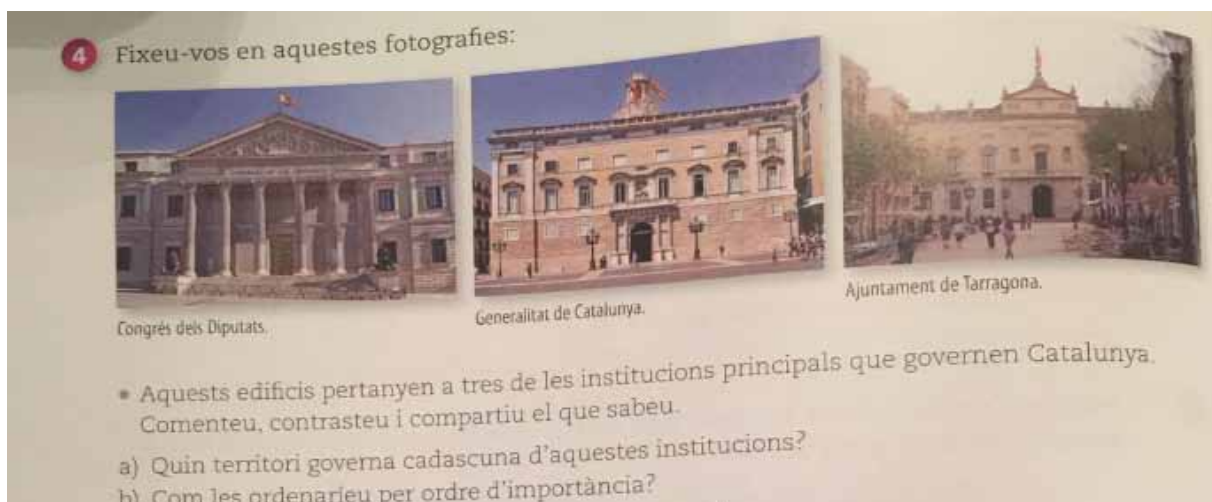
Val a dir que en la pàgina anterior (134) del mateix llibre apareix una fotografia del Congrés dels Diputats, entre d'altres, i un text que exposa que “aquests edificis són tres de les institucions principals que governen Catalunya” (vegeu imatge 60).

Aquest llibre 5, juntament amb altres dos llibres (llibres 6 i 7), també apareix assenyalat per l'informe de l'entitat AMES quan tracta

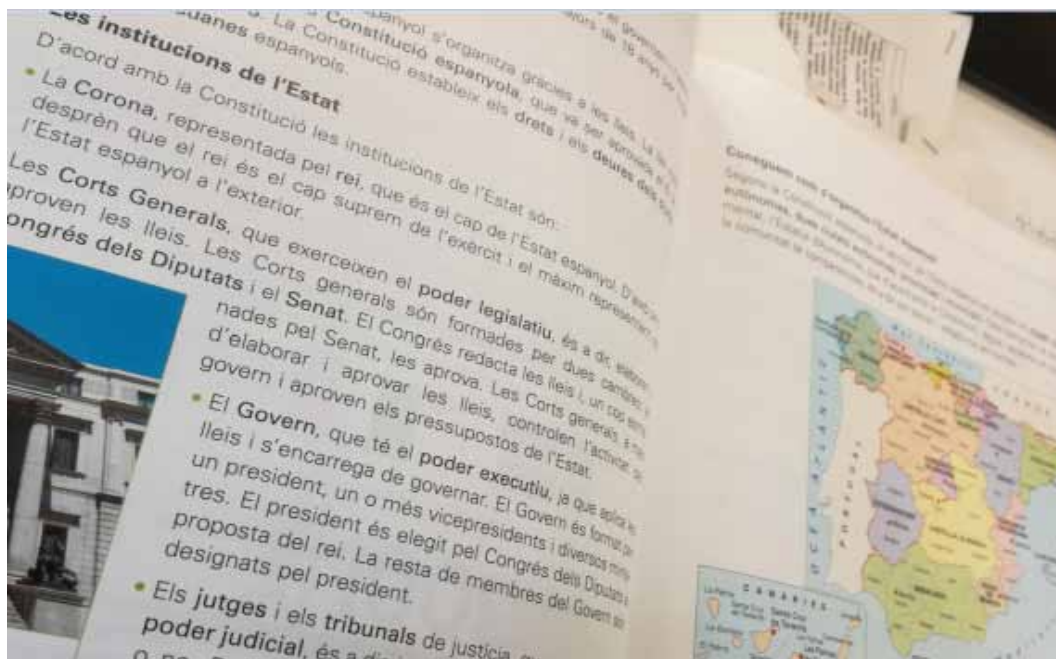
un altre dels trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors, el que fa referència al fet que “se presenta a Cataluña sin ninguna referencia a España, ni a la lengua española” (24/35). El caràcter suposadament adoctrinador d'aquest contingut té a veure amb el fet que, quan es parla de les institucions pròpies de Catalunya, no es fa esment de les institucions d'àmbit estatal (llibre 5), qüestió que ja ha estat abordada en aquest epígraf, i que, quan es parla dels símbols nacionals de Catalunya, no es fa esment dels símbols d'Espanya (llibre 7), qüestió que s'aborda en l'epígraf següent. Addicionalment, el caràcter suposadament adoctrinador també fa referència al fet que, quan es parla del Govern d'Espanya, no s'esmenta que també ho és de Catalunya (llibre 6).

En relació amb aquest assumpte, val a dir que el llibre 6, corresponent a sisè de primària, en l'edició de 2009 a la qual s'ha pogut accedir (ISBN 978-84-661-2288-7), quan exposa les institucions de l'Estat i el Govern de l'Estat, en efecte, no fa esment explícitament que governa a Catalunya, però en la pàgina següent hi apareix un mapa de comunitats autònomes, on també apareix Catalunya, sota el títol “Coneguem com s'organitza l'Estat espanyol”. S'entén, doncs, que el Govern de l'Estat espanyol governa el conjunt de l'Estat, integrat per diferents comunitats autònomes, on també hi ha Catalunya (vegeu imatge 61).

Imatge 60: Contingut d'un llibre de text de Coneixement del medi de cicle superior de primària

Imatge 61: Contingut d'un llibre de text de Coneixement del medi de cycle superior de primària

■ En relació amb els símbols nacionals i la llengua pròpia

Un altre dels trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors és que en els llibres de text “se citan los símbolos de Cataluña (bandera, escudo e himno) y no los de España” (25/35). Aquest contingut apareix en tres dels catorze llibres analitzats (llibres 5, 7 i 12), segons l’informe. El suposat caràcter adoctrinador d’aquest contingut, segons s’exposa, es fonamenta en:

En el llibre 5: “Se dice que la lengua propia de Cataluña solo es el catalán y que su cultura, símbolos y fiestas solo son las que no son comunes con el resto de las regiones de España” (pàg. 15, llibre 5). “En la página 148, se vuelve a hacer referencia a los símbolos de Cataluña y a sus costumbres culturales, sin hacer ninguna referencia a las instituciones políticas y administrativas del Estado, a sus símbolos, a la lengua española y a todos los aspectos culturales (costumbres, comidas, fiestas, etc.) que compartimos con las otras comunidades autónomas” (pàg. 16, llibre 5).

En el llibre 7: “En la página 73, se pregunta cuáles son los símbolos nacionales de Cataluña, cuando se debería preguntar cuáles son los símbolos de la Comunidad Autónoma de Cataluña, donde gran parte de los ciudadanos,

a título individual, tiene como símbolos los del resto de España, de los que el texto no dice nada” (pàg. 18, llibre 7).

En el llibre 12: “En la página 174, al referirse a Cataluña se habla de sus símbolos, es decir, se habla de la bandera, del himno, del escudo y de la fiesta nacional de Cataluña. [...] En cambio, cuando se habla de España no se hace ninguna referencia a sus símbolos, es como si fuera una entidad que carece de bandera, himno, escudo y fiesta nacional. Así, se dificulta, primero, que el niño pueda enterarse de que España realmente existe y, segundo, y sobre todo, que se despierte en él un sentido de identidad española” (pàg. 26, llibre 12).

En efecte, els llibres de text que fan menció dels símbols nacionals de Catalunya no ho fan també de la bandera, l’himne o la festa nacional d’Espanya. Val a dir que en els llibres de text els símbols nacional de Catalunya s’exposen en l’apartat de l’Estatut d’autonomia de Catalunya o als continguts relacionats.

En relació amb el fet que es parli de “símbols nacionals de Catalunya” i no pas de “símbols de la Comunitat Autònoma de Catalunya”, val a dir que l’article 8.1 de l’Estatut d’Autonomia de Catalunya estableix que “Catalunya, definida com a nacionalitat en l’article 1, té com a símbols nacionals la bandera, la festa i l’himne”.

Aquest apartat és constitucional interpretat en els termes establerts pel FJ 12 de la Sentència 31/2010, del 28 de juny: “El término ‘nacionales’ del art. 8.1 EAC es conforme con la Constitución interpretado en el sentido de que dicho término está exclusivamente referido, en su significado y utilización, a los símbolos de Cataluña, ‘definida como nacionalidad’ (art. 1 EAC) e integrada en la ‘indisoluble unidad de la nación española’ como establece el art. 2 CE, y así se dispondrá en el fallo”. L’expressió “símbols nacionals de Catalunya” és plenament constitucional.

En l’apartat de la Constitució espanyola, com a mínim en el cas del llibre 12, no es fa esment dels símbols, tot i que, com a tals, no hi estan reflectits, més enllà de la bandera (art. 4). Sí que es fa esment, en canvi, de les institucions de l’Estat.

Un altre dels trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors és que en els llibres de text “se dice que la lengua propia de Cataluña sólo es el catalán y no también el castellano” (26/35). Aquest contingut apareix en un dels catorze llibres analitzats (llibre 5), segons l’informe. El caràcter adoctrinador d’aquest contingut, segons s’exposa, es fonamenta en:

En el llibre 5: “En la página 135, se presenta la organización de Cataluña con sus características identitarias sin ninguna referencia a España ni a la lengua española” (pàg. 14). “En la página 137, [...] se dice que la lengua propia de Cataluña solo es el catalán” (pàg. 15, llibre 5).

Quan en el llibre 5 fa esment dels “trets identitaris propis”, en què incorpora la llengua catalana i no pas la llengua espanyola, val a dir que aquesta referència està vinculada, perquè en l’esquema així hi consta, a l’Estatut d’autonomia de Catalunya.

En relació amb aquest assumpte, l’article 6.1 de l’Estatut d’autonomia de Catalunya estableix que “la llengua pròpia de Catalunya és el català”. I posteriorment afegeix, en l’article 6.2., que “el català és la llengua oficial de Catalunya. També ho és el castellà, que és la llengua oficial de l’Estat espanyol”. La definició del català com a llengua pròpia és plenament constitucional. Seria inconstitucional, en canvi, que s’esmentés el català com a única llengua oficial, circumstància que, segons es desprèn de l’informe de l’entitat AMES, no es produeix.

De fet, en el llibre 6, de la mateixa editorial, corresponent a sisè de primària, l’edició de 2009 a la qual s’ha pogut accedir (ISBN 978-84-661-2288-7) conté un apartat titulat “La riquesa lingüística” i en què s’exposa l’article 3 de la Constitució espanyola i s’explicita que “el castellà és la llengua espanyola oficial de l’Estat. Tots els espanyols tenen el deure de conèixer-la i el dret a usar-la” (pàg. 40).

■ En relació amb el terme *Estat espanyol*

Un altre dels trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors és que els llibres de text “priorizan término ‘Estado español’ sobre el término ‘España’ (27/35). El suposat caràcter adoctrinador d’aquest contingut, que apareix en tres dels catorze llibres analitzats (llibres 1, 6 i 12), segons l’informe, es fonamenta en:

En el llibre 1: “En la página 176, para referirse a España, se dice ‘el Estado’, mientras que para referirse a Cataluña sí se dice ‘Cataluña’. Con esa forma de referirse a España lo que se persigue es que el alumno acabe de desconocer que existe una realidad que se llama España, es decir, que su Estado es España y él es ciudadano español” (pàg. 6, llibre 1).

En el llibre 6: “Al gobierno de España [...] que, como de costumbre, se denomina ‘Estado español’ (pàg. 17, llibre 6).

En el llibre 12: “En la página 174, en lugar de decir que Cataluña es una de las diecisiete comunidades autónomas de España, se dice que es una de las diecisiete comunidades del Estado español. Así se contribuye a la creación del imaginario de que España no existe, que en lugar de una nación lo que hay es un Estado constituido por diferentes naciones” (pàg. 26, llibre 12).

En relació amb aquest assumpte, el Síndic considera que *Estat espanyol* és un terme emprat en la mateixa Constitució i en el mateix Estatut d’autonomia de Catalunya per referir-se a Espanya com a ens polític. La denominació *Estat espanyol* per referir-se a Espanya com a organització política no és incorrecta.

En relació amb la suposada prioritització, el Síndic constata que, pel que fa al llibre 1, per exemple, com a mínim en l’edició de l’any 2006 del mateix llibre (ISBN: 84-489-1830-4),

amb continguts molt similars, s'utilitza com a títol d'un dels apartats destinats a l'organització política de Catalunya "Catalunya, una comunitat autònoma" (pàg. 76), i en aquesta unitat (6) s'empra quatre vegades el terme *Espanya* i dues vegades, *Estat espanyol*.

O en el llibre 12, per exemple, en el text hi posa que "Catalunya és una de les disset comunitats autònomes de l'Estat espanyol i està formada per quaranta-una comarques agrupades en quatre províncies". En el text d'aquesta unitat (10), per cada vegada que s'empra el terme *Estat espanyol*, tres vegades apareix el terme *Espanya*.

■ En relació amb la integració de Catalunya a la UE

Un altre dels trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors és que en els llibres de text "se presenta a Catalunya dentro de la UE, sin hacer referencia a que ello es consecuencia de ser parte de España" (28/35). El suposat caràcter adoctrinador d'aquest

contingut, que apareix en un dels catorze llibres analitzats (llibres 14), a través d'una imatge, es fonamenta en el següent:

En el llibre 14: "En la página 114, se muestra un cartel que hace referencia a Cataluña dentro de la Unión Europea. Este cartel es tendencioso ya que Cataluña está dentro de la Unión Europea porque es parte de España. De hecho y de derecho, la Unión Europea solamente está formada por estados. Ignorarlo, dando a entender otra cosa, es una práctica falsificadora de la realidad" (pàg. 34, llibre 14).

En relació amb aquest assumpte, la imatge porta per títol "Cartell que fa referència a Catalunya dins de la Unió Europea" i consisteix en un cartell on hi consta "Comissió de les Comunitats Europees. Representació a Espanya". El cartell esmentat és un document elaborat l'any 1994 per la Comissió de les Comunitats Europees i signat per la Representació de la Comissió Europea a Espanya. Hi ha diferents comunitats autònomes que tenen el mateix document referit a la pròpia comunitat. En

Imatge 62: Contingut d'un llibre de text de Coneixement del medi de cycle superior de primària

la mateixa pàgina 114 s'exposa que "la Unió europea o UE és una comunitat de vint-i-vuit països europeus amb un projecte econòmic i polític comú. [...] Espanya va passar a formar-ne part l'any 1986". En la pàgina 115 hi ha un mapa amb el títol "Els estats de la Unió Europea", on apareix Espanya sense cap referència a Catalunya i amb un quadre on s'exposa "Els 28 estats de la UE [...]".

■ En relació amb la representació de Catalunya en els mapes

Un altre dels trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors, que apareix en un dels catorze llibres analitzats per l'informe de l'entitat AMES, és que en els llibres de text "se presenten mapas en los que Cataluña se destaca en color distinto como si fuera un estado independiente" (29/35). En concret:

En el llibre 9: "En la página 23, se presenta un mapa de Europa, en el que la Península Ibérica se muestra con el mismo color que Europa, porque es parte de ella, y en la que se distingue a Portugal y España, sin ningún cambio de color entre ellos, mientras que Cataluña se distingue del resto de España con un color distinto. Se transmite, pues, la idea de que Cataluña es un territorio singular y diferente" (pàg. 19, llibre 9).

En aquest mapa els diferents estats europeus estan marcats amb el mateix color i separats per una línia de color blau-blanc, i només Catalunya apareix amb un color diferent sense cap separació amb la resta d'Espanya. Dins de l'apartat "la península ibèrica i Espanya", s'exposa que "Espanya ocupa la major part de la Península. [...] Catalunya està situada al nord-est d'Espanya" (vegeu imatge 62). Si hom llegeix el text que acompanya el mapa, no hi ha confusió sobre la pertinença de Catalunya a Espanya.

Imatge 63: Contingut d'un llibre de text de Coneixement del medi de cicle superior de primària

Val a dir que el mateix llibre 9 conté cinc altres mapes on apareix Espanya en què Catalunya hi apareix sense cap diferenciació. De fet, en la pàgina 27, quatre pàgines més endavant, el llibre conté un exercici on apareix Europa, la península Ibèrica, Espanya i Catalunya que demana identificar cadascun d'aquests territoris. En el mapa corresponent a Espanya, Catalunya apareix del mateix color (vegeu

imatge 63). No sembla, doncs, que es pretengui donar el missatge que el territori de Catalunya és aliè a Espanya.

Fetes aquestes consideracions, convé reiterar que la majoria dels llibres de text analitzats no contenen cap dels continguts suposadament adoctrinadors relacionats amb les lleis i l'organització política de Catalunya.

7.6. La consistència de l'adoctrinament i el risc de la sobreinterpretació

Tal com s'ha afirmat en epígrafs anteriors, l'acció d'adoctrinar acostuma a estar acompanyada d'una certa voluntat d'inculcar en l'altre determinades cosmovisions o maneres de concebre la realitat, de convèncer-lo que la realitat és d'una determinada manera i no d'una altra, i requereix, més enllà de la transmissió d'una idea puntual i aïllada, que aquesta sigui inculcada de manera consistent, conjuntament o en relació amb el cos d'idees que conforma una determinada doctrina.

Si no s'analitza acuradament el contingut, el mètode i la intenció, es pot córrer el risc de caure en una certa sobreinterpretació del caràcter suposadament adoctrinador dels continguts curriculars analitzats, i més quan aquesta valoració parteix d'un posicionament ideològic, sigui quin sigui, directament interpel·lat per aquell contingut. Això no significa que l'exposició d'una determinada idea en els llibres de text o a l'aula pugui ser incorrecta, inconsistent, equívoca o poc afortunada, perquè representi incorrectament o de forma parcial la realitat que es vol explicar o perquè generi males interpretacions, per exemple. L'adoctrinament, però, requereix quelcom més que l'exposició inadequada i circumstancial d'un determinat contingut: entre altres aspectes, per tenir caràcter adoctrinador, aquest contingut ha de representar una doctrina i transmetre-la en aquells aspectes estructurals.

A criteri del Síndic, alguns dels continguts suposadament adoctrinadors denunciats en l'informe de l'entitat AMES no poden ser considerats com a tals, perquè, aïlladament, sense més elements, no tenen prou consistència per inculcar en l'alumnat una determinada doctrina o un canvi de posicionament en la manera de concebre la realitat.

Altres continguts suposadament adoctrinadors identificats, alhora, semblen fonamentar-se més en una sobreinterpretació esbiaixada i descontextualitzada dels continguts dels llibres de text, més que no pas en una anàlisi més o menys objectiva d'aquests.

En els apartats anteriors s'han revisat diversos continguts suposadament adoctrinadors que, a criteri del Síndic, poden exemplificar aquest risc de sobreinterpretació. A continuació, i per completar la revisió dels trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors assenyalats per l'informe de l'entitat AMES, s'exposen altres exemples.

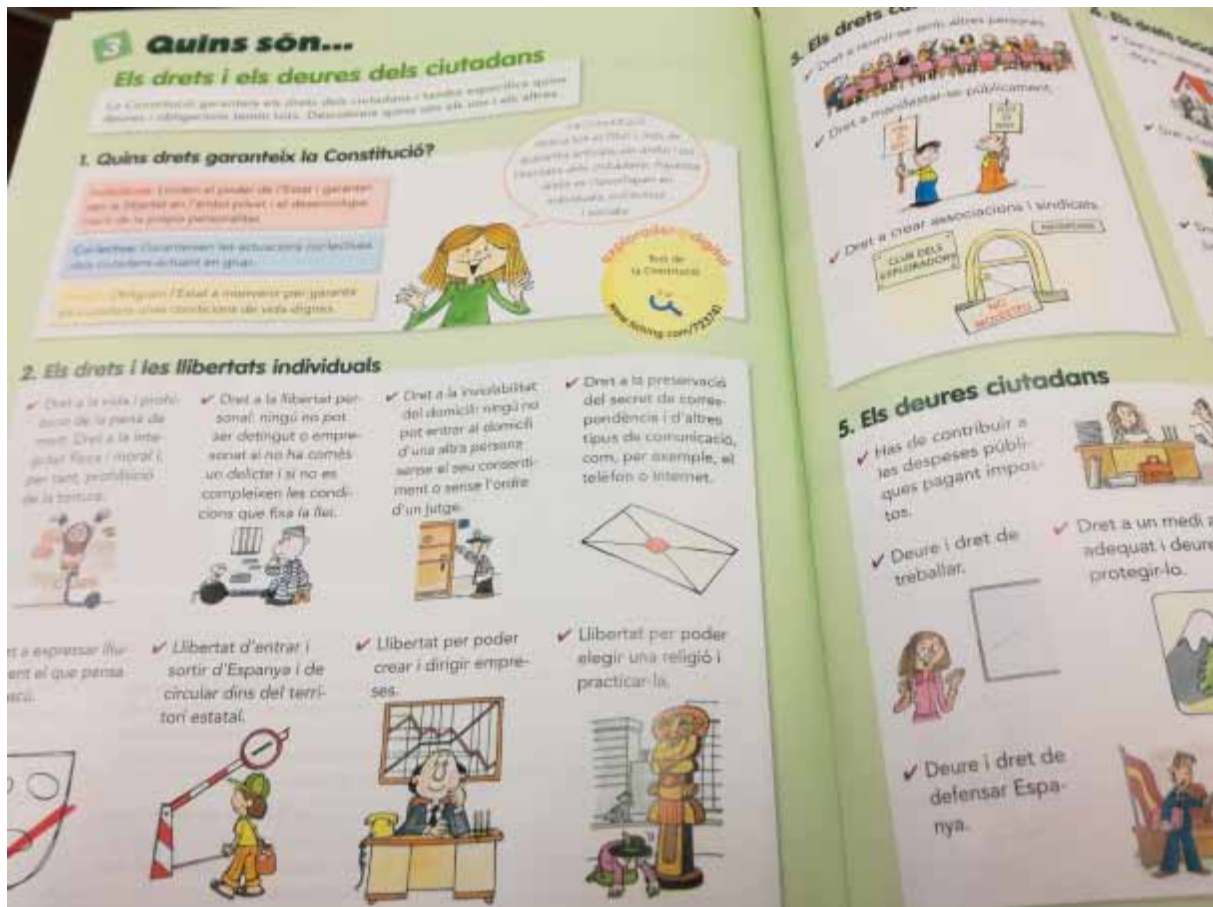
■ En relació amb el tractament del respecte a la llei i a la religió

Així, per exemple, segons l'informe de l'entitat AMES, dos dels continguts suposadament adoctrinadors fan referència al següent:

“Se habla del bandolerismo catalán, sin hacer una condena explícita del mismo” (pàg. 43) (10/35), present només en el llibre 10, en un text que posa “Els bandolers actuaven al marge de la llei, però, en canvi, molts cops eren considerats uns herois i uns representants de la justícia per part de la societat rural, que sovint els donava suport” (pàg. 223). Segons s'exposa en l'informe, “es un mensaje poco instructivo para los niños, ya que con ello se justifica actuar fuera de la ley y vivir de la delincuencia. Tal vez, con este texto se intente justificar el actual incumplimiento de las leyes por parte de determinados gobernantes” (pàg. 23, llibre 10).

“Se ridiculiza la práctica religiosa, como algo propio de actitudes supersticiosas” (pàg. 43) (30/35), present només en el llibre 14, per una imatge en què, aparentment, apareix una persona al costat d'un tòtem, per il·lustrar el dret a la “llibertat per poder elegir una religió i practicar-la” (pàg. 110, llibre 14, vegeu la imatge). En l'informe de l'entitat AMES s'exposa que “al referirse a los derechos individuales que nos garantiza la Constitución, se ridiculiza la práctica religiosa al mostrar a un hombre, con un sombrero con una pluma (indio andino), postrándose de rodillas en medio de la calle ante un ídolo de madera (primitivismo del hombre religioso frente al modernismo del personaje y los edificios del fondo). Es evidente que se trata de una falta de respeto a la práctica religiosa” (pàg. 33) (vegeu imatge 64).

Imatge 64: Contingut d'un llibre de text de Coneixement del medi de cycle superior de primària

A criteri del Síndic, es fa difícil pensar que la simple incorporació en un llibre de text d'una referència positiva sobre el bandolerisme a Catalunya comporti adoctrinar l'alumnat en una valoració positiva de la delinqüència o en la ideologia de la insubmissió o de la desobediència civil, com es desprèn de l'informe de l'entitat AMES, com també que la incorporació d'una imatge que relaciona dret a la pràctica religiosa i pràctica religiosa d'un determinat grup ètnic minoritari sigui adoctrinar els infants cap a una ideologia contrària a la pràctica religiosa. Aquesta valoració només seria possible des d'una concepció etnocèntrica en què només determinades pràctiques religioses ho són com a tal o ho són en un sentit positiu. El fet que apareguin elements de modernitat en el fons del dibuix pot ser una manera de representar, per exemple, la dificultat que han patit determinats pobles indígenes per preservar les seves pràctiques culturals i religioses en les societats modernes.

■ En relació amb les referències a partits polítics

Un dels continguts suposadament adoctrinadors, que apareix en un dels catorze llibres analitzats, és que "predominan las citas a un determinado partido político actual, ignorando los demás" (31/35). En concret:

"En la página 246, en el último epígrafe, que tiene 12 medias líneas, se nombra tres veces al partido Esquerra Republicana de Cataluña, mientras que cuando se refieren a otros políticos de aquella época, no se cita a qué partido político pertenecían" (pàg. 11, llibre 2). En l'edició de l'any 2006 del mateix llibre (ISBN: 84-489-1831-2), s'exposa que "a Catalunya, el 1931 es va formar un govern de la Generalitat provisional presidit per Francesc Macià, líder d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). [...] En les primeres eleccions al recentment constituït Parlament de Catalunya va

guanyar ERC. El primer president de la Generalitat restaurada va ser Francesc Macià. A la seva mort, el dia de Nadal de 1933, Lluís Companys, també d'ERC, va ser designat nou president" (pàg. 154).

En efecte, en el llibre 2, la referència al partit ERC apareix en exposar fets relatius als presidents de la Generalitat de Catalunya Francesc Macià i Lluís Companys. Tal com s'afirma, com a mínim en l'edició consultada del llibre de l'any 2006, en la mateixa pàgina hi apareix la referència a un altre polític, Niceto Alcalá-Zamora, president de la República Espanyola, sense que hi consti el partit polític del qual formava part (Derecha Liberal Republicana). En tot cas, val a dir que ERC és un partit polític amb una llarga història i que, a més, actualment té representació parlamentària i, conseqüentment també, més significació per als infants, mentre que la Derecha Liberal Republicana va ser un partit que va existir només durant la Segona República (del 1930 al 1936).

El Síndic ha pogut constatar, per exemple, que en el llibre 1, de la mateixa editorial, corresponent a cinquè de primària, en l'edició de 2006 (ISBN: 84-489-1830-4), hi apareix un muntatge fotogràfic amb cartells electorals en què hi consten: 6 cartells del PSC, 6 d'IC, 4 de CIU, 3 del PP i 2 d'ERC.

No s'esmenta, alhora, que hi ha altres llibres que tenen denominacions d'altres partits, sense fer menció d'ERC. El llibre 12, per exemple, fa esment dels presidents Francesc Macià i Lluís Companys sense esmentar ERC (pàg. 208), però en canvi fa esment d'UCD quan parla d'Adolfo Suárez, del PSOE quan parla de Felipe González i José Luís Rodríguez Zapatero, del PP quan parla de José María Aznar o Mariano Rajoy, de CIU quan parla de Jordi Pujol i Artur Mas o del PSC quan parla de Pasqual Maragall i José Montilla.

En els llibres de text, doncs, no sembla que hi hagi cap predisposició més favorable cap a un partit en particular. Si hom analitza aïlladament el contingut d'una pàgina on apareixen determinats noms de partits polítics i no d'altres pot arribar conclusions errònies. Fer esment d'un

determinat partit polític d'acord amb fets objectius, sense connotar-lo positivament o negativa, no sembla raó suficient per determinar un possible adoctrinament.

■ En relació amb l'ús públic del català

Un altre contingut suposadament adoctrinador, que apareix també en un dels catorze llibres de text (llibre 14), és que "se hace pensar que, antes del franquismo, en Cataluña todo el mundo hablaba en catalán y nadie en castellano" (32/35). En concret:

En el llibre 14: "En la página 63, al hablar del Decreto de Nueva Planta, se dice que [...] se impuso el castellano como idioma oficial único. [...] En cuanto al idioma, cuando se considera que se imponía como idioma oficial de los organismos de Gobierno, en la Audiencia en la práctica, el castellano, hay que tener en cuenta que antes el idioma oficial era el latín, por lo que la imposición del castellano fue un gran avance por el que los catalanes pudieron entender mejor a los jueces y sus sentencias. Los autores catalanistas cuentan este hecho como que se prohibió el uso del idioma catalán en los tribunales de justicia, lo cual no es del todo exacto" (pàg. 31). En efecte, en el text s'exposa que "el castellà va ser imposat com a idioma oficial únic".

Val a dir que l'informe de l'entitat AMES destaca com a contingut suposadament adoctrinador un fet que el mateix informe no desmenteix: la imposició del castellà com a idioma oficial únic en els decrets de Nova Planta. Hi ha consens en la comunitat científica que aquesta imposició va existir, com consta en el mateix text del Decret. En tot cas, el llibre considera adoctrinador allò que no es diu, que la imposició del castellà va comportar la prohibició del català, circumstància que, tot i l'existència d'evidència historiogràfica que així ho acredita, és posada en qüestió pels autors de l'informe de l'entitat AMES.

Adicionalment, en el llibre 12, l'informe de l'entitat AMES també exposa que "en la página 210, se dice que el Estatuto de Autonomía de Cataluña de 1979 recuperó el uso público de la lengua catalana, dando

a entender que antes estaba prohibido hablar en catalán, cuando la realidad es que, unos veinte años después de la guerra, fuera del ámbito oficial, la gente hablaba en catalán y en castellano con normalidad” (pàg. 29, llibre 12). En el text, en efecte, s’hi exposa que, amb el nou Estatut d’autonomia de Catalunya, “va portar a normalitzar la vida del país i recuperar la cultura catalana i l’ús públic de la llengua”. En altres llibres de text, quan s’aborda el franquisme, es fa esment que el català va deixar de ser oficial i se’n va prohibir l’ús públic.

En aquest cas, l’informe de l’entitat AMES considera incorrecte i adoctrinador afirmar que, amb la fi del franquisme, es va recuperar l’ús públic del català perquè abans ja es parlava fora de l’àmbit oficial. El Síndic fa notar, precisament, que l’ús públic es recupera, entre altres aspectes, perquè deixa d’estar prohibit en l’àmbit oficial, com reconeix el mateix informe de l’entitat AMES que succeïa. Donar a entendre que la situació de la llengua catalana era de normalitat perquè el seu ús només estava prohibit en l’àmbit oficial i es podia parlar en altres esferes és una contradicció en si mateixa, perquè l’oficialitat de la llengua catalana està estretament lligada amb la normalització del seu ús públic. Els diferents llibres de text reflecteixen, a criteri del Síndic, una descripció d’uns fets objectius.

■ En relació amb el terme *comunitat*

Un altre contingut suposadament adoctrinador, també present en un dels catorze llibres, fa esment que “se utiliza el término ‘comunidad’ en lugar de ‘sociedad’, para reforzar la unidad colectiva identitaria” (33/35). En concret:

En el llibre 9: “En la página 266, se destaca la importancia del estudio de la Historia para definir la identidad colectiva en forma de ‘comunidad’ y no de ‘sociedad’ en el sentido moderno, como si fueran conceptos ahistóricos y, por tanto, permanentes y esencialistas, de donde deduce el deber de defenderla. Esto es utilizar la historia como coartada identitaria” (pàg. 19, llibre 9). El text exposa “Per què guardem objectes del passat o que ja no fem servir? Doncs perquè no volem oblidar. Si recordem, mantenim vius

els records. La memòria ens permet recordar les coses que han passat i hem viscut. És important conèixer i mantenir viva en la memòria la pròpia història personal i la història col·lectiva perquè, d’una banda, ens ajuda a entendre el passat i el present, a valorar-los i respectar-los i, de l’altra, ens ajuda a construir un futur millor. Els records formen part de la nostra identitat personal i col·lectiva: fan que una persona o una comunitat sigui ella mateixa. Quan una àvia recorda en veu alta com era la seva escola, quan un noi explica a un altre com va ser el millor partit de futbol de la seva vida, quan un pare reviu el dia en què la seva filla va començar a caminar... tots col·laboren a mantenir viva la memòria de les experiències que han viscut”.

Aquest text apareix al final del llibre, després de la Unitat 12 “l’Edat Antiga: les grans civilitzacions”, amb apartats corresponents a “Egipte”, “la Grècia Clàssica”, “Roma”, i en el marc d’un bloc de dues pàgines que porta per títol “Un món millor: la memòria”, que inclou un test sobre records. En aquest bloc, l’element central a destacar és la importància dels records i de la història. Per introduir aquest test, s’exposa que “cada persona té una història que pot assemblar-se a la d’altres, però que és única, i com a membres d’una comunitat, compartim costums, vivències [...]”.

Quan es parla de *història*, doncs, es destaca que aquesta és única per a cada individu. Quan es parla de *comunitat*, es fa referència a grup d’individus que comparteixen experiències i maneres de fer. I quan es parla de *memòria*, es fa esment d’una dimensió personal i col·lectiva, i que forma part de la nostra identitat personal i col·lectiva. Quan es fa referència a *comunitat* i a *identitat col·lectiva*, no s’està fent esment de cap *comunitat* o *identitat col·lectiva* en particular, tampoc de caràcter nacional. A criteri del Síndic, en el llibre de text no s’utilitza necessàriament el terme *comunitat* com a sinònim de *societat*.

■ En relació amb el tractament diferenciat de la catalanitat i l’espanyolitat

I, finalment, els darrers continguts suposadament adoctrinadors que s’esmenten en l’informe de l’entitat AMES, i

que apareixen també en un llibre (llibre 14), fan referència al fet que “se presenta el uniformismo catalán (catalanidad) como bueno y el español (españolidad) como malo” (34/35) i “se presenta el sentimiento nacionalista catalán como bueno y el español como malo” (35/35). Aparentment, el caràcter adoctrinador s’explica perquè:

En el llibre 14: “En la página 76, al hablar de la ‘Renaixença’, se dice que ‘el centralismo político de la monarquía borbónica no tuvo en cuenta la diversidad social, económica y cultural de Cataluña’. En esta página, como en la página 67, se presenta el sentimiento nacionalista como la respuesta natural y espontánea frente al avasallador e injusto centralismo borbónico. Con ello se inculca en los niños el deseo de liberarse de un yugo que indudablemente perjudica a los que viven en Cataluña y, por otro lado, justifica la actuación de cualquier gobierno de Cataluña que actúe sin respetar la diversidad de sus ciudadanos en cuanto a lengua, cultura y tradición” (pàg. 32, llibre 14). En el text de la pàgina 67, s’exposa, en l’apartat “La Restauració: els inicis del catalanisme”, que “a Catalunya, el centralisme de la monarquia borbònica no va tenir en compte la diversitat social, econòmica i cultural del país. Això va donar lloc a un sentiment nacionalista que defensava la personalitat pròpia de Catalunya i reclamava la descentralització de l’Estat: fou el naixement del catalanisme polític”. (pàg. 67). Aquest mateix redactat, en termes similars, es repeteix a la pàgina 76.

Un cop revisat, el Síndic no ha apreciat que en aquest llibre de text es presenti la catalanitat o el sentiment nacionalista català com a positiu i l’espanyolitat o el sentiment nacionalista espanyol com a negatiu. Aparentment, aquesta afirmació reflectida en l’informe de l’entitat AMES se circumscriu, pel que fa a la catalanitat, en els dos únics paràgrafs que expliquen el catalanisme polític al segle XIX, moviment contrari al centralisme polític i que reclamava una més gran autonomia, a més de la voluntat de promoure la llengua i la cultura catalanes, entre d’altres, i pel que fa

a l’espanyolitat, a la descripció de la monarquia borbònica d’ençà del segle XVIII.

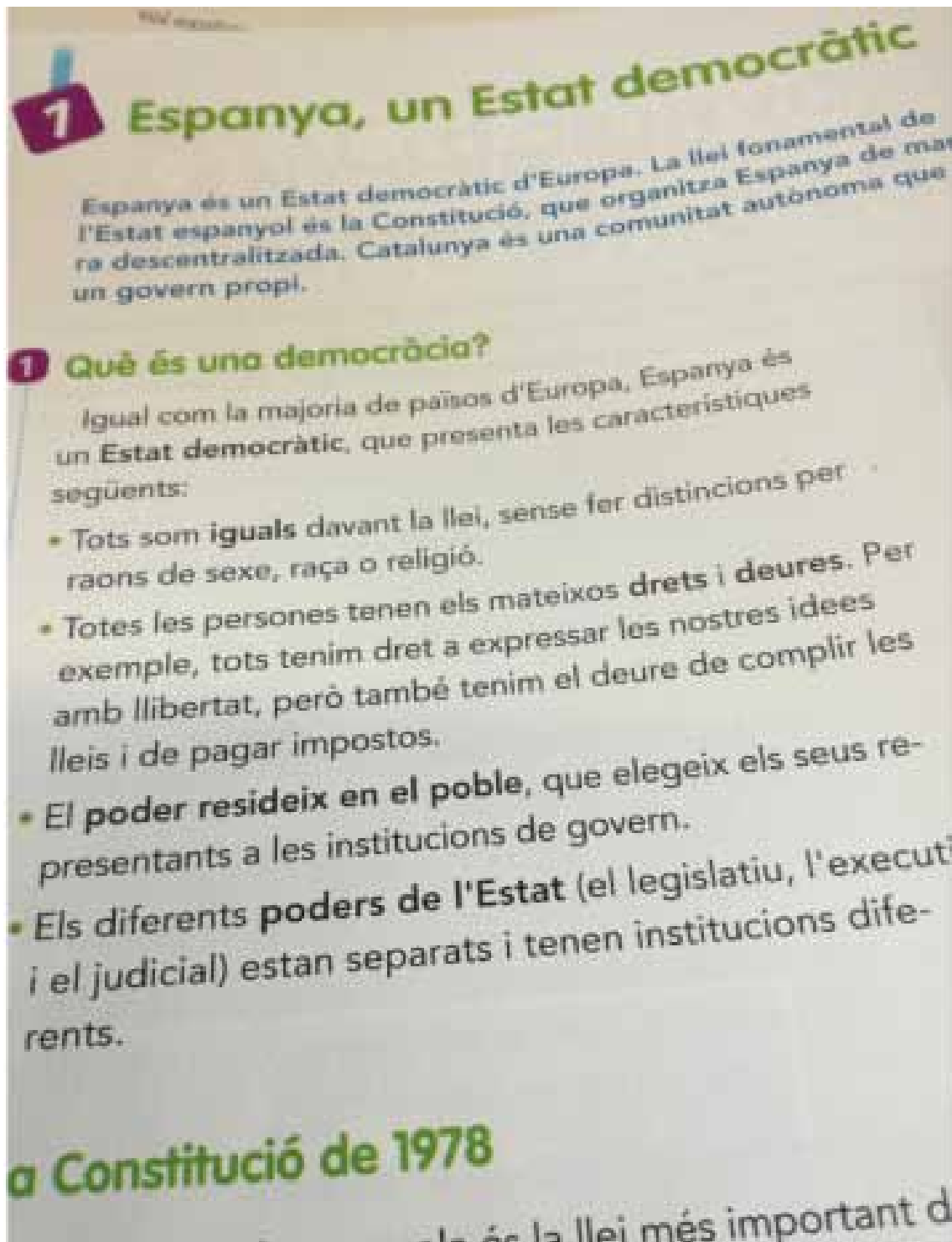
D’entrada, convé manifestar que el catalanisme polític s’explica breument en l’apartat “Espanya i Catalunya al segle XIX”, en què també es parla d’altres moviments polítics d’àmbit espanyol, com ara el liberalisme o el republicanisme, vinculats a l’impuls de reformes democràtiques.

El llibre presenta de manera crítica la monarquia borbònica durant el segle XVIII i inici del segle XIX, pel seu caràcter absolutista i per la uniformització del territori a través de la imposició. Els decrets de Nova Planta, anteriorment referits, en són un exemple. Aquesta aproximació no representa cap crítica ni a l’espanyolitat ni al sentiment nacionalista espanyol. Com tampoc no representa cap crítica a l’espanyolitat i al sentiment nacionalista espanyol la presentació crítica del franquisme, per exemple. No es presenta críticament el centralisme, sinó el centralisme imposat que no respecta la diversitat.

La disposició addicional quarta de la LOE estableix que els continguts dels llibres de text s’han de fonamentar en el respecte als principis i valors recollits, entre d’altres, en la mateixa Llei orgànica d’educació. L’article 2 de la LOE estableix com a fins de l’educació el respecte als principis democràtics o la formació en el respecte i reconeixement de la pluralitat lingüística i cultural d’Espanya, entre d’altres. La prohibició de l’ús de la llengua catalana, per exemple, es presenta de manera crítica perquè no respecta la pluralitat, no pas per defensar la catalanitat.

Val a dir que la identificació d’Espanya amb valors negatius no se sosté perquè hi ha altres capítols del mateix llibre que en destaquen característiques positives, d’acord amb els valors i els principis assenyalats anteriorment. A tall d’exemple, hi ha un capítol que té per títol “Espanya, un Estat democràtic” (vegeu imatge 65).

Imatge 65: Contingut d'un llibre de text de Coneixement del medi de cycle superior de primària

7.7. La llengua dels llibres de text

Un altre dels aspectes denunciats per l'informe de l'entitat AMES és que aquests llibres de text es troben exclusivament en llengua catalana, fet que relaciona amb la configuració d'un "país obertament partidista i exclusivista, aliè al model constitucional" (pàg. 4-5).

El caràcter partidari i inconstitucional de l'existència d'uns llibres de text escrits íntegrament i exclusiva en llengua catalana no té fonament, a criteri d'aquesta institució.

Amb caràcter general, convé manifestar, novament, que l'article 6.1 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya estableix que "la llengua pròpia de Catalunya és el català", previsió que ha estat declarada constitucional per la Sentència 31/2010, del 28 de juny (interpretada en els termes establerts pels FJ 14). Allò que és propi de Catalunya, i menys encara una llengua, no pot tenir la consideració de partidari ni és aliè a l'ordre constitucional.

En relació amb aquest assumpte, cal afegir que l'article 6.1 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya també estableix que el català és "la llengua normalment emprada com a vehicular i d'aprenentatge en l'ensenyament", i que els apartats 1 i 2 de l'article 35, sobre els drets lingüístics en l'àmbit de l'ensenyament, preveuen que "totes les persones tenen dret a rebre l'ensenyament en català" i que "els alumnes tenen dret a rebre l'ensenyament en català en l'ensenyament no universitari", previsions també declarades constitucionals per la Sentència 31/2010, del 28 de juny (interpretada en els termes establerts pels FJ 14).

La Sentència del Tribunal Constitucional 337/1994, de 23 de desembre, ja declarava constitucional la Llei 7/1983, de 18 d'abril, de normalització lingüística a Catalunya, i el fet que el català fos la llengua normalment emprada en el sistema educatiu. La doctrina del Tribunal Constitucional, reflectida en aquesta i en altres sentències, no reconeix el dret dels pares a exigir la llengua en què els seus fills han de rebre l'educació, de manera

que tampoc poden escollir la llengua dels llibres de text.

La Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística (LPL), o, més recentment, la LEC (art. 10), estableixen el català com a llengua pròpia i vehicular de l'ensenyament, en tots els nivells i modalitats educatius, i insten els centres d'ensenyament a fer del català el vehicle d'expressió normal en les seves activitats docents i administratives, tant internes com externes, sempre garantint el dret dels infants a rebre el primer ensenyament en la seva llengua habitual, ja sigui aquesta el català o el castellà (LPL), o un suport lingüístic específic per als alumnes que s'incorporin al sistema educatiu sense conèixer una de les dues llengües oficials i una atenció lingüística individualitzada durant el seu primer curs escolar per als alumnes que iniciïn el primer ensenyament la llengua habitual dels quals sigui el castellà i els pares ho sol·licitin (art. 10 LEC).

El règim lingüístic de l'educació primària es regeix pels principis establerts en el títol II de la LEC, i per les disposicions reglamentàries de desplegament. Particularment, l'article 11.2 de la LEC preveu que "les activitats educatives, tant les orals com les escrites, el material didàctic i els llibres de text, i també les activitats d'avaluació de les àrees, les matèries i els mòduls del currículum, han d'ésser normalment en català, excepte en el cas de les matèries de llengua i literatura castellanes i de llengua estrangera, i sens perjudici del que estableixen els articles 12 i 14". Els articles 12 i 14 de la LEC regulen l'ensenyament de les llengües estrangeres i la configuració dels projectes lingüístics dels centres, projectes que han de garantir, i així s'estableix, l'aprenentatge de les llengües catalana i castellana i de les llengües estrangeres que corresponguin. El fet que els llibres de text de la matèria de Coneixement del medi estiguin escrits íntegrament en llengua catalana respon a aquesta previsió.

La Sentència 31/2010 reconeix que el català és la llengua vehicular i d'aprenentatge en l'ensenyament, però sense ser aquesta l'única que gaudeixi d'aquesta condició, predicable també per

al castellà, també com a llengua oficial a Catalunya. A partir d'aquesta sentència del Tribunal Constitucional, diferents sentències del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya han establert en primer lloc que la Generalitat de Catalunya ha de determinar la proporció raonable en què el castellà passa a ser llengua vehicular (Sentència de 13 de desembre de 2010), i posteriorment a fixar una proporció del 25% (Sentència de 30 de gener de 2014), en aquells centres on hi hagi algun alumne que ho sol·liciti (Sentència del Tribunal Suprem de 19 de febrer de 2013).

En aquesta línia, la LOMQE, que modifica la LOE, introdueix una nova disposició addicional trenta-vuitena, sobre la llengua castellana, llengües cooficials i llengües que gaudeixen de protecció legal, que preveu que “1. Les administracions educatives han de garantir el dret dels alumnes i les alumnes a rebre els ensenyaments en castellà, llengua oficial de l'Estat, i en les altres llengües cooficials en els seus territoris respectius. El castellà és llengua vehicular de l'ensenyament en tot l'Estat i les llengües cooficials també ho són en les respectives comunitats autònomes, d'acord amb els seus estatuts i la normativa aplicable”. També preveu que “3. Les administracions educatives han d'adoptar les mesures oportunes, a fi que la utilització en l'ensenyament de la llengua castellana o de les llengües cooficials no sigui font de discriminació en l'exercici del dret a l'educació”.

Per garantir el dret de l'alumnat a rebre els ensenyaments en les dues llengües oficials, la LOMQE preveu la possibilitat d'implantar sistemes en els quals es garanteixi la impartició d'assignatures no lingüístiques que integrin la llengua castellana i la llengua cooficial en cadascun dels cicles i cursos de les etapes obligatòries, de manera que es procuri que l'alumnat domini les dues llengües oficials, i sens perjudici de la possibilitat d'incloure-hi llengües estrangeres”. Les administracions educatives són responsables de “determinar la proporció raonable de la llengua

castellana i la llengua cooficial en aquests sistemes”. També es preveu “establir sistemes en els quals les assignatures no lingüístiques s'imparteixin exclusivament en llengua castellana, en llengua cooficial o en alguna llengua estrangera, sempre que hi hagi oferta alternativa d'ensenyament sostingut amb fons públics en què s'utilitzi com a vehicular cadascuna de les llengües cooficials”.

En aquesta línia, convé recordar que cap norma estableix que la matèria de Coneixement del medi s'hagi de fer en llengua castellana. A més, cal tenir present que la docència d'una assignatura no s'imparteix exclusivament a partir de llibres de text. El personal docent configura el temari de les matèries a partir del contingut de llibres de text i altres materials didàctics. De fet, sovint hi ha llibres o materials didàctics emprats en l'ensenyament només estiguin escrits en llengua castellana o en altres llengües, circumstància que no contravé cap principi normatiu.

El fet que aquests mateixos llibres de text no estiguin disponibles en llengua castellana, o que no estiguin escrits en llengua catalana i castellana alhora, no exclou que els professionals de l'ensenyament, d'acord amb els projectes educatius dels centres respectius, puguin impartir la docència de la matèria de Coneixement del medi en llengua castellana o en llengua catalana i castellana alhora. De fet, hi ha nombroses escoles que fan els aprenentatges de determinades matèries en llengua estrangera, preferentment en llengua anglesa, sense que hi hagi aquests mateixos llibres de text en anglès. Convé recordar, a més, que el mateix informe de l'entitat AMES reconeix l'existència d'altres llibres de text elaborats per les mateixes editorials escrits en castellà en què es desenvolupen els continguts curriculars previstos en els reials decrets que despleguen el currículum dels ensenyaments obligatoris en general i de la matèria de ciències socials en particular.

IV. CONCLUSIONS I PROPOSTES

8. PRINCIPALS CONSIDERACIONS (síntesi)

I. PLURALISME I ADOCTRINAMENT A L'ESCOLA: ALGUNES CONSIDERACIONS CLAU

■ El dret a l'educació i els fins de l'educació: més enllà de la transmissió de coneixements, amb respecte al pluralisme

Les finalitats del sistema educatiu, tal com estan definides en el nostre ordenament jurídic, van més enllà de la transmissió de coneixements. Un dels fins de l'educació és formar ciutadans actius i compromesos amb la realitat que els envolta, i també promoure els valors de la comprensió, la tolerància, l'amistat, i també el respecte a la pròpia identitat cultural, a l'idioma i als valors del país on viu o d'on és originari. L'educació de l'infant ha d'estar orientada a una àmplia gamma de valors, que travessa les línies divisòries que han traçat les religions, les nacions i les cultures en moltes parts del món.

L'educació no pot estar aïllada de l'entorn de l'alumnat. Treballar aspectes relacionats amb la situació social i política on s'escolaritza l'alumnat no és contrari als fins de l'educació, sinó que s'emmarca en l'exercici del dret a l'educació i en les funcions que el marc normatiu vigent atribueix al sistema educatiu.

L'ordenament jurídic, però, també reconeix a l'alumnat el dret a rebre un ensenyament que fomenti el respecte a les persones sense manipulacions ideològiques o propagandístiques.

Entre altres aspectes, això suposa que la presència a l'escola o el treball a l'aula de continguts de caràcter polític ha d'estar compromès amb el pluralisme. Respectar el pluralisme, contràriament al que sovint es pensa, no significa que l'educació hagi d'estar allunyada de qualsevol manifestació o expressió política, sinó que, al contrari, ha

de procurar que totes les opinions es puguin expressar lliurement i amb respecte.

Especialment als centres públics, el tractament de la situació social i política ha de respectar la neutralitat ideològica. Això significa no prendre part activament com a institució en la imposició d'una opció partidista determinada, no pas evitar que s'expressin opinions sobre la realitat.

Cal excloure d'aquestes consideracions els posicionaments polítics que tenen a veure amb la defensa dels drets humans i de les llibertats fonamentals, i també dels principis rectoris del nostre sistema educatiu i de l'ideari dels centres, en què membres de la comunitat educativa o el mateix centre educatiu poden prendre part activa en la seva defensa, malgrat que no es tracti d'una posició estrictament neutral.

El principi del pluralisme i el respecte de la neutralitat ideològica són la base per al respecte al dret a la llibertat de pensament, però també per al dret a la llibertat d'expressió i el dret a la (in)formació de l'alumnat i de la resta de membres de la comunitat educativa.

■ La llibertat de càtedra, l'ideari dels centres privats, l'autonomia pedagògica dels centres i altres condicionants en la implementació del currículum

La implementació a l'aula d'aquest currículum oficialment establert es desenvolupa amb matisos diferents a causa, entre d'altres, de l'exercici de la llibertat de càtedra per part del professorat, de l'existència de l'ideari per part dels centres privats i de l'autonomia pedagògica dels centres.

La llibertat de càtedra és fonamentalment el següent: "Una proyección de la libertad ideológica y del derecho a difundir libremente los pensamientos, ideas y opiniones de los docentes en el ejercicio de su función. Consiste, por tanto, en la posibilidad de expresar las ideas o convicciones que cada profesor asume como propias en relación a la materia objeto de su enseñanza, presentando de este modo un contenido, no

exclusivament però sí predominantement negatiu" (FJ 2, STC 217/1996).

La llibertat de càtedra és un dret concebut, entre altres aspectes, per garantir el pluralisme en el sistema educatiu, i es reconeix en tots els nivells, però aquesta és més baixa en els ensenyaments obligatoris i més alta en els ensenyaments universitaris (STC 179/1996).

La llibertat de càtedra també està condicionada per la titularitat del centre, d'acord amb el dret dels titulars dels centres privats a establir el caràcter propi d'aquests.

Més enllà de la llibertat de càtedra i de l'ideari dels centres privats, l'ordenament jurídic també estableix l'autonomia dels centres en l'àmbit pedagògic.

Amb tot, més enllà dels plans acadèmics, del nivell educatiu o de l'ideari del centre, convé recordar que la llibertat de càtedra del personal docent (com l'ideari o els projectes educatius dels centres) també està limitada pels principis rectorals del nostre sistema educatiu (respecte als principis democràtics de convivència i als drets i a les llibertats fonamentals, la formació per a la pau, el respecte als drets humans, la cohesió social, etc.).

■ La llibertat de pensament als centres docents: aproximació conceptual a l'adoctrinament a les escoles

Amb caràcter general, s'entén per *adoctrinament* l'acció d'inculcar determinades idees, creences, opinions o valors, i de fer-ho acríticament. Els principals components de l'adoctrinament són:

La inculcació de determinades idees o creences. En l'àmbit escolar, donar a conèixer una determinada idea o creença, o fins i tot ensenyar una ideologia o una religió, per definició, no suposa adoctrinar.

La transmissió d'idees en forma de doctrina. Una doctrina és un conjunt d'idees o opinions polítiques, religioses o filosòfiques, més o menys complexes, relacionades entre si,

sostingudes per una persona o grup de persones, que, un cop interioritzada com a veritat, contribueixen a interpretar la realitat i a orientar l'acció de les persones que la professen o se la creuen. Expressar o explicar a l'escola una determinada idea política o creença religiosa, per se, no és una forma d'adoctrinament, tot i que en pugui ser la base. Cal, entre altres aspectes, que hi hagi una acció més o menys sistemàtica de divulgació d'aquesta doctrina, ideologia, religió o cosmovisió de la realitat, per part de l'escola.

La desactivació del pensament crític dels alumnes, com a garantia per a la inculcació d'aquestes idees. Es tracta, doncs, d'anul·lar la capacitat individual de cadascun dels alumnes per qüestionar allò que s'està transmetent.

L'exposició d'aquestes idees o creences en forma de veritat absoluta i incontestable, dogmàticament i autoritària, sense discutir-les, sense plantejar possibles alternatives. L'adoctrinament sovint es fonamenta sobre un cert exercici de deformació de la realitat. Per buscar l'adhesió acrítica, a més, l'adoctrinament pot apel·lar, de vegades, a les emocions i a la moralitat, i remet més al predomini de components d'irracionalitat com ara la bondat o la fascinació per allò que s'explica.

La imposició dels continguts adoctrinadors, encara que no ho sembli, si escau amb coacció o violència implícita o explícita, simbòlica o física.

Una determinada voluntat de dominació i de control social. Aquesta acció habitualment és exercida per qui té poder o per qui en vol tenir.

Des de posicions progressistes/crítiques, l'adoctrinament és concebut com l'acció a partir de la qual s'imposa, generalment des dels estaments de poder, l'adhesió a una determinada ideologia dominant, i aquest és un mecanisme fonamental per a la reproducció de l'ordre establert.

Des de posicions conservadores, en canvi, en part per la resistència al canvi social o la por de la pèrdua de control, la preocupació sobre l'adoctrinament emergeix quan

l'escola transmet idees transformadores, no hegemòniques, que qüestionen parcialment o total els fonaments de l'ordre establert.

En les societats modernes, una de les funcions primordials atribuïda a la institució escolar és la de socialitzar els infants en les normes i valors predominants en la societat en què viuen. I la sociologia de l'educació s'ha ocupat d'analitzar a bastament com sovint l'escola mostra aquestes normes i valors predominants com un fet natural, com una realitat èticament desitjable i socialment inamovible, sense qüestionar l'ordre establert ni plantejar com a possibilitat modalitats alternatives de relacions socials. En un cert sentit, doncs, l'escola seria una institució intrínsecament adoctrinadora.

Ahora, en aquest context, hi ha altres plantejaments que identifiquen l'adoctrinament amb el tractament a l'escola d'idees i valors no hegemònics o no circumscrits a l'ordre establert. Aquesta visió, que posa en valor bàsicament la funció de l'escola com a instrument de reproducció social, obvia que aquesta també exerceix una funció transformadora a través de l'educació de les persones. L'educació, contràriament a l'adoctrinament, té per objectiu promoure el pensament crític.

II. L'ABORDATGE DE TEMES CONTROVERTITS PER PART DELS CENTRES EDUCATIUS

■ L'abordatge de temes controvertits a les aules com a repte educatiu

No s'ha de menystenir la gran dificultat d'abordar determinades qüestions controvertides socialment i política, dificultat que no ha d'implicar evitar-ne el tractament.

Tant al Consell d'Europa com la Comissió Europea han considerat necessari impulsar l'aprenentatge i el debat d'aspectes controvertits a les escoles, com a element de cohesió i d'expansió de la cultura de la democràcia i el respecte als drets humans.

Tal com ja s'ha exposat precedentment, en el nostre ordenament jurídic, tant en els principis com en els objectius de l'educació, està clarament reconegut que dins de la funció educativa, hi té cabuda el fet d'educar l'alumnat en relació amb el que passa a l'entorn, tenint present que l'escola no pot quedar al marge dels conflictes socials del seu temps, no pot ser una bombolla aïllada de la realitat que l'envolta. Ara bé, això no vol dir que es puguin abordar aquests temes sense tenir en compte els valors democràtics i de convivència.

Les escoles han de transmetre coneixement i valors des del pensament crític, i afavorir el diàleg, la discrepància i la capacitat de posar en dubte allò que es transmet com a veritat. Aquesta transmissió de coneixement i valors, i fins i tot posicionaments del personal docent davant de determinats conflictes, s'han de produir en el marc del respecte dels principis democràtics i dels drets i les llibertats fonamentals.

El professorat té dret a expressar una opinió respecte de temes ideològics o políticament controvertits, fins i tot pot ésser preguntat per l'alumnat. Ara bé, és important que ho faci respectant el pluralisme i posant de manifest que es tracta d'una opinió i sense que l'aula pugui ser un àmbit d'expressió propagandista ni partidista. Més que parlar de l'educació neutral, cal demanar a l'escola que sigui plural, i no partidista.

L'enfocament del professorat ha de tenir en compte les circumstàncies de cada classe, les limitacions específiques que operen a cada escola, i els coneixements, valors i experiències que l'alumnat ja té. Una de les principals dificultats és el risc de parcialitat.

A més del risc de parcialitat, altres circumstàncies que cal tenir en compte és la protecció de les sensibilitats i emocions dels estudiants i el control del clima del debat i, de manera molt especial, l'edat.

El tractament que es faci a l'escola de tots els fets relacionats amb la realitat social i política de l'infant ha de respectar el conjunt de drets que tenen reconeguts infants i adolescents en l'àmbit educatiu i fora d'aquest.

■ Estudi de cas a partir de les actuacions del Síndic de Greuges: el tractament en algunes escoles dels fets de l'1 d'octubre de 2017

Arran de la celebració del referèndum de l'1 d'octubre de 2017, convocat per la Generalitat de Catalunya i suspès pel Tribunal Constitucional, tant el Síndic de Greuges com el Ministeri d'Educació van rebre queixes i denúncies sobre el suposat tractament inadequat dels fets de l'1 d'octubre als centres escolars. En total, les queixes rebudes pel Síndic o els requeriments del Ministeri d'Educació al Departament d'Ensenyament (cinc requeriments durant els mesos de setembre, octubre i desembre de 2017 i gener de 2018) remetent a 174 incidències, no sempre verificables, amb referències específiques a 134 centres diferents.

En concret, un 21,3% de les incidències denunciades, tant al Síndic de Greuges com al Ministeri d'Educació, no són verificables perquè formen part d'escrits formulats per persones, de vegades anònimes, que expressen opinions o remetent a determinats fets suposadament ocorreguts, sense especificar el lloc on es van produir, per la qual cosa se'n fa difícil la verificació.

Del total d'incidències presentades al Síndic de Greuges o al Ministeri d'Educació, un 23,0% són inconsistents, bé totalment o bé parcialment, perquè contenen informacions que no s'ajusten plenament a la realitat. En canvi, el 51,1% de les incidències denunciades són verificables i plenament consistents.

Aquesta manca de consistència no minva la importància d'algunes de les incidències detectades en què s'han identificat irregularitats, però també obliga les administracions educatives i la resta d'agents socials i educatius a analitzar amb rigor allò que es denuncia i es difon.

Un 5,7% de les incidències denunciades al Síndic de Greuges i al Ministeri d'Educació contenen actuacions irregulars; un 6,3%, actuacions no irregulars però que constitueixen mala praxi; un 4,6%, actuacions que estan subjudicades (motiu pel qual el Síndic no es pronuncia sobre la seva irregularitat i consistència), i un 12,1%,

actuacions no verificables que, si fossin certes, podrien ser irregulars (tot i que la impossibilitat de verificació per manca de dades no permet afirmar-ho) (vegeu la taula 3). Això significa, alhora, que, com a mínim, un 71,3% de les incidències denunciades al Síndic de Greuges i al Ministeri d'Educació es refereixen a fets que no comporten irregularitat ni mala praxi, hagin estat verificats o no (un 77,6%, si ens centrem en les incidències que no tenen caràcter irregular).

La majoria de queixes remetent a fets puntuals suposadament ocorreguts que, en cap cas, poden ser extrapolats al conjunt del sistema educatiu, com si la gestió que s'hagués fet arran dels fets de l'1 d'octubre de 2017 fos estructuralment irregular. Convé recordar que, segons dades del Departament d'Ensenyament, el curs 2017/2018 hi ha més de 1.300.000 alumnes matriculats en els diferents ensenyaments del sistema educatiu a Catalunya, en prop de 4.800 centres públics i privats (3.000 dels quals imparteixen ensenyaments obligatoris).

Les pràctiques irregulars detectades en el tractament de la situació política, en un moment d'especial convulsió social i política, s'han d'analitzar per evitar que es repeteixin en el futur i per garantir plenament el principi de pluralisme al conjunt de l'alumnat. Aquestes pràctiques, però, han tingut un caràcter puntual i han afectat només alguns pocs professionals i centres, sense que se'n pugui derivar, per tant, un adoctrinament sistemàtic en el sistema educatiu a Catalunya.

■ Condicionants en el tractament dels temes controvertits derivats de l'estudi de cas

El tractament a les aules de la situació política a Catalunya, una condició necessària però amb garanties per als infants. En algunes escoles, els fets denunciats fan menció de debats a l'aula al voltant de la independència de Catalunya o sobre els fets de l'1 d'octubre de 2017, i la queixa és pel fet de parlar-ne, sense que necessàriament se'n derivi cap presa de posició partidària per part del professorat o de la direcció del centre.

En altres centres, hi ha queixes, prop d'una desena, que tenen a veure amb la manifestació d'opinions personals per part de professorat en relació amb la situació política. En general, són queixes presentades per progenitors després d'haver escoltat el relat dels infants sobre allò que suposadament ha dit o ha fet el professorat a l'aula. En cas que tinguin un caràcter despectiu, i en cas que s'hagin realment produït en els mateixos termes en què són exposats pels progenitors denunciants, els comentaris han de ser considerats irregulars, i més encara en un context educatiu amb infants.

Quan hi ha hagut constància que els comentaris despectius efectivament s'han produït tal com són relatats pels infants, només en una de les incidències, el Síndic ha pogut constatar que la direcció del centre ha adoptat mesures, com ara l'advertiment al docent, el tractament del cas al consell escolar i la presentació de disculpes davant el grup classe.

Convé posar de manifest que el context de convulsió social i política viscut durant els mesos de setembre i octubre de 2017 afavoreix que els marcs interpretatius que s'utilitzen per comprendre el que succeeix dins del centre siguin més propis d'altres àmbits o estiguin esbiaixats. Això succeeix no només en el cas de professorat que, potser de manera inadequada, pot tractar en el centre la realitat de l'entorn sense tenir prou present que està en un context educatiu amb infants, com també d'alumnat i progenitors que potser malinterpreten el que succeeix dins de l'aula o del centre perquè no se situa prou bé en un context educatiu on l'intercanvi d'idees i de pensaments, sense necessitat de compartir-los, forma part indestriable del procés educatiu.

Siguin fonamentades o no les denúncies o estiguin basades en fets més o menys reals, és important que els centres educatius tractin els temes controvertits a les aules d'una manera empàtica i respectant totes les sensibilitats per evitar qualsevol possible malestar. És important, també, que aquest tractament es faci d'acord amb l'edat dels alumnes.

I un altre tipus d'incidència freqüent és aquella que fa referència al contingut de

treballs elaborats per l'alumnat a l'aula. Sempre que no atemptin contra les normes de convivència del centre, la manifestació de posicionaments polítics per part de l'alumnat forma part de l'exercici del seu dret a la llibertat de pensament i d'expressió. Treballs elaborats pels mateixos alumnes en què s'expressa la seva opinió política no suposen cap irregularitat. Quan aquesta llibertat d'expressió atempta contra les normes de convivència del centre o contra els principis que ordenen el nostre sistema educatiu, òbviament, pot ser limitada.

Aquest tractament de la situació política, per descomptat, ha de situar l'infant en el centre del procés educatiu i, en conseqüència, ha de respectar els seus drets i les seves llibertats, com ara el dret a la llibertat d'expressió, de pensament i de consciència, el dret a la dignitat i al respecte de les seves conviccions morals i ideològiques, el dret a no ser discriminat si les expressa i també el dret a la intimitat si no vol expressar-les, i també el dret a no ser víctima de manipulacions ideològiques o propagandístiques.

La necessària protecció dels infants especialment afectats per la situació política existent. En el sistema educatiu hi ha progenitors d'alumnat que són membres dels cossos de seguretat de l'Estat que van intervenir als centres de votació l'1 d'octubre, d'acord amb les ordres dels seus superiors, i altres que van participar i van resultar afectats per la intervenció dels cossos policials. Aquests alumnes van viure, i viuen, amb una càrrega emocional afegida la situació política existent. Aquesta complexitat afegida no ha d'impedir el tractament de la situació política a les aules, però s'ha de ser especialment curós per preservar i protegir el benestar d'aquests infants, sempre des del respecte i des de la comprensió i empatia per la tensió emocional que el tractament d'aquesta situació pot generar.

La necessària resolució positiva dels conflictes, per davant de la via penal. Tant el professorat i els equips directius com els òrgans de participació, gestió i supervisió dels centres estan orientats a promoure la gestió i resolució positiva dels conflictes. Els centres educatius disposen de vies administratives per mediar i resoldre els

possibles conflictes que puguin aparèixer en el marc de l'activitat del centre, generalment a través del tutor o tutora com a primera ràtio i posteriorment amb la direcció del centre.

El seguiment d'aquests procediments beneficia tots els afectats, entre altres motius, perquè permet enfortir la confiança entre els membres de la comunitat educativa i la seva cohesió social, amb mesures de resolució que siguin efectives i que tinguin la mínima repercussió en el procés educatiu de l'alumnat i en el funcionament normal del centre.

La majoria d'incidències no han estat prèviament notificades per les persones interessades ni als centres ni a la Inspecció d'Educació, de vegades, molt probablement, per possibles temors a rebre'n conseqüències. Amb tot, el Síndic té constància que en molts casos les actuacions dutes a terme per la Inspecció d'Educació i per les direccions dels centres, un cop conegudes aquestes incidències, han estat orientades a fer les comprovacions pertinents i a buscar solucions positives, amb mesures correctores, en cas necessari.

El Síndic considera que les actuacions del professorat que puguin constituir una actuació inadequada s'haurien de resoldre, si escau, en el marc de les actuacions de supervisió administrativa que estableix el marc normatiu, és a dir, per mitjà de la Inspecció educativa. La tramitació per via penal d'aquests fets resulta desorbitant i inadequada, sobretot quan es pretén canalitzar com a delictes d'odi, categoria penal tipificada per protegir grups de població vulnerables. La mateixa Audiència de Lleida, en l'arxivament de les denúncies a professorat de la Seu d'Urgell, exposa que els comentaris desafortunats o els incidents aïllats no poden considerar-se constitutius de delictes d'odi.

La por del personal docent, un risc per a l'educació. El Síndic ha tingut coneixement que docents o centres han optat per modificar o evitar continguts relacionats amb les institucions públiques o els drets humans o qüestions que mantenen relació amb la situació política actual o que puguin generar controvèrsia. La supressió de continguts o activitats relacionades amb l'actualitat pel

fet que puguin donar lloc a controvèrsia a l'aula no és desitjable ni des del punt de vista pedagògic ni des de la perspectiva dels drets de l'alumnat a l'educació.

La judicialització de l'actuació del professorat pel tractament que ha donat als esdeveniments polítics dels darrers mesos a l'aula pot afectar la garantia del dret a l'educació dels infants en els termes descrits, ja que el clima que es genera redunda en el malestar d'alguns docents, que se senten coartats en la seva llibertat d'expressar-se lliurement a l'aula i exercir la llibertat de càtedra.

El risc a la limitació dels drets dels infants. El risc rau en què, per evitar les possibles queixes de les famílies, s'acabi restringint l'exercici efectiu dels drets de l'alumnat. L'alumnat té dret a una formació per a la ciutadania activa. Restringir el tractament de la situació social i política a l'escola perjudica el seu desenvolupament educatiu i l'exercici d'aquest dret.

Els infants també tenen dret a la llibertat de pensament i d'expressió. Denunciar que els alumnes expressin a través dels treballs elaborats a l'aula la seva opinió sobre determinats fets de l'actualitat social i política, per evitar que ho facin, suposa un risc per al dret dels infants a la llibertat de pensament i d'expressió.

Els infants també tenen dret de reunió i manifestació. Si els infants a partir d'una certa edat tenen dret a no assistir a classe i a manifestar-se per defensar determinats posicionaments, d'acord amb les seves pròpies conviccions (que poden ser diferents o contràries a les conviccions dels progenitors), no informar-los sobre aquesta possibilitat i no demanar que, si hi participen, ho facin amb responsabilitat, suposa limitar la seva capacitat no només d'exercir el seu dret a la reunió i a la manifestació, sinó de defensar, a través de l'exercici d'aquest dret, altres drets socials, civils i polítics.

La participació dels alumnes a les aturades, amb garanties per als que hi participen i per als que no. En molts centres, les aturades de les classes durant l'horari lectiu es van fer per reforçar els valors de la pau, la tolerància i la convivència, emmarcades plenament en el procés educatiu de l'alumnat, d'acord amb

la funció de l'escola de promoció dels principis democràtics i dels drets humans, sense reflectir posicionament polític partidari.

En alguns centres, fonamentalment de secundària, es van fer aturades (minuts de silenci, concentracions al pati, per exemple), també promogudes pel mateix professorat i direcció, o també per les associacions d'estudiants, amb un contingut més reivindicatiu, en suport a una determinada idea o en senyal de condemna a fets relacionats amb l'actualitat política, i en què, de vegades, es va donar l'oportunitat a l'alumnat de participar-hi.

El Síndic no considera irregular fer aturades puntuals de l'activitat lectiva, sempre que la durada i la periodicitat no alterin el funcionament normal dels centres i, consegüentment, el dret a l'educació dels infants.

Els infants tenen reconegut el dret de reunió i de manifestació, d'acord amb criteris d'edat i amb ple respecte a la voluntarietat de la participació. Per llei, a partir de tercer curs d'ESO els alumnes poden prendre decisions col·lectives respecte a l'assistència a classe, que no són sancionables si són resultat de l'exercici del dret de reunió i es comuniquen de forma prèvia a la direcció del centre.

En la majoria de centres la participació dels infants va ser voluntària i circumscrita a l'alumnat a partir de tercer d'ESO. Només en dos dels casos analitzats, o bé no s'ha pogut esclarir si la participació de l'alumnat va ser a partir de tercer d'ESO, o bé es constata que hi van participar, encara que de forma voluntària, alumnes de nivells educatius inferiors.

Ahora, convé recordar que l'escola ha de ser un espai de pluralitat que aculli l'alumnat en la seva diversitat. El respecte d'aquesta diversitat implica evitar l'estigmatització i l'assenyalament de la diferència, i potenciar els valors de la igualtat, els drets humans i l'interès superior de l'infant, que han d'estar en el centre del procés educatiu.

Les activitats educatives que es programen als centres educatius han de mirar de no generar situacions que puguin afectar els

drets dels infants o adolescents o que puguin portar a situacions en què l'alumne es vegi retratat en les seves conviccions ideològiques i polítiques davant els companys i el professorat.

La garantia del dret a vaga (inassistència justificada a classe) de l'alumnat. La normativa preveu que els alumnes puguin prendre "decisiones col·lectives de no-assistència a classe". Les informacions de què disposa el Síndic sobre les incidències a les quals fan referència els requeriments del Ministeri d'Educació és que, en tots els casos, contràriament al que es manifesta en aquests requeriments, l'alumnat que no va assistir a classe i va participar a les mobilitzacions cursa tercer d'ESO o superior i disposava de l'autorització dels progenitors. Només en una d'aquestes incidències es constata que hi va haver un grup d'alumnes de batxillerat que van marxar del centre per participar en una concentració de protesta i que, com que no tenien l'autorització, la direcció del centre va anotar totes les faltes d'assistència al full d'absència del centre.

Sens perjudici de l'anterior, el Síndic considera que la presa de decisions col·lectives de no assistir a classe s'ha d'exercir de forma compatible amb el dret a l'educació dels mateixos alumnes i, molt especialment, de la resta d'alumnat que decideixi no participar en aquestes actuacions. L'exercici del dret de manifestació o de no-assistència a classe d'un grup d'alumnes no hauria de condicionar el dret a l'educació d'altres alumnes que no participin en aquesta decisió.

La presència de símbols o missatges polítics a les escoles, sempre que no siguin partidistes i respectin el caràcter propi del centre. L'existència d'incidències d'aquest tipus afecta un nombre molt reduït de centres i en algun moment molt determinat, fins que, en cas d'inadequació, es corregeix la situació. Quan els símbols s'han penjat amb el coneixement de la direcció, el Departament d'Ensenyament ha instat a retirar-los. No obstant això, en moltes ocasions aquests símbols s'exhibeixen dins del centre sense el consentiment de la direcció o del professorat, sovint a iniciativa d'alumnat o de famílies, i s'hi exhibeixen fins que el personal del centre ho detecta i les retira. En alguns casos aquests símbols

s'han exhibit dins del centre, però fora de l'horari lectiu en activitats organitzades per l'AMPA o per entitats locals.

En altres ocasions també la simbologia apareix fora del recinte escolar (pintades o símbols a les tanques exteriors, per exemple), instal·lada generalment per persones alienes a la comunitat escolar, sense que la direcció en tingui coneixement o hi hagi participat. En alguns casos aquesta simbologia afecta el vestuari de l'alumnat o del professorat (missatges polítics en carpetes escolars o samarretes, per exemple), circumstància que s'emmarca dins del dret d'aquestes persones a la llibertat d'expressió.

En relació amb la col·locació de símbols o cartells en favor d'una postura política, el Síndic considera que, en aplicació dels principis democràtics que han d'orientar l'educació cap a la convivència i el respecte al pluralisme, els centres educatius han d'evitar mostrar símbols o signes identificatius amb les diferents opcions partidistes, del signe que siguin. L'escola, com a servei adreçat a tot l'alumnat, no hauria de mantenir un posicionament polític com a institució.

Aquestes consideracions afecten l'exhibició de símbols partidistes que associen el centre amb un posicionament polític determinat, exhibits al recinte escolar durant l'activitat lectiva. Cal excloure d'aquesta recomanació l'exhibició de símbols o cartells polítics fora del recinte escolar o per part de persones fora de la jornada escolar. També queda exclosa d'aquesta recomanació cartells de convocatòries d'actes, d'un sentit o d'un altre, que hagin estat elaborades per entitats vinculades a l'ensenyament (sindicats, associacions d'estudiants, etc.), que queden emparades pel dret a la informació de la comunitat escolar, i també de símbols que integrin el vestuari de l'alumnat i el professorat, que queden emparats per la llibertat d'expressió.

Els comunicats de les escoles, amb respecte a la pluralitat i al caràcter propi del centre.

La majoria dels comunicats als quals ha tingut accés el Síndic són respectuosos amb la pluralitat i al·ludeixen a la necessitat de promoure els valors democràtics i de

respectar totes les idees en un marc de convivència positiva. En la majoria de casos, els centres informen les famílies sobre l'existència de la vaga convocada, les entitats que la convoquen i el motiu que en justifica la convocatòria, d'acord amb el dret a ser informades i d'acord amb els possibles efectes que aquestes convocatòries poden tenir sobre el normal funcionament del centre. Informar sobre el motiu que porta determinades entitats a convocar una vaga, si aquesta té caràcter legal, no suposa cap irregularitat.

Hi ha un altre grup d'incidències, proper a la desena, relacionat amb la publicació de comunicats o altres informacions, que en alguns casos contenen missatges polítics partidaris, per part de les AMPA, de les federacions de les associacions de mares i pares, de les patronals de centres concertats, de les fundacions vinculades a centres concertats o dels sindicats, per exemple. En relació amb aquest assumpte, aquestes són entitats privades i poden decidir, d'acord amb els procediments democràtics i organitzatius internament establerts, fer pronunciaments polítics, encara que legítimament alguns dels seus associats, afiliats o col·laboradors no hi estiguin d'acord.

I, finalment, altres incidències, concretament dues, tenen a veure amb comunicats relacionats amb la celebració del referèndum de l'1 d'octubre, suspès pel Tribunal Constitucional, que van arribar a les famílies a través dels canals d'informació dels centres i que efectivament contenen missatges polítics de part. Aquestes actuacions són irregulars.

La legislació en matèria d'educació regula el caràcter propi dels centres públics i concertats. Els comunicats que formula l'escola han de respectar aquest caràcter propi. En el cas dels centres concertats, i sens perjudici del deure de respectar també el principi de pluralisme, de respecte a totes les idees, cal tenir present que el seu caràcter propi, així com admet la possibilitat d'incorporar la confessionalitat en l'ideari, també pot admetre determinats plantejaments de naturalesa política. Hi ha centres concertats que incorporen en el seu ideari, per exemple, referències al ple reconeixement de la realitat nacional de Catalunya i als drets dels pobles.

El català a l'escola com a llengua vehicular, no supòsit d'adoctrinament. Un altre grup d'incidències denunciades al Ministeri d'Educació té a veure amb l'ús de la llengua catalana a les classes, com si la llengua fos una eina ideològica i partidària. Tant la vehicularitat del català com el model d'immersió lingüística tenen cobertura, entre d'altres, amb l'Estatut d'autonomia de Catalunya i la LEC. Convé posar de manifest que l'existència d'una controvèrsia partidària al voltant del model lingüístic a l'escola provoca que, erròniament a criteri d'aquesta institució, es confongui el català a l'escola com a instrument d'adoctrinament de determinades opcions partidistes. L'article 6.1 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya estableix que "la llengua pròpia de Catalunya és el català", previsió que ha estat declarada constitucional per la Sentència 31/2010, del 28 de juny (interpretada en els termes establerts pels FJ 14). Allò que és propi de Catalunya no pot tenir la consideració de partidari.

III. LA CONFIGURACIÓ NO ADOCTRINADORA DEL CURRÍCULUM OFICIAL

■ El currículum com a font d'adoctrinament: alguns falsos mites

La neutralitat ideològica del currículum escolar. El currículum és una construcció social que respon a un determinat moment històric, a un determinat context sociopolític i també a determinats interessos. En aquest sentit, a Espanya és paradigmàtic el fet que, d'ençà de la recuperació de la democràcia, l'alternança política al Govern espanyol ha estat acompanyada per l'aprovació a cada torn d'una nova llei orgànica d'educació que introduïa canvis substancials en aspectes com ara l'organització curricular o les avaluacions, entre d'altres, que responen a una determinada concepció ideològica del sistema educatiu. El fet que el currículum estigui formalment establert i oficialitzat, d'acord amb les majories polítiques democràticament establertes, no comporta que aquest necessàriament no pugui tenir un caràcter adoctrinador.

Els llibres de text com a font principal de l'adoctrinament. Els continguts dels llibres de

text, com ja passa amb el currículum en general, no són ideològicament neutrals: com a construcció social, poden arribar a transmetre determinats continguts ideològics, fet pel qual poden ser posats en qüestió. L'impacte de l'adoctrinament a través dels llibres de text és molt limitat.

La construcció d'un únic currículum i la seva homologació com a garantia. L'existència d'"interferències" en el desplegament del currículum oficial (la intervenció del docent, la incidència del currículum ocult, etc.) fa que hi hagi, en certa manera, un currículum per a cada escola i per a cada docent. Com ja s'ha comentat anteriorment, la llibertat de càtedra i el dret dels titulars dels centres privats a establir el caràcter propi o l'autonomia pedagògica de cada centre dificulta la possibilitat d'unificar el currículum. A aquesta variabilitat, a més, cal afegir-hi, en el conjunt de l'Estat, com es veurà més endavant, la intervenció de les comunitats autònomes en l'ordenació curricular que fa que cada comunitat autònoma tingui fets diferencials en la definició del currículum.

En aquest context, especialment des de l'àmbit polític, hi ha qui considera que la reducció i el control de les "interferències" per part de docents, centres i comunitats autònomes en la definició i la transmissió del currículum permet prevenir l'adoctrinament entorn d'un currículum unificat i homologat. La unificació i l'homologació del currículum no són cap garantia per a la lluita contra l'adoctrinament, en part perquè qui configura el currículum i n'exerceix el control no està exempt d'interessos i d'una posició ideològica determinada. Hi ha qui considera, en canvi, que, com més plural sigui la definició i la transmissió del currículum, més possibilitats hi ha que, en conjunt, l'educació de l'alumnat sigui menys adoctrinadora. En aquest sentit, la formació del professorat és més important que l'homologació del currículum. El rigor científic i la racionalitat en l'exposició dels continguts curriculars és, en aquest sentit, un altre factor de prevenció de l'adoctrinament.

La manca de rigor com a adoctrinament. La inconsistència en l'exposició dels continguts curriculars o la seva simplificació, que són pràctiques que poden ser presents a les escoles per afrontar l'ensenyament de coneixements complexos a infants, no s'ha de confondre amb l'adoctrinament. Hi ha

autors que defensen que tant la intencionalitat com el context d'aprenentatge són bàsics per valorar el caràcter adoctrinador del currículum. El foment de l'esperit crític entre l'alumnat també és essencial per prevenir l'adoctrinament escolar. La presentació dels continguts curriculars de manera no unívoca, la no-utilització de prejudicis i estereotips o la promoció de la descoberta i la reflexió com a mètode per a l'aprenentatge són alguns exemples de pràctiques pedagògiques que es poden activar per promoure l'esperit crític i prevenir l'adoctrinament.

La incapacitat crítica dels infants. Els infants, especialment a partir de determinades edats, no absorbeixen de manera acrítica tot allò que explica el professorat. En tot cas, la llibertat de càtedra del professorat ha de respectar la llibertat de consciència de l'alumnat.

El silenci com a millor manera de no adoctrinar. El deure a respectar les opinions dels infants no s'ha de confondre amb la impossibilitat d'expressar opinions contraposades, fins i tot per part del personal docent. Heus ací un altre fals mite sobre l'adoctrinament. Que mestres i alumnes expressin lliurement opinions personals a l'aula, per se, no comporta adoctrinar, perquè la reflexió i l'intercanvi de pensaments formen part del procés educatiu i formatiu de les persones. Per a l'adoctrinament, és més important com i amb quina intenció s'opina, en quines condicions es produeix l'intercanvi d'opinions, que no pas què s'opina.

La política, fora de l'escola. En les societats democràtiques, l'escola té per missió formar persones preparades per a una ciutadania activa, compromesa i responsable. L'educació té una dimensió intrínsecament política, que no pot ser manllevada.

■ El currículum escolar i els processos d'identificació nacional

Històricament, l'escola ha estat un dels instruments fonamentals de construcció nacional dels estats, i a través de la transmissió dels continguts curriculars ha incidit i incideix, directament o indirecta,

en la construcció de la identitat nacional de les persones.

En aquest context, l'adoctrinament està més relacionat amb una identificació acrítica, amb la transmissió d'una concepció estanca de la identitat nacional, sovint definida en termes essencialistes i romàntics, que no pas amb una concepció oberta i dialògica.

Des de la perspectiva de la lluita contra l'adoctrinament escolar, doncs, cal valorar fins a quin punt el currículum promou determinats processos d'identificació nacional i aquests processos es construeixen de manera acrítica i estan associats a visions identitàries estanques i excloents.

De fet, l'objectiu de l'educació, tal com ja estableixen la LOE o la LEC, no és promoure activament determinats sentiments d'identificació nacional, siguin de l'escala que siguin. L'escola, però, ha de promoure el coneixement de la realitat sociohistòrica, sociocultural i sociopolítica de l'alumnat, a escala local, autonòmica, estatal, europea i global.

En aquest sentit, doncs, no s'ha de confondre el coneixement de la realitat social, cultural i política en la qual viu l'alumnat i el seu arrelament social amb l'adoctrinament, que pressuposa la voluntat d'inculcar una (pre) determinada concepció de la identitat o de la identificació nacionals.

Fetes aquestes consideracions, convé afegir que, com succeeix en altres països, el sistema educatiu a Espanya ha estat sotmès històricament, i encara ho està, a tensions relacionades, directament o indirecta, amb el paper del currículum escolar en els processos d'identificació nacional. Particularment a Espanya, el caràcter plural i compost de l'Estat; les discrepàncies polítiques sobre la seva organització política territorial, amb disputes sobre la distribució del poder entre centre i perifèria, i l'existència de diferents concepcions de l'Estat, amb visions contraposades sobre la seva naturalesa uninacional o plurinacional, que segueixen vigents més enllà del pacte constitucional de l'any 1978, però que han existit històricament durant el segle XX, es tradueixen en tensions sobre la configuració del currículum escolar: qui determina el

currículum escolar? Quina concepció de l'Estat es transmet a través del currículum escolar?

A l'Estat, un dels elements centrals de debat polític contemporani ha girat al voltant de les garanties del sistema educatiu de proporcionar una formació comuna i compartida entre l'alumnat del conjunt de l'Estat, especialment en l'àmbit de les ciències socials, la geografia i la història, que esdevé, a criteri d'alguns, la condició necessària per fer possible així certs processos d'identificació amb una determinada concepció nacional de l'Estat.

■ **Estudi de cas a partir de les actuacions del Síndic de Greuges: el suposat adoctrinament de l'alumnat català mitjançant el contingut dels llibres de text (anàlisi de l'informe de l'entitat AMES)**

Després de conèixer l'informe presentat per l'entitat AMES sobre el possible adoctrinament de l'alumnat de Catalunya a partir dels llibres de text, i amb l'afany de supervisar el deure dels poders públics de vetllar pel principi del no-adoctrinament en el sistema educatiu (art. 2 de la LEC), el Síndic va decidir obrir una actuació d'ofici per analitzar el contingut de l'informe esmentat, per determinar si aquest adoctrinament efectivament existia.

Per abordar aquesta anàlisi, convé tenir present, d'entrada, que el contingut dels llibres de text és elaborat per les editorials sense necessitat d'autorització prèvia per part de l'Administració educativa (disposició addicional quarta de la LOE), i que són els centres, d'acord amb la seva autonomia pedagògica, que seleccionen els llibres que posteriorment utilitzaran a l'aula. L'autorització prèvia, que procedia de la legislació educativa en l'etapa predemocràtica, va ser suprimida a finals de la dècada dels noranta per afavorir el desenvolupament d'un sistema educatiu més obert i plural, com a mesura per combatre, en un cert sentit, l'adoctrinament. Els llibres de text, però, queden sotmesos a la supervisió de la inspecció educativa, per garantir l'adaptació del seu contingut al rigor científic adequat a l'edat de l'alumnat i al currículum establert per les administracions.

Aquest currículum no és únic per al conjunt de l'Estat. L'Estatut d'autonomia de Catalunya

estableix la competència compartida entre l'Administració general de l'Estat i la Generalitat de Catalunya en l'ordenació curricular dels ensenyaments reglats (art. 131). La legislació orgànica estatal en matèria d'educació estableix el currículum bàsic d'aquests ensenyaments, mentre que les comunitats autònomes complementen aquest currículum amb altres continguts curriculars (art. 6 bis LOMQE).

L'informe de l'entitat AMES reclama retornar a l'autorització prèvia dels llibres de text per part del Ministeri d'Educació i promoure la unificació del currículum en el conjunt de l'Estat, com si fos una garantia per al no-adoctrinament. A criteri del Síndic, aquest plantejament no només és contrari a l'ordenament jurídic vigent, atès que incompliria, entre d'altres, l'Estatut d'autonomia de Catalunya, sinó que, contràriament al que es pretén, probablement afebliria les garanties en la lluita contra l'adoctrinament.

Dit això, l'informe de l'entitat AMES denuncia l'existència de trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors en catorze llibres de text analitzats de Coneixement del medi de cinquè i sisè de primària.

D'entrada, l'anàlisi duta a terme pel Síndic ha permès constatar que, d'un total de 3.296 pàgines (més de 1.500 referides específicament a la història i la geografia), l'informe de l'entitat AMES conté observacions específiques de 59 pàgines, l'1,8%. Dels catorze llibres analitzats, n'hi ha dos sense continguts suposadament adoctrinadors, i n'hi ha cinc amb dos continguts o menys. De la resta de llibres, com a màxim, hi ha 11 continguts suposadament adoctrinadors. Cap dels trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors identificats, a més, apareix en més de la meitat dels llibres de text analitzats, i la majoria (21 dels 35) apareix només en un sol llibre. A partir d'aquesta realitat, i sense entrar a valorar la consistència o no del caràcter adoctrinador dels continguts assenyalats per l'informe de l'entitat AMES, val a dir que, amb aquestes dades, no es pot afirmar que hi hagi un adoctrinament sistemàtic dels alumnes catalans a través dels llibres de text.

En relació amb el compliment dels currículums establerts en l'ordenament jurídic (Reial decret 126/2014 i Decret

119/2015), el Síndic no ha pogut constatar, un cop revisats els llibres, i amb caràcter general, que hi hagi continguts relacionats amb el coneixement del medi previstos en els plans d'estudi que no estiguin presents en els llibres de text, si es té en compte que els continguts estan definits per al conjunt de l'etapa i per als diferents cicles, i no només en un curs concret.

En tots els llibres de text es parla de Catalunya i Espanya. En alguns d'aquests llibres, en quatre dels catorze analitzats, l'extensió dedicada a la història i la geografia de Catalunya és sensiblement superior a l'extensió dedicada a la història i la geografia d'Espanya, segons l'informe de l'entitat AMES.

Aquesta és una realitat present en menys de la meitat dels llibres analitzats que podria ser modificada, si es considerés necessari, però que no representa cap incompliment de l'ordenament jurídic vigent, sempre que els continguts curriculars previstos en els plans d'estudi hi siguin presents. Dedicar més espai al coneixement de Catalunya, com es fa en alguns llibres, no representa cap forma d'adoctrinament, ni tampoc quan succeeix el contrari. Per exemple, hi ha llibres que dediquen més espai a explicar el contingut de la Constitució espanyola, i altres, el contingut de l'Estatut d'autonomia de Catalunya, però aquesta exposició no és excloent. Catalunya disposa d'un sistema institucional propi, que és inclusiu de tots els catalans i que, com a tal, s'explica, perquè així està previst en els plans d'estudi. Aquest sistema institucional forma part del sistema institucional de l'Estat, que també s'explica.

Val a dir, alhora, que els continguts dels llibres de text s'haurien d'elaborar fonamentalment a partir de criteris pedagògics, i que, d'acord amb aquests criteris, no és inconsistent que hi hagi alguns dels llibres de text que centrin més espai a explicar realitats situades en l'entorn més proper dels alumnes, perquè poden tenir una significació més gran per a la seva vida quotidiana a causa de la proximitat. De fet, a primària, en els llibres de text dels nivells inferiors s'aborda el coneixement del medi de l'entorn més immediat de l'alumne (família, barri, etc.) o que té més relació amb la seva vida quotidiana, perquè és un

aprenentatge més significatiu per a ells, mentre que a mesura que s'incrementa l'edat es van incorporant progressivament continguts relacionats amb Catalunya, Espanya, Europa i el món.

Els llibres de text han d'exposar els continguts amb rigor científic, sempre d'una manera que sigui comprensible per a les edats dels alumnes als quals estan adreçats.

En aquest sentit, el Síndic ha revisat els trenta-cinc continguts suposadament adoctrinadors (un dels quals referit a l'extensió, anteriorment ja exposat) assenyalats en l'informe de l'entitat AMES.

D'aquests, cinc continguts suposadament adoctrinadors de caràcter historiogràfic no han estat analitzats per aquesta institució, per raons de manca d'expertesa tècnica. En tot cas, el Síndic demana al Departament d'Ensenyament que, d'acord amb la seva funció de supervisió, vetlli pel rigor historiogràfic dels continguts dels llibres de text que es tracten, en cas que es detectin possibles errors.

De fet, en dos dels trenta-cinc continguts assenyalats per l'informe de l'entitat AMES, el Síndic hi ha pogut detectar alguna imprecisió puntual, tot i que aquesta sembla més ocasionada per la voluntat de fer comprensible la informació que es transmet que no pas per la voluntat d'inculcar una determinada doctrina (quan es fa menció del territori de la Catalunya actual en relació amb fets històrics ocorreguts quan Catalunya no existia com a realitat política).

Dels trenta continguts suposadament adoctrinadors restants, referits especialment a la ciència política, l'anàlisi feta pel Síndic, i exposada en aquest informe, ha conclòs que aquests continguts suposadament adoctrinadors:

O bé el caràcter adoctrinador és poc consistent perquè no hi ha cap relació evident entre el contingut que s'assenyala i una determinada doctrina.

O bé són el reflex de consideracions de caràcter valoratiu per part dels autors, basades en suposicions sense prou fonamentació objectiva, sovint descontextualitzades de la resta de

continguts del mateix llibre de text, que li donen un sentit diferent del que li atribueix l'informe de l'entitat AMES.

O bé són la causa d'una certa simplificació en l'exposició dels continguts en els llibres de text, sense que hi hagi necessàriament una voluntat real de transmetre una visió deformada de la realitat d'acord amb una determinada doctrina.

O bé no suposen cap incorrecció formal, atès que els conceptes emprats o la manera d'expressar-los són formalment correctes o admeten diferents opcions.

De fet, l'informe de l'entitat AMES atribueix determinades intencions adoctrinadores a determinats continguts, intencions que poden ser versemblants quan s'analitzen aquests continguts aïlladament però no quan es contextualitzen amb la resta del contingut dels llibres. Així, per exemple, no té sentit dir que en una pàgina es tracta Catalunya com si no formés part d'Espanya, perquè no s'esmenta, quan a la pàgina anterior o posterior s'explica que Catalunya forma part d'Espanya; o no té sentit dir que es presenta l'Estatut d'autonomia de Catalunya com si fos una Constitució, perquè no es fa referència a la Constitució Espanyola, quan abans o després s'explica que la llei més important de l'Estat és la Constitució. L'adoctrinament es produiria si es transmetés de manera sistemàtica una informació parcial o esbiaixada en un llibre de text, no només quan aquesta informació hi apareix de manera puntual i no es té en compte que en altres parts del llibre hi apareixen altres informacions que et permeten construir una visió global ben formada, a partir de la suma de les informacions parcials.

En aquest sentit, en l'anàlisi del possible adoctrinament dels alumnes, el Síndic demana que no es descontextualitzin els continguts que s'analitzen, perquè aïlladament no tenen la mateixa significació que quan s'interpreten en el conjunt dels llibres. Alhora, el Síndic també demana que no es confongui la simplificació en què determinats continguts s'exposen en els llibres de text amb l'adoctrinament, de la mateixa manera que no s'ha de confondre la lluita contra l'adoctrinament amb la voluntat d'imposar una única manera d'exposar la història o la geografia de Catalunya i

d'Espanya. La mateixa historiografia admet diferents interpretacions sobre els fets històrics, com demostren els nombrosos debats existents en l'àmbit acadèmic, però també com evidència la diversitat de plantejaments existents en els mateixos llibres de text.

De fet, és important destacar que, tot i la pluralitat de tractament de la història i la geografia en els llibres de text analitzats, hi ha més llibres de text que exposen la informació tal com defensa la mateixa entitat AMES que no pas com denuncia. Aquesta és una prova més que evidència que no hi ha adoctrinament sistemàtic de l'alumnat de Catalunya a través dels llibres de text. És més, la millor garantia de la manca d'adoctrinament, precisament, no es troba en l'establiment d'un relat únic, sinó en la pluralitat de plantejaments que estan presents en els mateixos llibres de text que es fan servir a les aules de Catalunya, que reflecteix al seu torn les múltiples interpretacions de la realitat històrica, política i social de qualsevol país.

El Síndic també ha constatat que, amb caràcter general, els continguts dels llibres de text respecten els principis, els valors, les llibertats, els drets i els deures establerts en el nostre ordenament jurídic, contràriament al que defensa l'informe de l'entitat AMES. És més, en alguns casos, l'informe de l'entitat AMES cataloga com a adoctrinadors continguts que apareixen reflectits com a tals en l'ordenament jurídic, particularment en l'Estatut d'autonomia de Catalunya (el català com a llengua pròpia, els símbols nacionals de Catalunya, etc.).

Fetes aquestes consideracions, doncs, el Síndic considera que els llibres de text, com és obvi, i com qualsevol producció acadèmica, han d'estar subjectes a revisió i a introducció de possibles millores, com de fet ja fan les mateixes editorials periòdicament, perquè els continguts s'han d'anar actualitzant i la manera d'exposar-los i de transmetre'ls sempre és perfectible. Amb tot, i amb caràcter general, un cop contextualitzats els continguts suposadament adoctrinadors, el Síndic no té cap evidència per afirmar, tal com defensa l'informe de l'entitat AMES, que hi hagi adoctrinament dels alumnes catalans a través dels llibres de text.

9. RECOMANACIONS

■ Instruccions del Departament d'Ensenyament sobre el tractament de la controvèrsia política amb garanties del principi de pluralisme

Incorporar en les **instruccions del Departament d'Ensenyament** sobre el funcionament dels centres criteris i pautes adreçades a les direccions dels centres

sobre el tractament de la situació política (i altres temes controvertits), d'acord amb els elements que s'exposen a continuació (vegeu el quadre 4).

Quadre 4: Criteris i pautes per al tractament de la controvèrsia política als centres educatius

Tractament de la situació política a l'aula

- L'interès superior d'infants i adolescents i l'exercici dels seus drets en condicions d'igualtat hauria de ser el criteri rector de les decisions de l'Administració educativa.
- L'escola ha de ser un espai de pluralitat que aculli l'alumnat en la seva diversitat.
- Tractar la situació política i els esdeveniments que tenen lloc en el context social que ens envolta forma part del contingut del dret a l'educació, que inclou la formació en drets humans per exercir una ciutadania activa.
- Aquest tractament s'ha de desenvolupar d'acord amb l'edat dels alumnes.
- Els infants i adolescents tenen dret a cercar i rebre informació, i aquesta ha de ser adequada, veraç i plural.
- El professorat pot expressar opinions sobre la situació política, sempre que quedin emmarcades en una opinió personal i no tinguin caràcter despectiu o siguin contràries a les normes de convivència del centre. El professorat no pot formular comentaris despectius o ofensius cap a les opinions dels altres.
- El professorat ha de procurar generar un ambient en què totes les opinions es puguin expressar lliurement.
- Els treballs d'aula que continguin opinions polítiques de l'alumnat s'han d'emmarcar en el seu dret a la llibertat de pensament i d'expressió.
- Els infants tenen dret a la llibertat de pensament i d'expressió, a no ser discriminats per les opinions expressades, i a la intimitat si no volen expressar-les.
- Els alumnes tenen dret que es respectin les seves conviccions i a no haver-les de manifestar.
- Els centres no han de promoure manipulacions ideològiques o propagandístiques.
- El professorat ha de tenir en compte quan hi ha infants directament o especialment afectats per la situació política i ha de vetllar pel bon clima entre l'alumnat.
- Els conflictes derivats del tractament de la situació política s'han de poder analitzar i també resoldre de manera positiva, a través dels mecanismes establerts administrativament a aquest efecte, per davant de la via penal.
- La por del professorat de tractar la situació política genera el risc de restringir els drets de l'alumnat a expressar les seves opinions o a manifestar-se.

Aturades i vagues relacionades amb la situació política

- L'alumnat té dret a prendre decisions col·lectives respecte de l'assistència a classe, com també dret a manifestar-se i a participar en reunions públiques.
- Els infants tenen reconegut el dret de reunió i de manifestació, d'acord amb criteris d'edat i amb ple respecte a la voluntarietat de la participació. A partir de tercer curs d'ESO, l'alumnat pot prendre decisions col·lectives respecte a l'assistència a classe, que no són sancionables si són resultat de l'exercici del dret de reunió i es comuniquen de forma prèvia a la direcció del centre.
- Informar els alumnes sobre el dret a manifestar-se forma part de la seva formació com a ciutadans actius. Demanar que facin un ús responsable del dret a no assistir a classe, per comprendre les diferències amb dia festiu, pot ser una bona pràctica.
- Fer aturades de classe davant fets excepcionals per promoure i reforçar els valors de la pau, la tolerància i la convivència no suposa cap irregularitat i s'emmarca en els objectius previstos en els projectes de convivència dels centres.
- No és irregular fer aturades puntuals de l'activitat lectiva, sempre que la durada i la periodicitat no alterin el funcionament normal dels centres i, consegüentment, el dret a l'educació dels infants.
- Les aturades amb contingut reivindicatiu i partidari es poden fer sempre que es garanteixi la voluntarietat de l'alumnat de participar-hi, i sempre que l'alumnat participant tingui, per edat, el dret a no assistir a classe.
- La voluntarietat en la participació en actes reivindicatius als centres ha d'evitar l'estigmatització i l'assenyalament de l'alumnat que no en prengui part.
- L'exercici del dret de manifestació o de no-assistència a classe d'un grup d'alumnes no hauria de condicionar el dret a l'educació d'altres alumnes que no participin en aquesta decisió.
- Aquest dret s'ha d'exercir de forma compatible amb el dret a l'educació de l'alumnat que vulgui assistir a classe.
- El professorat també té reconegut el dret a vaga i el dret a reunió i manifestació, sempre que preservi el dret a l'educació dels infants.
- El dret a l'educació, com a dret fonamental, s'hauria de ponderar específicament en les decisions relatives a l'establiment de serveis mínims davant de convocatòries generals de vaga.

Simbologia política als centres

- Els centres educatius han d'evitar mostrar símbols o signes identificatius amb les diferents opcions partidistes, del signe que siguin.
- La instal·lació de simbologia partidista a l'exterior del recinte escolar del centre, sense la participació de la comunitat escolar, no és responsabilitat de la direcció del centre.
- Quan la direcció del centre detecta símbols partidistes exhibits al centre, n'ha d'instar a la retirada.
- Els missatges amb contingut polític que denoten una determinada posició davant de la situació política, però que no tenen caràcter partidista, i que són compatibles amb els valors democràtics de la pau, la tolerància, la convivència i la defensa dels drets i llibertats que inspiren el nostre sistema educatiu, poden ser exhibits amb el consentiment del consell escolar. Si bé no tenen caràcter irregular, el seu caràcter controvertit pot aconsellar-ne l'exhibició temporal o la retirada.

- L'exhibició de cartells amb missatges partidaris elaborats per sindicats d'estudiants o de professors que, per exemple, informen sobre vagues convocades per aquestes entitats, per motius que legítimament poden no ser compartits per alumnat, famílies i professorat, està protegida, entre d'altres, pel dret a la informació de la comunitat escolar sobre els aspectes que l'afecten (i que no necessàriament han de compartir), sempre que es difonguin adequadament i a través dels canals indicats.

Comunicats

- Els centres no poden fer comunicats que expressin un posicionament polític partidista.
- Els centres poden fer comunicats que expressin un posicionament polític sempre que no sigui partidista i sempre que respecti el caràcter propi del centre i el pluralisme.
- Els comunicats que formula l'escola han de respectar el caràcter propi dels centres públics i concertats.
- Els comunicats sobre les vagues per part dels centres han d'informar les famílies sobre l'existència de la vaga convocada, les entitats que la convoquen i el motiu que en justifica la convocatòria, d'acord amb el dret a ser informades.
- Els membres que integren la comunitat educativa però que no formen part del Servei d'Educació de Catalunya (sindicats, AMPA, federacions de titulars de centres concertats, etc.) poden expressar posicionaments polítics, d'acord amb els procediments interns establerts en cada cas.

Materials didàctics i espais de debat per al tractament de la situació política a les aules

Elaborar **materials didàctics** per poder tractar temes controvertits a les aules i facilitar alhora al professorat instruments per evitar el risc de parcialitat i assegurar que aquest tractament sigui plural, no partidista.

Impulsar l'aprenentatge i la **discussió d'aspectes controvertits a les escoles**, com a element de cohesió i d'expansió de la cultura de la democràcia i el respecte als drets humans, d'acord amb les recomanacions del Pla pilot d'acció de drets humans i democràcia, projectat conjuntament entre el Consell d'Europa i la Comissió Europea.

Promoure el tractament de l'actualitat política per part dels centres educatius, a fi que l'alumnat pugui conèixer-la i enriquir la seva mirada, d'acord amb la seva edat, com a part consubstancial de la **formació per a una ciutadania activa** i com a oportunitat per al **desenvolupament del pensament crític**, amb ple respecte al

principi de pluralisme, en què totes les visions es puguin exposar amb llibertat i respecte.

Divulgació dels drets dels infants en el tractament de la situació política (i altres temes controvertits)

Garantir, en el marc d'aquesta tasca, els drets dels infants, especialment **el dret a la llibertat de pensament i el dret a la llibertat d'expressar-lo i, si convé, de no expressar-lo**, situant l'interès superior de l'infant en el centre d'aquesta tasca.

Promoure i facilitar les condicions per poder abordar aquests aprenentatges amb plenes garanties i respecte pels drets de tots els membres de la comunitat educativa, especialment l'alumnat i també el professorat.

Vetllar pel **bon clima a l'aula** i pel **benestar emocional dels infants**. La complexitat de la situació política i social no ha d'impedir el tractament de la situació política a les

aules, però s'ha de ser especialment curós per preservar i protegir el benestar d'aquests infants, sempre des del respecte i des de la comprensió i empatia per la tensió emocional que pot generar el tractament d'aquesta situació, i sempre amb voluntat de generar espais de reflexió i diàleg que contribueixin, si és possible, a reduir-la.

Garantir que els infants poden expressar les seves opinions polítiques amb llibertat, també en els seus treballs a l'aula.

Vetllar perquè en tots els centres es garanteixi que els alumnes, a partir de tercer d'ESO, puguin prendre **decisiones col·lectives respecte de l'assistència a classe** sense ser sancionats, i respectar la voluntat dels alumnes que, a partir de tercer d'ESO, decideixen no assistir a classe i participar en **manifestacions**.

Assegurar en tots els centres el dret a l'educació i la **possibilitat d'assistència a classe** de l'alumnat que no prengui part en les decisions col·lectives de no assistir a classe i establir serveis mínims en situacions de vaga, ponderant el dret a l'educació com a dret fonamental.

■ **Formació del professorat per al tractament de temes controvertits a les aules**

Promoure la **formació del professorat** per a l'abordatge dels temes controvertits a les aules, especialment:

- Assegurar un enfocament del professorat que tingui en compte les circumstàncies de cada classe, de cada escola, i els coneixements, els valors i les experiències que ja té l'alumnat.

- Protegir les sensibilitats i emocions dels estudiants i controlar del clima del debat.

- Enfortir la formació, conscienciació, cultura democràtica de professorat i alumnat.

■ **Divulgació i promoció entre la comunitat escolar dels procediments de resolució positiva dels conflictes, amb ús de les vies administratives**

En cas que es produeixi alguna actuació inadequada per part de docents o alumnes, garantir la resolució d'aquests possibles conflictes d'acord amb els procediments establerts pels mateixos centres docents, especialment la **mediació**, i si escau amb la posterior intervenció de l'Administració educativa i el Síndic de Greuges de Catalunya, com es fa de manera habitual i normalitzada, i no per mitjà de la via penal i judicial.

Garantir la difusió i l'ús entre els membres de la comunitat escolar dels **procediments de queixa disponibles en el sistema educatiu** per tractar els aspectes que són objecte de disconformitat, siguin interns al centre en primera instància (tutor/a, direcció, consell escolar), siguin externs al centre però del mateix sistema educatiu (Inspecció d'Educació, serveis territorials), siguin externs al sistema educatiu (Síndic de Greuges, ajuntaments, etc.)

■ **Garanties de no-adoctrinament en l'elaboració dels llibres de text**

Garantir que l'elaboració i l'adopció dels llibres de text recaigui en la comunitat educativa, tal com fins ara, d'acord amb criteris pedagògics i no polítics, tot mantenint el rigor científic i didàctic, sense que aquesta tasca es vegi afectada o interferida per disputes de caràcter partidista.

Supervisar, si escau, el contingut dels llibres de text per garantir-ne el **rigor científic i l'adequació a les previsions recollides en els plans d'estudi** establerts en l'ordenament jurídic.

Continuar vetllant per la pluralitat en el model de concreció del currículum en els diferents llibres de text.

Garantir al professorat la formació necessària per fomentar l'esperit crític

entre l'alumnat en el treball elaborat a partir dels llibres de text.

■ **Responsabilitat social en el debat sobre l'adoctrinament a l'escola**

Abordar el debat sobre l'adoctrinament amb rigor, amb la capacitat de corregir determinades pràctiques irregulars i millorar els aspectes susceptibles de millora, però sense descontextualitzar els continguts i les pràctiques que es critiquen, i sense confondre la lluita contra l'adoctrinament amb la voluntat d'imposar una única manera de presentar la realitat.

El Síndic apel·la tots els poders i administracions, autoritats de la Generalitat de

Catalunya i Govern de l'Estat, a preservar el clima de convivència i l'activitat educativa sense interferències ni instrumentalitzacions de caràcter partidista i mediàtic, de manera que es preservi el dret a l'educació de tot l'alumnat.

■ **Continuació dels treballs del Síndic**

El Síndic continuarà analitzant la situació relativa als fets exposats, ampliant la seva actuació amb demandes d'informació i visites als centres educatius, i posant-se a disposició de totes les famílies i equips docents de manera activa perquè puguin fer-li arribar informació o queixes amb relació a les qüestions plantejades en aquesta actuació.

SÍNDIC

EL DEFENSOR
DE LES
PERSONES

Síndic de Greuges de Catalunya
Passeig Lluís Companys, 7
08003 Barcelona
Tel 933 018 075 Fax 933 013 187
sindic@sindic.cat
www.sindic.cat

